

Maria
Rodziewiczówna

DEWAJTIS

MARIA RODZIEWICZÓVNA

DEWAJTIS

ROMÁN

PRELOŽILA
PAULA BECKOVÁ

II. OPRAVENÉ VYDANIE

VYDAL SPOLOK SV. VOJTECHA V TRNAVE 1945

TLAČOU KNÍHTLACIARNE SPOLKU SV. VOJTECHA

III

Za prastarý dubový les, vtúlený do úžiny medzi riekami Dubissy a Ejny, v starom tichom (krají posvätných dubov a jantárov, zapadalo- slnko. Zapadalo za sivú chiméru, žehnajúc posledným snopom zlatistých lúčov starú žmujdzskú,¹ na brehu potoka ležiacu zemiansku dedinú, ovenčenú stotinou nebotyčných topoľov, líp, višni a briez.

Rozkošný letný deň chýlil sa ku koncu. S poľa sa to všetko hrulo¹ domov: upracovaný ľud, starodávne pluchy, rebrinové vozy, ťahané volmi, alebo neveľkými, ale rezkými koníkmi. Prichádzali štíhli mládenci s kosami na ramenách, opálené zlatovlasé dievčatá so spevom na ústach a detváky, zaháňajúce pod strechy čriedy dobytky a oviec.

Huk na dedine napokon utíchol. Život sústredil sa po idomoch a vo dvoroch. Len niekde ozvaly sa dojímavé tóny husieľ a fujary, smiech mládeže, hovor, vyvolávanie. Na hniezdach svojich zdvihly sa i bociany sťa nejakí kazatelia a ako by rozprávaly niečo tomuto ľudskému pokoleniu . . .

Najtichšie bolo Však v dome starého Petra Wojnata, dosť zámožného gazdu-zemana. Štyri osoby obsadily stôl, na ktorom parila sa na veľkých misách prichystaná večera a vôňou cibule a čerstvého chleba naplnila celú izbu. Za vrchstolom sedel gazda v sivom kabáte, ohnutý v kľbko starca. Jediac pomaly, pohľadovým a pomalým tónom viedol rozhovor so susedom napravo sediacim.

¹ Zmujdz = dávna provincia „Rzeczy pospolitej Polskiej“ v Litve.

Bol to mladý muž stredného vraztu, tmavovlasý, chudý, oblečený ako Wo'jnat, db šiat polopanských, čiže zemianskych. V prestávkach jedenia rozprával čosi smutným, tichým hlasom. Vyzeral uľakaný, stiesnený, len časom zdvihol oči a hľadel pred seba nevedome či do obloka alebo na osoby proti nemu sediace.

Títo sa vôbec neohlášali. Zlatovlasá, rumenná de-va, obrátia sa profilom k svetlu, prechyľovala sa za otvorený oblok, samopašne obtrhávala červené ovocie s višne, rastúcej pri samej stene. Na kolenách držala mužský klobúk a za jeho šnúru navliekala venček z višni a pritom sa usmievala.

Vedľa nej sediaci mladý muž obdivoval jej opálené, ale pekné ruky, časom objal pohľadom jej hlavu, pekné črty tvári a —* mlčal. Bol to muž ohromného vraztu, oblečený po zemiansky do šiat z tmavého, tenkého súkna, sedel v šere shrbený a dlhé, do čela spadávajúce vlasy zaferývaly mu pol tvári.

Dievča, ktorému bolo clivo pri tom tichom pozorovaní, hádzalo mu časom zrelé višne. Vtedy zpod svetlej kečky šľahlo niečo ako dskra do jej blankytých očí. Bral višne do opálených rúk, ale nejedol ich — ako keby žartoval.

Jedlo mizlo so stola. Napokon stará slúžka spratala pozostatky, mužskí vytiahli svoje fajočky a gazida po prvý raz obrátil sa k mlčiacemu:

— A nemáš z toho zahraničného dohánu na počastovanie ujčeka?

— Za hranicami fajčia ešte horší, — odpovedal oslovený, vyťahujúc jednako z vrecka vzorkované vrecúško.

Starý ponoril doň svoje kostnaté palce, a napchávajúc si do fajky, mrmlal:

— Familiárna skúposť Czertwanov! Radšej si dá zub vytrhnúť ako groš vydať! To je to!

Dievča ľútostivé skrivilo ústa.

— Myslite, starý otec, že na mňa pamätal? Bože-
chráň!

Vinník mlčal. Ale zato ujal sa ho smutný mláde-
nec.

—• Marek nepredával svoj vlastný tovar. Býky Jbo-
ly z pošwickej pálenice, nemal teda začo dary kupo-
vať. To, čo starý pán Czertwan dal, stačilo sotva na
výživu.

—• No veď! Aký je starý, taký je mladý! Našli sa
v korci maku! Starý sa zbláznil od veľkej múdrosti
a s ním bude tiež tak. Orú s ním ako s volom.

— Veď oni prestanú, keď sa ožení a príde k nám
do Sandwilov, — obhajoval ho ďalej smutný mládenec,
usmievajúc sa trpkou, ako na pohrebníku.

Dievča sa začervenalo sťa višňa za klobúkom a
starý hľadiac svoju lysinu, troška udobrený pozrel na
hovoriaceho.

— Nuž, čože robiť? Pomáham mu ja, nakoľko len
môžem, veď je to 'dieťa mojej sestry a sirota. Chcel
som si ho vziať kedysi za svojho, ale otec si ho ne-
chcel dať. A keď nedal, on aj sám prišiel ku mne.

Marta — tak sa volalo mladé dievča — polohlas-
ne poznamenala:

—• Pravda, ale či by ste ho videli tu, keby ja nie.
— Ale starý nedopočul poznámku.

— Hoho, na všetko sa nájde spôsob i pomoc, len
sa netreba prenáhliť. Lebo „chytrý chytro kúpi“, —
hovorievali naši otcovia. Na jeseň nech si hľadá starý
Czertwan iného hospodára do Skomontov alebo sám
nech si spravuje veľkostatok, lebo Marek pôjde už gaz-
dovať na svoje role. Už mu je čas. Kofkože to máš
rokov?

— Dvadsaťosem minulo mi na jar!

— Strašné, čo sa teraz deje! Ja som v tom veku
mal už štvoro detí, lenže mi umieraly ako na komando
a ani jedno nezostalo! Ale rozumejte, ja som mal roz-

um v hlave, nebál som sa macochy, ani som neposlúchal hocikoho! Ale isom aj vyrástol na človeka!

— I Marek vyrastie, starý otecko! — ozvalo sa dievča. — On je taký veľký!

— Čo tv vieš, hlúpa? — zvolal starý, hrozne mraštiac obočie.

Zasmiala sa samopašne.

— A či nehovoríte každý deň susedom: nech sa mi na jeseň Marek osadí na hospodárstve, potom uvidíte, čo zmôžu mladé ruky i hlava! Tu pán Gral je svedkom.

Šibalsky pozrela na smutného mládenca a on pod tým pohľadom sklopil zrak a tíško si vzdychol.

— Si hlúpa, — opakoval Wojnat, vstávajúc s miesta.

Za ním povstávali všetci. Ona prvá vybehla z izby. Po malej chvíli zo záhrady doletel jej tenký hlások, spievajúci pesničku:

„Za lasami, za pólami
Stoi do'mek przy ruczaju.
Tam dzieVczina jak malina
Mieszka, by aniolek w raju".

Marek Gzentwain sa pomaly zdvihol s lavice.

— Idem už domov! — riekol.

— Túžiš azda za macochou, keď sa tak ponáhľaš? — zamrmlal Wojnat.

— Oneskorili sme sa o tri dni. Otec je už iste nepokojný.

— Ani trošku! Počuli sme, že Witold už prišiel na prázdniny domov, aj sestra sa už iste vrátila z Rigy.

— Tí už boli doma, keď som odchádzal!

— No teda! Dosť ich je tam i bez teba! A zajtra je nedeľa. Oddýchni si medzi svojimi.

— Ďakujem vám, ujček!

Vo chvíli, keď sadali späť na svoje miesta, zaškrípaly vráta od ulice a na dvore zaznel cudzí hlas:

— Tepul ibuäs pagarbientaJs Jezuis Chrystus.²

— At amziu amzius!³ — odpovedala dievčina zo záhrady, opýtajúc sa hneď:

— Marka hľadáte tu, pán Ragis?

— A kdeže inde by on bol? — riekol prichodzí.

Marek, počujúc známy hlas, vstal a vyšiel rýchlym krokom na dvor. Na dvore, pri záhradnom plote stál starší človek, malej, chudej poistavy, s drevenou nohou. Oblečený bol v starej, šedivej vojenskej blúze, aj čiapku mal takú. Tvár mal okrúhlu, červenú, zbrázdenu mnohými jazvami a znakmi od rezných — akiste vo vojne nadobudnutých rán. Pod ohnutým nosom trčaly sťa nejaké štetky našedivelé fúzy a zpod nízkeho čela svietily figliarske, trošku prížmúrené sivé očká.

— Dobrý večer, Rymko Ragis! — pozdravil prichodzieho Marek.

— Konečne si sa vrátil! Ho, ho! Doma už mysleli, že si uvrzol do sveta ako Kazo.

— Pobudli isme sa dlhšie, lebo sme sa museli podrobiť lekárskej prehliadke, pretože nám práve na hranici odhyinul Gralov býk.

— To má zas škodu. Poľutovaniahodné chlapčisko! A dávno ste prišli?

— Asi pred dvoma hodinami.

— To som dobre trafil. Prišiel som pre teba, Marek, doma ťa už netrpezlivo čakajú. Poď, niet času na postávania! — To povediac, kývol hlavou na dievča, aby išla s nimi, a obrátiac sa rezko, vyšiel na cestu. Marek a Marta ho nasledovali. Pri kaplnke na rázcestí sa rozlúčili. On zrýchlil už teraz krok a hneď dohonil krivého.

O chvíľu s hlavnej cesty odbočili naľavo a kráčali chodníkom cez pobrežné lúky, smerom k dúbrove, mlčky, ako by nemali o čom hovoriť, ako by sa len od-

² Pochválen buď Ježiš Kristus.

³ Až na veky vekov (litovsky).

včera neboli videli. A jednak minulý už tomu tri týždne, čo odišli z domu do Pruská s čriedou vykŕmených volov, a práve dnes sa vrátili.

Zmujdzin nerád začína rozhovor, nie je zvedavý; len hľadá, počúva a — mlčí.

Dúbrava už zďaleko ako by vystierala k nim svoje ramená, vrhajúc dlhé, tmavé tieň na cestu. Z vnútra dúbravy doliehaly k sluchu rozličné šumy a tajomné šepoty, ktorým len Marek rozumel.

Z lúk dostali sa do húštiny čerňicia, jasenov, javorov a šípov, o chvíľu zasa medzi mohutné duby. Po lesnom machu a bujnom šedivníku⁴ kráčalo sa im mätko a pružne. Napokon ozval sa Ragis a smutným, tichým hlasom riekol:

— Smutnú novinu som ti doniesol, Marek!

— Akú? — opýtal sa ten o chvíľu ľahostajne svojím dutým hlasom.

— Otec ti umiera .. .

Zdalo sa, ako by sa ho táto zpráva vôbec nebola dotkla. Marek Czertwan znovu chvíľu rozmýšľal, kým vypovedal slová:

— Kedyže ochorel?

—• Pred týždňom. Z Pošwíc prišiel domov v nedeľu, tri dni zápasil s chorobou, až ho premohla i uľahol do postele. Nie je to choroba ako u iných. Vieš, tá guľa, ktorú už toľké roky nosil v boku, dokotúľala sa konečne k srdcu! Doktora nechcel. Vojakovi vraj netreba liekov. Prichádza už jeho hodina a on pôjde za svojimi kamarátmi, s ktorými bojoval a ktorí ho predišli.

V hlase starého chvel sa úprimný žiaľ. Oči si pretrel rukávom, vzdychol a pokračoval:

— Stále sa na teba opytuje. Dnes pred večerom dal si zavolať kňaza a poslal i pre advokáta Jazwiglu

⁴ Erika (horská rastlina).

do Kowna. Nahlo mu je . . . Čakajú už len teba. A mňa až tak ťahalo k Wojnatovi, presvedčiť sa, či si už doma. — Tvrdý osud vás očakáva po smrti otcovej, ja to viem. Ale najviac sa obávam o teba. Viem už vopred, že ti macocha a jej deti ukrivdia. Neradi ťa vidia, i boja sa ťa. Preto maj sa na pozore, aby ťa neošudili. Keď sa ťa bude otec opytovať, povedz mu aspoň teraz svoje krivdy a všetko, čo ti na srdci leží. I ty chceš žiť, preto- pamätaj predovšetkým na seba!

Zamíkol, poizrel na svojho spoločníka, ale jeho tvár bola nerozlúštiteľnou záhadou. I začal pochybovať, že Marek počul tie jeho dobré rady.

— Čo myslíš? — opýtal sa Ragis trošku netrpezlive.

— Uvidíme, čo bude, — bola ľahostajná odpoveď.

Starý pokrútil hlavou. S takým človekom nebolo reči.

Kráčali zas hodnú chvíľu mlčky. V dúbave rozprestrela sa už tichá, ale svieža jarná noc. Pod nohami Chodcov šelesti! len v týchto krajoch bujne a husto rastúci šedivník, ktorý prezrádzal, že sa Marek so starým Raigisom náhliac poberajú k svojmu cieľu.

Napokon sa krivý Ragis ozval znovu:

— Som presvedčený, že po smrti otcovej v SkomontoCh prevezme opraty do rúk macocha s Witoldom. Budú robiť, čo len sami budú chcieť. Miláčik Czertwanovej, ľahkomyselný Witold, premárni dedičstvo a donesie navnivoč Hanku i teba. Veď vari poznám dolbre toho, čo odchádza, i tých, čo zostanú.

— I mňa? — opýtal sa Marek s dôrazom.

— I teba! — potvrdil starý s presvedčením. — A azda' nie?

— No, neviem! — odpovedal, pokrčiac ramenami.

— Tak počuj moju mienku i o tebe! Bol by s teba človek, keby si mal svoj domček, kus svojho poľa, dobrú ženu a vlastného brata. Kto toho nemá, ten —

braček — odpadne ako list jesenný z neplodného stromu. A tak sa stane aj s tebou.

Tak sa zdalo, že tieto slová prebudily Markovu ľahostajnosť, lebo po prvý raz pozdvihol oči na svojho spoločníka, oči sivé sta oceľ a spokojné ako tóne hlbocizných vôd.

— A to prečo? — opýtal sa.

— Preto, že Skomonty nie sú tvoje vlastné, kde si pracoval najkrajších desať rokov, aj preto, že Marta Wojnatova nie je žena pre teba a nie ti je vlastným bratom Lukáš Gal.

— A vy čo ste mali vlastného, Rymko?

— Ja? ... — Starý sa na chvíľku zamyslel. — Ja som mal v tvojom veku zástavu nad sebou, široký svet pred sebou a veľkú myšlienku, za ktorú som bojoval. Hoci som z toho bo/ja nedoniesol iba kus tohto dreva miesto nohy a tieto jazvy na tvári, jednak nezamenil by som osud svoj za tvoj ... za váš.

— Kazek teda dobre urobil, že utiekol do cudziny?

— Neurobil dobre, ale azda najrozumnejšie.

— Uvidíme! — opakoval svoje Marek.

Vyšli z lesa na širokú, obrobenú rovinu. V diaľke nad Dubissou černal sa Gzertwanov dvor, čiže veľkostatok, ku ktorému zamierily oči oboch, a ako by boli jednej mysle, pridali do kroku. Tam ich už netrpezlivo očakávali.

Mlčky dochádzali k veľkostatku.

Brána — s pravekou strieškou a s latinským príslavím, vyrytým na sčernelom plechu a obrazom Bohorodičky na štíte — otvorila sa pod ťažkou rukou Markovou.

V dome osvetlené a široko otvorené Ibolo len jedno okno, z ktorého, keď sa priblížili, doletely k nim hlasy odriekavajúce litánie za umierajúceho,

S obnaženými hlavami, tichým krokom kráčali chodbami smerom za svetlom a za hlasom modlitby.

Hviezdnatá letná noc, dýchajúca vôňou kvitnú-

cich ruží, tlačila sa do izby a divila sa žltému svetlu hromničnej voskovice, ktorá tlela, škvrcala na stole, neďaleko postele. Viac dymu a pohyblivých tieňov ako svetla vrhala ona na tvár toho, čo tam iležai a dokonával.

Bol to starec vychudnutý a zvädnutý tou prvou a poslednou cho'roibou. Pri tom všetkom, že trpel, tvár jeho bola spokojná a jasná.

Ležal horeznačky a počúval modlitby, pohybujúc časom ústami. Oči mal trochu privreté, ale živé a duchapritomnosť prezrádzajúce; nespúšťal ich so siteny, na ktorej sa blyšťal ryngraf⁵ praotcov, dve šable a uprostred svätených zelin a paliem krížik, visiaci na vyblednutej stužke.

V rukách, na prsiach skrížených, křčovite svieral koniec na hrdle zavesenej retiazky. Kňaz sa práve modlil. Modlitba však často bola prerývaná plačom. Chorý roztvoril časom oči a blúdivým zrakom obišiel okolo stojacich, ako by máme hľadal niekoho medzi nimi. Chvilčkami uhasínal jeho zrak. Črty tvári, bolesťou strhané, prezradzovaly nepokoj a vychudnuté žlté prsty křčovite stískaly koniec retiazky.

Napokon, ťažko sa obrátiač na bok, opýtal sa zti-cha;

— Marek sa ešte nevrátil?

— Tu som, — zaznel z kúta izby dutý hlas.

Obzreli sa všetci. Zpomedzi kľačiaceho služobníctva vstal a pristúpil najstarší z rodiny, otcovi najpodobnejší svetlovlasý obor.

Stal si proti otcovi a čakal ako sluha na rozkaz. Tvár jeho, chudá, ostrá, tvrdá ako bronz a ako bronz opálená, odrážala sa v mihotavom svetle hromničnej sviecy. Oči jeho hľadely zhlboka zpod čela a hustého

⁵ Okrúhlastý, vypuklý pliešok, ktorý na prsiach nosievali do boja poľskí rytieri. U bohatých šľachticov bývaly zo striebra alebo zlata, s vyrytým obrazom Bohorodičky.

obočia, úzke pery silnejšie svieraly ten veľký žiaľ, ktorý na povrch nevybuchuje.

Starý premeral ho zrakom a už pokojným hlasom sa opýtal:

— Dobre si predal statok?

— Po sto toliarov kus.

Siahol do vrecka —• azda pre peniaze, ale Chorý záporne potriasol hlavou:

— Nechaj to! To nie je naše. Do pošwickej kasy to vložíš, lebo to je groš Orwidov! . . . Dobre, že si sa vrátil! . . . Báł som sa, že sa ťa nedočkám, ale Boh bol láskavý . . .

Umícol, ako keby myšlienky sbieral a začal pomaly:

— Otcovia naši nepísali nikdy testamenty. Načo by to bolo? Statočný bude mať i tak vo vážnosti otcovské slovo a zlý i písané rozvráti! Podľa starého zvyku chcem vás i ja za života podeliť ústnou vôľou . . . Jesto kus tej posvätnej zeme i groša trošku, aby ste sa' neponosovali ďakedy na mňa, že som vás nespravodlivo podelil, povedzte si sami, čo ktorý chcete z otcovského dedičstva? Ja rozsúdim! Hovorte, deti!

Zavládlo mlčanie. Marek sklopil zrak a rozmýšľal podľa svojho zvyku nad každým slovom a čakal na tamtých troch, ktorí sa soscupili pri posteli: macocha a jej dve deti. On stál opodiaľ a sám.

— Hovorte, deti, náhlo mi je, aby som bol hotový, — opakoval chorý.

Vtedy kľachiac pritiahla @a k nemu slabučká postava asi osemnástočného -dievčatka. Povzniesla svoje nevinné, čierne, zadumané oči s výrazom veľkej myšlienky a šľachetnosti a zašeptala:

— Otecko, aj ja môžem niečo prosiť?

— Ako by nie, Hanička, môžeš. Hovor smelo!

— Otecko, ja nechcem ani zeme, ani groša, nič, len vášho slova, aby mi študovať nebránili! Ja im vše-

tko oddám za slobodu a vedu, ktorú milujem. Všetko! . . .

— Hanka! — napomínala matka zíticha.

Dievčatko trhlo sebou, a dodajúc si odvahy, hovorilo' čoraz vrúcnejšie:

— Ja viem, mamička, že je to nie správne a že je to nie prihodné. Mamička ma chce udržať doma a ja nemôžem! Otecko! Na Boha sa vám zaklínam, že nezneužijem svoju slobodu, len mi ju dajte, lebo ... lebo. . .

Nedostávalo sa jej dychu.

— -Dokonči — povedal chorý.

— Lebo nebudem vedieť žiť bez vedy a slobody a nedopusťte, otče, aby som to kradla ako hladný — chlieb.

Sučhá ruka starcova spočinula na rozpalenej hlávke, ako iby ju chcela upokojiť, ale na prosbu jej nedopovedal nič, len ďalej siahajúc pohľadom prehovoril:

— Na tebe je rad, Witold! Poď bližšie!

Z polotmy vystúpil 'dvadsaťročný mladík obdivuhodnej krásy, štíhly, oblečený vybranou eleganciou a nasmelo, pristúpil bližšie.

— Ja, otecko, sám neviem, — povedal nasmelo, — dá Boh, otecko, že ešte ozdraviete.

—• Ty nie si lekár, a mne útechy netreba. Aký chceš podiel?

Mladík pozrel na matku, na kňaza a povzbudený priaznivým pokynom už smelšie odpovedal:

— Ja by som chcel gazdovať s mamičkou v Skomontoch, ak je to i vaša vôľa, otecko.

— Tak? . » — zamrmlal starý Czertwan,

A pozdvihnúc zrak, opýtal sa:

— A ty, Marek?

Obor si už azda rozmyslel: lebo hneď odpovedal:

— Dajte mi, otče, majetoček nebohej matky v Sandwiloch a Dewajtu.

— Na vlastný majetok chceš ísť a oženiť sa akiste,
— riekol otec.

— Už mi je čas, — odpovedal krátko syn.

Starý sa pokrčil, ako keby ho niečo zabolelo a čakal chvíľku, či sa ešte niekto ozve.

— A ty? — opýtal sa, obracajúc sa k žene.

Zaplakala hlasne.

— Ja nič nepotrebujem, keď teba nebude. Kútik v Skomontoch do smrti pri Witoldovi. Čo vdovu teší? Hrob!

Chorý chvíľku mlčal a znovu vzdychol.

— Zabudli ste všetci, — začal smutne, — že tu chybujú niekto ... že si mala troje detí... .

Žena vstala a násilne ho prerušila:

— Zakázal si nám ho spomínať! Prekľal si ho!

— Nie! — odporoval žene a oko mu zaiskrilo. — Hoci prekliaty je každý, kto svoju rodnú zem opúšťa, keď mu je ťažko žiť, pamätajte: prekliaty! Žiaľ i hanbu mi spôsobil, ale je to moje dieťa! Zachoval som mu tú zem i spomienku v srdci, hoci smutnú. Azda sa navráti, čakajte! A odpusťte mu, keď k vám príde, ako som mu odpustil ja!

Znovu umíkol, sbieral myšlienky, zahľadiac sa do plamienka sviece.

— Daj sem plány, Marek! —• riekol.

Syn vyšiel a o chvíľku sa vrátil a žiadaný predmet rozvinul pred ním. Chorý sa trochu podvihol a chudým palcom chodil po papieri, ukazoval niečo a hovoril:

— Skomonty dostal som po rodičoch a podľa starej obyčaje odovzdávam ich najmladšiemu. V rok a deň plnoletosti Witold ich prevezme, zatiaľ ich bude matka spravovať a pri ňom do smrti zostane.

Chlapec sa obzrel znovu na matku a ticho sa spýtal:

— Tak už Marek nebude tu gazdovať?

— Keď som povedal, že matka, tak nie Marek!

Počul som, že máš dlhy, to je hanba a posmech! Že sa neučíš, to je darebáctvo, a že sa zabávaš, márniac čas a zdravie, to je podlosť! Alk takým zostaneš, opustiš fa požehnanie božie aj moje. Pamätaj!

Witolid sklopil zrak, začervenal sa a mlčal. Chorý ďalej ukazoval a hovoril:

— A'druhý „folvark" Bjniiky, to je dedičstvo Kazi-mírovo, keď sa vráti. I ten ti, žena, dávam do opatery. Nech nájde kút vlastný a čistý a tú pôdú, ktorú opustil. Pamätaj naň, neukrivdi ho a oddaj mu moje otcovské požehnanie. Iba ak by sa svojej reči a viery spustil . . . vtedy nie . . . nie . . . mepožehnaj!

— Boh ho zachráni aj svätý jeho patrón, — dodal 'kňaz.

A Czertwan znovu označoval niečo- palcom na pláne, a obrátiac sa k žene, riekol:

— Tuto Budrajce, to je tvoj majetok, to bude Hankino veno. Nie je ona taká ako iné dievčatá. Ale preto ten rozdiel treba mať v úcte, lebo- z duba neurobiš obruč, len ho polámeš. Staraj sa o ňu a daj jej tej slobody a samostatnosti, keď si ju tak žiada. Dovoľ jej, nech kráča cestou, ktorú si sama vyvolí. Túži po vede a veda nie je hriechom.

S plačom hodila :sa Hanka do náručia otcovho. On urobil jej krížik na čele a prehovoril lahodným hlasom:

— Pamätaj, dievča, pamätaj! Vieru otcov i reč si zachovaj! Buď rozumná a nezneuži svoju slobodu nikdy! Rozumieš? Aby som neobanoval v hrobe, že som ti urobil po vôli!

— Nie, nie, neobanujete!

Marek ešte vždy držal plán v ruke a hľadel spokojne, ako po kúsku mizla dedovizeň, a hľadel ešte i vtedy, keď už pre neho z tých rolí, ktoré on v potu tvári desať rokov obrábal, ani kúska nezostalo!

Každý dostal časť: mánotratník i zbeh, len pre ne-

ho nebolo ani piade z tých lánov, lúk a hôr. A právom, veď nežiadal iné, on prosil otca len o to, čo mu dávno prináležalo po matke. Z otcovho veľkého majetku žiadal si len kus dúbavy pri stoku Dubissy. Otec vyslyšal jeho žiadosť tak ako i tamtých.

— Odlož plány, Marek, rozdal som už všetko, — riekol konečne starý Czertwan. — Prosil si o vlastný kus zeme a o nezávislosť. Všetci dostali, čo chceli, i ty, hoci tebe patrilo viac, oj viac, lebo ty si pracoval! Chceš byť samostatný, akiste aby si sa mohol oženiť!

Privrel ustaté oči a ležal chvíľu zamyslený a nepohnute. Náhle sa však pohlol, a prenikajúc najstaršieho syna pohľadom, začal hovoriť dojatým a slabým hlasom:

— A mňa kto zastúpi? . . . Kto? . . . Ja som nebol nikdy samostatný. Bol som viazaný od rokov . . . Doma som bol len hosťom, hosťom pod vlastnou strechou. Cudzie ruky obrábaly a spravovali moje role, lúky, hory, kým si ty nedorástol. Celý život som bol sluhom a gazdom v Pošwici, lebo ma tam viazalo a viaže priateľstvo, sľub a vďačnosť . . . A teraz kto' prevezme moju službu, kto? — Odmlčal sa. A mlčal i Marek, len obočie svrašťl, zahryzol do pery a v duši mu čosi vrelo . . .

Starý pozeral naň a uhádol búrku, ktorá sa vzťahala v skrytej duši. Začal hovoriť pomaly, ticho, ako o niečom svätom, tajomnom:

— Hodne rokov minulo už od mojej mladosti. Niektorí hovoria, že iný je teraz svet, iní ľudia, iný život. To nie je pravda! Svet je ten istý i ľudia, lenže otupeli, ako hen tam tie moje šable od stáleho rúbania po kameňoch! Zatupená šabľa nie je na hanbu, vyostříš ju v čas potreby, len nech niet hrdze na nej, lebo tá zožerie i najlepšiu oceľ . . .

Za oných časov veľké búrky a olovené chmáry valily sa svetom. Roky byly suché. Ľud čakal vtedy z tých chmár dážď a rosu, ale Boh ináč chcel. . . Prišlo kru-

pobitie, hromobitie na ľudí a imania⁶ a bolo po všetkom! . . .

Peter Orwid bol mi bratom. Z jeho milosti a lásky, ja chudobné dieťa, chodil som do školy. I pri vojsku sme spolu slúžili, vo vojne spolu bojovali. Ďaleko odtiaľto, pri mojom boku trafila ho guľa. Vrátil som sa sám nad našu Dubissu. V Skomontoch našiel som pohorelisko a v Pošwici u Orwidov dieťa — sirotu!...

A ako som mu prisahal v chvíľke jeho skonu, stal som sa sirote otcom, vdove sluhom a ochrancom ich majetku. . .

Minulo tridsať rokov . . . Rany sa zahojily, bôľ ušadol na dno a zarástol tvrdou škrupinou. Vychoval som z chlapca človeka. Oženil som sa a z rumov vubudoval som po tehle dom i dvor. Pamätáte, dôstojný otče, na tie časy a na Kazimíra Orwida? Takých už niet teraz! . . . Milším mi bol on ako vlastné dieťa!... Práve keď sa chcel oženit, znovu prišly búrky⁷ — trest boží. A ako predtým, tak i teraz doniesly do záhuby mnohých — i jeho . . .

Svätá patrónka naša! Toľko sĺz! Toľko- biedy! . . . Dva razy som prežil tú hrôzu. . . Odišiel i on — a viac sa nevrátil! . . . Keď odchádzal, padol mi do náručia a plakal. Na otcovu krv ma zaprisahal, aby som pamätal na neho... Žena jeho išla tiež s ním. Všetko imanie i pôdu sverili na mňa. Stal som sa ich tútorom . . . A hľa, toľké roky už uplynuly a o nich niet nijakej zvesti. . .

Hlas chorého tíchol a zasekával sa. Šeptom a s hlbokým žiaľom dokončil:

— Neuvidia ich už moje oči a neodovzdám im už ja to, ičo som toľkou prácou zachoval... Už nie! . . . Azda čakajú tam na môj raport? . . . Toľké roky! . . .

⁶ Rozumie sa tu povstanie poľské v roku 1831.

⁷ Druhé povstanie r. 1863.

O-plne vysilený zatiahol. Privrel oči. Po žltej tvári mihly sa 'bolestné tiene . . .

Marek svesil hlavu. Všetkých opanoval smútok, len Witold usadil sa opodiaľ do fotela a zíval.

Pani Czertwanova prišla prvá k slovu:

— Keby žili, akiste by už dali znať o sebe, — povedala. Vidiac však, že sa jej muž nehýbe, zľakla sa a skočila k nemu.

Pod ťažkým oddychom prsia chorého dvíhaly sa a Chrčaly sta v prázdnej dutine. Sklonila sa (nad ním, napravila hlavnicu a podala mu trošku vína. Chorý víno vypil, ale oči neotvoril, akiste ho sužoval veľký bôľ, lebo ústa sa kŕčovite st'ahoväly a čelo mraštilo.

V tom malý a veľmi tučný človečik s okulliarmi na nose vychýlil sa z kúta izby a prehovoril:

— Zákonom určené roky minulé. Treba prostredníctvom guberniálnych vyhlášok vyzvať dediča a keď sa neprihlási. . .

Czertwana ako by niekto do tvári udrel. Podvihol sa a posledná krv sfarbila tvár i čelo. Pozrel na hovoriaceho hrozným pohľadom . . .

— Pre svedomitého neuplynula právoplatná doba, pán Jazwiglo! Ja 'nepotrebujem vaše právne spôsoby, ja mám tu právo a podľa toho správal som sa cez celý môj život! Zachoval som dedičstvo cez toľké trpké a ťažké roky, nie však pre cudzích, ale pre neho alebo pre jeho deti!

Advokát pozdvihol obočie, pohladil svoju širokú lysinu, a prižmúriac ešte lepšie prenikavé očká, opýtal sa:

— A ak zahynuli? Aj oni aj -deti, čo potom?

— A'k ich niet, — hovoril chorý rozmýšľajúc, — tak o desať rokov po mojej smrti, ten čo ma zastúpi, nech rozdelí pôdu z troch susedných obcí tým ľuďom, ktorí pracovali na nej toľké roky, a peniaze, ktoré som nagazdoval, nech sa rozdelia na dobročinné ciele

a na sväté omše za duše zosnulých . . . Ale to sa nestane! Oni sa vrátia, uvidíte! . . .

Pozdvihol oči na mlčiaceho syna a pokračoval:

— Vezmeš seba, synu, matkinu pozostalosť v Sandwiloch a Dewajtu, zaslúžil ,si to, zaslúžil.. . Ale nepôjdeš na vlastnú rolu a pod vlastnú strechu. . . nebudeš pracovať seba. Nie nato som ťa vychoval! Ty pôjdeš do Pošwic, tam ten opustený veľkostatok prevezmeš po mne a tak, ako som ja robil a žil, tak i tebe prikazujem!. . .

Mladý obor mlčal a otec, zvyklý azda na jeho mlčanlivosť, neopýtal sa, iči súhlasí, len tú retiazočku sňal s hrdla, trasúcimi rukami rozviazal malé hodvábné vrecúško, ktoré na nej viselo, a vyňal z neho veľký kľúčik a polovicu starého rodinného prsteňa s erbom a nápisom dopoly už zodraným.

— To je kľúčik od písacieho stolíka a toto polovica rodinného prsteňa. Druhú polovicu vzal Kazimír Orwid so sebou . . . V písacom stolíku nájdeš splnomocnenie, vystavené na tvoje meno, aj iné potrebné odkazy. Ostatné ti povie pán advokát Jazwiglo, lebo neostáva mi už času ani síl. . . Vezmi to, Marek, nech umriem spokojne! . . .

Mladý Czertwan ešte vždy stál sťa do zeme vrytý, jeho svälovité a opálené ruky, na ktorých sa divne odrážala zlatá Obrúčka, krčovite stískaly štít postele. Bol bledý ako stena, cez pery blýskaly mu zaťaté zuby.

Bolo cítiť, že v hrudi jeho soptí strašný vulkán. Len čo by ústa otvoril, bol by reval, vyl sťa ranené zviera.

Macocha sa netrpezlivo pohla.

— Ghoďte, keď ti káže otec! — zvolala, ale starý pozrel na ňu prísne.

— Daj pokoj! Nie vždy ten dostojí, kto sa rúti bez rozvahy. Počuj, Marek, nahlo mi je a tu mi ostáva ešte táto najväčšia starosť ako kameň ha duši. . . Vezmi mi ju a budeš šťastný! . . . Poď!

Marek váhajúc pristúpil. Otec zahodil mu retiazku na hrdlo a už uspokojený, plným hlasom hovoril:

— Budeš verný ako pes a bdely ako kohút. . . Neďaš vziať nikomu majetok Orwidov, iba ak tomu, kto ťi donesie druhú polovicu prsteňa. Tak sme sa dohodli s nimi. Zapamätáš si to? Ja som prisahal a ty prisaha dostojíš?

Položil ruky na jeho hlavu a slávnostne dodal:

— Odovzdávam ti svoju dušu, aj svätú myšlienku a vieru! Ty hovoríš málo a nikto ťa nepozná. Azda si zlý, vtedy nech ťa požehnanie moje zmení; azda si dobrý, tak nech sa túžby tvoje uskutočnia. Si najstarší a najrozumnejší zo všetkých, ale oni sa ťa boja. Nekrivdi im a nemysli na seba. Tvoja časť je v Pošwiciach za riekou. Pamätaj! . . . Daj slovo!

Chvíľu nechcel vyjsť hlas z hrdla úbohého. Napokon vydraly sa nezreteľné slová:

— Rozkázali ste, dostojím!

Chorý sťa vyslobodený oddýchol si uľahčene. Hlavu synovu pritisol k svojim prsiam a na svetlé vlasy mladého obra spadlo niekoľko slz . . .

— Nech ťi Boh odplatí! — zašepkal a hneď za tým, ako by bol poháňaný neviditeľnou rukou, riekol:

— Marek, podaj pánu farárovi skrinku!

Po chvíľke do rúk kňazových podal syn hodnú železnú skrinku.

Witold vstal z foteľa a podišiel bližšie za chrbát matky a sestry. Chorý zpod hlavnice vybral kľúč a hovoril ku kňazovi čoraz pomalšie:

— Sedem častí je tam, otče, po päťtisíc rubľov v každej. Pre štvoro detí a pre ženu. Šiestu časť rozdelíte medzi naším služoibníctvom a siedmu do Ugian najsvätejšej Panne, pod ktorej ochranu oddal som sa za mladi.jNech prijme obeť z mojej práce, v ktorej ma nikdy neopustila.

Kňaz rátal peniaze a radom odovzdával dedičstvo. Čiastku Kazimírovu vzala matka, poslednú čiastku

vzal Marek a prázdnu skrinku odtisol nabok. Nebude ju už on naplniť ako dosiaľ!

Zrak chorého krúži! po prítomných a zhasínal.

— To je všetko! — opakoval, — skončil som . . . skončil!

Pozdvihol ruku na požehnanie.

— Žehnaj vás Boh a daj vám šťastie, pokoj a slobodu, lebo to je najväčšie šťastie na zemi! . . . Žite v shode a spolu — budete silní!

Pokľakli všetci a on nad sklonenými hlavami naznačil kríž a ťažko klesol na posteľ.

Chvíľu odpočíval nerušene, strašne bledý a potom, dotknutý súc svojou najväčšou starostou, vpil oči do Marka proti nemu stojaceho.

— Pamätaj, že si Orwidov sluha, pamätaj! — zašeptal.

— Kázali ste, budem! — opakoval svoje obor.

Vtom z tmy vysunul sa Rymko Ragis a o palicu opretý zastal pri Markovi.

— A komu sa ja dostanem za podiel, Czertwan? — riekol trošku šibalsky, — zapíšte ma niekomu do inventára, aby sa nepobili pre mňa!

Po prvý raz na to oživila trošku chmúrna tvár Markova a chytró, aby ho niekto nepredišiel, riekol:

— Vy pôjdete so mnou, Rymko Ragis!

— Tak je, — riekol chorý. — Choďte s ním, priateľu, na jeho majetok aby sa netrápil o svoje! A ty, Witold, tetku Anetu do smrti opatruj a starýdň sluhov nevyháňaj. Starý sluha — priateľ!

Chcel ešte niečo povedať, ale už nemohol. Lahol si horeznačky a rukami pritiskal boľavé prsia. Chvíľami bol ako mŕtvy, bez hlasu a dychu, časom zasa stenal, chrčal, hneď zas, ako by chcel modlitbou ohlušit bôľ, nesrozumiteľne šeptal žalmy.

Kňaz podal mu do rúk hromničnú sviecu a monotónnym hrubým hlasom odriekal žalmy. Witold vrátil sa zas do foteľa, žena oprela hlavu o posteľ, úplne súc

vysilená, dievča poplakávalo schúlené na zemi. Len Marek stál nerušene, so svrasteným čelom a stisnutými perami. Hľadel stále do tvári otcovej.

A tvár tá vpadala, žitia, z pŕs vydieraly sa vzdychy, z ktorých bystré ucho mohlo rozoznať čoraz nerosozumiteľnejšie slová: *Judica me Deus . . .*

Posvätná tichosť zavládla v izbe . . . Bola to agónia . . . predpokoj večnosti! Na oblohe pobledly hviezdy, do obloka vkrádala sa vôňa kvitnúcich, kryštálovou rosou zvlažených ruží. Krátka letná noc chýlila sa ku koncu.

Až napokon, keď kohút zaspieval tretí raz, Czertwan roztvoril oči široko, uprel ich na „ryngaf“ a — vydýchol posledný ,raz. Svieca vypadla mu z rúk a zhasla. Nastal šum a hrozný krik.

Všetci sa vzchopili. Starý mal oči otvorené, plné smrteľných slz, ale črty tvári divne spokojné.

— Ako žil, tak i umrel! — zašeptal Ragis, utierajúc fúzy aj oči.

— Ó Ježišu, ó Ježišu! — plakala žena, udierajúc čelom do postele.

— Jozef! Svetlo! — vydal prvý rozkaz mladý pán zo Skomontov.

Marek odtiahol sa trošku a pozrel do obloka.

Svitalo'! ..

Prichádzalo krásne letné ráno, nazerajúc ružovým pohľadom do otvoreného obloka. Vtáčiky budily sa na halúzkach, ľudia, zvieratá i najnepatrnejší hmyz vstávali do života, do práce, do ruchu, len on, stavec, pracovitý ako včela, včas Vstávajúci ako škovránok, bdelý ako kohút — nevstával.

Vzdal sa už svojej práce i starosti. Odpočíval. Bol to preň deň veľkého sviatku a veľkého pokoja! . . .

II.

Týždeň po Czertwanovej smrti tiahol zaujímavý spievod ulicou cez obec Sandwile. Napred išiel Rymko Ragis s „duplotovkou“ na pleci a jazvecou kapsou pri boku, obkľúčený pol tuctom psov rozličného druhu. Na motúze viedol skroteného lišiaka a zpod širokého kabáta vyzeraly malé pyšteky strakatých zajačikov. Túto cestujúcu menažeriu predchádzal rebrinový voz, ktorý poháňal rapavý paholok, Na voze trčaly dva zelené kufry, pár stoličiek, hrnce, motyky a navrchu v ohromnej kletke viezol sa jaralbatý jastrab a niekoľko menších vtáčikov, kričiac a prenikavo štebotajúc.

Za tým vozom kráčať pár vychudnutých volov, chudá kravička, niekoľko teliat a na konci Marek Czertwan viedol za uzdu starú bielu kobyľu, ktorá v Skomontoch vozila vodu a drevo.

Tento tréň uzatváral šedivý pes, ktorý sa okolo seba nedôverčivo rozhliadal.

Hoci bol všedný deň a pri všetkej ľahostajnosti žmUjdzskej, kto žil, vybehol z vrát na ulicu, pozdravujúc príchodzích úprimne, ale s veľkým podivením.

— Nuž, to je všetko, čo dali Markovi zo Skomontov?— hovorili medzi sebou. Jeho samého sa neosmeili opýtať. On šiel zachmúrený ako noc, mlčky zodvihujúc klobúk.

Starý Wojnat stál tiež pri bráne, a zacloniac si rukou oči, pozeral na sprievod, zpoza jeho pliec zvedavo vykukovala i Marta.

— Ježiš, Mária! A to je už čo? — zakričal starý Wojnat k sprievodu.

— Pohorelci — odpovedal s figľom Ragis ani sa nezastaviac.

— Marek! Čo to má znamenať? Čo to stváraš za komédiu? Poďže len sem!

Mladý obor pokrútil záporne hlavou a riekol:

— Pridem k vám o chvíľu!

Za Wojnatovým úhľadným domkom podivný sprievod zastal, lebo došiel práve na koniec dediny, kde stál spustlý domec a majetok Markovej matky. Toto dedičstvo urobilo veľmi smutný dojem na prichádzajúcich. Dom i bočné staviská stály ošarpané, obloky povybíjané. Dvor zarastený bodľačou. V záhrade nebolo višní ani včelmých úľov, trčala tam len mizerná pohánka a ovos.

Keď voz zabočil do dvora, Ragis sadol si na priedomí na rozváľanú lavičku a aby zakryl svoje pohnutie, pohvizdoval si cez zuby. Marek s kočišom povykladali z voza všetko, zahnali žalostne ručiacie stádo do spustlej maštale a odpratali i voz s cesty.

Z ulice sa na všetko- prizeraly zvedavé deti. Zaujímal ich najmä strakatý papagáj v klietke, ktorý poietujúc s drieveca na drievece, kričal: „Na zdravie, na zdravie!“

— Ticho buď, ty blázon, veď nik nekýchča, — napomínal ho Ragis na nemalú radosť deťom.

— Skončili sme prácu, môžeš už teda odísť, Grenis, — povedal Marek paholkovi, tisnúc mu do ruky peniaze.

Chliapík sa cofnul, ako keby mu žeravý uhlík podali, a stál mlčky, krútiac v ruke bičisko.

— Chceš ešte niečo? — opýtal sa ho Ragis.

— Kde sú moje kone, tam i ja chcem zostať, — odvetil po žmudžsky.

— Keď ti pani rozkázala, aby si sa vrátil, tak sa vráť! — povedal rozhodne Marek.

Zmudžan ako by nebol počul, obzrel sa vôkol, na

cestu, na nebo, na riečku, obrátil zrak k nachýlenej stajni, podišiel, nazrel do nej a ľahol si pod stenu.

— Rozmysli si to a vráť sa, — poznamenal Ragis.
— Ja si zatiaľ založím svoje hniezdo. Chůďatá moje mi aj pochorejú po tej ceste.

Marek rozmýšľal a uvažoval chvíľu, konečne po-
bral sa pomaly, váhavým krokom k Wojnatovi. Bolo
treba skončiť i tu, lebo večer ho už čakali v Pošwici.

Vošiel. Marta sedela pri obloku, átarý pomaly cho-
dil po izbe. Zamkli obaja, keď ho uzreli.

— Konečne si sa ráčil ukázať! — vybuchol Woj-
nat. — Za týždeň nemal si času doniesť zprávu, čo sa
tam deje. No, hovor teraz! .

— Akisteže nebolo času, keď som neprišiel. Vy-
rástol som medzi vami i privykol, ale otec je predsa
dieťaťu prvší. Pred niekoľkými dňami srne ho pocho-
vali.

— Veď som videl, bol som na pohrebe. Ja sa ťa
spytujem, čo urobíš teraz?

— Urobím tak, ako otec kázal, — odpovedal za-
chmúrene.

— No, tak rozprávaj! Čo je to za komédia s tými
zdochlinami, čo si priviedol?

— To, čo mi dali z domu, to som si vzal!

— Ako to, dali? Koľko kusov zo Skomontov? Otec
nezanechal testament?

— Zanechal, majetok podelil.

— No, a ako? Čo si uostal?

— Tento majetok v Sandwiloch a Dewajtu.

— A Skomonty? . . . Ejnikyľ . . . Kapitál? . . .

— Skomonty sú Witoldove a matkine, Ejniky Ka-
zové; z kapitálu pripadlo každému po 5000 rubľov.

— Prečo si sa nedomáhal svojej časti i z dobytky?
Ako žobráka ťa vypravili! Jestvuje predsa právo a súd!

— Ja sváry a žaloby nepotrebujem. Keď nedali, ja

som násilne brat nešiel, — riekol Marek krčiac plecami.

Wojnat začal rozčúlene chodiť po izbe, potom čoraz s väčším hnevom rozprával.

— Šudieri! Podvodníci! Našli hlupáka a obrali ho! Ukriždili moju vlastnú krv, mne naprotiveň! Počkajte len! Uvidíme, kto je múdrejší! Vyhnali ho s batohom a teraz sa smejú zo starého Wojnata! Ja im ukážem! On bude pán a vy žobráci. Prídete k nám ešte i prosieť!

Zastal pred Markom, a hrdo obdivujúc jeho atletickú postavu, riekol:

— Tvoje ruky a moja hlava dokážu divy! Majetky spojíme v jeden a budeme pracovať. Neumriem, zakiaľ ty všetkých nevyplatíš a nevezmeš celý veľkostatok do svojich rúk. Na jeseň sa pri tichosti sosobášiš s Martou. Budeme žiť spolu a prizeráť sa, ako oni vyjdú na mizinu. Rozumieš? Na delenie majetku a na predaj im nedaj súhlas. Pomaly ich vyplácaj. Život je dlhý, 'dočkáš sa blahobytu.

Marek mlčal. Svesil hlavu a počúval. Veď to bolo i jeho túžbou: Marta, práca a zem, zem milovaná! Žiaľ a krivda zvädzaly ho ku pomste, pokušenie bolo veľké zostať tu, preto rýchlo siahol rukou na prsia a malé vrecúško na retiazke s úlomkom Orwidovského prsteňa a pritisol si ho tak silno k hrudi, že ho až zabolelo. Dlhو nemohol prísť k slovu, veď v duši jeho odhrával sa strašný boj.

— Tak čo? — opýtal sa Wojnat. — Dodal som ti chuti, neľakáš sa už tých rumov?

Bolo to vyzvanie.

— Ľakám, neľakám, ja v nich nezostanem, len do večera!

Starý zbledol a zľakol sa.

— A prečože len do večera?

— Lebo mi otec naložil v Pošwiciach hospodáriť. Tam ma už čakajú.

Bol to hrom. Dievča spustilo ruky s prácou a osta-

lo ako stena. Starému zastavilo dych v prsiach. Otvoril ústa, vytrestal oči, onemel.

Prekvapenie pre nich bolo tým väčšie, že zabudli už na oddanosť Czertwanovu k Orwidlovcom i na to bláznovstvo, že im slúžil toľké roky bezvýsledne.

— Vari len ten starý nenakazil i syna svojimi vrtochmi? — blyso v hlave Wojnatovej.

Po chvíľke zlovestného ticha starý vybuchol.

— Ty, ty do Pošwíc? Znovu za gazdu a zadarmo? Ty?...

— Pôjdem! — odpovedal Marek prerývane.

— Čože? Pôjdeš? Čakať na mŕtvych, ako Czertwan čakal? Majže rozum!

— Nemôžem ináč, ujček! Otec je v hrobe a dali som mu svoje slovo! Pôjdem!

— A tvoj majetok? A ja? A Marta? . . . Pomyslel si na to?

— Čo sa tu dá myslieť? Na majetok dozrie Ragis, vy i Marta . . . Vôľa božia.

— Ako to, čo to?

— • Hľadám počkáte na mňa, ak sa vám bude chcieť. Možno Orwidovci vrátia sa prv, ako sa nazdáme! A potom, kto vie . . . — ale otec rozkázal — musím!

Starý založil si ruky za pás, a prechodiac z hnevu v pokojnú zaťatosť, začal slovo za slovom:

— Tak si ich čakaj, tých tvojich Orwidovcov! Na každý prípad! Vyslúž si pre mňa i penziu! Ale nás nemiešaj do svojich plánov! Na mňa už smrť cerí zuby, aj sil mi už chýba. Nemôžem už ďalej čakať. Mne treba mladé ruky na pomoc, a to hneď! Alebo zostaň tu teraz, alebo si choď navždy!

Marek potriasol hlavou.

— Vy viete, že nemôžem zostať! Keď je to vôľa vaša, tak pôjdem!

— S Pánom Bohom! — odvrkol starý odvracajúc sa.

Marek pozdvihol zrak, hľadajúc svoju oddanicu,

ale miesto pri obloku bolo prázdne. Práca ležala roz-
hodená. Dievča sa vyšmyklo nepozorovane.

Poklonil sa teda ujčekovi a vyšiel. Marty na dvore
nebolo. Obišiel záhradku a chytal sa už svojich dve-
riec, keď počul od plotu plač. Zachvel sa. Rozhrnul
húštinu krovia a zazrel Martu na zemi schúlenú, so
zásterou na očiach a plačúcu roztrpčene.

Stál a hodnú chvíľu prizeral sa tomu žiaľu, kým
sa vzdolhol na slovo.

— Marta, neplač! — riekol ticho. — Čo ti to po-
môže? Chcel som sa s tebou rozlúčiť.

Skočila zo zeme, červená od plaču i vzrušenia.

— Nepochúhaj deda! — zvolala. Jemu je jedno:
ty alebo iný, len aby bol zdravý a mladý! Pre mňa
nech si hľadá ruky a pomoc, ale nie muža pre mňa!
Ty musíš ísť, ach Bože! Strach pomyslieť na to! Ale
či sa vrátiš o rok, o dva alebo o sto — ja — kým ži-
jem, som tvoja! — Na čo dheeš, na to ti prisahať bu-
dem.

— Nie, neprisahaj, ale dodrž! — odpovedal vážne.
— Boh ťa počuje! Ja som vždy jednaký, ty vieš!

— Uvidíš, — šeptala, — že i ja som taká. Ty, ale-
bo nikto!

Držali sa za ruky a boli by tak stáli dlho, zaclo-
není húštinou, keby nie krik Wojnaitov.

Marek, stisnúc ruku dievčaťa, vzdialil sa. Konáre
šibly zas na svoje miesto, oddeliac zeleným múrom
dve záhrady. Neostalo ani škáry, ani znaku nijakého,
iba v mladých srdciach na dne — kus horkého blenu.

Ragis zatiaľ nemámil čas. V dome upratal, zakú-
ril, pusté steny ozdobil zbraňou, rohami a „Životom
sv. Genovévy" v niekoľkých lesklých obrazoch. Dove-
zenými starými vecami vyplnil prázdne kúty a v dvoch
rohoch izby postavil dve lavice na spávanie.

— Čože, vari si dostal kôš? — opýtal sa starý
vchádzajúceho.

— A od koho?

— Nuž, od starého i od dievčaťa.

— Keď od starého, tak nie od dievčaťa! — odvrkol Marek, odvxátiac tvár, aby ukryl rozpaky.

— A vieš, že Grenis utiekol i s koňmi?

— Utekol?

— Videl som ho oblokom, ako vyšikoval kone, sadol na ne a hybaj v nohy! Ghcel som bežať za ním, ale ma to dozlostilo. Keď vzali toľko, nech sa i s tým ostatkom zadusia!

— Dobre ste urobili. Za peniaze nájdeme kone i paholka.

Ragis prisvedčil hlavou, sadol si na stoličku a zapálil si na fajočku.

— Nuž hľa, stalo sa, čo som prorokoval, — začal smutno Ragis. — Krivda, krivda! Mal si to začo toľko rokov drieť sa! Čo ti zostalo? Ako zo strokotanej lode kus spráchnivelej dosky... A zas len odchádzaš? . . .

Marek len mlčal. Pomaly vyberal z kufra svoje bohatstvo a rozvešoval ho po stenách a ukladal po stole. Zakryl si svoju „postel“. Chcel zabudnúť, že je tu hosťom len do večera.

— Čo tí ľudia všetko neurobia? — hovoril ďalej starý. — Czertwan bol spravodlivý a tvrdý a i jeho osedlali, vodili na motúze. To, hľa, chyba, že lepšie byť na svete zlým ako dobrým!

— Nehovorte nič na otca! — odvetil Marek. — Urobil, ako chceli! Oni mysleli zle a on urobil doibre!

— Ako to? ... — hádal Rymko zvedavo.

Mladý sa narovnal a ako obyčajne rozmýšľal chvíľu o odpovedi. Za tú chvíľu očami spočinul na stene. Tam pod svätým obrázkom visel z čierneho plechu vyrytý rytier na koni, s dvojitém krížom na štíte, s vytaseným mečom v pravicí. Na neho hľadel Marek a vyriekol pomaly:

— Nie pre seba som ja pracoval, znášal, mlčal.

— A pre koho? Pre Wojmatovcov, či pre Witolda?

— Pre toho tam! — zamrmlal, ukazujúc hlavou na stenu.

Ragisovi zasvietily sivé očká, pokrútili si fúzy, ale ako by nerozumel, hovoril ďalej:

— Skomonty prejdú do roka do cudzích rúk. Witold zje dedičstvo ako ustricu! Mladé zuby a lakomé! Kazo sa nevráti, a ak sa vráti, odpredá Ejniky. Hanka sa utrúpi tým učením. Všetko vyjde na skazu.

Marek pozdvihol hlavu, zahladil vlasy s čela a rukou siahol na prsia, ako' by ho tam dnuká zaboľelo niečo a znovu — po chvílke uvažovania — začal hovoriť už nie ticho, ale plným, hlasom a s divou energiou.

— Na skazu! Že na skazu, hovoríte? Ej, otče, mohlo by sa to stať len vtedy, keby mňa a môjho Dewajtiisa⁸ nebolo už tu. Kým ja žijem, ani na piaď zeme do cudzích rúk neprepustím!

Krivý udivene pozeral a poslúchal. Od! detstva pozná tohto mládencu, veď žili spolu, jednako ho takým ešte nikdy nevidel. Sťa vojenný rev zatriasol jeho dutý hlas a z jeho chladných očí sršaly blesky. V tej chvíľke zapadajúce slnko nakuklo do tienistej izby a zlatým bleskom ožiarilo čierneho rytiera na stene i zlatovlasého Žmujdzína. Tu Ragis prvý raz spozoroval, že jeho krstný syn mal také isté tvrdé a zaťaté črty, ako by mu ten železný jazdec bratom či otcom bol a ako by mali ísť spoločne do boja.

Akási nebyvalá úcta opanovala jeho. vnútro i stál mlčky hodnú chvíľu, zahľadený na tých dvoch a sám nevedel, ktorý mu bol väčším v tejto chvíli.

Marek sa spamätal prvý. Zľakol sa svojho výbuchu, zapýril sa a začal narábať so svojou puškou. Plameň výbuchu zhasol.

— Akože ich ty od úpadku zachrániš, čím a ako

⁸ Dub (liteviSiky).

im pomôžeš? Veď nemáš na to ani času ani práva. Zakázal ti otec do nich sa starať, — začal znovu rozovor starý vojak.

— Tak oni prídu ku mne! — znela nejasná odpoveď.

— Prídu, aby si dal súhlas na delenie majetku, a podpísať musíš!

— Nemusím, keď nechcem!

— Iba ak tak. Máš rozum.

Mladý, skončiac svoju prácu s puškou, sadol si k obloku, vybral z vrecka ošúchanú peňaženku a na zdrape papiera niečo vyratoval. Časom pozdvihol oči a smutno pozeral na skice. Sostúpilo už dosť nízko a volalo ho k povinnosti.

Potom rozprávali o svojich nedostatkoch. Chybovalo im všetkého, aj chleba. Budovy žiadaly strechy, zanedbaná pôda úpravu, záhrada plot, dom okenné sklo a základnú opravu. Po skončenom vyratúvaní z kapitálu ostávala len polovica, nepatrná suma, ktorú Marek schoval nazpät do vrecka na splácanie chŕtok Witoldových, aby takto časom zpät získal otcovský majetok.

Ragis shrnul peniaze, žartovne sa usmievajúc.

— No, tak teraz som tu ja pánom! Kontrolovať ma prisrne nebudeš.

— Azda raz za štvrt roka nakuknem k vám!

— Tak dobre! Ukážem ti, čo viem! Uvidíš!

Mladý prisvedčil hlavou. Nič mu nemohlo vrátiť slobodu a veselosť.

Shrbil sa, ruky založil a mlčky vyzeral oblokom von do záhrady na bielu pohánku a chatrný ovos. Mohol už ísť do Pošwic, ale odťahoval to, mysliac, že už aj tak chytró nepríde hlavu skloniť pod svoju vlastnú strechu.

Ragis sa vláčil, poklopkávajúc svojou drevenou nohou, vychádzal i vchádzal, cítil, že nie je súci čas dráždiť ukrivdeného chudáka, dal mu teda už pokoj.

Z dediny ich tiež nik nenavštívil. Priateľ Gral nebol doma a Wojnat nežartoval v hneve. Smutne vyzeralo to hospodárstvo.

Zmrákalo sa. Niekoľko šikmých červených lúčov zablysko Markovi do očí a on, ako by porozumel tomu pokynu, vstal, pušku prehodil cez plecia a vzal klobúk.

— Už musím ísť! Zostaňte zdravý! — prehovoril k priateľovi.

Vtisol klobúk na oči a vyšiel na dvor.

— Margas, poď! — zavolať na burého psa.

— Počkaj, odprevadím ťa k rieke! — volal za ním Ragis.

— A to zas čo nevidím? — dodal, pozerajúc na cestu.

Cestou išiel Grenis na koni, druhého viedol za uzdu a zakeroval do dvora.

— A ty odkiaľ? — opýtal sa Marek.

— S paše! — odpovedal parobok.

— Ty si nebol v Skomontoch?

— Pravdaže som nebol! A načo? Sedel som pri koňoch, lebo je sviatok. A zajtra mi dáte nejakú robotu.

— Veď ty slúžiš u pánov v Skomontoch.

— Slúžil som pri koňoch. Ale nie nato som ich pásol, aby ich iný mučil. Či im dáte obroku?

— Dám, keď sa vrátim, — odpovedal Ragis. — Stráž zatiaľ dom.

— Veruže! Čo mám inšie robiť? Pánove sú kone i ja!

Ragis usmial sa spokojne.

— Statočný to čefadník. Poslušný i hlúpy!

Marek ukradmo díval sa do obloka Wojnatovcov. Medzi višňami mihla sa pekná šatka Martina, obzrel sa za ňou raz i druhý raz a pridal do kroku. Bola to jeho posledná rozlúčka.

Zanechali dedinu a stratili sa v mraku. Ako pred

týždňom šli smerom k dúbave, ale nie v stranu k Skomontom, lež napravo k hučiacej rieke.

Rymko Ragis začal polohlasne odriekať modlitbu. Nastával večer, čoraz tichší a pokojnejší. V tej tichosti Marek naslúchal niečomu, pozdvihujúc často hlavu a postávajúc. Čoraz bližšie a čoraz výraznejšie obkľúčovala idúcich tichá, tajomná melódia temného bôru.

Marek poslúchal, ako keď počúvame milovaný hlas po rokoch odlúčenia, ako keď dychtivé počúvame nádhernú pieseň o veľkých bohatieroch.

Tiahlo ho čosi k tomu šepotu stromov, do tej čiernej húštiny.

— Počujete, ako šumí Dewajtis? — ozval sa zticha mladý.

— To je reč! — pokrčil plecami Ragis. — Ako by ináč šumel ako tie ostatné stromy. To však nie strom, ale mlyn trkoce na Dubisse.

— Nie je to mlyn, to veru on rozpráva na poľane! Počúvajte len!

— Ach, ty pohan zatvrdilý! Či sa nebojíš vyvolávať nešťastie takou rečou? Či si už zabudol i na krst svätý, keď tak vyzývaš ten strom?

Na toto. napomenutie Marek zatíchol. Prichodili k dúbave. Obry im zacláňaly nebo, vchádzaly im do cestv, vzťahovali k nim svoje ramená, ako by na uvítanie.

Czertwan, nehľadiac na chodník, kráčal vopred a načúval i teraz, ako by z toho šumu rozoznával jeden hlas a ako by na vyzvanie niekoho kráčal hlbšie a hlbšie. . .

Náhle sa rozjasnilo. Nad nimi mihlo sa kus oblohy a o chvíľu našli sa na rozsiahlej poľane. Pod ich nohami sa pôda vyvyšovala. Boly to pozostatky starej hradby. Stranou černely sa obrysy dopoly rozváľanej bašty a pred ňou naprostred poľany stál protoplasta dúbavy, starý, ako žmujdzskí bohovia a Markovi sa zdalo, ako by ho vítal tichým, tiahlym šumom.

Marek zastal.

— Čože postávaš? — nadhodil Ragis.

Ale Marek ako by nepočul. Sluch jeho prijímal iné zvuky.

— Počuješ? Už je neskoro, a prúd pod pošwickou záhradou je prudký. Ešte sa ti môže pridať s člnkom nešťastie.

Obor sa spamätal a riekol:

— Odpočínme si chvíľku, otče! Potom sa hneď preplavím.

— No, keď je tak, sadnime si trošku. Máš dohánu?

Zapálili fajky. Nastalo mlčanie. Hodnú chvíľu len obláčky modrého dymu predieraly sa húštinou.

Napokon začal svoju nôtu Ragis:

— Zle je to, synak, oj zle! Kto by to bol myslel, že k tomu dôjde! Ešte druhých desať rokov minie nadarmo! Potom príde staroba a koniec... Nič nenadobudneš, nič neopanuješ a čo máš, i to stratíš. A načo to? Tamtí sa nevrátia.

— Kto vie? — zamrmlal Marek.

— Každý to vie! Odkiaľ by sa vzali po toľkých rokoch? Dedičstvo je ako med, i za stenou ho mucha hneď zavonia! Oni už pomreli.

— Možno, ale jednak treba vyčkať!

— Oj, hlupák si, Marek! — starý si odpľul, — tým čakaním stratíš Skomonty, Martu, blaho, zdravie i mladosť. Čo dobrého si mal v svojom živote? Čo ti prospela tá práca, tá starosť od malička, od detstva? Nemáš nič, vyhнали ťa ako zibeňa, a -ani vyžalovať sa nevieš.

— Nevie, — potvrdil Marek, — a načo žaloba?

Vstal, rozmýšľal chvíľu, objal zrakom dubové konáre a dodal po žmujdzsky svojrázne staré porekadlo:

— Či sa stane, čo sa má stať, či nestane, Zemajtis⁹ navždy zostane.

⁹ Zmujdzin,

Ragis vstal tiež, pokrútil hlavou, a zamrmlal:

— Po zbehovi stopa nôh, po pozostalom stopa krvi.

Po výmene týchto žmujdzských porekadiel nehovorili viac. Prešli úkosom poľanu a strmým chodníkom sišli k rieke. Čln stál tam priviazaný k brehu o peň jelšiiinový a v ňom spal prievozník.

— Buďte zdravý, otče! — riekol Marek, skloniac sa k ruke Ragisovej, — ďakujem vám za všetko dobré!

— Sbohom, synak, šťastlivú cestu! — zašeptal Ragis tupo.

Mladý odviazal čln, a nezbudiac ani chlapa, vzal veslo do rúk.

Po chvíľke uchvátla Dubissa malý čln a odhodila ho od brehu na niekoľko siah.

Starý podoprel sa o svoj kyj a pozeral za ním.

Obrovská postava veslára černela sa na vode. Stál s odkrytou hlavou a hľadel ponad hlavni Ragisa na vrcholky dúbavy.

Lúčil sa s ňou poslednou myšľou i pohľadom. . .

Potom sa zmenšoval a černel ako nezreteľný bod, až konečne splynul s tmou a — zmizol. . .

Krivý čakal ešte chvíľu, potom svesil pušku a vystrelil do vzduchu. Po malej prestávke blyslo sa za vodou a strela zahučala. Hneď za tým bolo počuť šumom rieky tlmený štekot psa. Bol to Margas, na druhej strane Dubissy už v parku pošwickom.

Vyhnanec zastal na mieste mu určenom.

Ragis, vzdychnúc si zhlboka, obrátil sa nazpät k novému domovu.

— Dopraj mu, Bože, aby sa navrátil do svojho, lebo je dobrý a trpezlivý, — zašeptal.

A dúbava zašumela. Ale starý dub s poľany odpovedal mu:

— Navráti sa, navráti! — len čakajte! Všetko sa miňa a pominie sa! Navráti sa, oj navráti! . .

III

Dúbrava medzi Dubissou a Ejnou od nepamäti bola vlastníctvom Czertwanovcov. Kedysi dávno — v hmli-
stej diaľke vekov — stála tam svätyňa, ktorú strážil
hrad.

V tejto svätyni vzývali bohyňu Aleksotu.¹⁰ Hrad
bránili zaťatí bojovníci, odetí v kožiach, s toporom
v hrsti a fanatizmom v srdci.

Dnes z toho hradu ostaly už len stopy zákopov a
valov, spráchnivelá bašta pod sieťou divého chmeľu,
vyschnutá studňa, kurhan, pod ktorým spočívali obran-
covia — a legendy. A zo svätyne na poľane belejú sa
už len dva ploché kamene s nejakými znakmi do nich
vytesanými a stojí ešte — Dewajtis.

Minulý veky . . . Zahynuli križiaci-apoštovia, stí-
chol Perkun, pobasly sväté ohne, zamieňaly sa úrady,
ľudia, vojny po vojnách, zrúcaniny po zrúcaninách, me-
nily sa zákony i obyčaje . . .

Dewajtis s'táil...

Stál uprostred poľanky, vedľa posvätných kameňov
a duby-vnuci zďaleka obtáčaly ho vôkol.

Obor to dosiaľ čulý, s mohutnou korunou zeleného
listia, vystierajúci svoje obrovské konáre sťa ramená
k nebu ako Krivé Krivejte, veľkňaz litovských pohan-
nov. Stál tu už veky a vyzýval do boja živly, svojím
šumom ako by hovoril: „Nie vy ľudia postavili iste ma
tu a nie vy víchry a búrky vezmete ma ztadiaľto. Vsa-
dil ma sem Boh, preto- zostanem. . . zostanem! . . .“

Svojím obrovským vzrastom zacláňal poľanu, ka-
mene a zrúcaniny hradu. Niekedy ticho počúval zve-

¹⁰ Bohyňa lás'ky u pohanských Litovcov.

stí, ktoré mu donášala rieka, časom zasa s baštou spomínal dávne slávne boje a šumel majestátne. Tu zas, keď ľudia prichádzali k nemu, po konároch jeho povieval mohutný vzdych: „Vitajte, vitajte! Jedna zem nás zrodila a vychovala. Ja som tú rodnú zem koreňmi objal a vy ramenami a dušou. .. Kto sa opováži vyrvať nás odtiaľto, kto?“

Každú jeseň zasa spomínal Dewajtis bohatierov, ktorí pomreli, slávu, ktorá pominula, oheň, ktorý zhasol. A vtedy žiaľom dojatý trhal so seba svoje šaty a plakal. Ľudia hovorili: Dub tratí listie; Zmujdzini si šeptali: Dewajtis oplakáva dávne časy.

Cez dlhé mesiace stál obor osirený, chmúrny, a mlčal v pokore.

I zľutovala sa nad ním každá rok bohyňa, ktorej kamene strážil už veky, a navštívila ho. Vystúpila na kamene, na ktorých sa jej kedysi obeť prinášala, potriasala a hladila konáre, aby sa zobudily. A pod dotykom jej nežných rúk a bielych šiat rozplýval sa teplý vánok, jas slnka a zjavovali sa kvety . . .

Dewajtis striasol so seba žiaľ a znova sta bohatier vypína hlavu a tu rieka, tam stará bašta vítajú ho radostne.

Takéto bájky chodily z úst do úst po samotách i po dedinách a tými bajkami uspávala Marka Czertwana jeho mať, keď vyrástol z plienok.

Bola to žena prostá, neučená, dcéra chudobnej rodiny, ale zemianskej, ktorá sa nemohla nijako vžiť do takého postavenia panej a statkárky. Priširoko jej bolo v salóne, chladno a cudzo!

Jej muž Pavol Czertwan pracoval šialene. Nadobúdaval majetok, hromadil, gazdoval, stával sa čoraz bohatším, majetnejším — ona schla ako poľný kvet v skleníku.

Bola tichá, zarazená, bála sa sveta, do ktorého vošla. Často plakávala žalostne a tak v úkryte ako lesné zvončeky v húštine, aby nespôsobila mrzutosť

mužovi, ktorého zbožňovala akousi otrockou láskou.

Bola v nej hrdosť i lahodnosť anjelská. Keď navštívila svojho brata v Sandwiloch, ožila a bola veselšia. Ostala by vďačne, oj, ako vďačne na prahu otcovského domku so synkom v náručí. Nevábil ju skvelý život, ktorý jej závideli ľudia, ale nehovorila nikdy nič smutného, nežalovala sa nikomu. Vracala sa do Skomontov, spievajúc svojmu synkovi, a znášala bohatstvo i naďalej ako dopustenie božie.

Nevedela veľa, ale čo mohla, dávala synkovi. Jej náboženstvo skladalo sa z vrúcnej viery, ale aj z mnohých povier.

Učila ho teda modliť sa, ale naučila ho i mnohým formulcám od čarov, úrekov a diabolských kúskov. Vedela mnoho legend o zmokoch, bohatieroch, niečo aj o Tatároch a Švédoch. Rozprávala mu to, čo jej v pamäti utkvelo. Uspávala ho piesňami o Birute a Kiejstutovi; keď vyrástol, zabávala ho legendami z bájných dejov kraja.

Cez dlhé zimné večery podľa dedinskej obyčaje priadla a tkala vzorkované súkno i plátno. Na jar sadila v záhrade bôb a fazuľu. Rada si obliekala pestrú sukňu, na hlave nosievala biely čepiec. V sviatky po pobožnosti posbovárala sa rada-so ženami pred kostolom a radšej by bola išla domov pešo ako s mužom na parádnej бриčke.

Jedinou jej zábavou bolo chodiť so synkom do dúbavy na jahody alebo na hríby, kde ju nik nevyrušoval novinami, politikou a pletkami. Sedávala na machu alebo na pni a počúvala, čo hovorí les. A chlapec s ľanovými vláskami a smutnej tváričky sedával vedľa nej a mlčky načúval tomu vážnemu a tajomnému hovoru-šepotu.

Už vtedy zahorel k dubu na poľane láskou a úctou.

Mať ho naučila, že to bol vodca bojovníkov, ktorí tu padli i s vodcom, brániac svätýňu i hrad. Bohyňa Aleksota však veľmi žialila a plakala za padnuvším

bohatierom, preto ho bohovia zakliali v mohutný dub, aby žil na slávnú pamiatku toho boja — až do konca sveta.

Zatiaľ bohatstvo Czertwanovo rástlo. Skomonty stály sa prvými na celom okolí. Každým dňom zato zreteľnejšie uvedomovala si pokorná Wojnatova dcéra v svojej myslí, že nie je súcou parnou pre taký majetok, ani primeranou ženou pre takého pána. Cítila to a ustupovala do tône, schla, kapala, zožierala sa, až napokon jednej jari umrela tak ticho, ako žila.

Marek mal vtedy osem rokov. To, čomu ho naučila mať, zostalo základom jeho povahy. Na pohrebe skončila sa epocha jeho detstva, stratil opateru i srdce. Vrátiac sa domov, obišiel všetky kúty a naraz doma, v tom peknom kaštieli, bolo mu chladno a cudzo . . .

Druhého dňa utiekol k ujčekovi do Sandwilov. Wojnat potešil sa jeho príchodu, ale ešte v ten istý večer došiel otec a po ostrom rozhovore so švagrom vzal si synka domov. Ale nebol to syn, bol to otrok, ako nebožká bola otrokyňou.

A roky sa miňaly. Do Skomontov prišla nová pani, nastal nový poriadok a iný život. Priniesla sem tón i šik, dala Czertwanovi troje detí, jemných, panských; uviedla ho do rodín prvotriednych.

Zmenilo sa všetko. Markove rozpomienky sotieral čas a matkin obraz vybledol. Jedine dub na poľane zostal nezmenený: zprvu zakliatym bohatierom, potom dôverníkom, priateľom, napokon vtelením veľkej myšlienky, idey. . .

Dvadsať rokov uplynulo od chvíle jeho osirotenia. Kus času, ktorý sa vliekol pomaly, ťažko, mŕzde, utvárajúc mu dušu v pevný, tvrdý tvar, až stvrkla úplne.

Tri zlaté iskierky mal v živote a jeho dub bol vždy svedkom a zacláňal ich tieňom svojich ochranných konárov.

Po prvý raz to bolo, keď na prázdniny prišiel do-

mov zo škôl rossienskych. V pekné letné ráno išiel na poľanu k dubu, aby sa s ním svital. Aké však bolo jeho zadivenie, keď samotu jeho odhalili iní a rozdurili rozhovorom štebotajúce vtáčstvo i svrčky.

Bolo tu dvojce detí. Chlapec-gymnazista sedel v tráve s knižkou na kolenách a vedľa, na posvätných kameňoch stálo -dievčatko, celé v bielom, is vencom kvetov na červovlasej hlávke a prednášalo' po žmujdzsky starodávnu hymnu.

Marek poznal deti. Farár zo Skomontov mal brata profesora v Koune, boly to jeho deti, ktoré navštevovaly časom strýčka na fare.

Obaja boli pohrúžení do básne. On rukou dával takt a predpovedal niektoré sloky. Oduševnením sčervenely jej bledé líčka a rozjasnily sa vpadnuté čierne oči. Nezbadali prichôdzieho, ktorý si ľahol neďaleko do trávy a počúval.

Posledný verš hymny prednášalo dievčatko' čoraz tichšie a tichšie. Stálo v ňom, že nepriatelia pokládli bohatierov na hranicu, zapálili ju a červený oheň pohltil telá i zbrane, potom pomaly hasol, až zhasol.

—• Prečo **Ť** stíšila hlas, Julca? — opýtal sa brat Oleš, keď prestala.

— Lebo oni už zomreli a oheň zhasol. Prismutná je tá tvoja hymna.

— Veru nie, sestrička. Taká hranica z veľkých bojovníkov neznamená ešte koniec ani smútok. Pozostali berú z nej po iskre, zapaľujú nové fakle, idú do nového boja. To je heslo pre nové činy, to je žiarivý príklad! Ale ty tomu tak nerozumieš, lebo si ešte malá a ženská.

— O ja veru celkom dobre rozumiem. Dovoľte mi len vziať iskru a pôjdem! Ale kto sa tam za tebou dotisne?

Naraz zamĺkla a potom zašeptala:

— Pozri, braček, tamto nás niekto počúva.

Oleš sa obzrel. Marek práve vstával so zeme. Pozdravili sa.

— Sme tu na prázdninách. Prišli sme si sem počítať. Krásna je to dúbrava.

Pristali k sebe. Od týchto čias schádzali sa každý deň pod dubom v trojici.

Oleš-oduševnenec rozprával o bohatierskych činoch, deklamoval tisíc básničiek. Julka zas hľadala v húštinách hniezda, nazerala do dier lišacích a jazvečích, chodila po zrúcaninách. Marek počúval z hĺbky duše a snil.

Strávili pod Dewajtisom celé prázdniny, nikdy nezmazateľné z pamäti chmúrneho chlapca.

Nasledujúceho roku, keď prišiel domov znova na prázdniny, počul na fare strašnú zvesť. Oleš prišiel o niečo prv zo škôl ako Marek a pred týždňom, keď sa kúpal v Dubisse, utopil sa. Nenašli ani len jeho mŕtvolu. Rieka odniesla ho azda do Njemena a do mora.

Táto smutná zvesť tak veľmi sa dotkla jeho srdca, že utiekol ešte v ten deň z -domu do dúbravy, hodil sa na zem pod dubom a dlho nevstával. Lesný mach videl, že plakal prvými slzami zúfalstva. Potom prese-del na kameňoch celú noc a dumal.

V rozpálenej hlave vírily podivné myšlienky. Zdalo sa mu, že Oleša upálili na hranici, ktorá pomaly hasla. A z tej hranice on vzal iskru, zapálil iakľu a letel do boja, brániť hrad i svätyňu. . .

Po tejto hroznej noci preležal niekoľko týždňov vo veľkej horúčke. Zachránily ho starostlivé ruky tetky Anety a jej zelinky. Vstal po chorobe celkom iný. Už sa nikdy nezasmial, ani nenahneval a dlhý čas vyhý-bal sa dúbrave.

Po týchto smutných prázdninách nešiel viac do škôl. Otec prešiel bývať do Pošwíc, bratia boli ešte deťmi. Chýbala v Skomontoch pevná ruka, triezva a rozumná hlava. Preto sveril otec na Marka celé gaz-dovstvo . . .

A znova potom, po niekoľkoročnom prenasledovaní a rozbrojoch s macochou, po neustálom lopotení našiel sa pod starým dubom ustatý, zoslabnutý, so zúfalstvom štvaneho zvera v srdci.

Náhodou sa stalo, že na poľanu zašiel si i Ragis, hľadajúc kuny v dierach. Uzrel Marka pod dubom a prisadol k nemu.

— Zapálime si na fajočky, — navrhol.

— Ďakujem vám. Nefajčím už mesiac.

— Oho, ho! A to prečo?

— Pre svätý pokoj.

— Aha, už to viem! Noštek macochin neznesie vôňu obyčajného dohánu a ty máš izbu vedľa jej izby. Milé susedstvo! A rozlúčiť sa s ním nemôžeš, to ja viem.

— A kdeže pôjdem?

— A ku mne by sa nepáčilo? Ale u mňa ti iste smrdia moje zvieratká. A ty si už zvykol na rozmarínové parfumy, všakže? Veľký pán! Z paláca ani rušiť! Marek mlčal, zahľadený na mravce v tráve.

— Obaja sme ešte mládenci, mali by sme držať pekne spolu. Tie beštijky moje časom i domrzia človeka, ale aspoň to je dobre, že nehovoria'. Preto pri nich vždy vyhrávam ja. Uvidíš, ako som to všetko viedukoval! No povedz mi, či pristávaš na môj byt.

— Pristávam a ďakujem vám za láskavosť, Rymko Ragis.

— No, ako na závdavok pohľadaj mi a poraď, ak vieš, kunie hniezda. Nech si odpočinie moja okyptená noha.

Od týchto čias upevnili svoje priateľstvo.

Ragis predal kedysi Czertwanovi kus poľa s podmienkou, že do smrti bude mať právo bývať u neho v Skomontoch. Od nepamäti obýval teda komôrku vo dvore Czertwanovho veľkostatku. Nezavisel od nikoho. Žil so svojou skrotenu čriedkou zvierat i vtákov. Chodieval často na poľovačku, na rybačku a zaoberal

sa aj liečením statku a koni. Teraz prepustil polovicu komôrky Markovi, ktorý sa tam vďačne usalašil a rád počúval, ako starý Ragis „edukuje“ svojich odchovancov. Napokon tak zvykli spolu, že nemohli byť jeden bez druhého . . .

Po treťi raz našiel sa Marek pod dubom v ťažkom boji duševnom.

Istého dňa priniesla mu pošta list od brata Kazimíra, ktorý asi pred štyrmi rokmi — zanechajúc rodičov i rodnú pôdu — odišiel do cudziny.

Kazimír mal rád svojho nevlastného brata, hoci sa málo poznali. Písal mu, že skončil v Rige obchodný kurz a dostal znamenité miesto. Volal každého, komu bolo doma ťažko a tesno.

Tento list dlho nosil Marek pri sebe a na žiadosť pisateľa nikomu neprezradil jeho obsah. Rozhodol sa, že pôjde i on ako Kazimír, lebo mu tu bolo ťažko žiť a nesvitilo odnikiaľ nič lepšieho.

S roka na rok svieral tu ľud ťažký osud do okov poroby. Zabraňoval všetko to, čo jemu bolo sväté a dobré.

Po úplnom rozhodnutí v istý deň pobral sa Marek k dúbrove rozlúčiť sa so svojím priateľom.

Bola daždivá a blaiivá jeseň. Dub žalostne hľadel na príchodzieho. On zdvihol na milovaného obra svoj chmúrny zrak, aby ho ním objal naposledy, ale odrazu sklopil oči, svesil hlavu ako vinník. Po konároch a zažltlom lístí ako by preletel dojímavý, ľudskému podobný vzdych a kvílenie: „Prečo odchádzate, prečo, vy mladí? Ó beda, beda! Opúšťate ma, sľubujete návrat — oj nie, nevráťte sa! Nenájdete ma už! Ja len s vami žijem! Bez vás strhne ma nejaká búrka, podtne sekera alebo nejaký pastier nakladie si ohňa pod mňa a spáli ma! . . .“

Sťa krvavé slzy padalo červené i žlté lístie, padalo na zem, obsýpalo stojaceho Marka, ktorý, precítiac sa ako by zo sna, nesmelo zašeptal:

— Nemôžem vydržať ďalej, darmo je! Niet síl do takého boja!

A ako by na odpoveď zakolisal sa starec, kvilba stíchla a jeho obrovské konáre takto zašumely:

— Sily byť musia, aj vytrvalosť! Vezmi si príklad zo mňa! Siahni len hlbšie k mojim koreňom, tam pod čiernou zemou, až pod riekou bola žula a ja som ju silou svojou objal, vžral som sa do nej, vyštváľ som ju, vytrvalosťou zdrvil na prach a obrátil na úrodnú pôdu, ale nie za rok, ani za dva! Trvalo to vecky! Choď a pozri!... Odovzdajte sa do vôle božej a neodchádzajte, lebo zahyniete, ako by som zahynul ja, keby ma odtiaľto vzali!

A Marek zostal, hanbiac sa vždy za tú chvíľku slabosti, ktorá však bola poslednou. Na list Kazimírovi odpovedal, že zostane len doma, ba i jeho volal vrele, aby sa vrátil do drahej rodnej zeme. Duša jeho so dňa na deň rástla, mohutnela, stá ten starý dub drvila skalu v úrodnú pôdu .. .

Po Czertwanovej smrti sa Marek dlho neukázal doma. Až konečne v jeseni vyšiel v jedno ráno pešo k Ragisovi. Ale nezdržal sa dlho. Osedlal si šedivú Belku a išiel do Skomontov. Pole bolo už pusté, osnované sieťou lesklých pavučín. Na známych mu roliach videl moderné pluhy, orúce zem pod žitný zásev. Na briežku sedel nový správca Witoldov, akýsi Nemec, s belasým slnečníkom nad hlavou, s fajkou v zuboch a čítal.

Marek zastal mimovoľne. Už tak dávno nevidel svoje role. Rozhliadol sa po nich s rozkošou. Zdalo sa mu, že vtáčiky i tráva aj každá brázda volá k nemu:

— Vitaj, hospodár náš, vitaj! Kdeže si bol, keď sme úrodu niesly z tvojej práce? Prečo nás cudzí miesto teba spravuje? Oj, vráť sa k nám, vráť!

Bol to len klam sluchu. Ale on vždy počul niečo. Vedel sa s prírodou shovárať i rozumel jej azda preto, že s ľuďmi málo obcoval.

Ako tak stál zamyslený, náhle ho siboku niekto pozdravil:

— Dobrý deň, pán Czertwan!

Obrátil sa. S bočného chodníčka vchádzala na cestu mladá slečna v tmavých šatách a v širokom slamenom klobúku na ebenových vlasoch. Tvár mala podlhovastú s úprimným výrazom a hlbokou myslou v jemných črtách. V ruke držala knižku.

— Vari ste ma nepoznali? — prehovorila, keď tak otáľal s odpoveďou.

Soskočil s koňa a podal jej svoju opálenú pravicu. Po zachmúrenej tvári prebehol blesk radosti.

— Nebol by div, keby sa tak stalo, veď štyri roky neboli ste, slečna, u strýčka na fare. Dobrý deň, slečna Julka!

— Naozaj, hodný kus času! Prišla som pred týždňom z Paríža neočakávane. Našla som oveľa viacej hrobov a keby som sa nebola s vami stretla, bola by som sa vrátila veľmi smutná .. . Pripomenuli ste mi detstvo a Oleša.

Zamíkli pri tej rozpomienke. Po chvíľke začala opäť ona:

— Pamätáte sa na naše prázdniny, na starý dub a na tú hranicu v balade? Vzala som si z nej iskru a išla som bojovať do sveta ... Bolo mi strašne ťažko, ale to už minulo a iskra nezhasla, zachovala som ju, azda nie tak skvelú, ale teplú. A vy?

Pokrčil plecami.

— Nemám o čom rozprávať. Ostal som ďaleko za vami.

— Oj nie, strýk mi už všetko vyrozprával. Poznám vaše deje a ctím si vás. Kde vlastne idete?

— Do Skomontov. Macocha ma volá.

— Dobre, že som sa s vami stretla. Chcela som vás vlastne i ja poprosiť k nám. Mám vám niečo povedať.

Mlčky sa poklonil.

— Veď viete, že sme priateľky s Hankou. Vec tý-

ka sa jej samej. Skutočne nechápem, prečo sa vás oni všetci tak boja. A ja sa vás nebojím ani najmenej.

— Lebo vy, slečna, máte svedomie čisté.

— A oni nemajú? Je to sice možné, ale o Hanke to azda nepredpokladáte.

— Kto mlčí, ten svedčí.

—• To je pravda. Ale vy, sám tiež málovravný, mali by ste byť k mlčiacim šetrný.

— Ale napokon nehádajme sa o tom. Hanka je staččne dievča, lenže je plachá, neenergická, viem však, že vy jej to prepáčite a že jej pomôžete.

— V čom že by som jej mal pomôcť?

— Vo všetkom! Nevideli ste ju dávno?

— Od otcovej smrti.

— Je to možné? Sú tomu už predsa tri mesiace! Ani v kostole ste ju nevideli?

— Nebolo času ani domov ísť ani do kostola.

— No, to ju už ani nepoznáte! Je z nej už len tóna! Hoci jej otecko nebol proti tomu, aby študovala, matka nechce o tom ani počuť. Peniaze jej odobrala a hrá si na veľkú paniu. Hanka však musí pracovať doma i vo dvore. Nevediac si sama poradiť, prosila ma o pomoc.

— No, a vykonali ste niečo?

— Prosila som strýčka, — ktorý od tých čias, ako som ho vylicčila z lámký, je nadšený mojou medicínou —, aby sa prihovoral za ňu u páni Czertwanovej. Ale jeho prihovorenie nestálo mnoho. Matka nechce o tom ani počuť, nie že by dala svolenie.

— A peniaze jej vrátila? — nadhodil Marek pokojne.

— Nevrátila.

— Hm, ona vie, prečo ich nevrátila, a ja tiež viem, — zamrmlal obor.

— Prečo?

— Preto, lebo ich už nemá.

— Čo by sme mali robiť? Ako jej pomôcť? — rozmýšľala Julka.

Marek podľa svojho zvyku pokrčil plecami a stál chvíľu mlčky.

— A kde je Hanka? — spýtal sa po chvíľke.

— Doma. Pán Czertwan, prosím vás srdečne, pomôžte jej. Vám sa to najskoršie podarí!

— Musím si získať najprv Hankinu dôveru. Musí voliť medzi nimi a mnou!

— Ona už dávno volila.

— Prehovorím teda s Hankou, — povedal.

— Ďakujem vám! Sbohom teda. Keď som vás u-zrela, myslela som, že ste zadriemali, tak ste tam stáli nehybne, — povedala usmievajúc sa.

— Prizeral som sa na Nemca, — vysvetlil jej.

— A čo? Pekne vyzerá s tým „parazólom“ a knižkou?

— Som zvedavý, čo číta.

— Môžem vám to prezradiť, lebo i mňa to zaujímalo, preto zaviedla som s ním rozhovor. Číta Heineho. Obaja pokrčili plecami.

— Nezdržiavam vás ďalej. Šťastnú cestu! Azda nás len navštívite?

— Ďakujem, o niekoľko hodín budem u vás!

Rozišli sa. Marek poduril koňa a rýchlo minul správcu.

Na každom kroku stretával sa so zmenou. Pole poštvrtené pre plodozmeny — vyzeralo sťa šachovnica. Na medziach pre širší rozhľad bolo veľa stromov vyfatých. Stará brána zväľaná a jej miesto zaujala nová, štíhla, na bielo maľovaná, ozdobená veľkým erbom na plechu. Obraz Bohorodičky odstrčený i onen starodávny latinský nápis, ktorý voľakedy šlabikoval ako prvý pokus čítacieho umenia a ktorý mu neskoršie vysvetlil farár: „Pod tvoju ochranu sa utiekame, svätá Božia Rodička“.

Nebolo tu už ani starých stajní a chalúpka Ragisova

ležala tiež zbúraná. Na tom mieste pracovala kopa lo-
tyšských robotníkov, stavajúc novú, murovanú budovu.

Prvá osoba, ktorú Marek videl, bola starenka, su-
chá a trochu prihrbená, hľadala usilovne niečo na tráv-
niku pred domom.

Zdvihla sa rezko a podišla k Markovi, kývajúc
hlavou už zďaleka.

Uviazal kobyľu a s odkrytou hlavou priblížil sa
k nej:

— Akože vám slúži zdravie, tetuška? — opýtal sa
a chcel jej bozkať ruku, ale ona ju odtiahla, prestra-
šene pozerajúc na obloky domu.

— Ďakujem ti, ďakujem. A tebe akože sa vodí? Za
vodou bývaš len a mne sa zdá, že v Taliansku či Pata-
gónii. Ani zvesti . . .

— Lebo tetuška nebola zvedavá.

— Čida nie? Ale čo robiť. Pešo už nezájdem a koni
mi nedajú. Hľa, starý hríb je už zo mňa. Musím sedieť
ticho, aby niekto nohou do mňa nezavádil. Raz som
bola v tvojej dúbrove po zelinky v deň sv. Jána. Ďale-
ko je to, ledva som sa vrátila. Azda nie si tomu rád,
že tam chodím? Ale, ver mi, takého bedrienca nikde
nenájdeš, ako je tam.

Hovorila tíško a zarazene. Jej sivé oči boli čer-
vené a zaslzené. Azda starobou alebo od šitia po no-
ciach.

Zmenila sa veľmi. Mladú ju síce Marek nepamätal,
ale za otcovho života bola ešte veľmi rezká, chodila
rezko, pracovala v záhrade i pri včelách, opatrovala
chorých a biednych. Nezamútila vody nikdy nikomu
a vinu každého bola hotová na seba vziať, len aby ne-
boli trestaní Hanka alebo Witold. Bola pokladnicou
hospodárskych a kuchynských predpisov. Nebolo veci
v kuchyni, komore, vo dvore alebo v záhrade, ktorú
by nebola vedela urobiť, času však mala zato vždy po-
slúžiť druhým. Teraz vyzerala o viac rokov staršia,

stiesnená a i pri vrodenej milote a jemnosti zračil sa žiaľ a utrpenie na jej vráskovitej tvári.

— Tetuška, vás vari oči bolia? — opýtal sa Marek súciteľne.

— Aoh, to je staroba. Akosi mi oči stále slzia. Ani stehy už nerobím rovné. Ale prikladám si zeliny, prejde to, prejde! To je nič!

— Nešite, tetuška!

— Akože? Veď hádam poznáš naše príslovie: Chlieb plače, keď ho darmo jedia! Nedaj Bože, aby pre mňa plakali.

Usilovala sa usmiať, ale nešlo to. Zohla sa teda pre niečo k zemi. Keď pozdvihla hlavu, oči byly ešte červenšie a slzy sa kotúľaly po vráskach.

Vtedy sa zmocnil Marka hrozný žiaľ. Prišiel sem, súc smrteľne urazený pre krivdu, ktorú mu urobili jedni, a pre ľahostajnosť, s akou sa k nemu zachovali druhí, ale pohľad na starenku, vlastnú to sestru otcovu, premohol i jeho tvrdú povahu.

— Je vám tu azda zle, tetuška, — začal.

Záporne kývla hlavou. On hovoril ďalej:

— Nespytujem sa už, tetuška, lebo viem, že vám je vždy dobre. Len prosím, aby ste pamätali, že v mojej Chalupe v Sandwiloich je vždy pre vás miesto. Ešte dnes dám vám izbičku upratať. Nie je to palác, ale ti ché a teplé hniezdo, ktoré bude pre vás prichystané! Vy viete, že neviem hovoriť, ale neplačte, lebo ma otec v nebi prekľaje, že som dopustil.. .

— Čo to vravíš? — šeptala slziac. — Boh ťa bude žehnať, ty si si vzal Ragisa a on neplače!... I mne je dobre! To len tak! . . . Otca si mi pripomenul, leboi si v tvári jeho živým obrazom, preto ma žiaľ opanoval! Oni sú všetci dobrí, daj im, Bože, šťastia!

Zamikli. Starenka sa bojazlivo obzrela a riekla:

— Aby si sa nehneval, to ti poviem, že som bola ukradomky u teba. K starému Do'Wnarovi ma zaviezli, keď bol chorý na týfus. Ragis s Grenisom boli na lúke,

osmelila som sa teda a obišla som celé tvoje hospodárstvo. Ako je tam pekne! Len keby záhradka a včely!

Rozjasnila sa jej tvár a váhajúc pozrela hore na chmúrneho obra.

— Ty nežartuješ o tej izbietke? Mne len kútik... Ale hádam Ragis nebude tomu rád, i pre teba farcha! Pár rôčkov v pokoji, ešte by som sa na niečo i pridala, ale potom .. .

— Kedy mám poslať povoz, tetuška? — opýtal sa.

— Ja! sama neviem! Brat naložil mi síce zostať v Skomontoch, ale mňa tu nepotrebujú. Ak budeš tak láskavý... .

— Zajtra pošlem Grenisa pre vás a už vopred vám ďakujem, tetuška, za vašu láskavosť. Viem, že keď budem mať vás pod strechou, bude to hotové požehnanie.

— Ale nehovorže! Ale ti aspoň včeličiek prichystám, lebo včielky mňa rady majú. Z medu a vosku narobím liekov, ľanu za ne sossbieram, na jar zas v záhradke trošku pohrebiem, to bude všetka moja práca. Nuž ale, keď tak chceš, vezmi si ma, starú grátu.

— Ďakujem vám, tetuška!

Starenka utrela si posledné slzy a chytila ho za ruku.

— A videl si Hanku? — opýtala sa živo.

— Ešte nie. Ale rád by som sa s ňou porozprával, kým pôjdem k macoche.

— To je dobre, dobre. Sám Boh ťa nám poslal. No uvidíš. . . Ale čo ja mám hovoriť, pošlem radšej ju. Len ťa prosím, nehľad na ňu tak prisne, lebo sa ťa — chůďa — veľmi bojí.

— Nemá sa čoho báť! — odpovedal.

Slečna Aneta Czertwanová bežkala drobným krokom dnu. On vidiac, že sa návšteva predlžuje, popustil koňovi uzdu, sossadol a čakal.

Po chvíľke záhradnými dvierkami vyšla bledá de-va, oblečená v smútočných šatách. Čím viac sa pribli-

žovala k bratovi, tým pomalší bol jej krok. Podišiel teda k nej on a s nebývalou srdečnosťou objal ju a bozkal.

— Ja viem, že sa hneváš na nás, a to právom, — povedala smutno, pozdvihnúc k nemu svoje krásne čierne oči.

— Teraz nejde o to, Hanička! — Ja neobviňujem a ty sa neospravedlňuj. Bude ešte na to čas. Náhlo mi je a vieš dobre, že nerád rozprávam. Stretol som sa so slečnou Júliou a viem už, čo ti treba. Chceš, aby som sa za teba zaujal?

— Chcem i prosím ťa o to, Marek! Oddám ti Budrajce i peniaze, rob s tým, čo chceš, len mi pomôž k odchodu do Paríža. Verím ti neobmedzene!

— Dobre! Pôjdem k matke a ak niečo vykonám, zamierim rovno na faru. Budeš ma tam čakať?

— Budem! Ďakujem ti sito ráz.

— Nemáš ešte začo. Kde je matka?

— Na verande. Počula, že si prišiel, čaká ťa.

Pani Czertwanová od chvíle, ako vyslala posla pre pastorka, bola stále nepokojná. Rozmýšľala, či príde alebo nie, čo mu povie, akú jej dá odpoveď, skladala si v hlave zvučné frázy, mala napokon v pláne i prepáčenie a láskavú výzvu k návratu do jej salónov.

Na šťastie v ten deň nebolo hostí, mohla teda pokojne rozmýšľať. Na zvuk jeho krokov vstala živo a podišla mu naproti.

Bol ako zvyčajne v ošúchanom kožušku, juchtových čizmách a bez rukavíc. Predsa privítala ho ako najmilšieho hosťa.

— Ráč sa posadiť! Dobre vyzeráš! Susedí nevedia dosť prechváliť poriadok v Pošwici!

— Celá moja zásluha je v tom, že nemením nič na starom zariadení! — odpovedal, sadajúc si oproti nej.

— Au nás zlý výsledok žatvy. Len polovička očakávaného zrna a nedostatok hotových ako nikdy.

— Iste sú väčšie výdavky.

— Akiste. Choroba nebožtíkova, pohreb, cesty Wi-

told'ka, smútok! Predtým na celom majetku bolo možno skôr udržať rezidentov, teraz je to ťažko. A je ich tu bez počtu. Dyrhajtes, Juchno, slepá kraviarka, slečna Aneta!

— Tetka zajtra ide ku -mne!

— Naozaj? Iste ti narozprávala hrozné veci o nás! Witold sa rád s ňou podráždí a ja jej dám časom nejakú robotu.

— Nič mi nerozprávala. Chybuje mi gazdiná, nuž som ju prosil.

— Malý zisk, — ušklabila sa pani Czert-wanová.

— Či má mama nejaký rozkaz pre mňa? — opýtal sa.

—• Aoh nie, drahý synu! Chcela som sa len porozprávať s tebou a dosiahnuť nejakú radu v niektorých veciach.

— Rada, to ťažká vec, — zamrmlal.

— V rodine nie, môj ľúby. Rada medzi nami je ľahká a užitočná.

— Počúvam teda...

— Ach, ťažký, ťažký kríž zanechal mi váš otec. Každé z vás vzalo hotové a ja musím myslieť za všetkých. Veci prevzala som v smutnom stave, majetok bez kapitálu a bremená značné . . .

— Aké? — opýtal sa krátko.

— Nuž dlhy Witoldove. Dostával tak málo, že sa z toho v Rige nemohol vydržiavať.

— Dostával predsa štyridsať rubľov mesačne.

— Čože je to pri tamojších pomeroch a požiadavkách? Uvažovali sme o tom s ním a presvedčila som sa po dôkladnom spočítaní, že bez sto rubľov mesačne učiť sa nemôže.

— Drahé učenie! — poznamenal.

— Čo robiť? Nemôžem mu predsa pokaziť kariéru z tak nízkych ohľadov.

— Aká bola suma dlhov?

— Ach, veľká! Tridsaťtisíc rubľov! — vyriekla nesmelo.

— Zaplatili ste ich? — opýtal sa, nedávajúc znať na seba nijakého pohnutia.

— Zčiasťky, aj to ťažko. Celá moja hotovosť posla. Ostala som bez groša. Ale to sú len polovičné prostriedky a tu treba istého lieku. Wico sa musí učiť, dom treba viesť, hospodárstvo zlepšovať. Krátko rečeno, potrebujem desaťtisíc rubľov hneď!

Prestala hovoriť a oddýchla si zhlboka. Pozrela na svojho poslucháča. Sedel nachýlený ako obyčajne, hľadiac do zeme. Ten jeho chlad, plný kritiky, privádzal ju kedysi do zlosti. Dnes však cítila, že ho potrebuje, veď reprezentoval pošwické kapitále.

— Obraciam sa k tebe ako ku hlave rodiny o radu a pomoc . .

Pozdvihol oči.

— O pomoc? — opakoval dôrazne.

— Áno, milý synu! Je to tvojou svätou povinnosťou.

Pohol plecami.

— Aké sú podmienky pôžičky? — opýtal sa.

— Co myslíš, mám predať ten kus osobitného poľa neďaleko Sandwilov?

— Žwirble? Tie nie sú hodné desaťtisíc, najviac dve. . .

— Boj sa Boha! Len toľko?

— Nik viac zato nedá. A máte splnomocnenie od Witolda?

— Mám, milé dieťa. On verí, že pre jeho dobro by som i život dala.

— Nakedy sú vám potrebné peniaze?

— Keby boli aj hneď!

Chvíľku premýšľal:

— Ak pristane mama na moje podmienky, môžu byť zajtra. Žiadam však prepísať Žwirble na moje meno, potvrdenku na dohovorenú sumu a —

— Na každý prípad! Pravdaže! — prisviedčala.

— Z poverenia Hankinho prosím o vrátenie jej kapitálu a o dovoľenie na odchod do Paríža. Nebol proti tomu ani otec!

Pani Czertwanová vyskočila z kresla. Z ružovej a usmiatej tvári stala sa fialová. Z očí jej sršala zlosť.

— A ako to súvisí jedno s druhým? Hanka je mojou dcérou a o jej osude rozhodujem ja! — zvolala zlostne.

— Ako chcete, ja ináč peniaze nedám! — riekol ľahostajne.

— Za takú cenu kúpi Zwirble hocikto!

— Nikdy, bez môjho súhlasu!

— Donútime ťa na delenie! — volala čoraz zlostnejšie.

— Na to musíme ešte dočkať — až bude Hanka plnoletá. Casu dost.

— Nájdeme spôsob na všetko, uvidíš!

— Nepriečim sa, ale peniaze zajtra nebudú.

— Vypožičiam si inde!

— Prečo nie? Úver je všade, len záruka treba.

— Ja nechcem vychovať zo svojej dcéry ženu výstrednú. Má popletenú hlavu, ale ja ju zadržím, zauzdim, lebo sa mi to nepáči!

Zdychčala sa, triasla (hnevom, nevedela sa ovládať.

— Ak mama už minula Hankine peniaze, požičiam jej ja na štúdiá zo svojich. I Budrajce vezmem do prenájmu a ročne vám budem platiť za ne 500 rubľov. Je to váš majetok, vaše veno, potrebujem na to len vaše slovo.

Upokojila sa hneď a počúvala, neveriac vlastnému sluchu.

Ten človek bol iste čarodejníkom, vyčítal v jej mysli príčinu, pre ktorú nechcela dovoliť Hanke študovať. Hneď uhádol, na ktorú strunu má udrieť.

— Veď mi aj patrí tých pár sto rubľov. Dala som všetko deťom, — začala iným tónom.

— Verím vám, — odpovedal trochu posmešne. — Dáte mi teraz potvrdenku na tých 500 rubľov a rodný list Hankin, aby som jej mohol pas zadovážiť. Zajtra donesiem peniaze za Žwirble na faru. Prvú rátu za Budrajce vám môžem zaplatiť hneď.

Otvoril peňaženku a na stôl položil päť dúhových bankoviek.

Účinok bol prekvapujúci.

Neprepočítal sa, veď poznal ľudí dokonale.

O pol hodiny, keď odchádzal, mal vo vrecku to, čo chcel.

Bol spokojný sám so sebou. Rezkým krokom opúšťal otcovský dom.

Vyšvihol sa na netrpezlivú Belku a zamieril priamo na faru, prehovoriac s tetkou ešte niekoľko slov.

Obe dievčatá sedely pri bráne a vyzeraly ho už dávno.

— Zvíťazili ste akiste! Stavila som sa o to s Hankou. Vyhrala som? — privítala ňu sestra Olešova.

— Urobil som, čo som mohol. Hankin kapitál prijal som na seba. Či potrebuješ ich v celosti?

— Oj nie! Len pár sto rubľov na cestu. Ostatné podrž u seba. Ach, aká som šťastná!

— Vy nám i pas vykonáte a odprevadíte nás aj na hranicu, však áno?

— Ale áno! Urobím všetko.

Bledé dievčatko složilo ruky ako k modlitbe a zaslaným zrakom hľadelo do jeho očí a prehovorilo úprimne:

— Aký si ty dobrý, aký dobrý. . . čím sa ti ja odvdáčim?

— Len nie medicínou v budúcnosti! — žartovala Julka.

Hľadel na ňu vážne a dlho.

— Odmeniš sa, ak svoje vedomosti nevyvezieš za hranice, ale tu v rodnej zemi a za ňu budeš pracovať nie pre slávu, ale zo všetkých síl! — riekol.

— Vrátim sa, Marko, a budem pracovať! Oj, ďakujem ti ešte raz!

— Nebude sa vám páčiť na faru? Strýka síce niet doma, odišiel ku chorému. Rozpovedaly by sme vám svoje plány, — prosila veselo slečna Julfca.

Dal sa nahovoriť. Hladnú Bélku vzal paholok fárov do opatery. Starý sluha kostolník dal mu skromný obed. Ubehlo niekoľko hodín nebadane, kým sa rozlúčili.

Dievčatá pobehly pešo do Skomontov, on obrátil sa do dediny pomaly ako človek, ktorý rozmýšľa alebo snije.

Urobil prvý podarený krok na trnistej ceste, ktorú si vyvolil na dosiahnutie svojho cieľa. Prišli preň zo Skomontov prv, ako on čakal, a teraz budú u neho čoraz častejšie klopať. Potrebujú peniaze a on ich musí mať a bude dávať! I tešil sa z úspechu tohto dňa.

Mal hlavu plnú plánov, číslíc a dát. Medzi toto vážne shromaždenie myšlienok vkrádala sa časom spomienka na Martu a rozvírila ňa samopašný škriatok city i mladistvú krv Markovu.

Tri celé mesiace mužne premáhal túžbu po milovanom dievčati, ohlušujúc všetky city ustavičnou prácou. Dnes však neodolal. Keď ju nevidel ráno, musí ju vidieť teraz. Na mraku, cez húštinu višňovú stisnú si ruky a pohovoria si. Prečo by si nedoprial toho aspoň raz, aspoň niekoľko chvíľ? . . .

Neponáhľal sa teda. Do predvečera mal času dost. Zašiel si na Zwirble, obzrel si púste pole i kus lúky, vyrátal, koľko mu môže dať osohu, ocenil jeho hodnotu a prešiel na obecné pastvisko.

Grenis bol už tam. S láskou hľadel na svoje kone, ako sa pásly, ujedajúc si pritom chutne syr s chlebom. Keď uzrel svojho pána, skočil, prevzal koňa do svojej opatery, mrmlúc pritom po žmujdzsky, že je kôň od dlhej cesty veľmi ustatý.

Marek, nedbajúc na ľútostivé šomranie, pobral sa ohradami pešo domov.

Bol jasný, ale chladný podvečer. Jeseň už sad hodne ošarpala, ale višne, hoc i po vrchu opálené mrazom, obtáčaly ešte husto Wojnatovo obydlie.

S rozťúženým srdcom približoval sa Marek k sadu. Odrazu začul smutný mužský spev, sprevádzaný hrou na husliach.

Prekvapený zastal.

Spev i hudba utíchla práve v tej chvíli a on počul i poznal hlas Martin, ktorá práve prehovorila:

— Prečo vy, pán Lukáš, hrávate vždy také smutné piesne, že človeku je pritom až do plaču?

— Keď je môj osud taký: nikto ma nemiluje a nemám nikoho svojho na tom svete! Od detstva ma žiaľ morí. Je to božia sudba! Ľudia ma neradi, v chalupe nemám ku komu slova prehovoriť a do čohokoľvek sa chytím, ide mi to ťažko, ako z kameňa. Spievam žiaľno, lebo sa mi aspoň troška uľaví na duši, keď hoc i vetrom vyžalujem svoje utrpenie a žiale.

— Chudák, ľutujem vás, — vzdychla Marta plačlivým hlasom.

Marek sa strhol, odskočil od plotu a vošiel do svojho domu.

Na ohnisku blčal veselý oheň, pri ktorom Ragis pripravoval večeru, pohvizdujúc si cez zuby.

Zvieratá radostne uvítaly známeho, načo sa krivý obzrel.

— Pre rany Božie! Čo si taký bledý? Smrť si stretol, či upíra? — zvolal, púšťajúc lyžicu z ruky.

Marek neodpovedal. Vyzeral naozaj strašne. Smrteľne bledý s osinutými perami a divým bleskom v očiach.

— Ustatý som a prechladnutý! — vyslovil napokon, sadajúc ťažko na stoličku pri stole.

— Tu máš! Vypi si kalištek. Hneď bude večera! Vraciaš sa zo Skomontov? Čo chceli od teba?

— Peniaze.

— Oho, ho! To sa rozumie! Witoldko uživa sveta.
A dal si im?

— Odkúpil som Žwirble!

— Vypi si ešte druhý fcalište! Máš rozum! Ho, ho, vidno, že som ťa ja niesol na krst! Zasejem tam žitka! Bude chleba! Tu, hľa, je už i večera. Okoštuj zemiaky so slaninkou. Jedol si už dakedy také? Chrobák, nenazeraj do hrnca! Subordinácia, banda jedna!

Ale Marek nič nejedol. Vypil dva kališky „vodky“, oprel sa lakťami o stôl a mlčal ako hrob.

— Čo? Ani neokoštuješ? Oho, ho! Iste v Pošwiaciach ťa krmia kurčatami. Musím to „skontrolovať“.

— Nie soim hladný. Bol som na fare.

— Tam si bol? A videl si čiernu Julku? To je hodné dievča!

Marek prikývol hlavou a náhle sa spýtal:

— U Wojnatov mali dobrú úrodu?

— Nevie! Starý, to je zlostník. Štípe ani mucha v septembri. Stále sú tam zvady a kriky, lebo ani dievča nečuší. Toho blázna mučia tam od svitu do noci.

— A čo tam robí Gral? — riekol Marek ľahostajne.

Ragis chytrácky pozmurkal očkami, ale neodpovedal.

Mladý odvrátil tvár do obloka a hľadel uprene do tmavej noci. Ragis spratal so stola, nakrmil svoju čriedu zvierat, vykonal svoju prácu, ktorá ešte naň čakala, a potom zapálil malú lampku a chytil sa do látania starej „uniformy“.

V okuliaroch na nose a s odstávajúcimi fúzami voštil nite, navliekal a šil, rozprávajúc pritom svojmu mlčiacemu kamarátovi všeličo.

— Keby si vedel, čo som ja úbohý mal s tým zanovitým zemanstvom. Milý Wojnat „zbuntoval“ celú dedinu proti mne i umienili si ma vyhnať ako lišku z diery. Spásali mi zbožia, zajímali statok, raz mi zbili Grenisa tak, že opuchol ako peň a od strachu dostal

zimnicu. Počkajte, myslím si! Sobral som ich raz pred krčmu a hovorím im: „Milí bračkovci! Teraz si vyberte jedno alebo druhé. Alebo budete zdvorilí kresťania, tak sa vám zavďačím, alebo budete ako pohani, tak vás potrescem. Vyberte si!

Marek pozdvihol hlavu. Začalo ho zaujímať toto vyprávanie a prehlušilo na chvíľku hlas, ktorý mu stále znel v ušiach: „Chudák, ťutujem vás“.

— Začali sa mi smiať a mládež vtipkovať a posmievať. Ukázal som im figu a riekol: Počkajte nový mesiac! A s tým som odišiel. Trošku ich to zarazilo a spokojneli. Ale mne to bolo málo!

Keď nastal nový mesiac, na tretí večer spravil som im divadlo. Obliekol som si čierny kaftan, vzal do ruky hrniec s uhlím, vypustil som svoje „beštijky“ do jednej, a neobzerajúc sa ani vpravo-ani vľavo, prešiel som ulicou, pískajúc na flaute.

Môj vycvičený a poslušný sprievod, počujúc moju flautu, poberal sa za mnou: Chrobáčik, Zuras, Lišiak, Belušik aj Hryzla. Maród Špendlíček šiel na konci ako kotúlajúce sa pichľavé kľbko a papagáj sadol ml na hlavu a kričal ako na poplach: „Dobrá noc! Dobrá noc!“

Ragis pri vyprávani tohto víťazoslávneho pochodu tak sa rozohnil, že mu spadly i okuliare a prácu odhodil stranou.

— Nastal veľký rozruch. Kto len bol živý, vyšiel sa pozeráť. Smiali sa a vykrikovali, ale potom ich nadišiel strach. Zeny ukrývaly svoje deti, starší sa začali radíť a poslali najsmelších za mnou! A ja som si vandroval spokojne až do dúbavy a len na poľane som začal vyvádzať rozličné experimenty. Zakýval som tri razy rukami, urobil som palicou veľký kruh okolo seba. Na uhlie hádzal som lístie i trávku a hovoril som rečou, ktorej nik nerozumel, lebo jej nieto na svete! Potom som nabral do hrnčeka žalude a tak ako som prišiel, tak som sa vrátil domov. Špehúni meraveli od strachu, ale jednako išli opodiaľ za mnou. — Chalupy som našiel vše-

tky pozatvárané, na dedine ani ducha, všetko sa to zarylo pod periny alebo do sena!

Išiel som teda od dvier ku dverám, stále mrmlajúc. Pod každý prah nasypal som hrsť žaluďov a išiel som spať!

— No a čo sa stalo? — spýtal sa Marek, ktorého táto história veľmi zabávala.

— Stal sa zázrak, synak! Špehúni porozprávali všetko, ale žalude posbierať nechceli a na druhý deň ráno pod prahom miesto žaluďov našiel sa bôb!

Starý podniesol ruku s ihlou dohora a urobil tajomnú pauzu.

— A čo? Vari som nie čarodejník? Teraz všetci uverili, lebo náhodou naraz s tou komédiou začaly sa pohromy. U Felixa uliahlo sa teľa s piatimi nohami. U Jána Arminasa hrom zabil vola, no a napokon umrel starý Downar. Veľa mu do smrti i tak nechýbalo, lebo mal sto rokov a týfus, ale vždy mi poslúžil. Najsmelšie ženy s plačom pribehly ku mne, ale ja som sa urobil, že neviem o ničom a dvere som zamkol.

Išli k farárovi, aby ma vyhnal z kostola, ale on ich vyhnal z fary. Konečne po týždni hromadne ma navštívili, odprosili, prisahali shodu, takže som sa nad nimi zľutoval, slávnostne posibieral som bôb, ktorého sa nik nechcel dotknúť, pokýval som znovu rukami, a hrniec rozbijúc, sľúbil som im pomoc i ochranu. No povedz, či nie som čarodejník?

Ragis dosiahol cieľ, ale i ten zázrak, že sa Marek skutočne usmial.

To ho povzbudilo ako najvyšší triumf dôvtipu.

—• Oho, ho! Čože by som si ja začal so svojou drevenou nohou a bôľami v kostiach, keby som nevedel čariť. Teraz, keď mi treba pomoci, len kuknem na ulicu a už letia mládenci s kosami, dievčatá so srpom. A Grenis, ten až z kože vyskakuje. Keď sa od roboty odťahuje, ja nič, len siahnem po hrnček do police a parobok sa už trasie a letkom robí. Oho, ho! A myslíš, že

mládenci nenakukávajú ku mne p-otajomky pre ľubovník?

— A dávate?

Starý huncút zažmurkal očami.

— Aha! Ľubovník? Hneď je zvedavý. Azda i ty naň čiháš? Čo? Ale tebe ho nedám, bo nehodno! Pľuvni na to.

Marek sa zľakol.

— Ó nie, nie som ja taký chtivý lásky, — zamrm-lal a po chvíľke dodal:

— Videl som dnes naše pole a zadivil som sa, také je krásne a upravené.

— To sú čary, synak, veru čary! Však pekné? Pravda? Oho, ho! Ja viem, že mi už na Vianoce chys-táš belasý „pairazól" a peknú fajku! Oho, ho! Ja som chlapák prvý v rade s pravej strany! Hľa, len treba sa mi obzrieť, veď čas mi je už na ženbu pomyslieť. Spravím svadbu, lebo u nás už je všetkého dostatok, len gazdiná nám chýba.

— Tetka Aneta príde k nám zajtra. Usporiadam jej ráno izbičku od dvora!

— Slečna Aneta! To, to, to! Za to ťa objímam! To je vyberaný pár! Iste si ho so sviecou hľadal!

Usmial sa žartovne a teinučko zaspieval:

„Zgodne to stadlo i cicha chata:
M3Ž kuternoga a žona garbata!"

Prestal žartovať, a kývajúc hlavou, poznamenal:

— Znevažovali môjho Chlapca, znevažovali! Ale prišiel na psa mráz. Chudera, slečna Aneta! Iste nie dobrota ju prinútila, že musí opustiť svojho miláčika Witoldka! Ale sa jej teším ako nikomu! To my ti tu načarujeme spoločne. No keď je tak, to ešte počkám so ženbou dáky rok! Načo sa ponáhľať?

Dal sa usilovne do roboty, ale mlčať nemohol.

— A či si videl tú káru cudzozemskú, čo kúpil Wi-told za tisíc rubľov? Budujú nové stajne a šikujú dosti-

hové kone. Nemec kradne, mlyny stoja, lebo ich pokazila voda, a hostia nevychádzajú z domu! Súdny deň!

Vo škáre dvier zjavila sa Grenisova strapatá hlava. Rešpekt pred čarodejom a pred hrncom nedovolil mu ďalej sa tisnúť.

— Kde rozkáže pán kaprál zajtra orať? — opýtal sa, privierajúc oči a otvárajúc ústa naširoko, aby azda lepšie počul.

— Vo Zwirblach, regrút! — zakomandoval tenorovým hlasom Ragis.

— Pribudol vám titul? — opýtal sa Marek, keď sa dvere zatvorili.

— A čože? Nech vie subordináciu! Veď kaprál je nie hocičo! Ho, ho!

Ragis začal si hrdo pohvizdovať, ale vtom pozdvihol oči Marek a riekol:

— Vezmem do árendy mlyny od pani Janiszewskej.

— A načo ti budú?

— Budem lifrovať múku pre vojsko.

— A Pošwice? — opýtal sa.

— Dám si rady! — odpovedal pokojne Marek.

A pochýliac sa nad stolom, škrabal koncom noža na ňom číslice,

— Zarobím tritisíc rubľov pre Witolda! — zamrmľal a vstal s miesta.

Večer minul. Všetko spalo. Po krátkom čase i v poslednom dome zhaslo svetlo, len psi ešte brechali a jesenný vietor skučal príšerne.

Okolo polnoci zobudil sa Ragis a počul, že Marek nespí.

— Co, vari ti mlyny chodia v hlave? — opýtal sa v polosne.

— Aha, — zamrmľal Marek.

Starý zaspal znovu, ale Czertwan darmo privieral oči a proboval zaspáť. Nemohol. Psi brechali a vietor vyl žalostne. Nezaujímaly ho teraz mlyny, ale sluch

jeho nemohol sa pozbaviť toho zvuku, ktorý doliehal naň na spôsob upíra: „Chudák, futujem vás!”

Sotva sa začalo brieždiť, už vyskočil Marek z posteľe a vyšiel ticho na dvor.

Mráz pokrýval zem, stromy i strechy. Zima bola prenikavá.

Vo dverách maštale motal sa Grenis a od ulice na skalách sedel akýsi človek, chrbtom obrátený k domu.

— Grenis! Zapriahneš kone do voza a pôjdeš hneď do Skomontov. Povieš tam slečne Anete, že si jej k službám. Rozumieš?

— Rozumiem, pán kaprál, —• odpovedal vycvičený sluha Ragisov a urobil obrat vľavo tak nešikovne, že sa potkol a spadol.

Marek to nespozoroval, lebo vtedy vstal aj neznámy človek a priblížil sa k nemu.

Bol to Lukáš Gal.

— Prišiel si neočakávane! — povedal po privítaní sa s Czertwanom. — Ja som sa už dávno vyberal k tŕebe do Pošwic navštíviť ťa, ale nebolo času.

Stáli proti sebe. Jeden spokojný, chladný, neúprosňý hľadel shora na druhého, ten zas postrašený, škubal rožtek kožucha, prestupoval s nohy na nohu, odŕhal a sotva mal sily prehovoriť.

— Máš nejakú vec ku mne?

— Mám prosbu.

— Tak hovor.

— Či nemáš nič proti tomu, že som pristal do Wojnatov?

— U Wojnatov si? A začo? Za paholka?

Gral sa začervenal, súc dotknutý.

— Mám, chvalabohu, i doma chleba dost.

— Tak prečo im slúžiš? Z lásky?

Gral natáhujúc si prsty v rozpakoch, sklopil oči a zaj-akajúc sa riekol:

— Wojnat mi . . . mi . . . slu . . . sľúbil Martu.

— Tak veru máš začo slúžiť. A ona sa ti sľúbila?

— Ona sa 'bojí teba, — zašeptal Lukáš.

— Bojí? A čo mne je z jej strachu? Nebojí sa ona, ale ty si statočný, že si prišiel. Včera sdm myslel, že si zlodej.

— Počul si? — začervenal sa Gal.

Marek prikývol hlavou.

— Ja som si ju tak strašne zamiloval, — žaloval sa smutný mládenec, — ale ak by si proti tomu niečo namietal, tak by som išiel radšej za hory, za rieky! Od malička tú lásku v srdci nosím.

Czertwan mlčal. Možno, že i on práve tak dávno a práve tak strašne miloval, ale nevedel to vysloviť — nevedel sa ani požalovať.

Pretreľ si rukami oči a hryzol si pery,

— Nehneváš sa na mňa? Dovolíš? — prosil Gal.

— Ty si úprimný, Lukáš. Choď s Bohom! — zamrmľal obor.

Oblok na Markovej chalupe sa otvoril a v ňom zjavila sa usmiata tvár Ragisova.

Vystrčil na povetrie klietku s vtákmi, obzrel si rozprávajúcich a zanôtili

„Až tam bieży panna, panna towarzyszu mój,

Puszczaj charta ze smyczy,

Niechaj panne po'chwici,

Towarzyszu mój, Towarzyszu mój!"

Dedinka už vstávala k životu. Gal podal sokovi ruku, stisol podanú dlaň a odišiel sfarbený, pokorný.

Keď sa Marek obrátil, nik by nebol poznal, že pred chvíľou stratil to jedno' jediné, čo v živote pokladal za svoju vlastnosť a čo držal výlučne pre seba.

IV

Nadišla zima, napodiv mierna. Dážď zápasil často so snehom, nastaly kaluže a blata tiež bolo dosť. Do samých Vianoc nebolo ľadu. Dubissa hučala vzbúrená a rozvodnená a mlyny mlely, trkotaly na šťastie Markovo, donášajúc mu tak veľmi žiadaný groš.

Jeho samého nik nevidel s tejto strany rieky. Sedem pošwických dvorov, tri pálenice, dodávky zbožia a múky zamestnávaly ho vo dne i v noci.

A napokon načo by sem prichádzal? U Wojnatov premýšľali o svadbe a čakali len koniec adventu; Ragis s tetkou pracovali ako mravce a v Skomontoch nebolo nikoho. Macocha, nútená potrebou, vykonala už pár ráz uponižujúcu cestu do pošwickej správy, milučká, usmiata a láskavá. Brala peniaze a dávala potrebné záručenia a hneď aj odchádzala.

Na sviatky zatúžila za Witoldkom, ktorý sa domov ani najmenej neponáhľal, odišla teda do Rigy, nestarajúc sa o to, ako využije Nemeč jej neprítomnosť.

Pre Marka za Dubissou nič nejestvovalo'. Ani Marta, ani práca doma, ani priateľ. Dewajtis stál pokorný a mlčal pod škruhinou srieňa. Ľudia pomaly zabúdali naň. Zem odpočívala pod snehom.

Pošwice mali hodne susedov, Raz ten, druhý raz onen z mládencov prichádzal do Pošwic k Markovi za nejakým účelom. Volali ho na poľovačky, do spoločnosti i na zábavy.

Ale on išiel zriedka, i to len z povinnosti, a vtedy prisadal si k starším gazdom, unikal veselej zábave s výhovorkou, že má smútok. Nerád rozprával a veselíť sa s mládežou nevedel.

Najčastejšie, keď mal voľnú chvíľu, sadol na koňa

a zašiel do Jurgišíek. Stará paini Janiszewská dožívala tam posledné chvíle života, slepá a zoslabnutá. Mladučká jej vnučka ju opatrovala a starý Czertwan hospodáril na majetku. Keď zomrel, starena si zavolala Marka, oddala mu kľúče, knihy i dôveru, akou poctievala jeho otca.

Majetok to bol mizerný, pôda piesočnatá a pastviská samá mokrad'. Tri mlyny byly celým bohatstvom a dávaly chlieb týmto dvom ženám.

Pomaly, nepozorovane, sám nevediac, ako k tomu prišlo, že Marek zvykol si sedávať v ich čistej izbičke cez dlhé jesenné večery, čítaval nahlas knihy i noviny, počúvať jej rozprávania ,z búrlivých časov povstania a dojímavé a tiché melódie na starom klavíri, ktoré vyhrávala vnučka. Slovom, bolo mu tu dobre. Dievčatko bolo slabé, chorľavé a jej stará mamka prihluchá a nedôverčivá k ľuďom. Chudoba vyzerala zo všetkých kútov, ani ich nik nenavštevoval okrem nebo a aj jeho vitality so smutnou radosťou. Donášal im peniaze, noviny a zprávy, vnášal medzi tieto smutné steny kus sviežeho, zdravého povetria! Keď odchádzal neskorou nocou, Janiszewská smutne vzdychla, Jadwisia zamýšľala sa dlho, načúvajúc šumu kvíliaceho vetra...

O Orwidovcoch posiaľ nebolo nijakej zvesti. Starý Jazwiglo rozposlal výzvu do všetkých novín. Hanka na žiadosť Markovu urobila podobne v Paríži, on sám zas písal bratovi Kazimírovi, aby sa ujal pátrania na Ďalekom východe. Ale všetko márne! Po zlaté rúno do zátiažia žmujdzského nik neprichádzal.

Úbohému zástupcovi tých pokladov bez pánov sa čas vliekol veľmi pomaly. Niekedy, keď hľadel na plné humná obilia, na čriedy stáda a na zlato, tečúce prúdom do pošvickej pokladnice, opanovala ho zúfalosť. Pre koho to bude všetko a načo?

A zas keď pozrel na osamelý kaštieľ, plný drahocenných a vzácných pamiatok, prichystaný v každej

chvíli na prijatie tých, ktorí azda už nežili, trpkosť a sklamanie opanovali jeho dušu.

A napokon, keď po únavnej a dlhej práci vracal sa do svojej izby vyčerpaný, prechladnutý a hladný, upadol do apatie, spytujúc sa opätovne seba samého: Pre koho to všetko a načo? Či o jeden tisíc viac alebo menej pre umretých, na tom už nezáleží. Načo sa namáhať a čakať ešte deväť rokov bezvýsledne?

V taký čas zatúžil po svojom domove, za Sandwiliami i vyberal sa ta neraz, aby si pod vlastnou strechou odpočinul.

Vyberal sa, ale nikdy sa ta nedostal. Cestou myslel, spomínal na ota i na ten úlomok prsteňa, ktorý nosil na prsiach, na ten skoro nečitateľný nápis na ňom:

Judica me Deus ... *

Keď došiel na križovatky, zaprúc svoje city, odhodlaným pohybom zakeroval svojho koníka na cestu do Jurgišíek a o chvíľu už sedel pri slepej starene Janiszewskej, počúval dojímavé melódie jej vnučky, opakujúc si v mysli stále slová vyryté na prsteni:

„Súd ma, Bože, a rozhodni môj spor.“

Pri plápolajúcom ohni na kozube a pri hudbe cítil sa Marek voľnejšie. Z pološera od klavíra hľadely na neho smutné oči bledého dieťaťa, prosebné a spolu aj hrdé ...

On si ich však nevšimal, nepozoroval. Ale ľudia začali si toho všímať i pošepkávať o častých návštevách u Jamszewských. Dupočul sa to aj Ragis a istého večera zjavil sa v Pošwici. Bolo to pred samými Vianocami.

— Synak môj, to sa nesluší! Odriekol si sa nás? Čo? Hofao, ho! To je mrzko! To som ťa na krste ne-naučil!

— Nemám času! — odpovedal Marek po srdečnom uvítaní.

— Neklam! Nesluší ti to! Niekedy sa podarí okia-

mať, ale nie mňa čarodejníka! Hejže! Tak ja ti poviem, prečo neprichádzaš do Sandwilov! Hanbíš sa ma!

— Ja vás? A prečo?

— Lebo si mi voľačo ukradol!

— Ja?

— Pravdaže! To sa vie! A ja som si prišiel preto.

— Veľa mám cudzieho, alle vášho, Rymko, nič!

— Máš! Ukradol si mi ľubovník, čo sa sušil na kozube! — zvolal starý, hroziac mu prstom. — Čo? Azda nie?

Mladý potriasol hlavou.

— Ak som ho mal, tak som si svoj nechal v Sandwiloch. Načo by mi bol teraz?

— Ale naozaj? Nemáš času navštíviť nás starých, ale v Jurgiszkách sedieť, na to času jest? Hoho, ho!

— Predsa ľubovníkom pani Janiszewskú nečastujem!

Ragis požmurkal očami a zalomil rukami.

— Oho, bo! Nuž to ľuďom s tej strany rieky zuby rastú na starosť. Pozerajteže ho! Pani Janiszewskou mi budeš hlavu zavracať? Čo sa ty niazdáš? Myslíš, že slečna Aneta nevie karty vykladať? Včera mi hovorila: Markovi sa chystá svadba, — smrťou niekoho. A na srdci má blondínku! Aha, ale si sa začervenal! Teraz si to už počul a keď celý svet tára, vtedy si hluchý i slepý. Myslíš si, že si pštros, ktorý si pre bezpečnosť hlavu schová do piesku.

Marek sa skutočne začervenal trošku a mlčal chvíľku, rozmýšľajúc.

— Jazyk ľudský — mlyn na plevy, — zamrmlal.

— Ale mňa to neteší, keď si ty medzi tými plevami! No povedz mi bez okolkov, miluješ slečnu Janiszewskú a mieriš si ju vziať?

Czertwan svesil hlavu a odpovedal tupo:

— Jednu som miloval a chcel som si ju vziať. Druhú už nechcem. Tetuška nech radšej vyloží karty, či sa Orwidovci vrátia. To jednto mi je na srdci, iné nič!

— To je zle! Han'bím sa za teba,, poprvé, že máš zlé gústo, a po druhé, že máš ešte horšiu povahu, keď za tou smetou banuješ. Nuž to si ozaj na tvojej svadbe nezatancujem? A kedy sa u nás ukážeš?

— Pridem zajtra!

— Vieš čo? Radšej dnes, pod mojou „eskortou“. Zajtra môžeš uviaznuť niekde a neprísť. Ja to viem po sebe. Mládenec mládencovi rozumie!

Áno. Ľudia hovorili divy o ich známosti, len oni jediní nič o tom nevedeli. Marek sa spamätal, rozmyslel si vec a celý týždeň nenavštívil samotárky.

Na tradicionálny Štedrý deň tetka Aneta prichystala mu na večeru dokonalú šťuku so šafranom a podľa starého zvyku kuťu¹¹ na chladno, lebo sa sľúbil, že príde.

Na Štedrý deň pred¹ večerom vyšiel si Marek po prvý raz na sánkach. Na zákrute do Jurgisziek poduril koňa. Cítil v duši výčitky, že obchádza opustené siroty. Vtom zo dvora Janiszewských vyskočil paholok na cestu a zdržal ho zadychčaným hlasom:

— Stará pani prosia na minútku.

Obrátil sánky, nepovediac ani slova.

Stará matka s vnučkou boly — ako obyčajne — samé pri stole, prikrytom slamou.¹²

Privítaly ho srdečne — ale smutno, prosiac ho za odpustenie.

— Ste zaujatý, ponáhľate sa k svojim. Chcely sme sa s vami len s oblátkami rozdeliť.

Pobozkal staručkej panej ruku, ona ho žehnal®. Pred vnučkou uklonil sa hlboko. V jej očiach zaleskly sa slzy.

— Nemáme nikoho! — riekla pani Janiszewská, — rodina neveľká a jediný priateľ vy! Preto sme boly dotieravé. Budete večerať v Pošwici?

¹¹ Štedrovečerná kaša zo pšenice s makom a medom.

¹² Staroslovanský zvyk.

— Ak ráčite dovoliť, povečeriam tu s vami, —
riekol krátko Marek.

A zostal. Zabudol na Ragisa, na štku i na ľudské
pletky. Pod drsným povrchom cvendžalo v jeho duši
rýdze zlato. Okolo polnoci, keď sedel mlčky, poslúcha-
júc koledy, spievané Jadwisiou, zjavila sa náhle slúž-
ka vo dverách.

— Po pána Czertwana prišiel ciwun¹³ z Pošwic,
— oznámila.

Odporúčal sa a vyšiel. Šafár lho skutočne' čakal
v sieni.

— Čo sa stalo?

— Ja neviem, pane! Nieкто došiel poštovým po-
vozom a hneď mi rozkázali, aby som pre vás letel!

— Orwid, — zablyslo mu sťa hviezda spásy v hla-
ve. Nepamätal, že by mu bolo tak tíklo srdce ako teraz.

Vzal šafára doi saní a div divúci — hovoril!

— Videl si toho pána?

— Akože! Celý dvor ho videl. Mladý, tenučký,
maličký, s hriadkou! Je to iste ruský kupec. Oblečený
ako by v sukničke po kolená a rozprával sa po rusky
so Sawgardom.

— Orwid! — hučalo čoraz radostnejšie v duši
Markovej. Podúral kone a letel ako k svojej milej!

Keď došli do dediny, pozrel na okná kaštieľa, ale
boly tmavé. Len jeho obloky byly osvetlené.

— Prečo ste toho pána tam nevoviedli? — zvolal
nahnevane.

— Či ja viem? — odvetil šafár. — Iste tak chcel.

Zastali pri chodbe. Marek vyskočil zo saní, bežal
dnu a živo otvoril dvere.

Host' stál pri stole, na ktorom šumel samovar, krú-
til si cigaretu a pohvizdoval bez Všetkých ceremónií.

¹³ Šafár.

— Duša moja, kdeže je ten váš uprawlajuszcyj?¹⁴
— opýtal sa, ani sa neobzrúc.

Markovi na ten známy hlas skleslý ruky, ba priamo zúfalstvo mu preletelo dušou.

— Kazimír! — vykrikol.

Mladý človek odhodil cigaretu, podbehol, objal ho a začal stískat' a bozkávať.

— Vitaj, milý bratú, vitaj! — volal so slzami v očiach. Hľa, i ja isom prišiel do rodiny,¹⁵ čo? Ty si ma poznal? Hej? Vyrástol som?

Marek obzrel si nevlastného brata pozornejšie.

Vyrástol veru, ale ako sa zmenil! Z pekného mladého chlapca stal sa človek chudý, bledý, už trochu plešivý, s okuliarmi na vpadnutých očiach. Bolo cítiť od neho zápach juchty, smiešaný s akousi divnou voňavkou a sladkastým dymom dohánu. Povetrie klubovej hrne.

—• Poznal som ťa po hlase! — riekol starší, podržiac výsledky svojho pozorovania u seba. — Si iste hladný a ustatý? Zďaleka ideš?

— Z Rigy, brat milý! Šelma Witold má krásnu milenku! Ja som sa už roky sberal k vám, hneď po tvojom liste, ale prišla mi do toho obchodná vec. Nebolo času.

— Som rád, že si sa konečne vrátil. Sadni si, prosím. Nepočul si nič o Orwidovcoefa?

— Ani ibyle! Hoci som zháňal zprávy usilovne, no bez všetkého výsledku.

Záhradník, konajúci spolu i službu Markovho lokaja, priniesol im večeru. Usadli k nej obaja. Host' si žiadal „vodky" a upíjal si z nej kalištek za kališkom, tárajúc pritom bez prestania. Hostite! oprel hlavu o lakeť a poslúchal, čím ďalej stával sa zachmúrenejším.

Prišiel mu na rozum ten jesenný večer, keď potom,

¹⁴ Správca (rusky).

¹⁵ Do vlasti (rusky). Všeobecne mieša ruské slová do poľštiny.

čo dostal list od Kazimíra, išiel do dúbavy. Šumenie duba nevarovalo ho¹ darmo pred odchodom!

— Rad neobyčajných príhod bola moja cesta, — hovoril Kazimír, unášajúc sa vlastnými slovami. — Týždeň sme sa s druhmi lúčili, v nedeľu ma starší so-wietnik¹⁶ pozval, v pondelok dal večeru prokuror,¹⁷ v utorok som bol u otca¹ Nikanora, vo štvrtok som išiel k svojej priateľke Peláгии Rokownej a v piatok som ja dal kolegom večeru. Triezvy neostal ani jeden. Šampanské sa lialo ako voda. Zaplatil som 600 rubľov, mňa to však nič nestálo, lebo som ich vyhral v stukulke.¹⁸ Odcestoval som s plačom. Oh, milý brat! Ako mi ťažko prišlo lúčiť sa s dobrými ľuďmi! Spal som až do Kolimny. Tam som vyzrel a vidím so sto Cigánov a Cigánok. Nieкто im povedal, že cestujem tade, prišli ma privítať so spevom. Počul si ty už niekedy cigánsku pieseň? Ako krásne spievajú! Duša moja! Nič krajšieho nemáš na božom svete. Na rukách ma vyniesli a tri dni ma tam hostili. Tak som ešte nikdy „nebesedoval“. A koľko- perín mi nastlali! Ha, ha, ha!

— U matky si už bol? — opýtal sa Marek, ľahostajný proti tým úspechom.

— A akože to? Písal si, že otec — daj mu Bože spásu — zanechal i pre mňa majetok a kapitál. No a kdeže je?

— V matkinej opatere.

— Ako je to možné? A ona mi hovorila, že ho u teba nájdem!

— To ti zle hovorila, lebo ja nič o tom neviem. Otec tebe, ako i každému z nás, dal 5 tisíc rubľov, k tomu zanechal ti Ejniky a svoje požehnanie, ak sa vrátiš! Mne kázal Pošwice dohliadať a do vás sa nemiešať.

¹⁶ Radca.

" Štátny prokurátor.

¹⁸ Hazardná hra v karty.

— To plocho,¹⁹ brat milý! Oni sú schopní ma nadc,²⁰ — riekol Kazimír. — Ale nič to, zvolal odhodlane, — položeme,²¹ že mi nič nedajú. O to nemám strach. Pokoroval: sa preto nebudem. Dostávam tisíc rubľov žalovania.²² Z toho sa dá žiť! A keby som chcel, bol by som, ešte bohatší. Mohol som sa bohato> oženiť. Aha, pravda! I teba som dnes vyplašil od dievčata.

Marek ľahostajne pohol plecami.

Kazimír sa viacej neopytoval. Premáhal ho sen. Čoraz ťažšie obracal jazykom, žmúril očami, rozkladal sa pohodlnejšie vo foteli, napokon zachrápal. Marek poručil ho do opatery záhradníkovi a vyšiel na chodbu. Atmosféra v izbe ho dusila. Stál tu hodinu, nedbajúc, že je zima. Myseľ jeho bola ďaleko, pri 'hrobe otcovom. Ach, aký bol šťastný, že sa nedožil tohto dňa!

Na druhý deň všetci, ktorí žili na veľkostatku, pod vedením správcu Czertwana išli do kostola.

Host' spal. Potom sa naobedoval a zasa spal. Marek si dal zapriať koňa a išiel ďak Sandwilov. Po prvý raz cítil potrebu sveriť sa niekomu so svojou novou starostou. Bol už súmrak, keď vchádzal do dediny.

Zo všetkých oblokov žiarilo svetlo, všade sa ozývaly husle a bubniky, hromada vyobliekaných chlapcov chodila s koledou. U Wojnatov tancovalo sa veselo; pod oblokmí stál hlúčik divákov, len jeho 'domček stál tu ticho a neosvetlený.

Veľký čarodejník a slečna Aneta hrali sa na mariaš pri kozube. Lutovali asi sviečky.

Vošiel dnu, privítaný prudkým štekotom psov a piskotom Ragisových zvierat.

— Marek náš! — vítala ho s radosťou tetka. — Veru je to milé prekvapenie!

¹⁹ Zle.

²⁰ Oklamať.

²¹ Povedzme.

²² Platu.

— Ticho, darebáci! — kričal Ragis, robiac poriadok svojou drevenou nohou.

— Aha, veru ti mi za prekvapenie. Prečo sa nám ho nedostalo včera? Nebol by som zjedol celú štuku a nechorel dnes. Ale kdeže by ti bol prišiel, keď ho krmily rúčky dievčenské a pritom zabudol na boží svet!

— Neprivádzajte ho do rozpakov, — zastávala ho tetka. — Chvála Bohu, že ho chudáka aspoň to teší. Sadni si, drahý, ku kozubu! Zolhrej sa! A nič si z tých rečí nerob. Hneď ti niečo prichystám jesť.

V krátkom kožušku, usmiata, úprimná, vyzerala o desať rokov mladšia. Pokojný, mierny život vyhladil vrásky a brázdy po dávnych slzách.

Cupkala pružno. ako za mladých čias.

— Slečna Aneta sa teší každému, — povrával si Ragis. •— I vraha by uhostila. Mne je to už zle počúvať. Takým spôsobom mi toho chlapca celkom rozmazná. Hoho, ho! Ja to zas neviem tak. Vojak len po vojensky a prísne s každým. A každému dezertérovi pustil by hneď guľku do hlavy.

— Nepočúvaj ho, Marečfco, nepočúvaj! — volala statočná starena, prinášajúc na stôl rozličné lahôdky.

To upozornovanie bolo však zbytočné. Marek poznal Ragisa, dal sa mu vyvraviť. Sadol si k ohňu a mlčky si zohrieval kostnaté ruky. Z ulice až sem doliehal spev koledy i muzika a dupot tancujúcich od Wojnatov.

V tej chvíľke sa otvorily dvere na kuchyni a v nich sa zjavila rozospatá a ustrašená tvár Grenisova. Podľa Ragisovej reguly oči mal zatvorené.

— Prosím, pán kaprál, nešťastie! — vystenal.

— Rapoirtovať krátko a zreteľne! — zvolal prísne Ragis vstávajúc.

— Akýsi cudzí kôň stojí medzi našimi v maštali. Hľadám ho zlodeji podhodili, alebo — uchovaj Kriste, zlô sa mi ukázalo, — vyjachtal paholok ustrašene.

— Si sprostý ako hus! — zvriskol mu nad uchom

exkaprál, nemôžuc sa zdržať, zasmial sa tak hlasne, že chlapák otvoril oči, obzrel sa a zahanbený utiekol.

— Statočný Grenis, — usmiala sa tetka Aneta.

— Načo to statočný! — rozhodil sa krivý, — povedzte prosím: hlupák. Ah, kto tú slečnu Anetu presvedčí! Hľa, čo znamená opustiť svojich! Považujú ňa za zlodeja alebo za zlého ducha. Tak ti treba!

— Včera som nemohol prísť, — ozval sa konečne Marek.

— Prečo?

— Lebo prišiel Kazimír .. .

Starí onemeli od údivu a radosti. Až po chvíľke začaly sa sypať výkriky a otázky.

— Prišiel, — opakoval chmúrne Marek, — pre majetok a peniaze. Aký je, uvidíte sami. Ja som ho nepoznával.

— Prečo si ho nepriviezol? — opýtali sa obaja odrazu.

— A ako, keď spal? Vypil si priveľa. Nerozumeli by ste ho, tak zle hovorí po poľsky. — Zamkli všetci traja oným ťažkým mlčaním, ktoré kryje v sebe hrôzu, bôľ a často i úprimné slzy. .. Jedlo stálo nedotknuté a na oheň nik nepriložil.

— Úbohé dieťa, — zašeptala starenka a dodala čosi nezreteľne, azda modlitbu.

Ragis si podoprel bradu pästou a hrýzol fúzy, napokon sa celý striasol.

— Čo z toho bude? — opýtal sa tupo. — Zostane tu a či sa vráti?

— Pán Boh vie, — zamrmlal Marek.

Slečna Aneta složila ruky, obrátila zrak na obrázok ostrobránsky, visiaci nad jej posteľou. Slzy jej vstúpily do očí, keď prosila:

— Matka najsvätejšia! Prehovor mu rodnou rečou do srdca! Daj, aby sa spamätal a neodchodil viac od nás. Ty robíš zázraky!

Starý vojak vstal, a klopkajúc svojou drevenou nohou, prešiel pár ráz po izbe.

— Nepustiť ho a punktum! — vyriekol po vojensky.

Potom zastal pred slečnou Anetou.

— A čo? Hovorili ste, slečna Aneta: Nepočúvaj ho! A ja som jednak mal pravdu! Za útek z vlasti guľku do hlavy každému. Ale ktože vás presvedčí! I toho by ste vedeli uhostiť.

— Akože ho nepoľutovať, chudáčika? On je teraz ako chorý, — ospravedlňovala ho.

— Eh, — trepol starý prstami. — Mali ste sa narodiť väzenským farárom. To sa vie, že by ste rozhrešenie udelili všetkým odrazu!

—• No, a čo ty Marek, rozmýšľal si, ako ho zachrániť?

— Uvidíme, — odvetil po svojom Czertwan.

— Nahovoriť mu dievča a. čím skôr ho oženiť, — radil Ragis. — Ach, škoda, že nie je tu čierna Julka, to by bola pre neho polovička!

— Zdrž ho tu, Maréčko, zdrž! — zašeptala mu tetka, — azda zabudne! A netráp sa zbytočne. Dal Boh starosť, dá i útechu!

Od roboty stvrdnutá jej dľaň spočinula lahodne na jeho sklonenej hlave. On tú ruku vzal a pritisol k perám.

— Pre mňa útecha je nemožná, — povedal po chvíľke. — Orwidovcov niet!

—• Oni prídu, — prehovorila s istotou. — One dlho budú tu!

Pozdvihol zrak, v ktorom sa zablysla iskierka nádeje.

— Kto vám to povedal, tetuška? — opýtal sa.

— Videla som ich vo sne. Boli neďaleko a išli rýchlo. Uvidíš, neuplynie rok a vyslobodila ťa.

— Láry fáry! Sen, ako chmára, — zasmial sa Ragis. — Poď radšej do stajne, ukážem ti, akú koledu nám

požehnal Boh. Teľatá 'bystré ako- ryba. I kobyla nás prekvapila. Žriebä ako maľované. Pod!

To naozaj rozptýľilo smutnú náladu. Starý ako by naozaj vedel čariť.

V každom kúte bolo vidno poriadok a dostatok. Z chaty urobila tetka čisté a útulné bývanie. V komore i v stodole pekná zásoba, statok v dobrom stave a Grenisove kone veselo si odľukovali nad plným válovom.

Predpovedanie tetkino a pohľad na preporodené gazdovstvo naplnili Marka nádejou. Za ten rok vyplatil macoche i Witoldovd hodnú sumu, dokúpil roľi, neľutujúc na to peňazi, lebo peniaze neboly jeho cieľom, ale všemohúcim prostriedkom. Volali ho* chytrým a skúpym a on bol len v sebe uzavretý a vytrvalý. Od detstva mal len jednu myšlienku, jednu túžbu: udržať pôdu; jednu obavu: aby mu ju niekto nevyrval. S cesty predsavzatia neodbočil ani na cól a nezastal ani na minútku.

Kazimír za ten čas rozhostil sa v Pošwici. Veľa spal aj pil. V prestávkach čítal noviny, rozprával o svojich triumfoch alebo sa spytoval brata.

— Duša moja, čo bude s mojím podielom?

— Počkajme matku, kým príde z Rigy, — odpovedal Marek.

Po Troch kráľoch sa konečne rozišla zvesť, že sa pani Czertwanová vrátila. Prišiel s ňou domov aj Witold, chorý, vzdajúc sa už tohoročného učenia.

Kazimír požiadal o kone a odišiel oblečený v dlhom vatovanom kabáte, cez pás stiahnutom, ktorý šafár nazval sukničkou. Na nohy si obul vysoké súkenné topánky a na hlavu postavil, ako hniezdo bocianov, širokú čiapku. Zo všetkých okien prizerali sa za ním, a ticho sa vysmievajúc, robili poznámky.

Starý gazda Sawgard odplúval a trhal si fúzy.

— Náš starší, — tak volali Marka, — by sa azda

ani diabla nezľakol, keď môže pozeráť na takú potvoru bez úškľabku, — poznamenal, keď s.nane zmizly.

Na správe pošwickej nastalo zas ticho. Zástupca navštevoval dvory, vyratúval, vyjednával s kupcami, sbieral peniaze a — mlčal.

Ale bystré oko postrehlo by jednak, že ho trápil akýsi nepokoj. Vyzeral často na cestu, poslúchal každý šelest. Očakával bratov návrat od matky.

Po týždni vybral sa Marek domov. Dubissu stiahol už hrubý ľad. Mlyny umlkly. Ľahké sánky prešmykly sa ako duch po nedávno ešte vrtkom prúde. V zime viedla cesta do Sandwilov neďaleko Sfcomontov. Marek poduril tu koňa, lebo ťažko mu padlo pozeráť na otcovský majetok.

Vtom z uličky veľkostatku zacengaly Witoldove sánky a vybehly rovno proti nemu.

V sánkach široko rozložený sedel Kazimír.

— Postoj! Postoj! — kričal na brata. — A kdeže to ideš, dušička?

— Do Sandwilov! — odpovedal Marek zastanúc.

— Tak idem s tebou! Hľa, ako sa mi dobre stalo, že som sa stretol s tebou.

Preniesol rýchlo svoju osobu do Markových saní a pohli sa smerom k Sandwilom.

Marek podľa svojho zvyku mlčal. Ani sa brata nič nespytoval, hoci — azda prvý raz v svojom živote — bol na niečo zvedavý.

— Ja som chcel ísť k tebe odobrať sa. Je už čas odcestovať. Zasedel som sa doma až pridlho-. Hostili a napájali ma, ale nie stoj²³ sedieť bez práce. Maminka mi dala údeniny a jablčného syra. Úbohá je ona. Ťažko jej je ...

— Witold je doma? —• vmiešal sa mu do reči Marek.

²³ Nehodno.

— Čože ten! Nedorástol ešte! Pivo ešte šumí. A na nej všetka starosť, — riekol dobrodušne Kazimír a vzdychol si.

— Keď som sa rozhlíadol doma, ani som matke nespomenul o svojom podiele. Načo chudere robiť starosti? A ona dušička sama začala rozprávať s plačom: Otec ti poručil Ejniky, vezmi si ich, drahušký. A peňaží už niet. Bola som chorá, vzal lekár i apatieka. Svätá žena! Vybrala z kufra svoje precyzozy²⁴ a dávala mi ich ako záloh, namiesto peňazí. Až ma čosi pri srdci pichlo. Ledva som ju uprosil, aby ich prijala odo mňa ako dar. Lebo čo s tým, braček? Či je to už všetko tých päťtisíc rubľov alebo tie matkine perly a zafíry? Ženičku nemám a Cigánke to dať by nebolo pekne. Ale údeninu som prijal, je to zriedkavá pochúťka. Bude čím počastovať druhov, keď sa vrátim.

— A Ejniky? — opýtal sa Marek po chvíľke.

Ejniky mi oddala matka. Bol som ich obzrieť s Witoldom, ale mali sme trošku v hlave, tak sme veľa nevideli. Koňak má náš mladý „fajn“, zrovna ako duša!

Oblizol sa lakotnícky a spýtal sa:

— A bude tam u teba niečo- na zahryznutie?

Marek prisvedčil hlavou a znovu sa opýtal:

— A čo bude s Ejnikami?

— Riadia mi, aby som ich dal do prenájmu. Ba i Žida mi doviedli. Dával mi 600 rubľov nájomného, ale ja som Chcel sedemsto.

— Toľko ti i ja dám, — zamrmlal obor.

— Dáš? Tak je vec hotová. Ty slávny hospodár! Zariadiš to a vypravíš — potom bude čo predať.

— Chceš predať? Neostaneš na pôde?

— Cha, cha! Aký si smiešny. Na pôde musím ostať, lebo do neba je vysoko!

— Je len jedna zem, zem rodná a to ostatné je vyhnanstvo! Ja sa ťa sputujem, či znovu neutečieš?

²⁴ Klenoty.

— Musím, (braček milý! Ja by som mal tu kopat hlinu, keď ma tam čakajú milióny? Ja ti niečo prezradím. Traja priatelia založili sme obchodný spolok s Kirgizmi. Lifrujeme do stepí perkál a odberáme statok i srst' z tiav. Zarábame sto na sto. Načo sú mi teda Ejniky? Čo?

— Ak ich chceš odpredať, tak daj mi prvenstvo', — riekol pomaly Marek. — Teraz nemôžem, ale o pár rokov ti splatím.

— S radostou, dušička. Hu, ale mrazí! Somi rád, že už dochádzame.

Sánky vbehly do ulice a o chvíľu zastaly. Pred nimi bola celá ulica zaplnená koňmi i ľudom, ma niekoľkých hudobných nástrojoch robili pekelný vresk, tiež spevu a hulákaniu nebolo konca-kraja.

— Čo je to, odpust? — opýtal sa Kazimír.

Marek neodpovedal. Vyhol nabok, zadržal koňa a díval sa.

Najprv na saniach viezili sa muzikanti, veselí a pestrí, za nimi druhý záprah, plný ustrojených dievčat a žien, potom niekoľko mládencov na koňoch a napokon sane, ťahané dvoma koňmi, vystlané pestrým vzorkovaným kobercom, a v nich pekné jasnovlasé dievča a počerný mládenec, usmievajúci sa blažene.

Ďalej znovu sane, tu zas na koňoch a napokon detúrence pešo, kričiac a máchajúc čiapkami. Sprievod minul Czertwanovcov a Margas rozhnevaný tým vreskom zavyl žalostne.

Preletelo to všetko cvalom i zmizlo, kým sa Marek vzmohol na odpoveď bratovi:

— Svadba!

— To som poznal i sám. . . Nevesta nebola špatná! Poznáš ich?

— Poznám.

— Tos' ty na svadbu prišiel?

— Nie.

—• A prečo nie?

Odpoveď neodznela. Marek šibol koňa a ako¹ vie-
tor minuli dedinu a vbehli do Markovho dvora.

Tam nemysleli na svadbu. Grenis v ohromnom ko-
žuchu napájal z vedra šedivú Belku, prihovárajúc sa
samopašnému žrebcevi, Ragis išiel s nejakým Židom
od swironfca²⁵, škriepiac sa o cene zrna, a slečna Ane-
ta so slúžkou stály pri dverciarich chlieva, radiac sa,
ako zostrif na žrádlo chuť lenivých kŕmnikov, ktoré
sa už od tučnosti nemohly ani zdvihnúť.

— Pochválen! — pozdravil Marek.

— Na veky! — odpovedali radostne.

— Priviezol som hosta! — oznámil, vysedajúc zo
saní.

Grenis utrel si nos rukávom a odviedol koňa. Tet-
ka Aneta roztvorila náručie a Ragis, iste nespokojný
s ponúkanou cenou, ukázal Židovi výrazným posunkom
figu i vráta.

Konečne mohol Marek mlčať. Starí padli na Kazi-
míra ako na nevinnú obeť.

Obor vošiel posledný do izbietky, sadol si na tet-
kin kufor, a svesiac hlavu, rozmýšľal. Do rozhovoru
sa nemiešal.

Ako zo sna zvučaly mu slová k sluchu: mierny
hlas tetkin, lámaná a ruskými slovami prepletaná poľ-
ština Kazimírova a Ragisove výkriky.

Náhle krivý skočil ako obarený.

— Čože? Chceš znova odísť? — zvolal hromovým
hlasom, zastanúc pred Kazimírom.

— A čože? — opýtal sa tento, vytriešťajúc oči pre-
kvapene, že sa ho také niečo ešte opytujú.

Zavládlo tupé mlčanie.

— Tak po čo si sem prišiel? — ozval sa napokon
starý chmúrne.

— Ze po čo? Ved' mi písal Marek, že otec umrel.

²⁵ Sypäreñ (litevs'ký).

— No, tak čo? Už je skoro rok, ako sme ho pochovali . . .

— Aha! Čas vera letí ako depeša po drôte, — vzdychol si Kazimír.

— A na hrobe jeho si bol? — poznamenala jemne tetka.

— Nebolo kedy, milá letuška! Pôjdem, až keď prídem druhý raz.

Ragis obrátil sa na päte a zmeral očami svoje krstňa.

— Marek! — zavolať ostro.

Oslovený zdvihol hlavu a smutné oči.

— Čo chcete, otec? — opýtal sa ľahostajne.

— To si ty nebol pri smrti otcovej? Nepočul si, čo hovoril?

Mladý sa spamätal, pozrel po prítomných, domyslel sa, o čo ide, a riekol:

— Čo mne hovoril, počul som, aj splnil.

— A čo hovoril o ňom, to nepamätáš? Ho, hol To sa rozumie. Nie tebe dali depozit, ale tamtým. Ty si povinný ho nadobudnúť.

— Všetko ja! — zamrmlal mrzuté.

— Veru tak! — potvrdil horlivé Ragis. — Ty mu máš povedať: Otec ti pôdu zachoval a požehnanie svoje zanechal, ale len ak si sa viery a reči svojej nespustil. Lebo reč, to veľká vec a viera to sväté slovo! Tak Kazimír! Rozumel si mi?

Kazimír trochu rozpačité hľadel na hovoriaceho. Mráz, obsah fcalíškov a reči Ragisove dojímavo vplývaly na jeho dušu a bolo mu do plaču.

— Tak, tak! — začal vzdychajúc, — vy pekne hovoríte! Ja viem! Otec bol svätý človek, že na mňa podlého pamätal! Ja som sa stále poberal k návratu a chcel som mu padnúť k nohám, ale čert mi prekážal! Ale ja som tam nekradol ani nedarebáčil. Jedine, že som sa zabával trochu. Na vás som ja nezabudol.

— Tak zostaň, dieťaťko, s nami! — pošepla mu

tetka Aneta, pristúpiac k stolu a dolievajúc mu do kaliska.

— Nemôžem, tetuška, holúbok, nemôžem, prisahám! — začal, vyprázdniac kalištek. My srst' z tiav budeme kupovať, loj topiť, ruble sbierať. Keď sa vrátim, budem bohatý aiko Rotschild, d vám dám, koľko len budete chcieť do daru.

— To znamená, že otcovo požehnanie nie je pre teba! — riekol Ragis, sadajúc ťažko na stolec.

Pochopil, že s tým človekom nebolo možno dôjsť cieľa. Tetka znovu naliala do kaliska, hoci na ňu Marek významne žmurkol.

Kazimír pil, mrštil sa, odplával a čoraz horšie plietol jazykom.

— V Petersburgu som nepil takej, zlatičko . . . rozkoš . . . Prečo je otcov „kríž“ nie pre mňa? Ja som čestný človek. Ja mu zlatý pomník postavím, na sto omší dám. Ja som nezabudol na svojich. Ale mi je (akosi durno).²⁶

Začalo sa mu čkať i zbledol veľmi, ako by mal zamdlieť.

Skočili všetci.

— Tu ho máš! Ešte ti tu ochorie! — zvolal Ragis.

— To nič, to nič! — šeptala tajomne slečna Aneta. Zaneste ho do vašej izby a uložte. To tak treba. . .

— Čo treba? — vyzvedal starý, ale slečna Aneta položila palec na ústa, a obzrúc sa dookola, dodala ti chučko:

— Posledný raz mal on kalištek v ústach. Dala som mu liek.

— Aha, — vyjasnila sa tvár Ragisova, — to sa rozumie! Keď tak, to súhlasím!

Kazimír stenal hrozne. Pot mu vystúpil na čelo. Marek ho vzal ako dieťa na ruky a vyniesol do druhej izby. Krivý šiel za ním.

²⁶ Zle.

Vrátili sa po istoim čase, krútiac hlavami.

— Len či nebolo priveľa pre jednu osobu toho bedriencia? — opýtal sa Ragis.

— Oj nie! Len podľa miery, — riekla presvedčene.

— No, no, uchovaj Bože, každého kresťana od takej miery i podobného „trunku“. Uhostili ste ho náležite!

— Dlho ma svedomie hrýzlo: dať, či nedať! Ale sa mi dnes brat prisnil a nebránil. Ťažká to choroba!

— Keby som mu mohol dať ešte odvaru na tú ťaviu srst! — poznamenal Ragis, — to je tiež ťažká choroba.

— Dá Boh radu na všetko! — šeptala starká, odpratujúc fľaštičku s liekom do kufra.

Marek práve v tú chvíľu pozrel oblokom. Zďiaľky vracal sa svadobný sprievod ešte hučnejší a spevavejší. Bolo už po sobáši.

Starý Wojnat prijíma manželov chlebom a soľou. Priatelia želali im veľa rokoty šťastia a hojnosti. Muzika zahrala do tanca . . .

Na dvore Markovom preziabnutý Margas zavyl druhý raz; sprevádzali ho psi Ragiisovi a duša Markova. Od výrastka myslel o tomto dni, aj dočkal sa ho konečne. Kus bol ten istý i scéna známa, len osoby sa zmenily — pre neho nebolo tam miesta!

Pod širokým azúrovým nebom vysoko poletovali škovránky a krásnym spevom alarmovali ľud do roboty.

Z veľkostatkov i z dedín ako z mraveniska vyhrnuly sa do poľa šedivé zástupy pracovného ľudu, zem zahučala hovorom a zatriasla sa živým ruchom.

Pergrubia, žmujdlžská bohyňa jara, kráčala po poliach, rieke i lesoch, učila vtákov spevu, kvety rozkvetu, odievala šeré nebo v blankyt, lúky v zeleň. Až napokon spočinula na rozbúrených vlnách Dubissy a hnala preč posledné pozostatky ľadu.

Pastierikovia, vyhánajúc čriedy statku k rieke, vidali tam časom túto čarodejku. Vstávala z hŕstiny biela, hmle podobná- a stála sa ponad vodu, ponad doliny a priepasti, zanechávajúc za sebou svoju stopu: panensky čistú rosu briliantov; potom ju slnko bralo so sebou a unášalo z očí detských v dial, ta do tmavej dúbravy, ktorú najdlhšie nemohla prebudiť k životu. . .

Dlhým radom sťa motúz priletely i bociany. Ustaté ďalekou cestou obsadúvaly strechy domov a stodôl, poznávaly staré sídla.

Raz v podvečer dvaja bociany dlhoi krúžily nad Sandwilami: spúšťaly sa dolu a zas vzlietly, až konečne spustily sa na Markovu strechu a radostne zaklepotaly.

Predtým ľakaly sa deravých striech a nikto ich nevolal, nežiadal. Teraz na streche budovy čakalo na ich príchod koleso z voza i porozumely, že byly žiadanými hosťami, ďakovali teda za prijatie.

Ragis usmiaty vítal ich so žmujdlžským zápalom a tradíciou, slečna Aneta zo záhradky, v ktorej pracovala po celé dni, hľadela rozradostená, ba ešte i ospalý

Grenis, keď sa vrátil s poľa, zabudol na subordináciu a volal plným hrdlom ku kaprálovi:

— P-one! Pone! Gužatis! Gužatis!²⁷

Hostia na streche osadily sa trvalé. Rymko Ragis si treľ ruky a očakával Markovu návštevu. Poteší ho aspoň to hniezdo tam. . .

Ale Marka nebolo vidno od onej návštevy s Kazi-
mírom. Ako kráľ vládol z Pošwic; vzal do správy Ej-
niky, hospodáril v Budrajcoeh, ale sám neprichádzal.
Staré služobníctvo zo Skomontov pomaly a ticho prešlo
k nemu, nemôžuc žiť s Nemcom a mladým pánom.

Osadil ich na svojich dŕžavách, -oddajúc ich pod
dozor Ragisovi. Sám sa do- ničoho, čo- ibolo jeho vlast-
ným záujmom, nemiešal, dochádzal len do mlynov, kto-
ré s nastávajúcou jarou začaly znovu trkotáť a- sypať
groš naraz s múkou.

Čoraz častejšie sa začalo- o ňom po -okolí hovoriť.
Tvrдили, že práco-u a špekuláciou prevýši otca, veštili
mu milióny, rodičia -stavali ho za príklad svojim deťom,
ženy presily Boha o podobného muža pre svoje dcéry.
Všeobecne sa závidelo starej Janiszewskej a zo zveda-
vosti začali prichádzať do Jurgisziek, aby poznali Jad-
w-isiu, ten -domný ideál mrzutého Czertwana.

Ale aj Skomonty boly na jazykoch ľudských. Wi-
told sa vrátil do Rigy, kde sa vyznamenáv-al elegan-
ciou a ukazoval sa s nejakou nemeckou herečkou, nie
veľkých schopností, ale peknej tváričky. Utrácal pre
ňu závrtné sumy, tri razy do týždňa bil sa v súboji a
napokon pohneval sa s matkou.

Akiste bolo ťažko pani Czertwanovej, keď poslala
Markovi srdečné pozvanie na veľkonočné sviatky s ti-
síc žalobami a nárekmi.

Marek zo svojej rezidencie odmietol pozvanie.
Na sviatky volal ho Jazwi-glo do Kowna. Bol to čas,

²⁷ Bocian (litevsky).

keď sa uzatváraly ročné účty pošwické a sostavovali sa bilancie.

U Wojnatov hospodárili mladí novomanželia. Marta rozkvitala krásou, netrpela núdzu, veď mali všetkého dosť, ale pri tom všetkom chýbalo jej niečo. Zvady v dome boli časté. Starý Wojnat kričal a klial pre hocičo. Marta ho nevedela učušať. Lukáš vždy uľakovaný a zamilovaný prisviedčal žene.

Starý ich každý týždeň vyhánal z domku, sluhovia nevedeli, koho majú poslúchať, a mladí v tej stálej neistote trafili chuť do roboty.

Nakoniec priplietly sa i choroby. Mladá žena zabehúvala dosť často k slečne Anete po zeliny a hoci sa usmievala na Ragisove žarty, jednako cítiť bolo rastúcu horkosť v jej duši. Lukáš, večne vzdychajúci, ju nudil.

Raz pred večerom prišla k stareнке. V očiach bolo vidno stopy slz, hoci rozprávala veselo.

— Prišla som k vám, tetuška, po vzorku na kilimku.²⁸ Takých vzoriek krásnych a vkusných nemá nik u nás... Ó, ako je tu u vás pekne! — dodala, dívajúc sa do záhradky cez nové latky.

—• Ďakujem, moja kráska, za pochvalu, ďakujem! — odpovedala stareнка.

— Vzorky mám a dám vďačne. A ako je so zimnicou u vás?

— Ďakujem! Trošku lepšie, dnes už išiel Lukáš na svoje pole, musel, lebo sa už vystahujeme od starého otca...

Zasmiala sa nútene a dodala:

— Chlieb cudzím nožom krájaný nechutí. Pán Ragis nie je doma?

— Nie, odišiel na Žwirb!e, a to s puškou, iste si zapoľuje na kačky.

²⁸ Pestrý koberec.

Sadly si na lavičku pred domom. Večer bol krásny, plný vône kvitnúceho orgovánu a hlasný od bzučiacieho hmyzu a čvirikajúceho, na spánok sa chystajúceho vtáctva.

Starenka založila pracovité ruky a Marta rozhliala sa po čistom dvore.

Domáce vtáctvo prichádzalo smelo k starenke. Zďaleka približovala sa Grenisom hnaná čriedka statku i oviec niekoľko.

— Šťastlivé máte ruky! — poznamenala mladá žena. — Nie darmo je pán Ragis čarodej! V rukách vašich sa všetko množí a rastie!

— Najväčší čarodej je Boh a zázračná Panna z Ugian. Nie naše je to šťastie, ale Markovo!... Sirota je on a všetci ho opustili i ukrivdili. Takého Boh miluje a opatrí.

Marta sklopila zrak. Vedela to už dávno, že nestálostou v láske pokazila si celú budúcnosť. Toto povedomie zaostriло ešte nažívanie so starým otcom. Azda i sám Wojnat futoval teraz svoj odpor a hlavatosť.

V tej chvíľke ozvalo sa na ceste hrkotanie. Obe vyzyrely na ulicu.

— Aha, i pán Ragis sa už vracia! — zvolala slečna Aneta, uvidiac Belku so žriebäťom. — Slovo stalo sa telom! I náš Marek je s ním.

Ponáhľala sa otvoriť vráta, ale mladý už vyskočil.

— Vidíš bociana? — kričal Ragis s vozíka.

Pozdvihol oči — a cofol mimovoľne. Netušil, že vo svojej záhradke uzrie svoju dávnu snúbenicu. Krv mu udrela do tvári. Sklopil zrak.

— Odkiaľže ťa Boh privádza? — volala tetka radostne. — Poď, poď, vyzeráme ťa už!...

Podišiel. Rumeneц pomaly ustúpil. Bez rozpakov zdvihol čiapku pred Martou a krátko sa pozdravil:

— Dobrý večer!

— Mňa sa spýtajte, slečna Aneta, kde som ho lapil, — kričal Ragis zo dvora od stajne. — Ho, hó! Treba

vedieť! Starý dub už šumí, tak to už vieme, kde ten pohan sliedi. Otčenáš odrieka k stromu. Chytil som ho pri čine. Dobrý večer, pani Lukášová! Nejdete si úkradfcóm po ľubovník?

Marta zasmiala sa samopašne ako voľakedy.. .

— Keď ste čarodej, tak viete to i bez mojej odpo-
vedí. Do videnia! Po vzorky si prídem zajtra.

Umlkla náhle a Ragis pozrel za ňou, dodajúc ticho:

— Viem, viem, že sa vy tam raz pohryziete na
smrť.

Potom obrátil sa k stareнке a prehovoril:

— A viete, slečna Aneta, akú nám novinu z Kow-
na doniesol? Ho, hol Povedal by som, ale ešte by ste
nám tu zamdlely.

— Chráň Bože, vari niečo zlého? — zvolala pre-
strašená.

— Alio, už je strach! A mne, keď som to počul,
bolo do tanca. Drevienka chcela skákať! Bude svadba,
slečna Aneta, to sa vie! Ho, hól!

— Markovi? — spytovala sa, žiariac radosťou.

— A prečo nie mne? — obnažil sa starý, krútiac
si fúzy.

— Vám je nie ponáhió. Tak ty, Marko, ideš z Kow-
na?

— Z Kowna i z Wilna. Priniesol som vám, tetuš-
ka, semien do záhradky a Jazwiglo s rodinou vám boz-
kávajú ruky.

— A Kazko nič? — nadhodil Ragis.

— Aký Kazko? — skočila do reči, spínajúc ruky.

— Aký? Nuž náš Kazimír!

— Kdeže by sia tam vzal?

Niečo ako úsmev blyslo pod plavým fúzom Mar-
kovým.

— Ako som ho v zime do Kowna vypevadil, tak
i teraz sedí ešte tam, — odpovedal.

— Svätý Bože, to je za udalosť! A čo tam robí?

— Čo? Myslel som, že tam ducha vypustím u Jaz-

wigla v salóne. Dcéрка starého vyšívala na 'ráme a on jej nahlas čítal. — Prišiel som raz, sedeli, prišiel som druhý raz, sedeli. I na tretí raz i na štvrtý... Aj tam som ho nechal! . . .

— Hľa, jednako len zázračnú zelinu mu slečna Aneta dala. Bodaj ten bedrienec! Srsí z tiav už ani nemá v hlave, čo?

—• Hovoril mi, že si otvorí sklep v Kowne. „Vodku“ už do úst neberie a rozumieť už, čo rozpráva.

Starenke slzy sbehly dolu tvárou a ústa sa jej triasly pohnutím.

— Zázračné sú cesty Prozreteľnosti Božej, — vzdychla si. — Otcovo požehnanie sa ho dotklo. "Io sa brat v nebi poteší.

— Ale Orwidovcov niet a niet,' — zamrmlal Marek. — K Jazwiglovi sa tiež nik neprihlásil. Dvestotisíc rubľov už leží v banke a čo ešte za deväť rokov pribudne! A pre koho? Niet už úfnosti, aby sa dedičia vrátili. Márne bude všetko lopotenie i snaha.

— Ha, azda je i pravda! Málo na svete dobrého zostalo. Potrp ešte trošku a potom chod na poradu k pánu farárovi! Možno, že ťa od sľubu oslobodí.

Tetka zdvihla slávnostne ruku.

— Marek, nezrušuj, nezrušuj! — opakovala svoje tvrdenie, — uvidíš, oni sa vrátia!

Mladý ľahostajne kývol rukou a vstal.

— S mojím šťastím sa ja ničoho nedočkám, — riekol apaticky.

— Ale, chlapče, čože je! to s tebou? — zvolal Ragis. — Fúj, zlostí ma, keď to počujem. Nehreš! Ide ti ako s lajstra. A bociana si videl?

— Ľudia nemajú dosť chvály pre teba! — dodala tetka.

—• Ľudia, tetuška, povedali Jazwiglovi, že okrádam Pošwice. Keď prezrel účty a videl, že o tisíc rubľov je viac dôchodku ako- v predošlom roku, tak plakal chudák rozhorčením i ľútosťou. A viete odkiaľ vyšla

tá ohováрка? Zo Skomontov! Witold to každému rozpráva! . . .

Nedokončil, ale zaťal zuby a začal chodiť hore-dolu,

— Lotor! — zavrčal Ragis divo.

— Takým je dobre na svete, — ozval sa Marek tupo, — a keď im je ťažko, zavolajú si ma k službám. I dnes ste ma stretli na ceste k macoche.

— A načo im dávaš? — rozhorlil isa Ragis.

— Aby niekto iný nedal.

Tetka Aneta zvyklým svojim lahodným taktom vmiešala sa do rozhovoru.

•— Dosť už, Marek, dosť. Dobrou cestou kráčaš, statočne pracuješ, nikomu nekrivdiš a nepreklínaš, si teda bohatý a šťastlivý. Buď spokojný, po ťažkých dňoch prídu i dni dobré, odmenia sa ti za starosti. Netráp sa. Ináč to nebýva, lebo taký je poriadok sveta. Choď do záhrady, uvidíš, ako pučia stromy, ako sa všetko zelenie. Unavil isi sa cestou, si voľajaký rozpalený. Azda ťa niečo bolí? Nekašleš?

Dobrota, neha starenky zvláštne pôsobila na dušu Markovu. Horký žiaľ i znechutenie mizly pri tých tichých, jemných prejavoch starostlivosti. Nemohol na ňu hľadieť tvrdo, odpovedať ostro.

—• Ďakujem, tetuška, — zašeptal. — Bolí ma hlava, ale to ma často bolieva, to všiakov prejde, to je nič,

—• No, vidíš! A nepovieš mi nikdy! Každá choroba sa boľením hlavy začína, ale zelinami sa dá zpočiatku všetko vyliečiť. Hneď ti uvarím brunelky s melisou. Vypiješ, však? To je také chutné a osviežujúce. Poď dnu, moje dieťa drahé, poď, rosa padá, aby si neprechladol.

— A čo si slečna Aneta myslí, že om potrebuje zelin? — volal Ragis. — Žienky mu treba, nie zeliny! To sa vie! Rozmary mladosti a punktum! Ja to viem po sebe. Mládenec mládenca rozumie . . .

Nútil sa do žartu, aby ustarosteného' rozveselil.

Priniesli mu na večeru rozličné pochúťky. Kvôli tetuške napil sa poslušne aj škaredého¹ odvaru a rozprával chvíľu ešte o Kazimirovi.

Okolo polnoci odohrali sa s Ragisom na odpočinok. Bolo chladno, preto' Ragis rozložil oheň na kozube a pri tom svetle zaspávali.

Marek sa s rozkošou natiahol na svoju posteľ, uprel zraky na svojho milovaného' rytiera a uvažoval o tom, čo je horšie: či oné krvavé a strašné boje s križiakmi, alebo to ťažké a tvrdé zápolenie s osudom, ten nekrvavý zápas, tisíce drobných úderov a tá pritláčajúca atmosféra doby?

Rytier jeho mal ušľachtilú tvár, ale v jeho' rysoch zračila sa srdnatosť a veľká energia. S vytaseným mečom v ruke prenasledoval nepriateľa s fanatickou vierou a nádejou víťazstva. Jeho potomok Marek Czertwan vzdával sa už tej nádeje. Miesto energie prišla trápna apatia. Neviditeľný boj mu zožieral dušu.

Odrazu sa mu zazdalo', že čierny bohatier ožil a bil ho pohľadom pohrdania. Meč 'ako by obrátil k sebe, ukazujúc radom svoje rany a množstvo krvavých švíkov, a potom letel ďalej a ďalej brániť vlasť i reč svoju rodnú.

Mladý obor zahanbene sklopil oči.

Na druhý deň ráno' vstal už Marek pokojný a svieži. Nebolelo ho už nič. Smrteľnú urážku neprajníkov stlačil na dno duše a jej zúčtovanie nechal na neskorší čas. Tetke vrele pobožkal ruku.

— Co sa ti snívalo? — opýtala sa ho starostlivá tetka, chystajúc mu raňajky.

— Prisnil sa mi medveď, tetuška, a zabi'l som ho! — odpovedal úprimne.

Radostne zatlieskala rukami,:

— Krásny sen! A vieš, čo znamená? Vohľady!

— Aho, to ti je svätá pravda, — vmiešal sa dno reči Ragis. — Deva sa na medveďovi nesie. Na moj' veru! Veď ti je aj čas oženit sa! Ja som sa už dozvedel o tej

z Jurgisziek. Počul som, že je dobrá a tichá. Povedačkami ťa neunaví a rodiny nemá.

— Nechcem ja ju.

— A to prečo?

— Práve preto, že je taká tichá, mlčanlivá. Neporozprával som si s nikým odjakživa, ale so ženou by som si rád pohovoril úprimne a o všetkom.

— Nuž, i to je pravda. Ale jednak myslím, že by sa i ona porozprávala s tebou, počúvala by ťa vďačne.

A Marek sa na chvíľu zamyslel a uvažoval, čo má povedať.

— Nevieam, otče, ako vám to povedať, ale verte, že slečna Janiszewska nerástla pre mňa. Možno, že je až pridobrá pre mňa, no ja ešte nepomýšľam na zenie, veď nemám na to ani času. — Pri takom hrdlačení lepšie mi je samému.

Pešo, s puškou na pleciah a s verným Margasom pohol sa do Skomontov, obzerajúc sa každých pár krokov na svoj tichý majetoček.

Bociany v svojom novom hniezde stály zadumene, dozerajúc, (ako sa zdalo, na robotu vo dvore; višne u Wojnatov zašlestily, keď ~~sa~~ tade poberal, a po chvíľke vybehol Lukáš Gral na ulicu a dohonil ho, pozdravujúc sa nesmelo.

Išiel s uzdou v ruke ako by po koňa, a odprevádzal ho neústupne až na koniec dediny.

— Dávno som vás nevidel, Marek! — začal napokon rozhovor.

— Od vašej svadby —• odpovedal Czertwan pokojne.

— Zabudli ste na nás . .

— Mám dobrú pamäť.

— Hneváte sa iste pre niečo, — zašeptal Gral, hľadiac do zeme.

— Nie! Hádám skorej vy?

— Oj nie, Marek, nie! Ale mňa starosti zjedajú od tých čias. Nešťastnému nechce sa medzi ľuďi.

— Máte, čo ste chceli. . .

— To mi každý hovorí: Zenu peknú máš i dostatok. To je pravda, ale šťastia nemám. Čo som ja teraz? Paholok u Wojnata! Pred svadbou dal si prepísať moje pozemky, ináč mi Martu dať nechcel a teraz nás preč vyháňa. Ja by som si dal rady, ale čo so ženou! Do poslednej kvapky krvi budem pracovať, ale jej robiť nedám! To, hľa, moje šťastie a bohatstvo!

— Také ste chceli! — opakoval neúprosne Marek.

Gral svesil hlavu, odťahoval sa, ako by chcel odísť, ale šiel predsa ďalej.

— Pomôžte mi! — vyjachtal jednako.

Obor pozrel naň na chvíľku.

— Ja k Wojnatovi za vás prosiť nepôjdem! — zamrmlal.

— • Pán Boh chráň! — odpovedal Lukáš. — Ja sa onedlho presťahujem do svojej chalupy. Potrebujem len prácu! U vás, Marek, je tolko majetkov, toľko kúpectva, dajte mi nejakú službu! Martu nechám doma a ja pôjdem sám zarobiť jej na chlieb.

Czertwan znovu pozrel na neho. Podivný osud! On mal dať chlieb Marte, prišli o pomoc k nemu, odkopnutému, ukrivdenému, ako všetci. Za ten chlieb odmenia sa mu možno kameňom, ako všetci.

— Ako bratia sme žili spolu toľké roky, — hovoril smutne Lukáš. — Chodili sme s fconopami, obilím i s volmi. Poznáme sa dobre od detstva! Viete, že som striezlivý a statočný. Nebolo nikdy medzi nami hriechu. Vám sa Všetko darí a mne sa všetko v rukách láme, čo do nich vezmem! Budem teraz ešte ťažšie robiť, lebo nie som sám, a Marte chcel by modré s neba sniešť. Oj, ona nič nehovorí, ale často narieka a ja sa bojím, že som jej pokazil šťastie. To je moja najväčšia muka! Pomôžte my po bratsky ako predtým!

Markovi hrnulo sa na ústa veľa slov, ale podľa svojho zvyku mlčal a ani jedino z tých slov nevyriekol. Napokon len krátko odpovedal:

— Dobre, pomôžem!

Gral sa až začervenal, zdvihol hlavu, súc oživený nádejou. Marek pri kaplnke na rázcestí zastal a ozval sa:

— Poznáš jazero Wilajky?

— Poznám, — odpovedal, mimovoľne sa narovnajúc ako vo službe.

—• Pôjdeš tam. Počul som, že nájomník jazera umrel. Podívaj sa na hĺbku, prehovor s rybármi a choď k majiteľovi. Môžeš dať o sto rubľov viac ako Zidia! Tu máš na závdavok, sprav smluvu na moje i tvoje meno. So ziskom sa podelíme. Napozajtre čakám tvoj návrat.

Ten krátky a zreteľný rozkaz znel v ušiach Gralových ako chór anjelský a naplnil ho neslýchanou úctou. O smrti nájomníka bohatého jazera nik nič nepočul, iba ak mal Marek dar jasnovidca. Dobrý obchod neušiel mu nikdy. Predišiel každého!

Gral neopovážil sa niečo opýtať a vôbec sa neozval. Stál úctivé a v pokore pred niekdajším priateľom, ktorého už dnes považoval za svojho pána a chlebobarca.

Mlčky prijal od Czertwana peniaze. Tento, nečakajúc ani na poďakovanie, napravil si pušku, a zdvihnúc klobúk pred obrazom v kaplnke, rýchlym krokom poberal sa svojou cestou.

Jemu čas bol drahý, nevedel ho márneť.

O hodinu za tým od Wojnatov zahrôal voz, na ktorom sedel Gral a s akousi tajnosťou na tvári napchával si fajočku dohánom. Nik nevedel, kde išiel, iba azda jeho žena, lebo s úsmevom na perách dlho sa pozerala do zrkadielka. Chcela v ňom objaviť asi to tajomstvo, čo prinútilo Marka k poskytnutej pomoci a azda myslela už i na to, ako sa mu za ňu zavďačí, až o> to požiada...

Dewajtis stál. Vôkol neho duby-vnuci klaňaly sa

mu pokorne. V obrovskej korune a v sviežom mladom listí šelestil blažený vzdych bohyně lásky. Tu a tam strieborná breza nakukovala bojzhlivo k poľane sťa zakliata služobnica Aleksoty, hľadajúca posvätný oheň i obeť.

V istú tichú, jarnú noc zašelestil šedivník na poľane. Ctiteľ prichádzal k svojmu zbožňovanému dubu.

Zastal opodiaľ. Obnažil hlavu a na svojej puške opretý stál dlho, blúdiac zrakom po mohutných konároch. Dlhé mrazy, sneh a víchry bez stopy prešli po údoch obra. Stál tu nedotknutý, ba ešte silnejší.

— Nezničila ťa a neuškodila ti tá hrozná zima? — zašeptal s obdivom i trošku závistlivé zbožňovateľ.

Ako by pohrdavý úsmev preletel údmi obra a listie zašelestil O:

— Mňa nezničí a neuškodí mi nič, dokiaľ mi zem stačí i slnce. Zima ako trápenie trvá dlho a leto ako šťastie mizne po chvíli. . . Tu, hľa, veky stojím a Boh mi leto nikdy neodňal, príde slnce a oživí každého! Príde deň, čo rany zahojí! . . .

— Či príde? — zamrmlal stiesnený človek.

Dub sa zakolísal, ako by v hneve.

— Videl si ty, človečik krátkoveký, také ľady, ktoré slnko neroztopí? Videl si také polia, ktoré Pergrubia neprebudí? . . . Desať vekov stojím tu a viem., že všetko pominie. Kto je silný, i to najhoršie vydrží — premôže . . .

Vyšiel mesiac a osvietil úplne povznesenú tvár samotára.

Ostré črty jeho vyhládzaly sa pomaly, vystrel sa hrdo.

— Vydržím! . . . — riekol polohlasne.

V tej chvíli zavrčal Margas. Človek, ako by pri skutku chytený, nedôverivo sa obzrel, vtisol čiapku na hlavu a sbehol rýchlo chodníčkom ku brehu rieky. Na vode plieskalo veslo a akýsi pobožný spev niesol sa na vlnách.

Po chvíľke nad' riekou rozliehal sa žmujdzský rozhovor v krátkych otázkach.

— Kas tian? (Kto tam?)

— Asz esu, pone! (ja som to, pane) — odpovedal hlas pošwického' šafária.

— Ko mori? (čo chceš?) — opýtal sa Marek znepokojený.

Cln pristál pri brehu. Qhlap miesto odpovede podal mu na čiapke obálku s depešou a čakal ďalší rozkaz.

Czertwan otvoril ju prekvapený.

Kto mohol mať tak súrnu vec k nemu?

Pri svetle mesiaca a fajky prečítal šesť lakonic-kých slov.

„Orwid je. List v ceste. Anna Czertwan“.

Markovi sa zatmilo v očiach, potom začal sa triasť ako v zimnici, zdalo sa mu, že ho hrom omráčil. Srdce mu bilo, bilo čoraz prudkejšie.

— Orwid je! — opakoval radostnú zvesť dúbrove, rieke, nebu i prekvapenému šafárovi, ktorý už dávno zabudol, že Pošwice malý iných pánov.

— Co rozkážete? — opýtal sa.

— Rušaj! — zakomandoval, skočiac do člna a chytajúc do rúk veslo.

Margas, zabudnutý na brehu skučal žalostne. Stratiac nádej na návrat pánov, skočil do rieky a plával za ním. Marek zabudol na psa i na všetko.

— Orwid je! Orwid je! — spievalo mu v duši sťa hosana.

Vletel do domu a prvý raz poznaly ťažné kone — nad válovom driemajúce —, čo je služba.

Jeden posol letel cvalom na poštu do Gryne, druhý do Kowna, tretí do Rossieň. Vo dvore nastal súdny deň.

Marek si vôbec ani neľahol. — Orwid je, — znelo mu stále a to mu stačilo za sen, za odpočinok, jedlo a poklady celého sveta.

Orwid je! Hanka ho azda videla, hovorila s ním, poznala ho. Azda už bol v ceste, azda sa hocktorý deň zjaví. Emigrant akiste. Možno že syn Kazimírov alebo on sám? Ale prečo tak odťahoval, prečo neprišiel už dávno? Treba mu bude byť prichystať a prijať ho čo najslávnejšie.

Cez celý život mlčanlivý a ľahostajný Marek dnes stratil odrazu hlavu.

O polnoci bola vyburcovaná z postieľ stráž kaštieľa, tiež storočná dojčka Kazimíra Orwida a odveký lokaj. Títo starí ľudia mysleli, že je koniec sveta, keď ich z tvrdého spánku povolali k správcovi. Ustanovili sa len zpolo príčetní.

— Onedlho bude tu pán Orwid! — zakričal im Marek do ušú.

Ten úctyhodný párik bol primerane ku svojmu veku hluchý, k tomu ešte nečakanou udalosťou omámený.

Nerozumeli Markovi nič, ale podľa okolností súdili, že to bude zvesť zaiste nejaká smutná, bo k radostnej nebudia ľudí o tej hodine. Prikývli hlavami ako by usnesene.

— Dom pripraviť, prach poutierať, vyvetrať, striebro vyčistiť, komoru opatriť! — hučal Marek ďalej ani z trúby.

Starí so smutnými tvármi prejavovali ochotu poslušnosti. Stará mala chuť sa rozplakať, starému očervenel len nos.

V tú chvíľu vbehol zablatený posol, vracajúci sa s pošty. Starí stratili sa zpred tvári strašného pána.

— Počuli ste, pán Filemon, čo sa to stalo? — ozvala sa cestou starká.

— Veru počul! Predsa nie som hluchý, veď pán, hoci hovoril ticho, predsa zreteľne, že bude vojna, — povedal.

— Ech, čo pletiete! Nie vojna, ale svätý Ján sa ukázal v dúbave. Zázrak sa stal pre príklad a na vý-

strahu ľudskej zloby. Pán tak kričal, až ma zuby za-
bolely a pánu Filemonovi je len vojna v hlave.

Ďalší rozhovor zanikol za dverami kaštieľa.

List od Hanky prišiel. Depeša na Zmujdzi dokázala
sa ešte nie úplne spoľahlivou.

Marek čítal ako v horúčke:

„Milovaný braček! Už mesiac mám tu pre teba tak
dôležitú zprávu, ale keďže som nedostala spoľahlivých
dát a istoty, nechcela som ta klamať zprávu, ktorá
mohla byť falošná. Teraz už smelo ti môžem oznámiť:
Qrwidovci sú — dedičia Kazimíra z Pošwice — bývajú
v Amerike . . .

Bolo to tak: v zime pri nejakej zpráve o ženských
kurzoch na Sorbone dostalo sa moje meno do novin.
Onedlho za tým dostala som list po francúzsky napí-
saný so známkou Spojených štátov a s podpisom Mar-
witz. Podpísaný prosí ma úprimne, či nepoznám v Rus-
ku niekoho podobného mena, najmä v kovenskej gu-
bernii. Pripojuje adresu aj cenu známky, prosiac ma
viac ráz o odpoveď.

Poznáš moju nerozhodnosť; Julka ma temer prinú-
tila k odpovedi. Zaslala som mu teda náš celý rodo-
kmeň. Julka prorokovala americké dedičstvo. Stalo sa
lepšie. Dostanem druhý list. Pán Marwitz, bohatý stat-
kár v Illionis, mi oznamuje, že v jeho dome je dieťa ne-
jakého Kazimíra Orwida, ktorému rodičia zomreli už
dávno. Spomínali boli nejasne, že majú v Rusku maje-
tok a priateľa takého priezviska, ako je moje. Či by som
im nemohla o tom niečo oznámiť.

To sa rozumie, že som im oznámila a pripojila tvo-
ju i Jazwiglovu adresu! Stalo sa to pred týždňom. Úlo-
hu svoju som dohrala do konca, teraz je na tebe rad.

Oj, ako sa teším, že žiadosť otcova sa vyplní a ty
budeš konečne voľný! Dávno si nepísal, no neďivím sa;
kto pracuje, nemá chuti do hovoru čo i listovne! Ak
mi všetko pôjde podľa mojich plánov, prídem si do
svojej vlasti na pár mesiacov oddýchnuť. Ťažko mi bý-

va časom, ale dodávam si chuti a Julka nádeje, hoci je cieľ ešte ďaleko! Podľa tvojej vôle nežiadam od nikoho pomoci, ani sa nepožalujem nikdy. Chcela 'by som, aby si mal zo mňa radosť — až potom. — Tvoja sestra Hanka."

Marek si oddýchol. Bol oslobodený. Nevoľníctvo jeho potrvá ešte niekoľko týždňov, azda i viacej, ale bude mu už ;raz predsa koniec. Teraz mu treba prichystať dom a odcestovať do Kowna; tam s Jazwiglom budú čakať zámorských dedičov.

Pôda ho pália pod nohami. Vo dvore sa strhol ruch horúčkový. Zvesť letela z úst do úst, od najstarších k najmladším a všade bola prijatá s neveľkou úfnosťou a so žialom.

— Dvadsať rokov vládli nám tu Czertwanovci! Tamtí sú cudzí, azda dobrí, ale neznámi. A títo sú naši! Nebude lepších na svete! Škoda, škoda!

Keď Marek druhého dňa udelil i najpotrebnejšie rozkazy, dal si zapriať kone. Niekoľko najsmelších prišlo sa rozlúčiť.

— Ale sa ešte vrátite k nám? —• spytovali sa ho nepokojne.

— Vrátim sa s Orwidovcami oddať im dedičstvo a poďakovať sa za službu, — odpovedal s nebývalou veselosťou.

Ako uragán preletel cez dedinu. Starých nebolo doma. Tetka Aneta kopala nejaké korenky v dúbrove, Ragis dozeral na pole. Napísal im niekoľko slov a lístok zastrčil za obločnú tablu. Rád by bol tú radostnú zvesť kričať celou cestou každému, koho stretne.

V Kowne Jazwiglo ho nepoznal, cofol pred ním o tri kroky, z červeného stal sa fialovým, sivým ako slivka.

— čo sa stalo? — zakričal, — vari horia pošwické sklady s „vodkou"? Ci čo? Hovor!

— Orwidovei sú! — vyrazil zo seba, bez zvyklého rozmýšľania.

— Dedičia pána Kazimíra písali Hanke z Ameriky. Nedostali ste i vy list?

— Listov je dosť, ale nie od Orwidovcov! Ale ako je to? A či sú to opravdiví? Nebude to nejaké klamstvo? Porozprávaj mi riadne!

Keď ho vypočul, starý jurista začal bubnovať palcami po stole a rozmýšľať. Tá zvesť zdala sa mu bájkou. Opatrný to bol Zmujdzin a často oklamáný.

— Počkajme na list, — vyhlásil napokon svoju mienku.

Čakali teda. Marek chodil od telegrafu na poštu alebo sedel v Jazwiglovom salóne a pozoroval brata i slečnu Marinu, hovoriacich spolu cez celé hodiny. O čom tí môžu hovoriť celé dni, keď sa vidia každý deň, on to nepochopil a nikdy nepočul. A tamiť nedali sa vyrušovať jeho prítomnosťou.

Len raz večer opýtal sa brata cestou do hotela:

— A čo tvoj obchod s Kirgizmi?

— Nech ho čert vezme! — kývol rukou Kazimír, — či som divoch, aby som sa k divochom vracal? Mne je tu ako v raji, milý braček! Hľadám si tu nejaké postavenie, uznáš i ty, že by bolo na čase oženiť sa mi. Samému je zle na svete. Však?

— Pravda, — prikývol Marek roztržitý.

Toho istého dňa zašiel si ako by náhodou starý Jazwiglo do dcérinej izby a začal rozhovor dopytovaním, čo bude zajtra na obed. Potom sa opytoval o cene mäsa, pečiva, tiež o statočnosti kuchárky Agáty. Napokon umiestil svoju okrúhlu figúrku na kanape a po dlhom fajčení z čibuka povedal mimochodom:

— Počúvam, že Czertwian odchádza zas do Ruska,

Slečna Marina bolo dievča pekné. Malo bystré oči, husté, tmavé obočie a jemné črty. V útlom veku strátila matku. Keď vyrástla, prevzala vedenie domácnosti a plnila presne a s porozumením svoje gazdinské povinnosti.

— Ste na omyle, otče, — odpovedala pokojne. — Povinnosťou páma Czertwana je ostať vo vlasti.

— A prečo? — opýtal sa starý, obracajúc svoju pozornosť zdanlivé len na fajku, — on má tam službu dobre zabezpečenú a môže urobiť veľkú kariéru, a tu čo?

— Tu má svoju otčinu i povinnosti k nej, — odpovedala dcérka.

— Tak prečo nesedí doma a nepomáha matke?

— Nik ho doma o pomoc nepýtal. A napokon matka mu pomiňala peniaze a oddala mu zanedbaný majetok, na ktorom by sa nebol mohol udržať. Je to ešte dosť od neho, že to zniesol tak bez slova.

— Aha, nuž tak sa veci majú? To som nevedel. Ako dobre, že sa od teba môže človek všetko dozvedieť.

Deva pozrela skúmové do dObrodušnej tvári otcovej. Vycítila, na čo on mieri. A keďže sa nerada pretvarovala, odpovedala úprimne,

— Niet na tom nič divného, že to viem. Pán Kazimír je človek úprimný a nám úplne oddaný.

— Uhm, a prečo, keď „nám“ je taký oddaný, neporozpráva sa i so mnou úprimne?

—• Porozpráva sa i s vami, otecko, — usmiala sa, — len čo sa trošku vžije do poľštiny a nájde si nejaké postavenie.

— Hej? Porozpráva, ručíš? No tak počkám, keď sa tak veci majú.

Uspokojený vstal, pohladkal dcérku po hlave, odobral sa na odpočinok. Boli to praví žmujdzíni. Nemáirnilo slov nadarmo a jednako rozumeli si znamenite.

Na druhý deň prišli bratia do Jazwiglov v určitú hodinu. Kazimír trošku červenší a veselší, Marek fádny a zachmúrený.

— Neprišiel mi list? — opýtal sa ešte len vchádzajúc do kancelárie.

— Dobrý deň, Marek! — odpovedal pokojne právnik. — Vieš po anglicky?

— Nie, a prečo?

— Nuž tí Američania, ako by to Angličania boli, i list písali po ^anglicky.

— Tak prišiel list?

— Došiel. Vlastne práve ho hľadám. Toľko mám tých papierov na tom stolíku, to je až strach. Tu, hľa, je! Ale zavolaj si Marinu, lebo my nie sme ani jeden do angličtiny.

Marek vyplašil veselý párik v salóne. Slečna Marina vstala hneď a Kazimír, ktorý v obchodnom kurze učil sa i cudzím rečiam, ponúkol sa tiež k službám.

List bol písaný veľkým, výrazným písmom, viacmenej tohto obsahu:

„Vážený pane! Dozvedel som sa od slečny Czertwanovej z Paríža, že vo vašich rukách je hlavná správa majetkových vecí blahej pamäti Kazimíra Orwida. Korešpondencia odtiaľto¹ je pomalá a ťažká, preto vysielam k vám dieťa Kazimíra Orwida, keďže je to i jej výslovná žiadosť. Podľa uistenia slečny Czertwanovej mám česť k statočnému človekovi, a preto s dôverou prosím o poskytnutie pomoci tejto sirote. Dnes odplaví sa do Libavy nemeckým parníkom „Aurora“. Môj list predíde ju len o niekoľko dní. Ešte raz ju odporúčam do láskavej opatery. Marwitz.“

— To je dievča? — opýtal sa Jazwiglo.

—• Akiste, —• odpovedala dcérka. — Však je pravda, pán Kazimír? Stojí tu výrazne „she“ a „her“²⁹ všade.

Ešte raz zohli sa obaja nad listom a čítali veľmi dlho, ale nik sa o nich nestaral.

— Mám odcestovať do Libavy? — opýtal sa Marek, pozerajúc na nástenné hodiny.

— A načo? — uspokojil ho starý. — Ešte by ste

²⁹ She = ona, her = jej (anglicky).

sa mohli minúť v ceste, chráň Bože! Dôjde ona sama do Kowna. Ho, ho! Američanky, to sú rezolútne nevesty! Nepamätám sa už iaký hol nadpis istej povesti, ktorú som raz čítal. Bola tam reč o tom, ako istá Američianka živých hadov poglala. Nepamätáš sa, Marinka?

— Na čo takého?

— Nuž o tej žene, čo hadov jedla. Ale nie, ty to nemôžeš pamätať. Zdá sa mi, že sme to čítali ešte s nebožkou.

— To už veru od tých čias iste vyšlo z módy, — poznamenal Marek. — My dnes už vo všetkom sme za Amerikou. Azda je už čas ísť na stanicu?

— Zbláznil si sa? Dnes nehodno ísť vôbec. Treba vyrátať dni. Ukážte mi, páni tlmočníci, dátum listu. Len aby sa nám všetko nezvrtlo.

Marek zbledol. Nečakal ďalej, vzal čiapku a letel na stanicu.

— Bože, Bože, či tí Orwidovci odlúčia sa dakedy od jeho osudu, či mu dajú chvíľu pokoja a času? Tie posledné chvíle očakávania ubíjaly ho duševne i fyzicky. Začal už i to meno nenávidieť.

Do príchodu vlaku chýbalo ešte pol hodiny. Czertwan prechádzal sa netrpezlivo po peróne, vyzerajúc celou silou zraku obláčik dymu na obzore. Tento bol však dlho pustý a tichý. Napokon zasvietila tmavá škrvna dymu do jeho duše a železná potvora sa rýchlo blížila, vítaná hovorom, čulým ruchom, hvizdom signálov, monotónnym klopaním telegrafu v kancelárii. Marek zastal a čakal s tlúcim srdcom.

Co mu privezie to kľbko dymu? Vyslobodenie alebo nové sklamanie? ...

Vlak zatočil sa na zákrute a majestátne vletel na stanicu. V oblozkoch zjavily sa rozličné neznáme tváre. Sprevádzať pohľadom len ženské klobúky, ako by na niektorom mal spozorovať nejaký znak a vyčítať meno Orwidovcov z niektorej tvári. Tieto však prešli okolo

neho a zmizly. Až napokon v poslednom vozni mihla sa malá čiapka ríšskeho študenta. Bol to jeho nevlastný brat Witold. Spozorujúc Marka, zakýval mu čiapkou a privítal ho hučným kýchnutím. Bol to jemný žart majiteľa Skomontov.

Marek ľahostajne kývol hlavou. Príchod Witolda bol horší od sklamaní. Cítil, že musí zas hlboko načrieť do vrečka.

— Morgen! — pozdravil študent po nemecky, husté, tmavé obrvy a riekla pokojne:

— Co nevidím? Prišiel si sa zabaviť i ty? A nebojíš sa v cudzom svete? Daj si pozor, aby ťa nezamenili!

Zasmial sa svojmu vtipu a zmizol z obloka, lebo vlak zastal. O chvíľku zjavil sa ma perón. Tenký, drobný, nedbale oblečený, s cigarou v ústach a cynizmom v ustatých očiach. Išiel nedbale s paličkou v jednej ruke a v druhej viedol na retiazke čierneho psika. Pospieval si pod nos -akýsi nemecký valčík a impertinentne pozeral do očí dievčatám.

Marek pred chvíľou odišiel. Vyčnievajúc vysokou postavou nad zástupom, rozhlíadal sa na všetky strany. Hľadal Američianku; načúval pozorne rozhovorom a stíhal zrakom každú mladú osobu. Márne! Perón sa vyprázdnil, zástup mizol v čefustiach bufetu a rozplýval sa pomaly. Železná potvora doviezla mu len o jedino sklamanie viac.

Svesil hlavu a znechutený poberal sa preč. Sotva podišiel niekoľko krokov, keď počul za sebou vyrieknuté meno Jazwiglo. Strhol sa a obzrel. Mužský stredného vraztu, oblečený elegantne, shováral sa zlou nemčinou s nosičom, ktorý sa chcel zbaviť cudzieho pána zvyklým žmujdľským slovom: „ne suprantu“ (nerozumiem).

Niečo ako by bolo drglo Marka. Obrátil sa a priblížil k rozprávajúcim. Nemecký jazyk ovládal dobre a vedel trochu i po francúzsky. Premohol vrodenu idiosyncrasy, podišiel, zdvihol čiapku a spýtal sa:

- Odpusťte, pane, hľadáte pána Jazwiglu?
- Áno, — odpovedal cudzinec, — dotknúc sa klo-
búka a s obdivom meral vzrast hovoriaceho.
- Máte uňho nejakú prácu?
- Hm, ja vlastne nie, — zamrmlal cudzinec. —
Môžete mi podať bližšiu adresu?
- Môžem.

V tej chvíľke išiel Witold popri nich, vracajúc sa z bufetu.

— Ej, ej, ako ty pekne hovoríš po nemecky, — po-
znamenal, zastanúc, — vari si sa to pri voloch naučil?
Dovoliš cigarku?

- Ďakujem!
- Nemáš začo! Dlho sa tu zabavíš?
- Neviem!
- No, istotne príď ku mne do hotela! Mám neja-
kú vec.

— V tom prípade ja ťa budem očakávať v svojom
hoteli!

— Môžeš očakávať a potom sa daj vypchať a na
zeleno vymaľovať! Maj sa dobre ozdoba Czertwanov-
cov!

Zvrtol sa na opätku a hvízdajúc odišiel ku koču.
Cudzinec za ten čas počúval rozhovor trpezlivo, ne-
rozumel mu však a náhle sa opýtal:

- Čo to ten mladý človek povedal naposlady?
- Nič zvláštneho, — odpovedal Marek,
- On vyslovil meno „Czertwan“. Kto je tu Czert-
wan? 'Poznáte azda Czertwana? — dopytoval sa prí-
chodzí nespokojne.

- Prečo by som ho nemal poznať?
- No, tak ma zaveďte, prosím, k pánu Czertwano-
vi! Už mi je Jazwiglo nepotrebný. Či nám to ešte ďa-
leko treba cestovať? Zaveďte ma, pane! Zaplatim ochot-
ne! K Czertwanovi do Pošwic, viete?

— A čo si žiadate, pane, od Czertwana? —• opýtal
sa, trasúc sa celý.

— To¹ už leu jemu samému poviem, — odpovedal chladno cudzinec.

— Ste vy azda pán Orwid? — riekol tupo Marek. Neznámy cofol o krok.

— Vy viete, pane, o Orwidovcoch? — opýtal sa živo.

— Už od dvadsať rokov čakáme na neho! Ste vy azda syn pána Kazimíra?

— A vy sám ste Czertwan, legendárny Czertwan? Aké prekvapenie! Dostali ste náš list?

— Čítal som list, písaný pánu Jazwiglovi.

— Poďteže, pane, za mnou!

Tie krátke otázky a odpovede križovaly sa neobyčajne chytro. Neznámy vrátil sa hned nazpät na stanicu. Marek išiel za ním, obdivujúc zpod oka syna bohatiera a svojho* principála.

Podivná vec! Mladý človek nemal ani omrvinky rodinného typu, známeho Markovi z portrétov a rozprávania. Orwidovci boli tmavovlasí, on bol blond. Mali veľmi husté obočie a čierne oči — on mal riedke počervenkasté obočie a šedivé, veľmi chladné oči. Neostalo mu nijakej pamiatky z vlasti, nerozumel slova z rodnej reči, cudzozemcom bol od hlavy až po päty.

A znovu si pomyslel, že jeho otec bol šťastlivý, že sa nedožil jeho návratu a nevidel to všetko. Jeho* už osud vychoval na podobné sklamaná, starec však neznesol by odrazu takého zrútenia svojich ideálov...

Mlčky kráčal po pustých skoro sálach až do čakárne prvej triedy, nerozumejúc, po čo ho tam vedú. Možno, že prichodzí chce sa mu legitimovať, ukázať úloмок toho prsteňa, ktorého polovicu nosil verne na svojom srdci.

Sluha otvoril dvere. Američan zdvorilé pustil Marka vopred. On vošiel za ním a zamkol opatrne dvere. Sála bola založená rozličnými kuframi a balíkmi a dnu nebolo nikoho.

Vo chvíľke, keď Marek pozdvihol spýtavo zrak na

svojho spoločníka, rozhrnula sa portiera a veselý mladý hlások opýtal sa po anglicky:

— Akože, Čiarke, našiel si toho advokáta?

Američan podišiel pár krokov a usmial sa hrdo.

— Našiel som lepšieho! Dovoľ, aby som ti mohol predstaviť pána Czertwana vo vlastnej osobe!

Portiera rozhrnula sa úplne. Mladá osoba, oblečená v elegantnom cestovnom obleku, vystúpila v celej nádhere. Jasnovlasý Zmujdzin a černoooká Američianka chvíľku merali sa zrakom. V oboch pohľadoch zračila sa pochybnosť, napokon ona prvá svraštila veľmi husté, tmavé obrvy a riekla pokojne:

— To je klamstvo! Nieкто ta oklamal, Čiarke! Tento pán nie je Czertwan.

Teraz hovorila po francúzsky, akiste, aby ju porozumeli.

Marek pokrčil plecami.

— Nie ja som povinný dokazovať svoju totožnosť, ale panstvo! — odpovedal po nemecky. — Pán Jazwiglo býva neďaleko, — dodal a uklonil sa na odchod.

Američan zastal mu cestu.

— Ale Irenka, — poznamenal tónom výhovorky, — predsa nemáš opis črt obhajcu Pošwíc, či ako sa to volá. Úvaha pána Czertwana je miestna. Tu, hľa, pán Czertwan, máte pred sebou dcérku pána Kazimíra Orwida, Irenu, a jej pobočnú esortu Marwitza.

Marek sa ľahko uklonil.

— A vv, pane, ste Pavol Czertwan? — opýtala sa nedôverujúč.

— Pavol Czertwan už rok odpočíva tam, kde i jeho priateľ Kazimír Orwid: v zemi. Moje meno je Marek a som jeho najstarším synom.

Dievčaťu rozjasnilo sa čelo. Ešte raz odmerala obra bystrými očami a ako by v tejto skúške zmizla posledná pochybnosť, podala mladému človekovi ruku, odetú do jemnej koženej rukavice.

— Prosím vás za odpustenie, — riekla.

Ale on neprijali jej ručcu a hovoril ďalej bezzvučným hlasom:

—• Otec môj, umierajúc, poveril ma administráciou Pošwic po< jeho smrti. Rozkázal pracovať a chrániť majetok od zlého, nakoľko len bude možno a oddať ho jedine tomu, kto okrem úradnej legitimácie prinesie mi znak ustálený s priateľom.

— Vidiš! Hovorila som ti, že ten drobizg má veľkú cenu! Otec, dokonávajúc, prikázal mi, aby som ho ne-stratila, ani nikdy sa ho nepozbavila!

— Prosím!

Siahla na medailón, ktorý mala pri hodinkách, a o chvíľu zaleskol sa na jej dlani úlomok prsteňa. Marek pozrel naň a mlčky složil is prs otcovský odkaz: druhú polovicu prsteňa. Mlčky ho podal vlastiteľke.

V duši jeho sťa potok rozlievalo sa šťastie. Stál na úsvite slobody a vôle!

Irena Orwidová složila prsteň a prečítala pomaly latinský nápis:

„Súď ma, Bože, a rozhodni môj spor.“ „Judica me Deus et discerne caissam meam“.

Marwitz pozrel tiež ponad jej plecia, dosť ľahostajný na tú rytiersku epizódu.

— Ďakujem vám, pane! — ozvala sa slečna Irenka a po druhý raz podávala mu ruku.

Ale Marek i teraz sa len uklonil.

— Ešte neviete, či som hoden vašej vďaky, — zamrmlal.

Podivná vec! Za toľké roky meno Orwidovcov srástlo s jeho každodennými starosťami tak, že dnes na tú osloboditeľku z dlhého otroctva hľadel ako na nepriateľa. Cítil k nej akýsi nelogický žiaľ. Mal jej vôľu povedať: Pošvice otrávil mi tisíc chvíľ, odňaly mi vysnenú slobodu, neďakujte však, lebo neslúžil som vám, ale pamiatke otcovej. Šťastný budem, keď sa vás zbavím!

Ale pod jej zadiveným a pátravým pohľadom jednako len mlčal. Pokrútila hlavou.

— Hanbite sa, pane, vašej a či mojej ruky? — opýtala sa mrštiac obočie.

— Tu iste nepoznajú náš „shake-hand“³⁰, — znamenal smderlive Marwitz.

— Zaiste! No pán Czertwan, ste spokojný s dôkazom mojej totožnosti? Môžem dostať späť otcovský majetok?

— Čo sa týka právnych vecí, ráčte sa obrátiť na svojho tútora, pána Jazwiglu. On všetky ťažkosti odstráni. Pošvice od dvadsať rokov hotové sú každým dňom prijať vlastníateľov. Ráčte mi len označiť deň, kedy mám vyslať kone a ekvipáž.

Slečna Irenka chytila sa za hlavu. Prikre dojmy prešly. V jej pivovej farbe a neobyčajne citlivých očiach zamíľaly sa zlaté iskierky zvláštneho pocitu.

— Počuješ, Čiarke? Poveziem ťa vlastnou ekvipážou, nakrmím ťa vlastným chlebom, uhostím ťa pod vlastnou strechou! Počuješ? Mám svoju zem, svoj dom ja — sirota!

— A či ti bolo u nás zle, Irenka? — spýtal sa vážne Marwitz.

— Vieš, že vás milujem ako svoju rodinu. Ale teraz som taká šťastná! Je to teda pravda, pán Czertwan? Nik mi neodoberie moje vlastníctvo, hoc i po tak dlhej neprítomnosti? Mám skutočne tu v tomto kraji niečo svojho, som bohatá? Mám právo sa tu rozložiť?

— Zem, ktorá nevyšla z rúk za dlhých dvadsať rokov, teraz už neskape, — odpovedal, — dočkala sa konečne majiteľa, nik na to slova nemôže povedať. Dcéрка po otcovi stáva sa dedičkou. Máte svoju strechu i chlieb a ste veľmi bohatá! Podrobnejšie informácie o stave majetkovom vám podá pán Jazwiglo. Ráčte

³⁰ Stisnutie ruky (anglicky).

sa obrátiť na nebo. Tu, hľa, je jeho adresa. Teraz dovoľte, aby som sa s vami rozlúčil. Včas potreby — bývam v hoteli Wilenskom.

— Čiarke, a my sa kde ubytujeme?

— Akiste tiež vo Wilenskom hoteli, — odvetil Marwitz, sbierajúc balíky. — Pán Czertwan nás azda neopustí v cudzom meste.

Slečna Irena pohodlia hrdo hlavou.

— Pán Czertwan nevyzerá na úslužného človeka . . . Bude sa nás hľadieť zbaviť čím prv, však áno?

— Do chvíle prepustenia a kým nepoveríte správou Pošwic niekoho iného-, považujem sa za sluhu Orwidovcov. Môžete so mnou vládnuť!

— Skutočne? No, to mi je veľmi milé. Najprv nás teda ubytujete v hoteli, potom nás predstavíte pánu Jazwiglovi a budete podporovať moje prvé kroky radou i pomocou, áno? Zdá sa mi, že všetko toto je len sen a že sa o chvíľu prebudím v Amerike u svojich dobrodincov. — Môžeme už aj ísť do hotela. Čiarke, môj drahý, rozkáž sobrať veci. Máme koč?

— Čaká, — odpovedal Marwitz, ukladajúc balíky s nosičom na vozík.

— Tak poďme, pán Czertwan. Podajte mi, prosím, rameno.

Marwitz im ustúpil s cesty a usmial sa dobrodúšne.

— Tak sa mi zdá, že čoskoro dostanem prepustenie, — poznamenal.

Slečna Irena vsunula sama ruku pod Markovo rameno, a oprúc sa oň mocne, obzrela sa na Američana.

— Zvedavá som, čo mi ty tu pomôžeš. Si sám -ako vyplašená ovečka! Ja ťa prijímam v svojom kraji ako hosta. Moju vizitu čakaj v Illionis,

Zasmiala sa chutne, a pozdvihnúc oči k tvári Czertwanovej, dodala:

— Mala som päť rokov, keď otec umrel. Jednako som si zapamätala, čo mi hovoril: Keď sa vrátiš do

svojho kraja, miluj ho, lebo hoci je smutný, ale dobrý a hoden lásky. A keď stretneš Zmujdzina, dôveruj mu smelo, bo keď aj mlčí, nesklame! Preto i pri vašej nemilej tvári nebojím sa a dôverujem . . . Sprevádzajte ma!

—• A jednako na začiatku vyčítali ste mi klamstvo.

— Nemyslela som, že uvidím takého mladého, keď mi otec hovoril vždy o starom priateľovi. Však som vás odprosila zato hneď.

Zašli ku koči. Za nimi Marwitz skladal na druhý povoz kufry i tlumoky.

Marek pri koči zastal.

—• Sadnete si, pane? — spýtal sa Američana.

— Ďakujem vám. Ja musím dozrieť na tieto veci. Bože uchovaj, ak sa niečo stratí, to ma otec, keď sa vrátim, dokonale vyhreší. A ja milujem nadovšetko pokoj!

— Direktor továrne, milujúci pokoj. Aký to súlad! — zasmiala sa slečna Irena. — Ale poďme, pán Czertwan! Dosť mám toho vláčenia! Rada by som si už odpočinúť!

— Rusaj chytro! — zakomandoval Marek kočišovi.

— Či je to po litovsky? — spýtala sa zvedavo.

— Nie, to je po poľsky.

— To ste vy tu už zabudli rodnú reč?

— Oj nie! Nezabudli sme nič a na našej Zmujdzi nenaznačila história nič takého, začo by sme sa pýriť •nuseli; Úbohí sme a nie mnohí, ale statoční...

Cez mračnú jeho tvár predral sa záblesk uňho netušeného zápalu. Nevedome, len tak náhodou dotkla sa najcitlivejšej strany tichého charakteru. Prizerala sa naň so záujmom.

— Milujete veľmi svoj kraj? — riekla vážne.

Zatíchol — a ako Obyčajne po mimovoľnom výbuchu, svesil hlavu ako zahanbený a nič neodpovedal.

Pozerala stále na neho;

— Otec mal pravdu, — ozvala sa po chvíľke. —

Tento kraj musí byť hoden lásky, keď pri zmienke o ňom ľudia sa tak oduševnia. Keď i mlčíte, už viem, čo myslíte, a viem, prečo ste mi svoju ruku nepodali.

— Prečo? — opýtal sa zvedavo.

— Máte mi za zlé, že som za toľké roky nežatú" žila po svojeti a nestala si s vami nemnohými do práce a nevyhľadala svoju zem, ale čas i sily oddala som cudzím.

Pohol ako iby ľahkovážne plecami. Čas i sily osemnásťročného dievčaťa — podľa neho: kapitál bez percenta. Okrem polievania kvetov, ručných prácičiek, čítania a hudby nevidel nikde, že by elegantné slečinky niečo viac robily.

Slečna Irena postrehla ten pohrdlivý výraz a vyčítala jeho myšlienky zpod čela.

— Pán Czertwan má slabé poňatie o mojej práci. — Usmiala sa blahovoľne. — Divná vec: páni z Európy vždy, keď je reč o ženách, majú na tvári opovržlivý výraz. Tak sa zdá, že u vás žena stojí veľmi málo a je zbytočným putom. Či je to vaša rodina, ktorá študuje v Paríži na Sorbone?

— Nevlastná sestra.

— Či i ňou tak pohrdáte?

— Uvidíme, ako skončí.

Slečna Irena vyzrela teraz na ulicu. Prešla zrakom po domoch, po skleпоч a ulici a opýtala sa:

— Či je to o'bec Kowno?

— To je naše guberniálne mesto.

—• Oh, aké biedne a špinavé. Predstavujem si zhrozenie Čiarka. Už od libavského prístavu počúvam stále výkriky údivu a odporu. Skutočne, po Amerike Európa účinkuje strašne na človeka. Čo je tu špiny a nedbalosti a aké je tu všetko malé a pusté! Tu azda ľudia nepracujú a nemyslia?

— Ľud náš, ktorý si húževnato, musí brániť kus tej pôdy pod nohami, nemá času myslieť, či na tej pôde kvitnú ruže a či pekne vyzerá.

— Je vám tu ťažko veľmi? — opýtala sa vážne.
— Uvidíte! — a po chvíľkovom rozmýšľaní dodal:
— Každý národ má iný zástoj, inú myšlienku i povolanie tu na tomto svete vyznačené. My od vekov strážime dve veľké veci: Boha a zem! A ustriehli sme!

Slečna Irena svesila hlavu a zpod obočia pozorovala tohto záhadného človeka. Kto je to? Kde sa vchovával, aké postavenie zaujímal medzi svojimi? Tvár mal víchrami a slnkom opálenú, tvrdú a zdanlivé divú. Ruky, čierne a svalovité, prezradzovaly častú prácu telesnú, odev nosil obšúchaný, vlasy jeho nepoznaly kaderníka . . . Vyzeral ako robotník, zosurovelý v práci o skyvu chleba telesne i duševne. Keď i s ťažkosťou a nechutou vydal zo seba slovo, jednako hovoril časom ako človek jemne a hlboko cítiaci: krátko, prilihavé, bez vyberania pekných slov a fráz. Kto je to? Či sa dá skrotiť? Či sa vyjasní jeho chmúrna tvár?

Vtom koč zastal. Bol to hotel. V bráne hotela uzel Marek Witoldovho čierneho pudla a z hĺbky chodby začul smiech jeho gazdu, rozprávajúceho nejakú nemeckú anekdotu.

Potom vošli. Pre mladú dámu boli otvorené parádne izby. O chvíľku došiel i Marwitz s kuframi. Nastal shon. Marek vytratil sa diskkrétne a zamieril do svojej izby.

— Halt, — zapištal Witold z bočného čísla. — Čo si to priviedol za krásnu slečnu? Kde si ju vzal? Predstav ma! Na moj' veru, že neviem čo začať v tejto diere. Nudím sa tu čertovsky.

Dvere na Witoldovej izbe boli otvorené. Marek uzel brata, ako odpočíval na kanape bez kabáta a zíval za každým tretím slovom. Vo dverách usmieval sa faktor 2id šelmovským úsmevom na majiteľa Skomontov,

— Najlepšie, keby si 'hneď odcestoval domov, — poradil brat vážne, — tam sa tvoj čas pridá veľmi!

— Eh, sám — nevieš, čo hovoríš! Tam sa i môj

Káfor nudí... A poznáš Káfra? Sto ruMov som dal za beštiu, ale čo je pravda, rozumnejší je od niektorých veľkých ľudí! Káfor, Káfor, k nohám a hneď! . . .

Bez okolkov zahvízdal, že sa to rozľahlo celým hotelom. Marek pohol plecami a odišiel, nepozorovane kývnuc známemu faktorovi.

Zid vytratil sa za ním. Šli temnou chodbou a začali tichý rozhovor.

— Chce peniaze?

— No, a kto by ich nechcel?

— A dajú?

— Oni by dali, ale sa boja.

— Koho?

— Rišskych úžerníkov a vás, jasný pane! Nikto nevie, čo on má.

— Nech nedajú, lebo nič nedostanú. Pamätaj, že som vystríhal.

— Ďakujem, veľkomožný pán.

Zid poklonil sa až k zemi. Ten tichý rozhovor trval sekundu a faktor hneď stál zasa pri prahu Witoldovom a usmial sa na kúskoch psa. Keď pes ukázal, čo vie, Witold ho kopol, zapálil si na cigár ua začal vyjednávať.

— Počúvajte, pán Rubin, potrebujem peniaze.

— Ach, komuže ich netreba? — vzdychol Žid.

— No tak dajte a nevzdychajte.

— A odkiaľ ich vziať?

— A čo ma do toho? Od tvojich priateľov, šibeničníkov.

— Vysoko pozerajú takí priatelia! . . . Chcú zaisteniť dlhu! . . .

— Veď ho majú, tie pijavice!

— A kde?

— V Skomontoch! Sú predsa moje!

— To chvála Bohu, že ich máte. — Ale to je taká vec, že i pán Kazimír povie, že má, i pani povie, že má, i slečna povie, že má. Nuž, ako tomu rozumieť?

— No, i pán Marek povie, že má! Zabudli ste naj-
vážnejšiu osobu! — zasmial sa nútene Witold a jeho
biele čelo podbehlo krvou.

— Čoby som mal zabudnúť? Ja o pánu Markovi
nič nehovorím, lebo on nerozpráva. On nemá času na-
to! Jeho hlava a ruky sú zaujaté stále prácou. Ja si
myslím, že i on má voľačo,, lebo si peniaze nepožičiava.

— On nieže nepožičiava, ale sám dáva na istú zá-
ruku ako vy. Ale to nie je kumšt! Pošwická pokladňa
mu je nie ďaleko! — zasyčal Witold, ohryzajúc si
nechty.

— Ďaleko či nie ďaleko, ja neviem! Ja len to
viem, že on má dobrú vlastnú pokladňu v rukách a
v hlave!

— Ste nato tu, aby ste spievaly chválospev o Mar-
kovi? Mne treba peniaze! Počuli ste? Dám záruku, akú
chcete!

— Nuž, tak predajte dúbavu, pane!

Akási zlomyseľná myšlienka kmitla sa v hlave
mladika.

— Dúbavu? — opakoval pomaly, smejúc sa svo-
jej myšlienke. — Azda to bude ešte najlepšie. Akú to
vy dobrú pokladňu máte v hlave, pán Rubín! Dúbavu!
•— Geniálne!

— No, uvidíme. Príďte večierkom... A neviete,
čo je to Za slečna? Čertovsky krásna!

— Fi! kde tá krásna? Taká chudá! — odpovedal
Zid.

— Eh, hlúpy ste! Rozumiete sa do toho ako zajac
do ananásu. Pôjdem veru na výzvedy!

Pričesal si vlasy, napravil kravatu, vykrútil fúzi-
ky, vtisol čiapku na uši a s rukami vo vrecku vyšiel
na chodbu.

Tabuľa s menoslovom hostí bola vyvesená neďale-
ko. Šiel so Židom k nej.

Práve v tej chvíľke zapisoval vrátnik nových hostí.
Pozreli zvedave.

— Irena Orwidová, — stálo tam zreteľnými písmenami.

Študent odskočil o krok, otvoriac oči prekvapením.

— Vidíte? — opýtal sa Žida.

— Čo mám vidieť? Orwid! Pán Marek „zgraifol“ niekde dedičku Pošwic.

— No, teraz sa ukáže, kde je pokladňa.

— To je novina! A ten hypochonder mi ani nič nepovedal.

— Kedy a ako vám mal povedať? Ukazovali ste mu psa!

— Irena Orwidová, — mrmlal v sebe zamyslený Witold. Pošvice pošly a Marek nie je moc hoden "bez Ich peňazí... To je zle. Ale ona bude výborná partia ... Hm, hm. . . Takou partiou by sa dalo všetko získať zpät. Hej, to by mi veru bolo! Oprobujeme. Preto sa oddá ísť domov!

Takto si povrávajúc a veselo nôtiac, vyšiel na ulicu. Žid odišiel tiež, ale iným smerom, uvažujúc polohlasom takto:

— Dúbrava Czertwanova je veľa hodná. Splav na krok. A od toho malého dostaneme ju za bagatel. Len sa treba poponáhľať. To bude výhra! Len aby to ten starší nezaňuchal, lebo by bolo zle! No, nato je zas náš rozum! . .

Naraz z izby slečny Orwidovej ozval sa zvonček. Sluha prišiel.

— • Zavolajte, prosím, pána Czertwana! — rozkázala sluhovi.

— Ktorého si ráčite želať? V hoteli sú traja.

— Traja? — zvolala zadivená -a dodala, — poproste teda pána Marwitza.

Pobočník Irenkin — pán Marwitz — prišiel hneď.

— Vieš, čiarke, tu sú až traja Czertwanovci. Nepamätáš sa, ako sa ten náš volá?

— To je Marek. Predsa som sa ti zišiel na niečo. — Traja Czertwanovci... To je bodne, ale ak sú všetci

Markovi podobní, to musím blahoželať tejto krajine. Je to akiste dobrý pracovník,

— Páči sa ti?

— Mne sa vždy to páči, čo i tebe, — odpovedal s tajeným žialom.

— Spoločná to česť, môj drahý! Chceš ma odpre-
vadiť k tomu právnikovi?

— Len ak si praješ. Ináč rád si pospím v pokoji. Máš lepšieho ochrancu.

— Tak spi do skončenia sveta! Dost som nadužila tvojej dobroty. Ďakujem ti srdečne.

Stáli proti sebe. Pri posledných slovách podala mu ruku. Vzal ju, stisol opatrne, pomaly, ako keby držal filigránsky predmet a zdvihol k ústam.

V tej chvíľke vošiel Marek, pozrel — a cofol o krok. Nemyslel, že trať na takú citlivú scénu.

Úloha Marwitzova v tej zámorskej ceste vyzerala záhadne — teraz ju porozumel.

— Snúbenci — strelilo mu náhle hlavou a chmúrny tieň rozhostil sa na jeho tvári.

Cudzí vezme teda Pošwice, predá ich a vráti sa domov za more. Pôda vyjde nazmar a nazmar vyjde práca dvoch pokolení! . . .

Osud ho divne prenasledoval, a to vlastne v tom, čo miloval nadovšetko.

Chmúrno pozrel na Američana. Zdal sa mu v tej chvíľke zlodejom, ktorý Žmujdži mal odobrať kus milovanej zeme. Pre Marka nebolo na svete väčšieho previnenia, za ktoré by vedel i mučiť!

/

VI.

Jar bola v úplnom rozkvetu. Kvitly kry bazové i ozdobné. Roizvijaly sa ovocné stromy a -sady. Povetrie bolo naplnené teplom a vonným dychom prírody.

V podvečer dlhého májového dňa točil sa rýchlo koč za hradskou, vezúc do otcovskej vlasti zámorskú dedičku.

Tučné kone byly pokryté penou. Ponánlaly sa domov pred nocou. Slečna Irena rozhliadla sa zvedavo po okolí, ktoré vychovalo jej dedov i pradedov. Vedia nej rozhliadal sa aj Marwitz.

— Príroda dala, čo mohla, — hovoril, — ľudia nedali nič okrem najpotrebnejšieho. Keby to u nás!

— Či ďaleko ešte do Pošwic? — opýtala sa šedivého kočiša.

Oslovený sa obzrel. Jeho tvár prezradzovala márnú snahu porozumieť, obrátil sa teda na tiež starého lokaja s otázkou:

— Supranti, kumaj?³¹ — opýtal sa ho.

— Ne suprantu — odpovedal kmotor.

Zatiaľ k Pošwiciam blížil sa čoraz viac. Ponad dediny a osady vyčnievaly štíhle topole a stromy pošwického parku, všetko svieže a zelené, ako by sviatočne odiate na uvítanie majiteľky.

— Czertwan nás už iste netrpezlivo čaká, — ozvala sa znovu slečna Irena.

— Akiste. Starý advokát Jazwiglo mi hovoril, že ho len otec donútil spravovať Pošwice. Prikázal mu pracovať a čakať desať rokov.

— Už mi v Kowne chcel oddať účty, ledva som ho

³¹ Rozumieš, kmotor?

uprosila, aby ešte za nejaký čas ostal. Hlad, aký to krásny veľkostatok, — ukázala drobnou rúčkou a s úsmevom. — To sú azda Pošwice?

— Akiste, lebo sa zatačame na bočnú cestu, ktorá je ešte v horšom stave ako ostatné, lebo -dlhé roky nemala gazdu. Tento divý kraj pripomína mi naše farmy pred dvadsiatimi rokmi. Prvým tvojím činom mali byť cesty . . .

V tej chvíľke kočiš i lokaj obzreli sa na mladú slečnu, zdvihli čiapky a zvolali:

— Pošwice!

Irenka Orwidová, zapýrená od pohnutia, šťastne sa usmievala. Rýchly dych rozchýlil koralové ústa, večerný vánok rozvial čierne vlasy a pekné veľké oči jasaly zlatými iskrami. Triasla sa na celom tele. Široko otvorená brána opletená bola zeleňou, nádvorie natlačené svetom. V popredí stálo služobníctvo, sviatočne oblečené, so starým Sawgaridom na čele, ktorý pamätal ešte i jej deda. Tento verný gazda pošwického veľkostatku držal na pozlátenej táčni bochník žitného chleba a soľ.

Povoz zastal. Zástup sa zakolisal sťa vlna, zahučal tmeným šumom. Oči Orwidovej nabehly slzami a v tejto chvíli po prvý raz stratila sebavedomie. Sawgard priblížil sa ku koču, odkryl sivú hlavu a uklonil sa hlboko.

Slečna Irena, pokloniac sa, skočila na zem. Rozpaky sa mihly v jej zraku. Rozhliadla sa po zástupe, ktorý ju vítal a prijímal celým srdcom v dome jej pradedov. Ona však nerozumela ich slovám, nemohla teda ani odpovedať.

—• Nemôžem im povedať, aká som im povďačná, ako im prajem všetko dobré . . . — zašeptala ibôľne, počúvajúc prívet starého ekonoma.

Vtom niekto sítal si vedľa nej. Obzrela sa. Postava Markova -ako by bola odrazu zo zeme vyrástla. Stál s odkrytou hlavou, oblečený sviatočne, ako by sa po-

važoval za jedného z jej sluhov a vital ju hlbokou poklonou.

Uľahčené si vydýchla, keď uzrela známeho medzi toľkými, podala mu ruku a pritisla k sebe.

— Poďakujte sa im za mňa, srdečne vás o to prosím, a povedzte im i to, že nikdy nezabudnem na toto milé privítanie.

Ozval sa svojim silným hlasom. Zástup stíchol, potom odpovedal hromadným volaním.

— Čo to hovoria? — opýtala sa.

— Prosia vás, aby ste medzi svojeťou ostali navždy.

—• Ostanem, ostanem! Povedzte im.

Starý Sawgard pristúpil o krok a ozval sa:

— Pane náš, prosím, povedzte slečne, aby nás milovala a aby vládla podľa ich príkladu.

Marek preložil tieto slová. Slečna Irena hľadela cez slzy na starého- sluhu a bez rozmýšľania objala ho okolo hrdla a stískala vréle.

Starý stratil hlavu. Podal táčňu s chlebom Markovi a sám, aký bol dlhý, vrhol sa jej k nohám. Zástup zahučal nadšením a hrnul sa k nej.

Lady byly prelomené. Kdesi za zástupom ozvala sa domáca kapela, rozliehal sa smiech i plač naraz. Bozkávali jej ruky a chceli ju zaviesť do domu, ale od únavy po toľkej ceste i od vzrušenia začally ju opúšťať sily. Obzrela sa o pomoc k Markovi.

On porozumel. Riekol niekoľko slov k zástupu a tlačienica sa hneď roizstúpila na dve strany, nechávajúc jej voľný prístup až k verande. Vsunula ruku pod rameno obra a išli tým špalierom pomaly, stále oslavovaní.

Až teraz si spomenul Marek na Marwitza a hľadal ho očami. Ale Američan ušiel pred oslavou. Jeho nervy, milujúce pokoj, skryly sa pod ochranné krídla domu. Chcel vstúpiť, ale na prahu trafil na hluchého Filemona, ktorý stiahnutý v svojej odvekej iivreji držal

na vankúši sväzok kľúčov a svoju rolu kľúčnika odohrával celkom vážne. Do toho kaštieľa, ktorý dvadsať rokov strážil, mal vpustiť dcéru kastelánku, ale prv — nikoho.

— Otvor mi! —skríkol mu niekto do samého ucha hromovým hlasom.

Striasol sa, ako by ho navádzali na smrteľný hriech.

— Pán, odchádzajúc, zamkol a povedal: Otvoriš len Orwidovcom, — hovoril bezzubými ústami, s kamenným odporom a dodal na väčší dôraz:

— Czertwan to isté hovoril! Otvorí slečna dedička a cudzí nech čaká!

Marwitz s rezignáciou založil si ruky na prsia a čakal, obzerajúc si so záujmom sedliacke kroje, livreje sluhov, vlnenie zástupu na dvore a mladý pár, približujúci sa pomaly ku vchodu kaštieľa.

Taký rumenec a oduševnenie nevidel ešte na tvári Irenky. Vyzerala vyššia, dôstojnejšia a nadmieru blažená.

— Želal by som si, aby ju môj otec takúto uvidel! Len vtedy by bol skutočne rád, — pomyslel si, usmievajúc sa s uspokojením.

Filemon podišiel niekoľko krokov ako múmia pod prúdom električným. Nos mu očervenel a oči sa roziskrily: dočkal sa Orwidovcov.

— Starý vyslúžilec, slúžil ešte vášmu dedovi! — zašeptal Marek, — urobte mu radosť, otvorte dvere svojho domu vlastnou rukou!

Vzala kľúče. Zámka vrzla a Marek otvoril dvere:

— Daj vám Boh v starom dome otcov ich čnosť a šťastie, — riekol ukloniac sa.

— No, a teraz už môžem vojsť, starý? — opýtal sa Marwitz, naturálne, bez všetkého výsledku.

— Márna námaha! — riekol Marek, — je hluchý!

— Ty si tu, Čiarke? — zvolala slečna Irena.

— Keď si len ráčtla raz pripomenúť i moju osobu.

— Odpusť, môj drahý, ale som taká vzrušená i zajatá! Pán Czertwan, ja by som tak rada uhostiť týchto ľudí!

— Vedel som to! Majú prichystané jedlo i nápoj. Myslite, slečna, len na seba a odpočinok.

— Ach, ďakujem vám tiež i zato, že ste mi vypo-mohli z ťažkosti pri uvítaní. Myslela som, že sa rozpla-čiem pod dojmom toho neočakávaného prijatia, ale i ľú-tosťou, že som tu úplne cudzia.

— Začo mi ďakujete? Splnil som len svoju povin-nosť.

— Toto europské ovzdušie na teba tak pôsobí, Iry! — poznamenal Marwitz, s obliekajúc si pomaly ka-bát a podávajúc ho do rúk Fiilemonových. — Tam u nás si bola vždy silná, zdravá a spokojná. Ach, aký je to originálny nábytok.

— Zaiste! Ale prosím Vás, pán Czertwan, pouka-zujte nám naše izby.

— Pánko, — ozval sa vtom starý Filemon hlasom, ktorý chcel byť tichý, ale zaznel sťa húkanie v púšti. — Prišiel práve sluha z Jurgisziek, stará pani sú veľmi chorá, slečna vás prosia, aby ste prišli k nim!

Marek sa znepokojil. Zastal, chvíľku uvažoval, na-pokon sa obrátil k svojej panej.

— Musím odcestovať na niekoľko hodín. Ráčte odpulstíť. Chorá ma potrebuje.

Pozrela naň skúmavo, nepokojne.

— Ochorel azda niekto z vašej rodiny?

— Nie, slečna.

— Tak čo to hovoril ten starý?

— Susedka Pošwíc, slepá vdova, ochorela a volá ma.

— Vráťte sa skoro! Ja si tu bez tlmočníka nepora-dím. Budeme vás čakať s obedom.

— Ďakujem! Môžbyť, že sa zabavím dlhšie, že prí-dem len v noci...

— Ach, aký ste dobročinný! ..

— Či tam býva ozaj len tá slepá vdova? Nikto viac? — opýtal sa Marwitz podozrivé.

Marek neodpovedal nič, uklonil sa a zmizol.

Na dvore ešte hrala muzika a ľud sa veselo zabával. Prichodzí prechádzali sa po celom dome a nevychádzali z údivu!

Dvadsať rokov nebolo tu domácich pánov, ale vyzeralo to, ako by boli len včera odišli! Akiste starostlivá a azda i priaznivá ruka vládla tuná.

Marwitz, keď skončil prehliadku domu, zastal.

— Iry, poznáš rozprávku o kráľovi Haro'ldovi? — opýtal sa.

— Daj mi pokoj so svojou rozprávkou, — odpovedala netrpezlivo.

— Nechceš ju počuť? Škoda! Pravda, si rozhnevaná, a preto nie si zvedavá. Vo volnej chvíľke, keď sa prestaneš mračíť, pripomeň mi, aby som ti ju porozprával.

Rozosmiala sa mimovoľne.

— No, povedzme, že som sa prestala mračíť. Rozpovedz mi svoju rozprávku!

Američan si sadol, zapálil cigaru, a hľadiac si do taktu fúzy, hovoril:

—• Kráľ Harold, chcjúc vyskúšať svojich poddaných, zavesil na strom pri ceste novú náramnicu. O tri roky cestujúc zase tadiaľ, našiel ju na tej istej haluzi zavesenú.

— A to je všetko? Načo tým narážaš? — opýtala sa rozveselená.

— Iry, ty si veľmi rozumná a praktická osoba, ale máš jednu chybu: nemáš rada pokojné rozumkovanie! Každá pravda potrebuje výklad. Svoju rozprávku prirovnávam k tomu, že — súdiac podľa tohto domu — tunajší ľud akiste pochodí z Anglicka, z poddaných Haroldových! Čo? Tá stará múmia pamätá dokonca i na legendárnu náramnicu.

Ukázal na Filemona, ktorý sa práve zjavil na prahu a hromovým hlasom oznámil obed.

— Uctivé vyzvanie na hostinu! — odpovedal Marwitz vstávajúc. — Som ti k službám, Iry; rád by som už ochutnať toho chleba, ktorý 'si mi v Kowne sľubovala. Na Czertwana nehodno čakať. Súdiac z jeho náhlenia, tá slepá vdova požíva u neho neobyčajnú lásku.

— I ja tak myslím, — potvrdila so stiahnutým obočím. — Nedožvedel si sa nič o ňom u toho právnika v Kowne?

— Myslel som, že ty posbieraš všetky tajnosti od snúbenice jeho brata. Ci pozoruješ, aké sú tu krásne ženy? Slečna Jazwiglová irobí tiež veľmi príjemný dojem! Keby nie tie cesty, mo'sty a ten neporiadok, nemal by som tvojej otčine čo vyčítať. Mlčíš, Iry? O čom rozmýšľaš tak veľmi?

— Nuž, o budúcnosti, môj drahý. Pomysli si len, čo budeme robiť, keď nám Czertwan vypovie službu. A urobí to celkom iste.

— Nuž, zdvojnásobni mu plat! Koľko má ročne?

— Nevie. Má svoj majetok, pracoval tu len z donútenia.

— Vezmi si Nemca za správcu.

— Tu údajne Nemcov veľmi nenávidia.

— Ťažká rada! Učme sa narýchlo reč a do tých čias sver sa na sluhov. Czertwan nech ti vyberie spoľahlivých.

Mlčiac jedli hodnú chvíľu. Napokon Irenka ujala sa slova.

— Rozmazinal ma tvoj otec! Až sa hanbím. Získala som kraj a imanie a namiesto, aby som sa tešila, upadám na duchu. Máš pravdu! Za mesiac sa musím naučiť reč a do tých čias treb'a trpieť. Ty ma neopustiš hneď?

— Ostanem, pokiaľ budeš chcieť! Možné, že sa Czertwan ešte za čas dá udržať. Nechceš sa prizrieť na tanec? To je originálne.

Sadi si v salóne k obloku a dlho sa prizerali na veseliaci sa zástup.

Večer prichádzal, zábava tichla. Napokon začal sa akýsi tajomný šepot, pričom pozerali do obloka k svojej panej; iste sa o niečom radili.

Potom sa obraz zmenil. Muzika vystúpila dopredu, všetci odkryli hlavy a zo sto prs zahučal necvičený deďinský spev.

Skončiac verš piesne, uklonili sa až k zemi a odišli k bráne. Teraz zahrala i muzika a za bránou pomaly tichly hlasy, ktoré potom ešte dlho znely vo večernom tichu.

Slečna Irena vychýlila sa v obloku a chtivé počúvala tieto zvuky.

— Aké je to jednoduché a krásne, — opakovala.

Služobníctvo na dvore upratúvalo stopy pohostenia a zábavy. Niekoľko vážnejších pracovníkov priťahlo sa od dvora a posadalo si v chodbe správcovho bytu. Rozprávali si o niečom potichu, fajčiac a pozerajúc na cestu.

Marwitz unavený, dorozumejúc sa posunkami s Filemonom, odobral sa na odpočinok.

Po hlbokých dojmoch dňa, slečna Irena nemohla spať. Bdela, načúvajúc šumu vetra a stromov. Kedy porozumie tento kraj, týchto ľudí? Kedy sa bude cítiť jeho obyvateľkou, Zmujďžinkou?

Okolo polnoci ďaleký dupot konský splášil dvorných strážcov, psov a zobudil z driemot šafára. Jazdec sa blížil, pri bráne sosadol s koňa a pešo šiel dnu.

Slečna Irena poznala jeho postavu i hlas. Krátko dával nejaké rozkazy, akiste tým, ktorí ho v chodbe očakávali. Tito odpovedali časom niekoľko slov, keď sa ich niečo opýtal. Napokon ich prepustil.

— Laba nakt ponuj! — ozvali sa sborom. (Dobrá noc pánovi.)

— Laba nakt jums! (vám) — odpovedal.

Kľúč vrzol v zámke. V izbe sa rozsvietilo a otvoril sa oblok.

Hodinu čakala slečna Irena. Hodiny odbily jednu. Svetlo stále svietilo a keď vietor prestával šumieť, bolo počuť šušťanie papiera cez otvorený oblok. Čierny tieň človeka sedel schýlený nad písacím stolom, niečo písal a počítal, nepozdvihnúc ani hlavy.

Vstala od obloka a odišla do svojej spálne.

— Krásne výhľady, — zašeptala si, — ak to i ja takto nocami budem sa sliepňať.

Marek stále pracoval. Ako kedysi jeho otec, tak on teraz 'sibieral dokumenty, plány, hospodárske zprávy, končil účty a výkazy. Práca to nudná, unavujúca, ale preň bola osviežením. Zajtra kopu tých papierov oddá majiteľke a on vezme svoju pušku a Margasa a pôjde, ako prišiel cez Dewajtu do Sandwilov. Skončila sa služba, skončila!

Pošvice ho stály rok práce a nevestu. A ešte ho ľudia spravili aj zlodejom.

Ešte niekoľko hodín! Posbieral papiere, poukladal do poriadku, uložil do kufra trošku šatstva, obzrel si i pušku, pohladil líškajúceho sa psa a zhasil svetlo.

Na vrcholkoch stromov bolo badať, že začína svať . . .

Keď sa Irenka Orwidová zobudila, bolo blízko poľudnia. Chvíľku nevedela, kde je. Bola to spálňa jej pradedov, rozsiahla a tmavá od gobelínových stien. Cez oblok nakukovaly sem lipy zo záhrady. Slečna Irenka sa rozkošné vytiahla na veľkej posteli so záclonami a zacengala.

Dedinská chyzná vklzla dnu ticho. Bola to vnučka staručkého Filemona. Podala panej nejakú knižku. Ona ju otvorila a Usmiala sa radostne. Boly to rozhovory nemecko-poľské, — pravá Ariadnina niť.

Pomocou knižky dorozumela sa ako-ták. Dozvedela sa nová obyvateľka, že jej slúžka volá sa Justa, že

je dnes pekne, že pán zo správy už dávno prišiel, že sa rozpráva s cudzím pánom a že on jej dal tú knižku.

Vtipný nápad! Úloha tlmočníka sa mu už iste spro-
tivila.

Medzitým páni v salóne hovorili: Marek vlastne pozorne počúval a Marwitz • systematicky rozprával históriu svoju i siroty.

— Otec môj v mladosti mal v polodivom kraji far-
mu. Kupčil so statkom a kožami zvierat. Oženil sa s je-
dinou dcérou susedného osadníka. Mal okrem mňa
dvoch synov. Keď som sa ja narodil, náš kraj bol už
celkom iný. Pralesy padlý pod sekerami. Indiáni ustú-
pili hlbšie, začaly bleskorýchle vzrastať mestá a fabri-
ky. Trafili na vrstvy železa a cínu, pôda dávala krásnu
úrodu. Okolo našej farmy ako hriב po daždi vyrástlo
mesto; nazvali ho Drakecity, podľa priezviska matkin-
ho otca. Pamätám ešte, keď malo len jeden obchod, je-
den kostol a jednu školu. Teraz má 60 tisíc obyvateľov,
desať škôl, pätnásť fabrik a veľa skladov. Uplynulo
sotva dvadsať rokov; ešte za desať dohoní Filadelfiu.

Američan prestal na chvíľku a is hrdosťou hľadel
na poslucháča.

— Nechajú vás vzrastať! — riekol Marek.

— Môj otec predvídal veľkú budúcnosť osady. Na
začiatku odkúpil za bagateľ rozsiahle zeme, potom po-
lovičku rozpredal, veľa zarobiac pri tom. Najstaršiemu
bratovi kúpil niekoľko sto akrov so žilou cínu. Pro-
stredný nechcel pracovať doma, zo záfuby išiel k ná-
morníctvu. Mne sa dostalo vzdelania technického a ka-
pitál. Založil som továreň na pradenie bavlny. Otec zo-
stal na farme, matka mi umrela — hneď po mojom na-
rození. To sú naše dejiny.

— A slečna Orwidová? — opýtal sa Marek.

— O, to je stará história. Mal som dvanásť rokov,
keď na naše plantáže prišiel, prosiac prácu a chleba,
človek vychudnutý, otrhaný a dokaličený, s dievčat-
kom asi štvorročným, sotva živým od únavy a hladu.

Išli od západu a dlho stáli pred našou bránou, lebo nik neveril, že by ten chudák bol isúci na nejakú robotu v poli. Napokon ho zbadal môj otec a prijal z milosti len kvôli dieťaťu, lebo deti mal veľmi rád.

Ten človek vstúpil s Černochmi a Čiňanmi do práce. Pracoval ticho a poslušne, nakoľko jeho sily v utrápenom tele stačily. Ale tých bolo už veľmi málo.

Pri toľkom pracovnom ľude zabudlo sa naň. Býval s dieťaťom v búde na plantážach . . .

V tej chvíľke zpoza pliec Markových nachýlila sa slečna Orwidová ticho, položila mu ruku na ústa a riekla:

— Ja dokončím, Čiarke, svoj životopis! Ty by si z neho veľa zamlčal.

Sadla si medzi nich a hovorila ďalej pohnutým hlasom:

— Ten zlý robotník býval v búde, zle sa stravoval, chodil v handrách, sbieral groše a ukryl do škáry na stene. Dieťa učil modliť v neznámej reči a zaspával so sľubom, že čoskoro pôjde ďalej, na východ, cez veľké more do rodnej zeme, ktorá naň čaká. Hovoril, že kraj jejoi je krásny, že má svoju farmu a starého, dobrého priateľa za morom. Dieťa si všetko zapamätalo. Pracoval dva roky, až napokon istého dňa siahol do úkrytu po krvavý groš na cestu — a nenašiel tam ničoho. Nieкто našiel jeho úkryt a okradol chudáka v jeho neprítomnosti. Iste niektorý Čiňan z plantáží.

Potom už stratil ducha. Miera zúfalstva preliala sa: nechcel viac pracovať, na dieťa pozrel sklenýma očami a zaplakal.

Niekoľko týždňov ležal v búde, dieťa bolo hladné, on len vody pýtal a modlil sa. Boli by zahynuli obaja, keby nie pán Marwitz, či skorej Čiarke. On raz náhodou pozrel do budy a doviedol ta otca. Vzali chorého aj dievča do panského domu, ju nakrmili a jemu doviedli lekára. Neboli skúpi na opateru. Ale už nebolo čo ratovať! Život sa vyčerpал ako knôt bez oleja. O nie-

koľko dní umrel. Pred smrťou z handár vybalil svitok zožltnutých papierov a štipku sivého piesku. Dieťaťu dal zlatý medailón, úlomok prsteňa a naložil, keď dorastie, ísť na východ za more, do drahej vlasti. S pánom Marwitzom rozprával chvíľku, oddal mu sirotu aj papiere. Keď umrel, kňaz ho pochoval a ten piesok mu hodili do hrobu.

Vyplávajúci hlas sa zlomil. Na chvíľku umíkla, pozerajúc do obloka, hryzúc si pery, na ktoré sa tlačil plač.

Marek nespúšťal oči s jej tvári, Do- hĺbky duše ho dojala tá povest.

— Stroskotanec nedostal sa do vlasti., len štipku žmujdzsfcej zeme, ako- relikviu, hodili mu na truhlu a dieťa ostalo bez milovanej matky, ďaleko a plákal*...

A tento zachmúrený obor pocítil v srdci akýsi íbôľ, bôľ jemu neznámy, ktorý prenikol až na tvár a sfarbil ju tmavým rumencom. Dojato sivesil hlavu.

Ale Čiarke skrížil ruky na prsiach, a hojdajúc sa na kresle, priviedol oboch do duševnej rovnováhy svojím spokojným a miernym tónom.

— Celé to nešťastie by sa nebolo stalo, keby na našej farme bola žena, akou si bola ty, Iry!

Irenka prebudila sa zo zadumania a potriasla hlavou.

— Na také nešťastie a bôle, ktoré zožierajú, hľadajú duše, Čiarke, niet záchrany. Príliš veľa stratil môj otec v živote a príliš ďaleko mu bolo do vlasti. Bol to jeho strašný osud. Tisíce mu ležaly v Pošwiciach a pochovaný bol jednak z milosti pána Marwitza. Z jeho milosti a lásky som bola i ja vychovaná.

— Hovoriš samé frázy, Iry! — prerušil ju Američan. — Posledný odsek dopoviem ja. U nás doma, pán Czertwan, chýbala dcérka. Otec nemal sa s kým pomazať a zažartovať, ja nemal som s kým huncútstva vystrájať. Náš tichý dom sa rozveselil, ožil, keď si nám ty pribudla.

— To nie je pravda! Veď mohli ste si vziať niekoho z rodiny alebo od známych. Ale vy ste sa zľutovali nado mnou, vychovali ste ma ako svoju, dáli do škôl a nikdy ste sa na mňa nehnevali.

— Lebo nebolo na to príčiny! Sotvaže si od zeme odrástla, už si sa stala užitočnou. Už v pätnástich rokoch rozumela si účtovníctvu v továrni, pol roka si praktikovala ako ošetrovateľka v nemocnici. Nemyslela si na svoje pohodlie, na kariéru, akú si mohla urobiť, ale stala si sa na našej farme prozreteľnosťou.

— Hovoriš samé frázy, Čiarke, — opakovala jeho vlastné slová, vstávajúc. — Poďme radšej raňajkovať.

— Počkaj ešte trošku! Nepovedala si ešte, že si robotnicke deti vzala do opatrovne, že si poskytovala chorým, pomoc a môjmu otcovi nahradila tajomníka!

— Konala som len svoju povinnosť! Ale dosť už bolo toho.

— Odpusť, ale nepovedala si ani to, že si odmietla ruku Viliama Jaksona, miliónára, len preto, že otec plakal pri myšlienke na rozlúčku s tebou.

— Môj drahý, preto som mohla mať osobné príčiny. Teda nebola v tom nijaká zásluha ani obeť.

— Tak som myslel i ja a v tej blahej nádeji osvedčil som sa ti na druhý deň po Jaksonovi. Bol som tak presvedčený, že ma prijmeš, že som mal aj prsteň vo vrecku.

Rozosmiala sa úprimne.

— Nepripúšťal si, že môže i niekto iný okrem teba jestvovať v mojom srdci?

— Keby jestvoval, to by som ho aspoň zlynčoval. Ale ani tej útechy sa mi v odmietnutí nedostalo!

— Zostal ti aspoň prsteň a sloboda! Potešil si sa dosť chytro!

— No, akiste! Nemal som azda plakať ani sa obsieť! čo by to bolo pomohlo? Napokon bol som vtedy veľmi zaujatý novým strojom na šklbanie bavlny! Pa-

mätáš? Dokonca od toho som dostal tú myšlienku o-svedčiť sa .. .

Marwitz povzniesol k povale svoje sivé oči a vzdychol si.

Slečna Orwidová sa rozosmiala a vyšla z izby.

— Beriem vás za svedka, — obrátil sa odmietnutý k Markovi, — či to nebolo logické? Otec chcel ju zadržat pri sebe, ona chcela ostať! Bolo žiadúce spojiť sa v rodine. Manželstvo by sa bolo muselo vydať. Otec ju miluje ako svoje vlastné dieťa. Ja som bol istý, že sa to tak skončí, preto okrem nej nehovoril som s nijakým dievčaťom. Načo sa zbytočne namáhať a čas márneť, myslel som si. Potznali sme sa veľmi dobre a nikdy nebolo medzi nami škriepky. Mohol som smelo kúpiť prsteň. A viete prečo ma odmietla? Aby vraj nebola podozrievaná zo ziskuchtivosti. Hodinu som ju presviedčal, a nie a nie! Volal som otca, švagrinú, ale nič nepomohlo! Povedzte mi, nie je to strašné: taký nedostatok logiky?

— Ja by som na mieste slečny Orwidovej tiež inakšie nekonal, — vyhlásil svoj úsudok Marek. — Bola chudobná, a preto nedôverovala. Dnes by azda inakšie odpovedala!

— Ba vlastne nie. To je ešte väčší dôkaz nelogičnosti. Otec ma schválne s ňou vyslal. Stojíme teraz majetkovo na jednej úrovni. A ani tak nechce. Prstienok nosím stále vo vrecku, ale tak sa mi zdá, že ho oddám inej, lebo vidím, že i pri jej vzdelaní a rozhlade je nelogická.

— Prečo ste, páni, tak dlho nevyhľadávali jej dedičstvo? — ozval sa Marek po dlhšom mlčaní.

— Nemali sme nijakých dokumentov okrem matriky a rodokmeňa. Kazimír Orwid chcel sa vlastne vrátiť do vlasti, netušil, že mu to smrť prekazí. Otcovi sice porozprával, čím bol, a pomenoval pána Czertwana. Po jeho smrti zanechali sme pátrania, neskoršie zas nechcel stratiť svojho miláčika, preto, odkladal s tým so

diia na deň. Náhoda urobila všetko. V novinách vyčítala Irenka vaše meno. I ona si ho zapamätala. Uprosila otca, aby napísal do Paríža. Či je to azda vaša sestra, tá študentka' na Sorbone?

— Nevlastná.

— Či ste, páni, už po raňajkách? — ozvala sa slečna Irenka, vystrčiac hlavu do dverí jedálne.

— Ďakujem, už, — uklonil sa Marek, vstanúc živo. Skoro by bol zabudol, prečo sem prišiel.

čiarke s veľkou dôkladnosťou začal si vyberať cigaru, Czertwan akýsi rozpačitý a nesvoj pristúpil pred svoju paniu.

— Priniesol som knihy, — vypovedal s ťažkosťou. — Azda ich ráčite prezrieť a mňa už prepustiť.

— A nemohli by ste ešte ostať? — riekla prosebným hlasom.

— Nemôžem. Pracujem ťažko, aby som si i ja mohol zlepšiť svoje postavenie. Mám nával práce doma.

— Azda máte primalý plat?

— My sme tu za peniaze neslúžili! — odpovedal, hrdo vztýčiac hlavu. — Otec robil to kvôli priateľovi a ja kvôli otcovi. Ináč správcov je nadostač, ja vám môžem odporúčať schopného a statočného človeka, služobníctvo je staré, spoľahlivé, procesov a sporov niet, poriadok je od dvadsať rokov ustálený.

— Ale, pane! Ja nepoznám reč, zvyky a zákony. Ja potrebujem nie správcu, ale priateľa. Sľúbte mi svoju radu a pomoc aspoň na začiatku nového života!

— Kedykoľvek ma zavoláte, prídem na vaše rozkazy.

— Príďte aspoň raz do týždňa.

— Prídem na každé zavolanie. Bývam neďaleko, za Dubissou.

— Ďakujem vám i za to. Je to od vás veľká láska a obeť.

Pozrela naň s vďačnosťou, ale on nepovzniesol oči, lež hľadel do zeme a odpovedal tupo:

— Nie, to nie je nijaká obeť . . .

Obrátila sa, zbavená trpezlivosti tým kamenným chladom. Či okrem lásky k hrude nemá tento človek nič iného v duši?

— Koľko mi ešte teraz obetujete času?

— Do večera skončíme účty a kontrolu.

— Do večera . . . a potom?

— Pôjdem domov!

— Pane, majte zľutovanie! — zvolala poľakaná, — ešte som ilen včera prišla. Nebola som ďalej od dvora. O svojich majetkoch viem toľko ako o vnútri Afriky. Ukážte mi aspoň zďaleka moje zeme, hory a folvarky (veľkostatky). Nech aspoň niečo vidím a pochopím! Otcovia naši boli bratmi, pre ich panliatku prosím vás o trošku priazne! Ja nemám tu v tomto kraji nikoho, a predsa som sem s takou túžbou odchádzala! . . .

Hlas jej zvučal tak pekne, tak mäkko a veľké pivové oči pozrely naň tak smutno . . . Zraky sa im stretly. Jeho prisne črty zmäkly, tvár stmavela návalom krvi. Dopustil sa chyby, že pozrel na ňu, lebo sa zachvel v svojom predsavzati.

— Ostanem, nakoľko mi bude možné, — odpovedal bez rozmýšľania.

Bolo to jej prvé víťazstvo. Oddýchol si.

Marwitz, dofajčiac cigaru, našiel ich v pracovni, nad stolom, ktorý bol zahádzaný papierom. Usadil sa pohodlne a hodinu počúval agronomicko-administračné predčítovanie, konečne zunovaný vstal, chcejúc sa odobrať do parku.

— Pán Czertwan, či ma záhradník porozumie?

— Nie, on aj poľsky máločo vie. Čo by ste potrebovali?

— Videl som. tu riekú a úfam, že sú v nej ryby. Chcel by som dostať červíky na udicu. Je to moje najmilšie krátenie času. Probovať šťastie rybárčením, a pozorovať život rýb. Udicu som si priviezol z domu. Už

sa zasa smeješ, Iry? Ty moje záľuby vždy berieš so stránky humoristickej!

— Myšlienka vziať si sebou z Ameriky udicu, to je naozaj probovanie šťastia, hazard! Ale bolo- by azda horšie, keby som plakala nad tvojimi záľubami?

Marek zavolať sluhu a sveril mu milovníka rybolovu. Slečna Orwidová sa úprimne rozveselila touto epizódou, ale obor ani nemukol.

— Vy sa nikdy nesmejete? — opýtala sa ho.

— Nikdy... — zamrmal, nachýliac sa nad nejakým plánom.

— Ste ženatý?

— Nie, slečna.

— Teda vdovec?

— Prečo? — opýtal sa, zdvihnúc udivený zrak.

— Lebo máte obrúčku . . .

Pozrel na ruku a nezreteľne odpovedal:

— To je matkina.

— Ach, vy nemáte matku? Už dávno?

— Veľmi dávno!

—• To ste preto stále taký zamračený. A snúbenicu nemáte?

Pokrútil hlavou.

— A rodinu tiež nie?

— Nevlastnú. Tí však žijú osebe a ja tiež.

— To vám je pusto a nudno na svete.

— Ako každému. Je smútok a je potecha. Prezreli ste už veľkostatok Gilus? Tam je ovčinec a tisíc anglických oviec.

Pohrúžili sa znovu do práce. Počúvala ho pozorne, vážne, robila si poznámky, dopytovala isa na množstvo podrobností. Po niekoľkých hodinách zbledla v tvári a oči svietily ako v horúčke. Unavila sa a neodpočinula si dobre ešte ani po ceste. Zaľto však pracovala ďalej. Niekoľko ráz prešla rukou po čele. Bolela ju hlava od napätia a- od zmätku čísel.

Divná vec. On len knihami bol zaujatý, jednako

zbadal a porozumel tomu pohybu po čele. Váhal chvíľku, napokon pretrhol ďalšie vysvetľovanie.

— Čo ďalej? — opýtala sa. — Skončíme o tej pálenici.

— Azda skončíme to zajtra? Ste už unavená.

— Ó, to je najmenej. Musím využiť každú chvíľu a ťažiť z vašej láskavosti a času. Odpočiniem si potom!

— Už len zajtra skončíme! — opätoval vstávajúc.

— No, dobre, keď si tak želáte. Poďme nayštíviť rybára.

— Mohli by sme sa podívať dnes na jeden folvaik, najbližší, Powerpiany zvaný.

— Dobre, s radosťou. Ďakujem vám.

Zakončila pekným pohľadom a vyšli spoločne do parku, ktorý sostupoval terasami k rieke -a bol ako všetko udržiavaný veľmi starostlivé. Dubissa na jar vlnami podmývala breh parku a na ňom rastúce stromy, teraz však ustúpila a zanechala kus tvrdého- brehu. Na tomto sedel Marwitz s trpezlivosťou čínskeho bonca,³² hľadiac na kúsok šľtopľa, na vlnách skáčuceho. V hrnci pri sebe mal už niekoľko rybičiek.

Pri šeleste krokov sa vôbec ani neobzrel.

— Tak, ako sa ti rybárči? — zvolala veselo hostiteľka.

Pohol sa netrpezlivo.

— Iry, už vieš, ako sa ryba huku bojí, veď toľko ráz som ti to už povedal! Zasa si mi ich splašila. Už päť minút krúžila okolo báčika. Teraz mi utiekla a nevráti sa viac!

Vytiahnuc udicu, znechutený hodil ju na piesok.

— Nič si z toho nerobte, — ozval sa Marek, — nie je jediná. Pažravosť a zvedavosť, to sú univerzálne rybie chyby.

Slečna Irena, rOzhliadnuc sa vôkol, so záujmom

³² Čínsky kňaz.

začala pátrať po krásnom okolí. Vľavo Ejna s hukotom vlievala sa do Dúbissy, otáčajúc svojou silou mlynské koleso. Vpravo belela sa dedinka Skomonty, nad ktorou dominovala červená strecha kostola, ovenčená tmavou zeleňou majestátnych hrušiek z farskej záhrady. Vedľa Skomontov v dlhom rade rozprestieralo sa ešte niekoľko dedín.

Prosto za riekou stála krásna dúbrava, tichá a vážna, pozlátená slncom, nazerajúca do búrlivých vln Dúbissy, po ktorej plávalo niekoľko člnov, jedny s rybami, iné zas s čerstvo nakosenou trávou. Tu i tu zaznela nábožná pieseň veslujúcich, tiež i vzájomné pozdravy. Pole bolo spestrené pracujúcim ľudom.

Bol to milý obrázok, tichý a veľmi jasný. Pozdvihol naň svoj zrak i vážny Marwitz a po chvíľke poznamenal:

— Páči sa mi tvoj kraj, Iry. Tento obraz nahrádza aj plané cesty a deravé mosty.

— Krásny je, — odpovedala s hrdým úsmevom, — len podivne tichý. Pozri, ako sa tí ľudia pomaly pohybujú, pomaly pracujú a stále mlčia. Porovnaj to s horúčkovitým chvatom našej farmy.

— Tento ľud a u nás, to je niečo iného, — odpovedal Marwitz. — Podľa môjho pozorovania súdil by som, že tunajší ľud je asi lenivý, ťarbavý a nechápavý. Nie div teda, že nariekajú na biedu.

Marek mal upreté oči na dúbravu a napätý sluch.

I pri hukote rieky a značnej diaľke šum. Dewajti sa vkrádal sa mu do ucha, ako by k nemu niečo hovoril, volal a vítal. Posledné slová Marwitzove prerušily ten tajomný rozhovor, obrátil zrak na Američana a začal hovoriť tupo, ale čím ďalej, tým živšie:

— Mýlite sa, pane! Ľud náš je ťarbavý a nechápavý len zdanlivé, pracuje on akoi mravec, i srdce má dobré, šlachetné. Mlčí, to je pravda, ale nie preto, že hovoríť sa mu nechce alebo že nevie, ale preto, že mu hovoríť neslobodno a že nemá času. Však lepšia je

mlčanlivosť ako vrava leďajaká! Robíme pomaly, ale stále a koľko len môžeme . . .

— Prepáčte mi môj predčasný úsúdok, — riekol Marwitz, podávajúc mu ruku. — Priznávam sa, že som to pochytil od Irenky, ale od týchto čias budem — podľa vášho spôsobu — mlčať a pozorovať.

Irenka zpod obočia odmerala oboch.

— Nezvaľuj na mňa vlastné hriechy! — zavolala. •— Vyznaj, že podľa tvojej mienky okrem Ameriky niet dokonalosti a okrem anglikánskeho kostola nieta spasenia, Toľko ráz si mi to opakoval!

— No, zaiste, lenže s výnimkou kostola. Nie som devotom.³³ Milujem nadovšetko pokoj.

— Vieme, vieme! To krédo počul pán Czertwan už dnes niekoľko ráz a ja aspoň tisíc ráz. Tam hen, čo je to za veľkostatok? — opýtala sa Marka.

— To sú Skomonty, — odpovedal krátko.

— Čie? Azda tej vdovy, ktorú ste včera navštívili?

— Nie. To je majetok môjho otca.

— Ach, teda váš. A tam ďalej to je kostol?

— Náš kostol aj fara.

—• Bývate teda tam v Skomontoch?

— Nie. Moje bydlisko je za dúbrou, to nevidno odtiaľto.

— A táto dúbrou za riekou či je?

— Moja! — riekol hrdo a s potešením.

— Sú tam nejaké zvieratá? — zamiešal sa do reči Marwitz.

— Zverinu myslíte?

— Áno, vlkov, šakaly, medvede!

— Nie, toho u nás niet, — odpovedal chladnokrvne Marek.

Slečna Orwidová sadla si na breh, a blúdiac pohľadom po okolí, spýtala sa:

³³ Pobožnostkár.

- A tá susedka vdova je už zdravšia?
— Prečo ju tak zaujíma tá neznáma, — pomyslel,
— azda len tak pre rozhovor?
— Zdravšia, — odpovedal lakonicky.

V tej chvíli našiel ich lokaj a oznámil, že je zapriahnuté. Mali ísť obzrieť si najbližší folvark.

Marwitz ostal tu. Hodil udicu do vody a dopoly prižmúrenými očami pozoroval stopeľ. Chvilčkami teplo a tichosť nábádaly ho k driemotám. Snívalo sa mu o plantážach, bavlně, strojoch, týždennej výplate a o pudingu, prichystanom bielymi rúčkami Irenky. Usmieval sa zo sna a za ten čas mu ryby obhrýzaly červíky a odplávaly ďalej, aj rybári z člnkov prizerali sa novej neznámej figúre a smiali sa dobrosrdečne.

Mohol sa oddávať svojej náruživosti bez výčitiek. Irenka ho nepotrebovala vôbec. Od svitu pešo alebo na koči navštevovala svoje veľkostatky, oboznamovala sa s každou maličkosťou, vrátiac sa, počúvala výklady a vysvetlenia Markove, učila sa usilovne reči svojich otcov. Sedávali obyčajne na verande od záhrady. On shrbený, zahľadený k zemi, ona obkľúčená príručkami a slovníkom. Nehovoril už o odchode, ale pomaly uvádzal ju do správneho vedenia hospodárstva, kontroly a do úloh domácej panej. Učil ju príkladom a pripravoval na povinnosti.

Prezreli veľkostatky, lesy, mlyny, hoc povrchně, ale všetko. Služobníctvo obracalo sa k nej pre rozkazy. Rozumela už trošku i reči. Minul týždeň a on nevyžil svojej voľnosti, pre svoju prácu a povinnosti. Sedel ako zakliaty pri nej a mlčal.

Istého večera sedeli všetci traja nad Dúbissou. Marwitz dráždil ryby červiakoim, Irenka učila sa z poľskej príručky, Marek ležal opodial a díval sa na dúb-ravu.

Vtom spoza stromov ticho, tajomne vysunula sa loďka ako škrupina, riadená smelou rukou jedného veslára naprieč cez riekú do Pošwíc. Keď minula obvod

tône stromovej, posledné lúče slnka osvietily smutnú tvár a skrivené plačlivé črty Lukáša Grala.

Czertwan vstal. V tvári jeho zračil sa príkry dojem. Prvý raz v živote ho niekto hľadal, aby ho vyzval do práce a pripomenul mu, že je čas k dielu.

Gral ho zbadal tiež a vesloval rovno k íbrehu. Bol celý v rozpakoch, keď videl svojho priateľa v takej spoločnosti.

Už zďaleka zdvihol klobúk.

— Po mňa si prišiel?

— Odpusťte, ale čakal som dva týždne. Nemáte azda času?

— Vzal si jazero?

— Ako ste rozkázali, urobil som všetko. Jazero je naše, ale nemal som rozkazu loviť a tu mi Zidia dobre prahy nezoderú pre ryby. Išiel som na poradu k vášmu krstnému. Chcel ísť sám pre vás, ale nie je úplne zdravý, tak poslal mňa. V jurgiszských mlynoch nemajú žita, od štvrtku stoja,. Mladší zo Skomontov hľadal vás už tri razy. A slečna Hanka prišla včera s farárovou vnučkou a tiež vás potrebuje. A najhoršie je s tými rybami, lebo dobre platia teraz. Tak vás čakáme ako slnce!

Slečna Irena počúvala ten výlev veľmi zvedavo, časom porozumela niektoré slovo-, niečo si zas domyslela.

— Už -nás opustíte? — riekla so žiaľom.

Pomlčal sekundu, a nehľadiac na ňu, odpovedal po svojom:

— Koľko ráz ma zavoláte, odhodím svoje a prídem. Teraz musím ísť.

— Hneď?

— Hneď!

Poklonil sa jej hlboko.

— Do videnia teda! Ďakujem vám za všetko!

Práve vtedy bola strieborná rybka len na cól od

vnadidla, Marwitz predsa vytiahol udicu a podal Czertwanovi široko roztvorenú pravicu.

— Do videnia, len čo najskoršie! — prehovoril úprimne.

Stisli si po bratsky ruky. Irenka pozrela bystro na Marka.

— Môžeme sa rozlúčiť i my po americky, — usmiala sa nútene.

Široká, oborená, tvrdá ruka objala jej jemné prsty, obrovská postava uklonila sa úctivo. Bola si akiste istá, keď sa ozvala k nemu veselo so zábleskom koketnosti v očiach:

— Keď ju držíte v ruke, môžete., ju i bozkať.

Uklonil sa ešte nižšie a mlčky splnil jej dovolenie. Keď sa vystrel, temný rumenec pokrýval jeho tvár. Unikal jej pohľadu.

Nepovedal viac ani slova, len sa uklonil ešte raz a spustil sa s brehu rovno do loďky. Lukáš spravil mu miesto a podal veslo. Odskočili na niekoľko siah.

Slnce sfarbilo vlny Dubissy do červená. Planula voda,, loďka, vrcholce dúbavy, v ohni stály obe siluety veslárov. Jeden drobný, shrbený, zahľadený bezmyšlienkovite do vody, druhý ako dub bujný, víťazný, s pozdvihnutou hlavou, nedbajúci o vrtký prúd a stále víry riečne.

Veslo prehýnalo sa v jeho svalovitých rukách, postava sa nacyľovala a uháňala rytmicky, bez zreteľnej námahy.

Pozeral uprene na svoje duby a počúval ľahostajne smutné rozprávanie Galovo.

— Už je týždeň, ako nás Wojnat vyhnal z chalupy. Hrnčeky, ō< byly naše, rozbil, krosná porábal, šatstvo- a kufor vyhodil von a ju vyhnal preč na dážd. Taký je môj osud! Hneď na druhý deň, ako som sa vrátil od jazera, presťahovali sme sa do mojej chalupy. Teraz plače bez ustania a hovoriť nechce. Či som ja vinen nešťastiu? Inému sa všetko usmieva a mne vše-

tko plače. Bolo by lepšie nenarodiť sa. Celá dedina vzala ma na jazyky, smejú sa mi a na ňu palcami ukazujú. Či ona za to môže, úbohá, slabá žena? Môj osud prílepil sa na ňu ako sfahák okolo ľanu a splietol celý život.

V tú chvíľu od Pošwic zaznela a niesla sa po vlnách melódia neznámej pesničky. Spieval ju jeden hlas, potom dva a znovu jeden ženský hlas. Marek sa obzrel, írenka Orwidová stála na brehu, opretá o divne pokrútené konáre starej vŕby. Ohnuté haluze sťa zelený veniec oibjaly jej hlavu, pozadie ozlátilo slnce.

Mladý muž stál chvíľku zahľadený na ten obraz, držiac nečinne veslo, potom ako by vzdor a hnev zasviei.ily v jeho očiach, pohrúžil veslo do hladiny, obrvy stiahol a neobzrel sa viac. Loďka vplávala do tieňov dúbavy a s tamtoho brehu nebolo už vidieť ničoho. Žiara na rieke zhasínala, mizla ➡ a utíchla i pieseň.

Na brehoch zavládlo ticho a ničím nenarušený pokoj. Len starý Dewajtis načúval zvestiam, ktoré mu donášala Dubissa a majestátne šumel.. .

V jeho tieni dumal dlho osamelý človek. Keď odchádzal, na nebi bolo plno hviezd a z dediny ozval sa prvý spev kohútov. Dub žehnal odchádzajúceho zdĺhavým šelestom a duby-vnuci za svojim patriarchom opakovali tichým chórom toto požehnanie. . .

VIL

— Slečna Aneta?

—• ČO by ste ráčili?

— Či budete už hotová s tými pichajúcimi chrobákmi?

— Ale, pane, nesluší sa tak poctivé včielky urážať. Ony sú vzorom práce ako náš Marek, ony spevom chvália Boha pri práci, stavajú paláce, akých by 'ani staviteľ nepostavil, biely vo'sk dávajú na oltár a medik na mnohé choroby užitočný.

— Nech ich tam pre mňa d'atly Všetky vyďobú, to pichľavé stádo!

— Len planí ľudia ohovárajú chůďatká! Nepichajú ony! Matku bránia, aj svoj úľ pred skazou. Kto ich miluje a uctí, toho sa nedotknú. Hľa, tri roje som osadila a nič mi neurobily!

—• Slečna Aneta sa zaiste niečím tajným namaže a preto je od včiel uchránená. Ale my, taktiež aj dobytok, nemôžeme miesta nájsť pred nimi. Nedávno Marka dosekaly a včera mi žriebä dokaličily. Fúj, Grenis opuchol od nich ako bubon a mne dobre oči nevyhrýzly. Aby ich . . .

— Ja vám dám bedrienca do oka, — hneď vám to prejde! . . .

— To si radšej svojim včelám dajte na uspokojenie. Lietajú si tu, dravce, všade bez vsetkej ceremónie . . . Ale ja im raz niečo vyvediem!

— Neurobte to, prosím vás, Nasiala som im rojovníka, obznámia sa hneď a budú tiché ako' deti! Tri kláty, čože je to? Ešte len začiatok. Dnes som našla štvrtý v dúbrave, to bude ostatný.

— Čo? Ešte jeden? A to ešte lesné, najsrditejšie!

A zas mi vezmete Grenisa, voz aj kone a drabinu. No ďakujem pekne!

— Posledný raz už, milý pane, ručím zato! Sama by išla, ale sú vysoko a staroba. Keby Marek tu bol, ten by mi pomohol.

— Zaiste! Lebo on má čas roje vykiadzať! Grenis! Zapriahaj Belku! Ale ak ma oklamete a nebude to posledný, dávam vojenské slovo, že pozatváram letáče, nech pozdochýnajú

— Milý pane, včielka nezdochne, ale umrie. Neoklamem vás, lebo ani miesta viac nemám i čas prechodí. Podjeseň zato však budeme mať vosk aj med . . .

— Oho! Trafili ste na moju slabú stránku. Bude z toho toľko dôchodku, koľko kocúr slz naplače. Ja to už viem. Len sa, slečna Aneta, chytro vráťte, lebo predvečerom príde čierna Julka i Hanka.

— O hodinku budem tu. Ďakujem vám za koníka!

Grenis zastal pred domom. Starenka vložila do voza sitko, vrecúško, striekačku a iné včelárske nástroje. Potom sa sama vyškrabala naň a pošli odprevádzaním kľučaním lišiaka a klokotaním jastraba.

Rymko Ragis zastal na lavičke pred domom s fajčkou v zuboch, rozhliadaljúc sa šibalskými očkami.

Bolo sviatočné popoludnie a sobota. Ľudia sa rozprášili po rieke a poliach, mladí pre zábavu, starí pre rozhovor. Zo susednej záhrady bolo počuť ťažký kašeľ starého Wojnata a drgíavý jeho hlas, muštrujúci parobka i slúžku.

V Markovom dvore sa nik nehádal, nevadil, iba čak malé bociany na streche, strežúce na potravu. Pekné počasie, slnce a dobrobyt prispôsobovaly obyvateľstvo k pokoju. Lišiak driemal pri dverách, sivý jastrab melaneho/Hicky chytal muchy na stene, červená veвериčka zo samopaše naháňala vrabce na višni alebo stíhala svoj vlastný chvost, krútiac sa ako šialená. Pod plotom miľhly sa časom uši zajačka, zaujatého obhryzovaním vrbových prútov. Holuby sťa biela chmárka sletely

do koryta s vodou a potom obsadly strechu, hrkútajúc sborom. Psy vyhrievaly na slnci tu jeden, tu druhý bok, vyťahujúc sa lenivo.

Všetko žilo snášanlive, spokojné so svojim osudom, ba i drozd v klietke za oblokom si veselo hvízdal a papagáj poskakujúc kričal čoraz hlasnejšie:

— Na zdravie! Dobrý deň! Vinšujem!

Ragis vykrúcal si fúzy, hladil ako štetka ostré vlasy, napchal znovu do fajky a začal si pospevovať popod nos:

Tak nie imówiqc matce powodu

Tari, tari, taxi.

Poszla Filis do ogrodu

Tari, tari, tari.

Ako kontrast rozľahlo sa na ulici odrazu hvízdanie, potom spev kupletu z nejakej nemeckej operetky: „Beim Weine, beim Weine, da sitzt man gem zu drei.

Beim Liebchen, beim Liébchen, da sitzt man gern allein!"

Podkova zazvonila o kameň a za bránou zjavil sa Witold na koni, oblečený, ako by išiel na hon do Wind-soru.

— Hej! Je tam niekto? — Zakričal, podopierajúc si boky.

Ragis ešte lepšie prižmúril oči, robiac sa, že spí. Psy sa neráčily ohlásiť, len veвериčka a zajačky ušly ďalej do záhradky, prestrašené nezvyklým krikom.

— Verflucht, verdamunt, — zamrmal panáčik. — Povymierali tí špitálnici, či čo? Ani hlasu. Hej! Marek! Otvor bránu, bo ti ju zlámem!

Psy, ako by byly poTozumely vyhrážke, skočily s vreskom. V ten čas i Ragis odchýlil oblok, odpľul flegmaticky a ozval sa do krifclúnov:

— Ticho, ticho, potvory. K nohám! Subordinácia.

— A zas! Do sto paromov! Hlavy vám porozbijam, beštie! Či ste to vy, Rymko Ragis?

— A ja! — zamrmlal starý, nerušiac sa s miesta.

— Či je Marek doma?

— Nie! — bola odpoveď.

Pekná tvár chlapca začala sa nervózne pošklbávať.

— Dofcedý to budem sem za ním chodiť? Žarty si zo mňa vystrája? Či on nikdy nebýva doma?

— On domu nemá a za mladi má so špitálnikmi sedieť? — odpovedal ľahostajne Ragis, vytriasajúc fajku.

— Do toho ma nič! Bez okolkov vám tu vyhlasujem, že posledný raz som tu a posledný raz vyzývam Marka. Viac ma neuzriete!

— Čo robíť? Znesieme i to dopustenie! — usmial sa šibalsky Ragis.

Witold zakypel zlostou.

— Povedzte mu, prosím, aby sa do troch dní stavil v Skomonltoch pre podpísanie dielu majetkového, podľa vôle otca a že by mi oddal dobrovoľne plány, ktoré si podvodne zadržal! Rozumiete! Tri dni mu dám termín, potom ho prinútim. Nech si to zapíše.

— Zapíšeme, jasný pane, každé vaše slovíčko! Ako by nie! Účty sa zídu. Hoho, prečo! Príde čas zúčtovania. Treba vám groše, však ver'! No len trpezlivosť! Marek si ich pre seba nezadrží, donesie!

— Ja jeho nečisté peniaze ani vidieť nechcem. Nech mi oddá, čo vzal, a nech si ide v štyri strany. Ja ho naučím statočnosti a poriadku!

— Vari i mňa? — nadhodil Ragis.

— Vám treba* tiež na príučku, aby ste vedeli o vážnej veci vážne hovoriť. Hlúpe žarty sú tu nemiestne.

— A hlúpe vyhrážky tiež!

— Uvidíme, čím sa tá vaša tvrdohlavosť a šudierstvo skončí?

— Uvidíme! A potom vašej bezočivosti treba urobiť koniec, blázon! — povýšil hlas Rymko', vstávajúc s lavičky.

Na pohyb a hlas komandanta štvornohá posádka vstala hotová do boja. Psy, ako najsmelší, vyrútili sa prví von z vrát, zlovestne vrčiac. Starý siahol po paliči a pristúpil k vrátam.

— Vracaj domov, chlapčisko! Tu niet miesta pre ničomníkov! A na jazyk si daj pozor, lebo môžeš obanovať! Napred!

Witold s výšín svojho plnokrvného' koňa pozrel bezočivo' na krivého, bičik stisol silnejšie v dlani a hryzúc si do krvi bledé pery, prežúval kliatbu.

Ragis došiel k bráne, otvoril ju, psiská hľadely mu do očí.

— Napred! — opakoval ešte silnejšie.

— Nekrič, staručký! — odpovedal mladík, usmievajúc sa zlostne, — toľko dbám o teba ako o tvoju štuľu.

— Napred! — zafcriko! krivý.

Psy ako na povel skočily napred Dva hodily sa na nozdry koňa, dva do nôh a brucha. Jeden náhle chytil jazdca za topánku. Nastal pekelný vresk. Kôň vyskakoval, fučal, hádzal sa ako štika v sieti. Witoldov bičik miesto aby zahnal psov, plašil koňa ešte väčšmi. Tento sa odrazu sopäl na zadné nohy a skočil do ulice ako šialený. O chvíľku doniesol zadychčaný pes k nohám Ragisovým zaprášenú zokejskú čiapočku, druhý roztrhanú rukavičku, dva prišly kulhajúc a skučiac, posledný konečne ukázal sa s najväčšou korisťou: víťazne niesol ešte pred chvíľou hrozne narábajúci bičik.

Po slávnom jazdcovi ostal iba oblak prachu.. .

Psy veľmi zadivene obchádzaly Ragisa, pozerajúc do jeho rúk. Nemohly porozumieť, prečo po pohone takého veľkého zvera nedostalo' sa im ani len čriev.

Na dnešný deň pokoj a tichosť utiekly z Markov-

ho dvora. Zostaly neobyčajne prikre dojmy, k tomu sa pridružila vonkajšia škoda.

Paholok Wojnatov pozrel cez plot a povedal prestrašeným hlasom:

— Pán gazda prosia k sebe pána Marka.

— Niet ho! — odvrkol Ragis.

— Oj, čo to teraz bude! — zastenal chlap, — oni už iste skoro umrú.

— Wojnat? Čože mu je?

— Nevedieť čo. Lahli si a veľmi úctivé hovoria. Musi to už byť koniec, pane.

— Povedz, že ak Czertwan príde, pošlem ho.

Parobok odišiel, ale tá zvesť veľmi rozrušila starého. Čo mohol chcieť ujček od svojho synovca, ktorého nedávno bol vyhnal? Azda naozaj umiera?

Ale krivý Ragis nedumai dlho pokojne. Bolo azda súdené, že toho dňa Markova chalupa bude cieľom putovania a Jóbových zvestí.

Brána zaškripala. Do dvora vošiel chlap nie mladý, celý biely od múky. Na tri kroky od Ragisa zastal v pravej pozícii bývalého vojaka a mlčal.

— No, čo tam nového, kolega? — opýtal sa bývalý kaprál, krútiac si fúzy.

— Prichádzam s raportom z mlyna. Dnes v noci nám vzala voda koleso.

— A kde si bol, keď si nedával pozor? Spal si?

— Spal. Mladý pán mi dovolil po polnoci tri hodiny odpočinku. Keď som sa zobudil, už kolesa nebolo. Išiel som ho hľadať a našiel som ho pod Griniskami. — Chlapi ho vytiahli a teraz chcú výkupné.

— To je nie žart! Také koleso! Jeho hodnota je pár sto rubľov. Hovoril som ti, Juchno: V mlyne ako na „forposte“. Dubissa je vždy zlomyseľná. Zradný to nepriateľ.

— Keď to hrkotanie a huk tak uspí človeka, že spiš ako zabitý. Chlapi chcú teraz tridsať rubľov! Ja

by ho už aj svojimi zaplatil, ale odoslal som vnukovi do škôl, preto som prišiel k pánovi pre pomoc.

— No, akože! K pánovi o pomoc! Lebo sa on len nato na svet narodil. Hoho, to sa vie, každý by rád svoju opuchlinu s hlavy jemu oddať. A miesto vďaka mu ešte i nadajú. Vráť sa chytro, starý, lebo ti Dubissa ešte i ostatok soberie. Pána ti pošlem zajtra ráno.

A Ragis ako nejaký veľkňaz veľmi mocného boha kývol milostivé, hrdý na svoje postavenie, a sadol si ešte pohodlnejšie.

— • Zázračná Panna, — riekol s povzdychom, keď sa brána za Juchnom zavrela, — ďakujem ti ešte raz, že len tú drevienku mám na svete! — Pokýval si hlavou a svoj monolog prerušil nôténim.

Kto peniedzi nie ma,
ten žije szcześliwy —
I noc ma spokojný
i dzień nietroskiliwy! (bezstarostný).

— Marčisko môj voľačo imá a čo má z toho? Ponáhľa sa, ponáhľa od toho jazera ako na hody do chalupy! A veru budeš mať hody, to sa rozumie! Witold, Wojnat, Juchno s kolesom,. Celá antifóna. A ešte kým pride, koľko toho pribudne! To mi za potecha! Och, moje ty drevienko poctivé, s tebou nemám starosti! . . .

Usmiaty stavec s láskou poklopal svoju drevenú nohu a hneď ucho nadstavil.

— Oho, slečna Aneta sa už vracia nazpät so svojimi rnuchami. Moja úcta! Dostanem bozk bez prose-
nia! To je figeľ!

Hrktot sa približoval. Ragis vstal živo a unikol do domu. Cez Oblok vystrčil hlavu a vyjednával.

— No, čo? Podarilo sa vám?

— Ako by nie, milý pane, ako by nie! Ako Grenis podkadil, vyletely úbožiatka. Podala som im halúzku skorušiny a hneď na ňu sadly. Kráľovná mi sadla na ruku, tu, hľa, ju mám v klietocke!

— Ďakujem, ďakujem! Nie som zvedavý! Vezmite to chytro z dvora! Hu, čo ich lieta! Až mi mráz ide po chrbte!

— Či sa nehanbíte, pán kaprál, zbabele sa ukrývať pred včelami? — zaznel znenazdania hlas na druhej sírane dvora.

— A vy sa nehanbíte tlačiť mi trávu? Soberiem vás, počkajte! — odpovedal starý bez rozpakov, obzerajúc sa s úsmevom na dievčatá, ktoré stály za plotom zeleninovej záhradky.

Boly to dve nerozlučiteľné priateľky a družky, Julka Nerpalisová a Hanka Czertwanová. Toto priateľstvo' pochádzalo už od detstva, s príbuzenstvom ducha túžiaceho po vede a samostatnosti. Roky ťažkej práce a spolužiacstvo utužily ešte viac tento sväzok. Vyrovnaný sa pracovitou, vytrvalou, spojily sa temer v jednu bytosť vzájomne sa doplňujúcu.

Zdanlivé však neboly si podobné, iba azda oblekom. Jedna počerná, živá, hovorná, vždy veselá, s blúdiacimi očami a stále sa meniacou tvárou predstavovala čin a praktičnosť; druhá bledá, mlčiaca, s večnou zádušnosťou na čele a s krásnymi, tesklivými očami bola obrazom myšlienky tichej, hlbokaj a veľkej.

Pri slovách Ragisových o potlačenej trávě strach a zahanbenie blyso v očiach Hankiných. Nepoznala žarty, každé slovo bolo pre ňu svätou pravdou do poslednej litery. Julka však trochu vyzývavo potriasla svojou kučeravou hlavou a riekla:

— Nie nás, ale tých pastierov si soberte, pán Ragis, ktorých statky sme vyhnaný z vašej lúky. Patrí nám za ten skutok ešte odmena!

Slečna Aneta prišla hneď prestrašenej Hanke na pomoc, len čo zavesila roj na višňu.

— Nepočúvajte, detičky moje! Pán Ragis len žartuje. Poďteže dnuká! A akúže to máš bylinu v ruke, Hanička? Je azda na niečo?

— To je, tetuška, „cynoglossum“, uživa sa v mno-

hých prípadoch, — odpovedalo dievča, bozkávajúc úprimne tvrdú ruku starenky.

— To je azda od reumatizmu? — hádal Ragis približiac sa.

— Oj nie. Na reumatizmus lieky veľmi neprospejú. Potrebná je iná klíma, myslím, — riekla váhavo a ticho.

— Neustaľuj diagnózu, Hanka! Počkaj štyri roky, — zasmiala sa Julka, a obrátiac sa k domácim, dodala:

— Pán Marek nie je doma?

— Oo? Aj vy ho potrebujete? — zvolal Ragis.

— Pravdaže, a to súrne! Strýko potrebuje jeho pomoci vo veci akéhosi kostolného pozemku za riekou, ktorý mu Žid chce odobrať. Prosi ho, aby prišiel k nemu na faru.

— Kde ho ešte neprosia? ... Ale ho niet doma. Vo Wilajkách na jazere sedí Už týždeň, ale možno, že dnes príde.

— I ja by som rada byť s ním. Tam doma. . .

— Viem, viem, — prerušil ju Ragis, — mal som česť rozprávať sa dnes s vaším milučkým dedičom. No dobrá fialka! . . .

— Mladosť, milý pane, nerozvážnosť! — zastávala ho, ako obyčajne, starenka.

Potom prišli mladé dievčatá bližšie a sadly si na lavičku pod oblokom. Julka odhodila knihu z ruky a Hanka kyticu zelín a kvetov. Poskladaly si klobúky a ohznamenaly sa s menažeriou Ragisovou.

Slečna Aneta vchodila i vychodila z domu hodne ustarostená.

— Detičky moje, čímže vás ja pohostím? — vypovedala napokon svoju veľkú starosť, zalamujúc dešperátne rukami.

Vtom vrzla bránka a pekná žena Gralova vošla do dvora. Biela šatka zľahka zakrývala jej zlaté vlasy,

slnce opáli! o troška jej tvár a tamojší pestrý kroj vyzdvihoval ešte lepšie jej krásnu postavu.

V jednej ruke držala hodný kôš listami zakrytý, druhou rukou priclonila si oči a veselým úsmevom pozdravila celú spoločnosť.

— Dobré popoludnie! Priniesla som slečne Anete trošku jahôd z dúbravy.

Nebeská blaženosť ožiarila ustaranú tvár starency. Ale o chvíľku nové škrupule ju zamračily.

— Ďakujem vám, Martuška, ďakujem! Ale nesvedčí sa prijímať jahody! Ťažko ich je sbierať! Azda ste ich mužovi chystali.

— Ešte čo! Či on vie, čo je dobré? — odpovedala pekná žena.

Ragis prižmúril očka šibalsky a načuchral si fúzy:

— Ale naozaj? Nevyzná sa v dobrom? To sa vie! Cibuča! Zle je to, pani Lukášová, keď je človek tak bez gusta, fi.

Žena sa zasmiala, až sa zablyslы všetky jej zuby v koralovom rámci. Košík postavila na lavičku a dodala:

— Čia je dúbrava, toho sú jahody! Sbierala som ich s potešením, bo vo sviatok je v chalupe tak nudno, že ani pes nevydrží.

— 2e Wojnat vraj umiera?

— Nech umiera, — zasyčala cez zuby.

— Marka volal dnes, — povie krivý.

— Už ho volal? Oproboval panovať v samote! No uvidí, či je tak ľabko priviesť ako vyhnať. Marek iste nešiel.

— Nešiel, lebo ho niet doma. Ale keby bol, zaiste by neodriekol chorému. I vám, pani Lukášová, patrí sa ta nazrieť.

— Čo by hneď dokonával, nepôjdem! Ako psa vyhnal i mňa i Marka. Nech ho teraz pes opatruje.

Zaiskrily sa jej oči, očervenela tvár. Z peknej že-

ny stala sa čarodejnica. Ragis pozrel, pokýval hlavou a viac nepovedal ani slova,

— Ja myslím, že ani Marek nepôjde! — hovorila ďalej, — ale keby zavola Lukáša, to je niečo iné. Tomu sa vždy zdá, že on za hriechy celého sveta musí trpieť a lamentovať. Ja nie som taká!

Šťastie, že slečna Aneta nevidela tú zlosť, lebo by sa nebola opovážila prijať jahody od takej mrcha ženy. Ale starenka, premôžuc äkrupulovanie, vzala košík a zmizla s ním dnuhá. Zjavila sa až po onom výbuchu zlosti, s prázdny m košíkom, a srdečne ďakujúc, prerušila ten nemilý výjav.

— Nemáte začo! — usmiala sa ako voľakedy, — ale ja stojím a nevravím vám najdôležitejšiu vec. Tam v Dewajte stretla som panstvo z iPošwíc. Priplávali na loďke. Pani je to veľmi krásna a módn e oblečená a pán — musí to byť jej muž — je taký mrzký, až strach.

— A čože oni tam porábali? — opýtal sa Ragis i Julka, lebo Hanka už hodnú chvíľu bola zahľadená s obdivom na biele chmáry na blanky te a slečna Aneta už zas odbehla dnuhá.

— Spievali, rozprávali, ale nie našou rečou. Nazerali do dier, do studne, obišli aj tri razy Dewajtis, až napokon ma zbadali a prišli ku mne. Na niečo sa ma pytovali, asi na dub, lebo rukou naň ukazovali. Pani vie už trošku po poľsky, ale som jej jednako nerozumela. Potom pozrela do nejakej knižky a opýtala sa: Kde je pán Marek Czertwan? Ukázala som im chodník, uklonili sa a išli ďalej. Iste prídu sem.

— Pekná novina! — zvolala Julka, — budem ich vyzerat až do polnoci! Veľmi: som zvedavá na tú Ameřičianku. Ešte ju nik nevidel.

— Veru nie. Opýtal som sa Marka, či je pekná, ale, ako obyčajne, nič som sa nedozvedel, — zamiešal sa Ragis.

— Údajne je veľmi pracovitá a praktická, Witold

bol u nich zavčerom, — ozvala sa Hanka. — Hovoril, že každý len s nadšením môže na ňu pozerat.

— Hoho, ho! To môže byť i zle s Witoldom. Ešte môže dostať kôš.

— Ako to môžete tvrdiť? — poznamenala žartovne Julka.

— To sa vie! Predsa ani jedna pracovitá a praktická osoba zaň nepôjde! Či ja to neviem? A ináč ten mrzký, to je jej snúbeneč!

— Matka Božia! — vykrikla Marta, — kdeže mala oči?

— Hoho, ho! Taik sa zdá, že i vaše oči byly zakažené, pani Lukášová! — usmial sa šibalsky Ragis.

Zena sa zapýrila.

— Otroctvo nie je rajom, — odpovedala v rozpakoch.

— Verím, že vaše nie je, — posmieval sa bez ľúlosti starý.

Oči jej zasršaly hnevom. Obrátila sa k bráne, stiahla šatku na oči a odporúčajúc sa odišla.

— Pekná žena! — poznamenala Julka. — Je to údajne vkus pána Marka?

— Vkus! — uškľabil sa Ragis. — Uchovaj Kriste od takého vkusu!

Medzitým sa slečna Aneta zjavila na prahu s táčňou, na ktorej sa belely tanieriky, misa s voňavými jahodami a krčiazok so smotanou. Za ňou vyniesol Grenis novohobľovaný stôl a postavil ho pred lavičku.

— Tu máte, detičky, pochutnajte si, — usmiala sa milo, — ja za ten čas osadím si včielky, aby sa tam v tom vrecku dlho netrápily.

— Ja vám pomôžem, tetuška, — ponúkala sa Hanka.

— Ďakujem ti, moja zlatá! Grenis mi pomôže. Ty jedz jahôdky a odpočiň si po toľkom učení.

To hovoriac zabodila si starenka na plecيا akúsi

bielu plachtu, na hlavu vložila sitko a drobným krokom odobrala sa i s paholkom do záhrady.

Dievčatá, ujedajúc jahody, zasmialy sa srdečne na tom podivnom odeve.

Jarabaty jastrab, ťažiac z tejto veselej chvíľky, natiahol krk a niekoľko ráz ponoril svoj krivý zobák do misy. Ostatné zvieratá prizeraly sa len zďaleka,

— A kde je Zivuška? — opýtala sa náhle Hanka, pátrajúc zrakom po streche a stromoch,

So strechy v tej chvíli skočilo rovno na stôl malé, červené, samopašne zvieratko. Sadlo si na zadné nôžky, predné složilo krížom, a pohybujúc fúzikami, pozeralo na prítomných sťa granátiky okrúhlymi očkami. Strapaty chvost ako baldachýn ovieval sa mu nad hlávkou.

— Chceš orech? — spýtala sa Hanka s úsmevom.

Na pohľad tejto lahôdky vykonala veverička majstrovský skok, schytila orech a skočila s ním na plot. Lišiak prizeral sa zvedavo a jastrab podbebol za ňou azda so zlým úmyslom, ale ona, nedbajúc na to, láskala orech húževnato.

— Ešte jeden chýba z mojich dávnych známych, — ozvala sa Hanka. — Či azda už zahynul môj statočný jež, čo nepichá?

— Aha! Špendlíček? — zvolal Ragis rozveselený. —• Kdeže by sa všetečník podel? Je darebák, nič dobrého z neho. Celé dni spí a v noci balamúti, sledí. Ho, ho! Učím ho neustále, ale je zaťatý, tvrdej hlavy ako kameň. Skončí zle, ako každý ničomník.

— Náтуру je ťažko zmeniť! — poznamenala vážne Julka. Poznala už od Hanky podivinstvo starého a poslúchala ho so záujmom.

A Ragis sa rozohnil, rozkýval, Bol to jeho najmilší predmet.

— Máte svätú pravdu. Zvieratá sú ako ľudia, lenže o toľko lepšie, že hovoriť nevedia a peniaze nepoznajú! Ináč je to jedno. Sú dobré i zlé, mierne i zlost-

né, obratné i darebáci, statočné i zloději, pekné i mrzké. Len sa im treba dobre prizrieť. Pán farár ma vyhrešil, keď som mu povedal, že v každom zvierati pokutuje nejaký človek. Hriech je hriechom, ale farár nedal mi vysvetliť tú vec, lebo by tomu azda i sám uveril! Tridsať rokov chovám rozličné zvieratká a každé som dobre pozoroval. Jednako niet lepšieho zvierata, ako je pes, a horšieho ako liška. Oj, čo tento môj lišiak dostal bitky, kým som ho trochu zreformoval. Pravda, lišiak?

Lišiak pokrútil chvostom a s výrazom neviniatka, úkosom si obzeral kochlatých kohútov a kury slečny Anety. Po celý život zápasila v ňom otázka: Disciplína alebo kurník?

— Pro'sím vás, ukážte mi ježa, — prosila Julka.

— A mne zajačiky, — dodala Hanka.

— Hneď, hneď, najprv Špendlíčka zobudím a potom svolám všetko. Kryjú sa po kútoch, blázni.

Niečo povrávajúc, pokrivkával dnu, po chvíľke sa však vrátil, nesúc na rukách malé, pichľavé zvieratko.

Roztopašník Špendlíček, prebudený zo sladkého spánku, svinul sa do kľbka a fučal. Poznal však subordináciu, lebo ostne isložil a nedral sa na slobodu.

Ragis položil ho na stôl pred Julku a zahvízdal.

Jež na toto heslo vystrčil pyštek, vytiahol sa, a klepajúc nôžkami, ponáhľal sa k svojmu gazdovi.

— Chceš cukru, ty naničhodník jeden? — opýtal sa ho Ragis.

Zdvihol rypáčik dohora, chtivé ňuchajúc.

— Aha, chceš? Ale nočné potulky nechceš zanechať? Vyrušuješ v nočnom odpočinku celý dom. To sa vie, že si lotor, ale tajný, kujon, čertom podšitý. Ho, ho! Len počúvaj, počúvaj!

Za tohto rozhovoru siahol Ragis do vrečka, vyňal kus cukru a moralizujúc držal cukor nad hlavou viníkovou.

Jež ľahostajne počúval výčitky, ňuchal, dvíhal ry-páčik, napokon sopál sa trošku, a ľažiac z krasoreč-nického nadšenia, uchytil ľahôdku, prikrčil sa a začal si spokojne ujetať.

— To je vždy tak s ním, — žaloval sa Ragis. — A nič nedbá! Ako keby hrach na stenu hádzal! Keby ne-chytil tak usilovne myši a žaby, obesil by ho, darebá-ka! Nadania má, ale charakter zlý!

Bolo však vidno z tvári starého, že ten ničomník bol jeho miláčikom. Niekoľko ráz ho pohladkal a hľa-del naň s úľubou.

— No, a teraz bude prehliadka a skúška, — zvolal, vstávajúc znovu.

Vošiel do domu a hneď sa vrátil, držiac v ruke starú flautu, so zeleným futrálom. Priložil ju k ústam a zahral piskľavo starodávnu pieseň:

„Juž mesiac zeszedi,
psy sie ušpily ...

(Už mesiac zapadol, psi už zaspali. . .)

Nik by neuveril, aký ohromujúci účinok mala táto sentimentálna melódia. Na prvý zvuk s ulice sem na-zerajúce decká sa rozutekaly ako krdel' vrbcov po výstrele. Grenis zaujatý osadzovaním roja striasol sa celý, ako keby ho bola schytila zímnica, ľudia, vracajúci sa s poľa alebo sediáci na prahoch susedných dolní-kov, obzerali sa uľafcane a skryli sa rýchlo, opatrne zamykajúc vonkajšie dvere. Zato však v Markovom dvore nastal neobyčajný ruch. Hromádka ušatých za-jacov vyskočila zo záhrady k nohám Ragisa, prľmaší-roval i jastrab, ponechal koketovanie s kúrami aj čer-vený ľišiak, pustila orech bystrá Zivúša, ba i Špen-dlíček ráčil zanechať chrupkanie cukru . . .

Všetko soskopilo sa okolo veľkého čarodeja a s napätím pozerali mu do očí. Na dodatok papagáj volal veľkým hlasom a drozd ako vedel, tak ho nasledoval, hvízdajúc pieseň o Filóne.

Práve v tom čase Irenka Orwidová a Čiarke Mar-

\vítz vchádzali pešo do dedinky. Pri prvom domku zastali a Irenka opýtala sa detí ihxajúcich sa v záhradke, že kde býva- pán Marek Czertwan.

Otázky boli zostavené ozdobným slohom poľsko-nemeckých šablónových rozhovorov, zaiste preto nerozumely im dedinské deti.

Američania išli ďalej pohoršení a zahanbení tým prijatím. Po niekoľkých ešte nepodarených pokusoch trafili na chlapčisko, idúce na maličkom koni s-dlhým bičom v ruke.

Tento izpod širokej obruby klobúka pozrel na biely peniaz na dlani Mairwitzovej, na svetlé šaty peknej panej a po chvíľke rozmýšľania podišiel napred, volajúc ich za sebou pokynom ruky. Pred Markovým domkom zastal a ukázal bičom jeho bývanie.

Marwitz podal mu blyštiacu mincu.

— Dekuj pon! Ne noriu! (Ďakujem pane, nechcem!), — odpovedal a išiel ďalej.

Američan udivený krútil v ruke peniaz, idúc za Irenkou k bráne.

—• Vidiš, Čiarke, býva ako sedliak. Nenašla by som tú farmu medzi ostatnými. Vidiš!

Chcela ešte niečo povedať, ale umkla a zastala na mieste ako do zeme vrytá.

Uzrela pred sebou čistý a vybielený domček, obnovený divým hroznom a pred ním zvláštny obraz: hromádka divých zvierat tisla sa k šedivému človekovi, obsadia mu kolená, túlila sa k nohám, nenútene sa ihrajúc, a dve mladé dievčatá k nemu priklonené prizeraly sa na to, smejúc sa veselo.

Irenke prišli na myseľ staré povesti o< pustovníkoch dávnych čias, zdalo sa jej, že sa jej sníva obrázok z tých svätých legend. Zabudla úplne, kde je. Starý hral na flaute, vtáčik v kletke nôtľ za ním a na dvore, vo farbistých odtieňoch, poletovaly holuby, poskakovali strakaté zajačiky, jastrab, červený lišiak a niekoľko psov.

— Videl si niečo podobného, Čiarke? — zašeptala napokon slečna Orwidová.

Marwitz stál nerušene s vytreštenými očami, ale nie na zvieratá pozeral, lež na ľudí.

— Beautiful!³⁴ — povedal tiež ticho.

Stáli chvíľku nepozorovane. Takáto zábava Ragisových podriadených zaujala úplne pozornosť dievčat a slečna Aneta, súc zaujatá so včielkami, zabúdala na celý svet. Ale Ragisovi psi čoskoro zavetrili cudzincov a začali aj pri flautovom koncerte nepokojne dvíhať hlavy v tú stranu. Starý mimovoľne obrátil zrak k bráne, inštrument mu vykĺzol z ruky. Kúzlo zmizlo.

Holuby sťa biely obláčok vzniesly sa do výšky a krúžily ponad dom, zajačiky, ochutnávajúce z Hančiných rúk „cynoglossum“, vbehly do siene, veverička skočila s Ragisovho pleca a bežala hľadať ku plotu odhodený orech, psi skočili obzrieť si prichodzích.

Irenka podišla bližšie, rozhliadla sa vokol, ako by niekoho hľadala, a zopakovala svoju naučenú otázku:

— Tu býva pán Marek Czertwan?

— Som zvedavá, čo bude ďalej, ak ho nieto, — pomyslela si, — moja zásoba poštiny vyčerpá sa po niekoľkých minútach.

— A slovo stálo sa telom, — zamrmlal Ragis úplne omámený. — To je iste slečna Orwidová a Marka niet doma!

Haříka, soberúc celú svoju odvahu a na popud Julky vstávajúc, odpovedala:

— Áno, tu býva!

Čo by zato dala, keby tu bol brat a uvoľnil ju od toľho rozhovoru a skúmvavého pohľadu cudzích ľudí!

— Či je doma? — vydala ostatok svojho talentu Irenka,

— Nie je doma!

Bol to ťažký úder. Slečna Irenka rozmýšľala chví-

³⁴ Krásne (anglicky).

Tu, ale nemohla si pripomenúť v tom prípade potrebné vety. Pozrela teda na moderné šály Hankine, na jej jemnú tvár a biele ruky, i odvážila sa na smelý pokus.

— Rozumiete azda po francúzsky? — opýtala sa v tejto reči.

— Rozumiem! — povedala najčistejším parížskym prízvukom.

Tvár dedičky Pošwic rozjasala sa radostou.

— Ach, chvála Bohu, — oddýchla si zhlboka, — predsa sa môžeme dorozumieť! Ale začínam od predstavenia. Som Irena Orwidová, prišla som z Pošwic s mnohými vecami k pánu Markovi Czertwanovi. Skutočne ho niet doma?

— Nie. Už týždeň je preč, ale vráti sa dnes určite.

— Vráti? . . . Viete čo, že mám veľkú vôľu počkať tu na neho? Celý deň pešo obzeráme si okolie a mám už dosť toho vandrovania.

Hanka sa zapýrila.

— Nech sa vám páči oddýchnuť! — vyjachtala, cítiac, že čím dial, tým bezradnejšie stojí tu. Pozrela teda proseibne na Julku.

Porozumela ju. Vyzvaná šepľa niečo Ragisovi a potom prikočila energične na pomoc.

— I my musíme začať od predstavenia, — riekla veselo. — To je sestra pána Marka, Hanka a ja som neďaleká susedka. Máme práve tak ako> vy tisíc vecí pre neho, lenže s tým rozdielom, že my čakáme tu už niekoľko hodín.

— Teda to vy študujete v Paríži? Ach, vy ste mi otvorili cestu do vlasti. Verte mi, že toto stretnutie nedala by som za tisíce! Ďakujem vám veľa ráz. . . Považujte ma za svojho dlžníka. . .

— Ja som nič neurobila, nepatrí mi vďaka, — odpovedala tiško.

Náhle mlčiaci Marwitz vyňal ruky z vrecák plášťa, složil čiapku s hlavy a manifestoval za svoju prítomnosť slovom:

— Prosím ťa, Iry, a mňa neráčiš predstaviť?

— Ako by nie! To, hľa, je pán Marwitz, gavalier, vyznačujúci sa tým, že čo žije, ešte nikdy sa neprehrešil v zdvorilosti! Odporúčam ho vašej pozornosti.

Dievčatá privitaly Američana tichou poklonou, Julka hrýzla si pery, aby sa nerozosmiala, Hanka sa každú chvíľu červenala.

A ako by aj riie! Marwitz od svojho vstupu do Markovho dvora nespustil s nej oči. Ten neústupný zrak jeho ju trýznil, mučil.

Irenka nedala sa druhý raz prosiť, ale sadla si na lavičku, stiahla rukavičky i klobúk a začala veselý rozhovor s Julkou.

— Priznám sa vám, že mi dobre padne, keď sa môžem dorozumieť i s niekým iným okrem Čiarka. Myslela som, že budem odkázaná na večné mlčanie v Pošwici. Zo zúfalstva jazdila som na koni, zo zúfalstva bola som každý deň v kostole, zo zúfalstva som dnes odplávala loďkou do lesa. Tento raz bola moja zvedavosť skvele odmenená. Videla som div prírody: dub azda tisicročný!

— Ach, Dewajtis! — zasmiala sa Julka, — to ste teda videli ideál pána Marka.

— Ako to, ideál?

—• No tak! . . . Ten strom miluje pán Marek nado-
všetko.

— Prečo? Je to azda nejaká rodinná pamiatka?

— Možno . . . Ja neviem . . . Pán Marek nikdy nehovorí prečo, ale ten dub ctí a často ho tam možno nájsť zamysleného . . .

Tento rozhovor prerušil Marwitz. Hanka od istého času zmizla do domu, súc zavolaná pokynom Ragisovým. Preto Američan, stratiac cieľ svojich pohľadov, obrátil ich iným smerom. Nazrel do záhrady a náhle sa dotkol ramena Irehky.

— Iry, čo je to? — opýtal sa ticho po anglicky, ukazujúc na niečo.

To „niečo" bola slečna Aneta a Grenis, obaja so sitkami na hlave, zahalení obláčkom dymu a vykonávajúci divné pohyby okolo úľa.

Slečna Irena zvedavo pozrela v tú stranu, a obrátiac sa k Julke, spýtala sa:

— Čo je to tam?

— To je, — odpovedala veselo Julka, — tetuška pána Marka, zamestnaná osádzaním včelného roja.

— To je zvláštne! — poznamenal Marwitz, — pôjdem si to z bližšia obzrieť.

— Tá zvedavosť sa môže pre vás smutne skončiť...

— Ó nie! Budem len pozorovať.

Odchýlil dvercia a stratil sa.

Za ten čas Ragis a Hanka sa v izbe živo rozprávali.

— Čo chce ona?

— Má nejakú vec s Markom!

— Čo? aj ona? Ešte jedna! Už len to chýbalo! Čo si s ňou počneme?

— Patrilo by sa ju uhostiť! Idem zavolať tetu!

— Akiste! Aha hneď! Keby to nebola Orwidová, ale sám nebožtík jej brat, ani vtedy by od tých prekliatych včiel neodišla. Vyzerá dobrá a krásna, až milo je pozrieť na ňu. Ale prečo sa tak veľmi smeje? — prerušil rozhovor, vyzerajúc.

Pôvodcom smiechu bol Špendlíček, ktorý sa vyškrabal do Hankinho klobúka a tam zaspal. Potom od cukru dostal akiste simäd, preto s veľkou ťažkosťou vyliezol z toho nového hniezda, a nájduc mlieko v tanierocku, dychtivé pil.

Irenku to veľmi zabávalo, prechýlila mu tanierik a hladkala ho, diviac sa tomu svojím spôsobom. Ragis, vidiac to, nahneval sa na nenásytného žraloka, podišiel a chcel ho vziať so stola.

Slečna Orwidová zadržala ho prosebným zrakom.

Pozreli na seba a usmiali sa naraz. Bol to nemý začiatok veľkého priateľstva.

— Poproste toho pána, aby nám nechal to dobré zvieratko, — riekla k Júlke.

Ragis, počujúc žiadosť, kývol hlavou na súhlas a vidiac, že s ceremóniami ďaleko nezájdu, vlastnoručne nakládal na tanierik jahôd, polial ich smotanou a podal jej, prosiac pokynom, aby jedla.

— Ďakujem vám! Prijmem s radosťou, lebo som sa vyhnala a aj ustala, — riekla.

Julka preložila to do poľštiny a starý pokrútil si fúzy a až sčervenal uspokojením,

— A čo? — šeptal Hanke, — vari som zle urobil? Ja cez celý život vedel som robiť ženám po vôli! Hľa, zaobišlo sa i bez slečny Anety. A kde sa ten špatný podel?

Odpoveď dostal hneď. V záhrade ozvalo sa dupkanie, ktoré spôsobil vážny Marwitz, Bežal — akiste prvý raz v živote — letkom a ako šialený oibháňal sa rukami. Boly to tie smutné následky pozorovania včiel.

— Iry! — kričal, — jedna ma uštipla na oko, druhá na nos, tretia na čelo! O, jój! Zas voľačo bzučí!

Vbehol až do stajne. Keď sa vrátil, poranené čiastky mu už opúchaly. Strašne vyzeral.

Dievčatá vybuchly neľútostným smiechom, psy, vidiac to behanie, začaly skákať a behať tiež, štekajúc do Marwitza. Ragis znovu hrešil.

— No, ale ho uhostila slečna Aneta! Pekne! Z človeka stalo sa benátske strašidlo. Psy, ležať, potvory jedny! No, už máte i medik! . . . Hanba, ublíženie celému domu! . . . Slečna Aneta! Slečna Aneta! Ležať, potvory!

Schytíl kyj a začal ich naháňať. Radosť dievčat rástla. Smialy sa, až im slzy tiekly.

Jediná Hanka ostala vážna. Lutovala poraneného. Mala súcit s každým bôľom, hoc bol aj komického vý-

zoru. Skočila do záhrady, priniesla hrsí lístia a bez váhania zastala cestu oháňajúcemu sa Američanovi.

— Prosím vás, pane, zachovajte pokoj, lebo oháňaním len dráždiute včely. Sadnite si a na boľavé miesto priložte si tieto listy. Bôľ sa vám hneď utíši.

Na zvuk toho hlasu Američan zastal, pozrel na ňu jedným Okom — lebo to druhé bola len hrča opuchliny — a splnil jej žiadosť.

— Žihadlá sú ešte tam, — (zvolala Hanka, prezerajúc mu tvár pozorne.

— Zachráňte ma, pre Boha! — zastenal, — nič nevidím, ani nepočujem, som kalika! Ojoj, ako to bolí!

Hanka s celou vážnosťou budúcej lekárky vybrala mu žihadlá a podala listy. Irenka s Julkoiu sa ešte vždy smialy. Ragis, založiac si sitko na hlavu, išiel sa hádať so slečnou Anetou.

Marwitz sedel vypätý sťa čínsky bôžik. Po chvíľke si zhlboka vzdychol, vstal, vzal ruku Hankinu a slávnostne ju bozkal, rieknuv:

— Som milovníkom pokoja, v celom živote svojom som nikoho nevyrušil. Myslel som — tu si vzdychol —, že s touto zásadou aj umriem. Bohužiaľ, zabudol som vo svojich výpočtoch na včely. . . Nie som viac človekom neochvejným.

Vyhlásil to pateticky a sadnúc si obrátil sa k Irenke.

— Iry, ty si sa mi smiala? Ty sa zo mňa vždy smeješ! Odpustím ti to, ale ťa prosím, nepovedz nikdy v Drakeoity, že si videla Marwitza behať. To by som neprežil.

— Oj, budeš žiť, môj drahý! — odvetila so smiechom. — Poďakuj sa slečne Czertwanovej za pomoc, lebo keby ona nie, bol by si ešte dlho behal!

— Ja sa slečne Czertwanovej zavďačím niečím lepším ako slovom, — odpovedal vážne.

Figliarske oči Irenkine hľadely naň mlčky hodnú chvíľu. Zaimihotaly v nich iskierky žartu, možno, že tu

šila, čo chcel povedať, lebo uhryzla sa do pery, aby sa prinútila mlčať a na vážnosť. Julka s podobnou ťažkosťou uzdila svoju veselosť.

Zatiaľ v záhrade hundral Ragis a slečna Aneta vzdychala bôľne s pocitom hrôzy nad týmito strašným prípadom s tak vzácnym hosťom. Napokon, sa vrátili k spoločnosti. Pri pohľade na zriedkavých hostí starenka stratila hlavu. Obchádzala z istej diaľky stôl, pri ktorom sedela spoločnosť, ukláňala sa za každým krokom úctivé, podvihujúc si dvoma prstami sukňu. Pritom premýšľala so strachom, čím by ich mala uhostiť.

Prítomní uklonili sa jej mlčky. Julka vysvetľovala Irenke, kto je tá starenka, Ragis zas, aby usmieril Marwitza, ponúkal ho ochotne jahodami. Bývalý pokoj sa zas navrátil. Zato však na dedine nastával čoraz väčší huk. S prichádzajúcim večerom prichádzal dobytok s poľa, ľudia zas vracali sa zo sviatočných potuliek. Ulica naplnila sa dobytkom, koňmi a ovcami.

Markova brána sa tiež otvorila naširoko. Dobytok ryčiac kráčať do stajne. Nebolo veľa, ale zato všetko hladké, lesknúce, veselé a — ako Ragisova menažeria — prítulné, prichádzajúce k rukám na zavolanie.

Američania zvedavo sa prizerali na skromné imanie človeka, ktorý tam v Pošwiciach narábal stovkami a tisícami a jednak nechcel tam ostať, ale vrátil sa na ten majetoček, kde musel toľko pracovať a veľa strádať. Mysleli, že tu nájdú oveľa skvelejšie pomery.

O chvíľu zavrel Grenis bránu a išiel s Ragisom do práce. Služka a slečna Aneta išly do stajne podojiť kravy. Hostia, ponechaní sami na seba, shovárali sa, pozerajúc čoraz častejšie na zapadajúce slnko.

— Pán Marek dnes už azda nepríde, — poznamenala Irenka.

— Musí prísť, — zašeptala Hanka. — Ešte zavčera poslali pre neho! Toľké veci ho čakajú!

— Skutočne? A ja ho chcem vziať s nami do Pošwíc.

— Nevieľ, či sa vám to podarí. Potrebujú ho pre rodinn veci veľmi súrne.

— Moj strýk ho tieľ neitrpezlivo očakáva! I Kazi-mir písal, volal ho náhle do Kowna.

— Voda mu mlyn strhala! — zvolal vrativi sa Ragis.

— Skutočne, práce pre jedného človeka aľ prive-la! — pokrutla hlavou Irenka.

Vitom psi zdvihli hlavy, nadstavujc ui, začali nuchať a hýbať sa.

— Marek ide! — oznamoval radostne starý.

— Marek ide! — opakovala slečna Aneta. — Ach, im ich to len pohostm.

Všetci zvedavo vyzerali na ulicu a nauvali. Psi vybehli naproti.

Cestouiel skutočne Czertwan s Gralom i s niekoľkými mladencami dediny, ktorí mu pomáhali pri loveni rýb. Udymeni, zamazani, oblečení hocijako, v iľzmach obuti vyzerali veľmi unavene. Pri tom všetkom ma pohľad rodných domkov dobrá vôľa vrátila sa do mladých sŕdc a niektorý z nich i zaspieval z plných puc:

„Wrobel warzy gociom alus, (pivo)

Dam dam, dali dam,

Prosi ptaki na swoj lamus, (zábavu)

Dam dam, dali dam — na swoj lamus.

Poszedl wrobel z sowa w taniec,

(Poiel vrabec so sovou v tanec)

Dam dam, dali dam,

Odeptal jej maly palec,

(Pristúpil jej malý palec)

Dam dam, dali dam, — maly palec".

Všeobecná veselost zakonila pesničku. Jediný Marek sa nesmial a ani nespieval. Bol ustatý, hladný,

po troch bezsenných nociach bolela ho hlava, ba po dlhej vandrovke i nohy. Hľadel na svoj domec a myslel, 'ako ho tetka nakŕmi, napojí, ako sa vystrie na posteli a odpočinie čo len pár hodín pred zajtrajškom, keď ho čakalo toľko vážnych vecí. Mal pred sebou familiárnu scénu v Skomontoech, ale sa jej neľakal, — veď niesol na prsiach ukrytú tašku, plnú zarobených peňazí!

Dochodiac do dediny, spoločníci jeho rozlúčili sa s ním a išli ďalej. Pri radostnom štekote psov vošiel do dvora, pozrel — a zastal udivený. Ani vo sne by sa mu nebolo zdalo, že uvidí pod stenou svojho domku takých vzácných hostí, ktorí ho privítali s radostným výkrikom.

— Konečne! Dobrý večer!

-Chvíľku nič neodpovedal. Zpod obočia unavené oči blyslý -akýmsi zriedkavým výrazom radosti — mlčky zdvihol klobúk.

— Dobrý večer, — odpovedal napokon, podiduc bližšie.

Znútra hučal bas Ragisov a píšťal hlások tetky Anety, Obaja bežali privítať svojho miláčika a radostne opakovali:

—• No predsa, no predsa!

On vyzeral -akýsi roztržitý a celý v rozpakoch. Hanku privítal poklonou, Julku chcel objasť, Marwitzovi div ruku nebozkal, na Irenku ako by bol zabudol a starých si vôbec nevšimal.

— Už od obeda čakáme na vás, — začala útočiť Julka, — strýk vás veľmi sŕne potrebuje, čo 'by aj hneď, najneskoršie však zajtra!

— Môj drahý! — ozvala sa Hanka, — pre milosť božiu, poď do Skomontov ešte -dnes. Chystá sa -tam na teba búrka.

— A vieš, že jurgišký mlyn podrúzg-ala Dúbissa? — volal Ragis zďaleka, — koleso- odniesla na tri míle! Choď a vykúp ho, lebo ti ho ukradnú!

— Môj Marečko, moje dieťa! — usilovala sa starinka k nemu, — iste si nič nejedol? Mám pre teba jahôdky. O chvíľku bude večera. Sadni si, odpočiň!

— Pred večerou a odpočinkom zaskoč do Wojnatov. Údajne umiera, už tri razy poslal pre teba.

Marek, teraz mlčal. Napadli ho so všetkých strán: Hanka držala ho za jednu ruku, tetka Aneta za druhú, Ragis kričal do jedného ucha, Julka zas, a s druhej strany hovorila o strýčkovom procese, ba ešte i pokojamilovný Marwitz vmiešal sa do rozhovoru, robiac mu výčitky, že ho nepojal so sebou k jazeru na rybačku.

Len Irenka sa nepohla s miesta; poiloprižmúrenými očami pozerala na tú skupinu ľudí. Obzerala každú tvár, napokon spočinula zrakom na Markovi a zahľadela sa na neho. Ten zachmúrený, mlčiaci, proti všetkému, čo nebolo jeho záujmom, ľahostajný človek, zaujal ju hneď pri prvom rozhovore v Kowne. Vďačne počúvala, čo o ňom hovoril Jazwiglo, pozorovala ho pri každom kroku. V deň príchodu do Pošwic, keď ho uzrela v tom zástupe cudzieho ľudu, zabúšilo jej srdce, ako keby bola videla človeka svojho, blízkeho. Za týždeň stýkania sa s ním zvykla na neho, keď odišiel, bolo jej clivo a cudzo. Potom často pred svojím zrakom vídala obrovskú jeho postavu, ostré, nehybné črty, zriedka na iné hľadiacie kovové oči a úzke, nikdy sa nesmejúce ústa. V ušiach jej zvučal jeho hlboký hlas sťa organ a mimovoľne myslela často o ňom, časom s hnevom, časom s neznámym záujmom a túhou.

Teraz po dlhšej roziuke našla, uňho (ten istý chlad, tú istú zachmúrenosť a bolo jej preto nemilé, keď pri stretnutí sa s ním srdce jej po druhý raz zlovestne zabúšilo.

A on, ako obyčajne, nehľadel na ňu, temer sa s ňou ani neprivilal. Ľahostajne, ako by s kamenným pokojom poslúchal tie rozličné prosby, naliehania, zprávy, veci a trpezlivo čakal, kým skončia.

Keď napokon umikli, lakonicky odpovedal najprv Hanke a Julke:

— Povedz matke, že zajtra ráno prídem určite. Peniaze mám, o¹ ito nech nemajú starosť a k pánu farárovi ohlásim sa popoludní.

— Naisto? — opýtaly sa ho dôrazne.

— Naisto! — potvrdil, a obrátiac sa k Mairwitzovi, dodal: — Nie je nič stratené. Vo štvrtok vraciam sa na jazero a zabavím sa tam týždeň. Ak máte vôľu a ochotu, som vám k službám.

— Pán Czertwan, to je moja jediná vášeň! Vezmem si udicu.

Tak sa zdalo, že sa Czertwan už trošku spamätal: tetke s úctou pobožkal ruku.

— Večera i odpočinok veľmi dobre mi padne. Od rána putujeme pešo a tam sme málo jedli, Zásobu živnosti, ktorú ste mi prichystali, v kolibe nám niekto ukradol.

— Ach, Bože! Úbohý, úbohé moje detisko milované! Hneď ťi urobím praženice a mliečnej polievky! Chúďa, neboráčik!

Bežala dnuhá a dievčatá daly si na hlavu klobúky.

— Teda dolbrú noc, — riekla Julka. — Budeme vás zajtra netxpezlive čakať.

— Prídem! — odpovedal uklomiac sa.

Dievčatá sa rozlúčily s Irenkou, Ragisom a odbehli i do kuchyne k tetke. Zatiaľ Marwitz siahol po klobúku a poberal sa k odchodu.

— Kde ideš? — opýtala sa ho ticho Irenka.

— Vyprevadím tú zázračnú lekárku. Môžu sa tu trafiť šakaly, vlci, zločinci . . .

— Tak dobre. Počkám na teba pod starým dubom.

— Ďakujem ti, Iryí

Julka s Hankou dochádzaly už k bráne. Poponáhľal sa za nimi a vykročili spoločne.

Na prostriedku dvora zostal kmotor Ragis s krst-

ným synom. Rozprávali už pokojne. Irenka rozumela len niektoré slová.

— Už je neskoro, otče! Voľakedy bol by som dal zato celý majetok aj krv, teraz nechcem!

— Nepôjdeš teda? On azda umiera!

— Pôjdem, len mi dajte odpočinúť chvíľku. Unavený som veľmi a hladný.

— Dobre, dobre! To sa rozumie, oddýchni si. Ja idem pomôcť slečne Anete, aj zvieratká si nachovám, sú tiež hladné. Porozprávaj sa zatiaľ so slečnou. Na nešťastie i ona má s tebou niečo. A kdeže sa podel ten poštipaný? Ho, ho, vari sa išieil uchádzať o priazeň k slečne Anete, no, však mu ja dám!

Po chvíľke ostal na dvore unavený pútnik sám a nesmele pozdvihol oči na majiteľku Pošwíc, sediacu pod stenou jeho domku.

V tej istej póze ako predtým, s hlavou dozadu naklonenou hľadela naň krásnymi očami, na dne ktorých ukrývala sa vreľá túžba.

Ich pohľady sa na chvíľku stretly. V jeho rysoch ako by bol preletel tieň bôhu. Pristúpil bližšie, oprel sa o plot a tak v istej vzdialenosti od seba hodnú chvíľu mlčali.

Ona, ako by čakala od neho slovo, ale máme. Vstala teda, dala si klobúk na hlavu a pomaly si naťahovala rukavičky.

— Mala som i ja k vám veľa prosieb, — ozvala sa, — ale počujúc, nakoľko ste zaujatý, mlčím! Do videnia! Azda inokedy . . .

— Kdeže je pán Marwitz? — obzeral sa Marek vokol.

— Niet ho tu. Išiel odprevadiť vašu sestru, ktorou je nadšený. Budem ho čakať nad riekou pri loďke.

— Tak pôjdem ja s vami k rieke . . .

— Vy ste ustatý, hladný a nevyzeráte chýrne! Ostaňte.

— Pôjdem! — Poviete mi cestou o svojich veciach.

Azda sa zídem na niečo. Nie som hladný, ani -ustatý a k rieke nie je tak ďaleko.

— Ďakujem vám! — riekla z ticha. V tom hlase bol zvuk, ktorý sa silou-mocou vdieral do srdca. On zamíkol.

Vyšli nikým nezbadaní. Len verný Margas ich odprevádzal.

Po niekoľkých minútach vyzrel Ragis na dvor.

— Marek! Večera čaká, — zvolal.

Nič! Pusto a ticho všade, len psi zaštekali.

— Marek! — opakoval hlasnejšie.

Nijaká odpoveď. Starý šiel do záhrady, poobzeral všetky kúty, ale Marka nenašiel.

— No, hľa, tu ho máš! Odišiel zas, aha! Šiel s Orwidovou. To sa rozumie! Tu tebe hlad a únava! Teraz verte niekomu? — Viete čo, slečna Aneta? Niet nášho chlapca! Išiel so slečnou z Pošwíc. Hľadaj vietor v poli! To je lotor chytrý a klamlivý! No, no, no!

— Odišiel? — odpovedala dobrá starenka, utierajúc si pot s čela, — nuž čo robiť, pane môj? Akiste mu je to chodenie milšie ako jedlo, ako posteľ. Prečo sa hnevať? Nech si chudáčisko -aspoň raz povolí, aspoň na chvíľu sa poteší. Nech mu dá Boh šťastia!

— Vy sa zo všetkého tešíte! Čo je v tom dobrého? Ba len nové muky a zhrýzanie. No, no, no! Kto by si to bol o ňom myslel? Deväť míľ pochodoval a znovu je hotový putovať! A Wojnat do tých čias aj umne! Hľa, hlúpy!

Slečna Aneta mala pravdu, ani na posilnenie, ani na spánok nepomyslel ten zachmúrený človek.

Irenka oprela sa o jeho rameno a šli spolu veľmi pomaly a mlčky. Len keď už boli hodne ďaleko od dedinky, začala rozhovor.

— Ste uesbovorčivý. Dva [týždne ste ma nenavštívili, nepomohli! . . . Musela som vás veľmi domrzieť . . .

— Nemal som času!

— A v Jurgiszkách ste boli?

— Bol. Spravujem majetok po otcovi.
— A nezanechali ste ho ako Pošwice?
— Tam ho nemám komu prepustiť.
•— Ako? Je tam predsa dievča v mojom veku.
— Slabučká a veľmi jemná. Slepú starú matku dozerá.

— Je to vaša snúbenica?
— Nie!
— Ale ju milujete?
— Koho? Slečnu Janiszewskú?
— No, azda nie starú mamku. Vy sa úmyselne opytujete, aby ste sa oslobodili od odpovede. Ale to sa vám nepodari.

Milujete ju? . . .

Mykol plecami.

— Je to dobré dievča, — odpovedal ľahostajne.
— Neopytujem sa o jej čnosti, ale či ju milujete?
— povedala netrzeplive.

Zadivil sa tomu hlasu, obrátil k nej oči a odpovedal pokojne:

— Nemilujem! . . . Ale tým dvom sirotám rád by som i nebo sniesol. Samé sú ako palec na svete. Často som tam, keď sa nájde troška času.

— A pre svoju zábavu nechodievate nikde?

— Nie, nikde. Niet takého miesta.

— A pod tým starým dubom v lese?

Prekvapil sa, až mu ramenom myklo.

— Kto vám hovoril o dube? — opýtal sa.

— O to je najmenej, kto, hlavná vec, že to viem. Pôjdeme tam teraz spolu a vy mi porozprávate, aká pamiatka vás viaže k nemu. Poviete mi?

— Nemám čo povedať.

Na chvíľku zavládlo mlčanie. Irenka si netrzeplive hrýzla pery, on zas pozeral pred seba na temnú dúbavu a počúval známy šum. Vošli do húštiny. Súmrak sa rozprestieral dúbavou.

— Nezaibľudite?

— Ja? V Dewajte? Vyrástol som tuná. Mám v pamäti každý kričok. Chcete sísf nad riekou?

— Nie, na tú poľanu ma zaveďte! Sľúbila som Clarkovi, že ho tam dočkám.

S badateľnou nechufou zmenil smer cesty a viedol ju chodníčkom.

Po chvíľke došli na poľanu. Irenka sa zvedavo rozhládla vokol.

— Je to iste zaujímavá čiastka z našich starých dejín. Tak sa zdá, že tu stál kedysi hrad, toto sú jeho zrúcaniny. Nevedeli by ste mi povedať, prečo sa neudržal?

— Nebolo dosť obrancov. Tam, hľa, je ich mohyla, — ukázal rukou.

— Tradícia žije však v okolí, povedzte mi ju.

— Čo tu rozprávať? Oni strážili to isité čo my teraz: zem rodnú a svätyňu. Padli však všetci. Nepriateľ sobral zem, spálil hrad, zbúral svätyňu. To je všetko!

— Akiste ležia tam i naši praotcovia? — zašep-tala, obtáčajúc mohylu zrakom. Jej tvár prezradzovala hlboké pohnutie. Akési rozpomienky zakalily jej oči. Sadla si na posvätný kameň Aleksotin a po chvíľke záдумčivosti ozvala sa smutno.

— Podivná vec, ako mi táto poľana pripomína detské roky. Keď som prvý raz vyzrela z kolísky, videla som pred sebou i za sebou takýto- tmavý, divý les a na neveľkej polianke uprostred tohto lesa našu chalúpku z brvien postavenú. Matka zavesila kolísku na konáre a pomáhala otcovi pri rúbaní dreva. Akiste to bola robota veľmi ťažká, lebo pokračovali v nej pomaly. Kraj to bol divý, plný Indiánov a zvierat. Živili sme sa sušeným mäsom a korenkami. Na okolí nebolo nijakej osady, mesta, ani bielych ľudí.

Náš statok zožraly divé dravce. Každú noc okolo chalupy bolo počuť hrozné vytie a krik. Keď nastala noc, vždy som sa veľmi bála a často som plakala, vtedy

ma otec vzal k sebe a ja som zaspávala v jeho náruči. Matka bola veľmi slabá a stále kašľala. Od veľkej námahy často ochorel i otec. Mnoho ráz nebolo ani čo jesť, no pri tom všetkom neponosovali sa a nehnevali sa nikdy na seba. I v tom veľkom nešťastí a životnej biede milovali sa nadovšetko a boli spokojní.

Kto vie, či po rokoch takej húževnatej práce by neboli mali milióny ako Marwitzovci. Ich osada by sa bola stala základom pekného miesta, boli by sme sa vrátili do vlasti. . . Ináč sa stalo! . . . Tak ako' tu na tejto poľane zostala len mohyla,

Umíkla. Dewajtis šumel lahodne a ten šum spre-vádzal jednotvárny a tesklivý šepot vín Dubissy. V tom ústraní žily len rozpomienky . . .

Marek počúval rozprávanie Irenky Orwidovej naj-prv ľahostajne. Potom však prisadol vedľa nej a úkrad-kotm hľadel na okúzľujúcu tváričku rozprávajúcej. Zachmúrená tvár obrova sa pomaly vyjasnievala, tvrdé rysy ľahodnély a prezradzovaly hlboké pohnutie.

— Boli ste vtedy ešte veľmi maličká? — opýtal sa zticha.

— Sotva som mala štyri roky. Ale také chvíle zarývajú sa i dieťaťu hlboko do duše. V jednu noc napadli nás Indiáni. Hodnú chvíľu sa bránil otec, ako mohol. Strieľal a matka mu zbraň nabijala. Jednako sa vo-drali dnuká. Jeden matke sekerou zatal do prs, dvaja hodili sa na otca a ostatní sťa šakaly oborili sa na korisť: vyrabovali všetko, čo sa vyrabovať dalo, Bože! Di-víte sa, že sa na to tak pamätám? Novorodeniato by to pamätalo! . . . Tma, vresk, pisk, tresk rozlámaných vecí, v tesných kútoch plno besných divochov a tiel chrčiacich v agónii...

Vytratila som sa z postele, trasúc sa sťa v zimni-ci, Hľadáam rodičov a ich ochranu, volám potichu: ma-ma, mama! Ale nik mi neodpovedal, lebo nebolo už du-še v matkinom tele, ktoré ležalo vedľa mňa a stydlo už!

Nemohla hovoriť ďalej. Zbledla a na jemné rúčky,

křčovite spletené, padlo niekoľko slz. Triasla sa skoro celá vzrušením.

Marek pozeral na ňu teraz už smelšie. Celá tá strašná scéna vraždy odrážala sa v jeho* duši, ako* by ju tiež videl a spolu trpel. A uvažoval zahanbený, že jeho všetok žiaľ, starostí a trýznenie boli ničím v porovnaní s utrpením toho štvorročného dieťaťa, márne hľadajúceho v tej hrôzyplnej noci záchranu pri prsiach mŕtvej matky.

V tej chvíľke zabudol, kto bola ona, čo stálo medzi nimi, zabudol, že nemá práva ozvať sa so slovom útechy k tej magnátke on, cudzí, chudobný. V duši jeho bolelo ho čosi neznámeho, dralo sa, tiahlo k nej, až to napokon vybuchlo na povrch.

Sklonil sa, vzal jej studenú a trasúcu sa rúčku do svojich rúk a pozdvihol ju k ústam. Pery sa mu chvely, hrdlo křčovite sťahovalo, hrozný žila! razdieral mu srdce.

— To bolí, hrozne bolí, nehovorte o tom, prosím vás, — riekol ticho a neobyčajne srdečne.

Pri tom súcitnom slove zalkala z hĺbky duše a dlho plakala. Potom sa trošku opanovala, utrela oči, odhodila vlasy s čela a pokojným už, ale smutným zrakom pozrela na neho.

— Nič zato, pane! . . . Hovoriť o tom nie je horšie ako snívať alebo stále to mať pred očami! . . . Toľko rokov už minulo, bol by čas otužiť sa. . . Od tej chvíle, ako som tu, je mi ťažšie, lebo som medzi cudzími, preto dnes plačem viac! Tam v Amerike mala som toľko priateľov, striehli ma pred tou rozpomienkou a teraz tu stále myslím . . . V otcovskom dome prichodia rodíčia vždy na myseľ — a moji sú tak ďaleko! A tak nevinne zahynuli . . . Myslite, že je to už všetko, čo som vám hovorila? Nie! Zažila som ešte horšie chvíle! . . . Matka môj plač už nepočula, ale ho počul otec. Mal na tele veľa rán, pokrytý bol krvou. Ležal sťa mŕtvola a jednak ma počul, našiel toľko sily, že pri-

plazil sa ku mne, vzal ma za ruky a vykĺzol z chalupy... Bola čierna noc ako peklo... Na kolenách sa zavliekol do húštiny, tam ma ukryl a sám klesol... Myslela som, že umrel. Bolo mi strašne. Pritúlila som sa k nemu a neopovážila som sa ani dýchať, nieto plakať... Vresk v našej chalupe trval ďalej. Iste povstala ruvačľfca o chudobnú korisť, bolo počuť i výkriky triumfu... Potom sa niečo zajasalo v tom smere, potom i na druhom mieste i na treťom...

Vytie a vresk sa rozmáhal stále... Až náhle vybuchla jasnosť k tmavému nebu, rozsvietila poľanu i les. Naša chalúpka stála v plameňoch. Indiáni obstali požiar vŕokol, a motajúc sa v akomsi bojovnom tanci, zanôtili divým, srdce prerážajúcim, strašným spevom... Prestrašená držala som otca za ruky, za odev volajúc: Mama tam, mama zhorí! Ale on omdlel od veľkej straty krvi a neprišiel k sebe. A žiara rástla, oheň zožieral toľkoročnú námahu a prácu, všetok náš poklad i drahé telo matkino... Na poľane zostalo pohorelisko a ruiny, práve tak ako tu na tejto... Nepriateľ sobral všetko!

— A váš otec? — zašeptal on,

Otec potom prišiel k sebe a keď sossbieral trošku sily, dovliekol sa i so mnou do prvej osady. Trafil na šťastie na pána Marwitza. Neskoršie chcel sa vrátiť do kraja, ale ako vo všetkom, i v tom sa sklamal. Teraz čoraz častejšie myslím, že mala som len tam ostať. Načo som sa vrátila? Je mi tu tak ťažko a pusto...

Pri tých slovách vstala, rozhliadla sa po poľane. Ani nezbadali, že je už úplná tma. Niekoľko bledých hviezdíčiek zjavilo sa na tmavom zafire oblohy. Rosa pokryla mach i trávu.

— Zdržala som vás tak dlho! Odpusťte! Tak sa zdá, že Čiarke nemyslí na návrat. Odplávam sama domov a čln mu odošlem.

— Akiste ho zdržali v Skomontoch na noc?

— Však mu patrí odmena za pošwické nudy, ktoré

znáša pre mňa. S Bohom a ďakujem vám za spoločnosť.
Či si niekedy spomeniete na Pošwice?

— Ak si želáte, môžem dnes tam byť!

— Z ľútosti, pán Czertwan? — opýtala sa podivným tónom.

— Prečo?

— Predsa nie pre vlastnú zábavu, —• myslím.

Neodpovedal nič. — Azda pre vlastnú trýzeň, — pomyslel, ale rozhodnutie svoje neodvolal.

Marek Czertwan prvý raz v živote opustil povinnosť. Márne ho čakal Ragis i Juchna, aj chorý Wojnat, márne bo -čakali v Skomontoch, na fare, v Zwirblach a Ejnikách. On ostal v Pošwiciach.

Keby bol predvídal nešťastie, ktoré malo na neho dopadnúť pre ten jediný deň odkladu, azda by nebol ostal. A potom, kto vie?

VIII.

Na jazere vo Wilajkách zapadla noc a prerušila prácu.

Dve partie táborily nad vodou, odpočívajúc v táboroch po celodennej namáhavej práci.

Z tábora Židov rozliehal sa hlasný rozhovor a škriepky. Pri ohnisku Zmujdzinov ustatí ľudia poukladali isa k spánku, niektorí spievali večerné piesne alebo odriekali modlitby, niekoľko ich bdelo, fajčiac, opatrujúc oheň. Sedel tam Marek, Gral, mladý Downar' a Ejnicki zo Sandwiloiv a uprostred nich driemal do plédu ovinutý Čiarke Marwitz, vyčerpaný celodenným lovením rýb a pohybom.

Večeru už dávno* užili a teraz usadili sa okolo Lukáša Grala, ktorý smutným tónom rozprával starú bájku:

— Krásna Egla bola jedinou dcérou bohatých rodičov a Chodievala každé ráno k jazeru v pustom lese na kvety, krásne spievajúc. Raz sa voda roztvorila a z jej hĺbky vystúpil zelený had a pozdravil ju ľudským hlasom: Vitam ťa, krásna dievčina! Bol som mladým princom -a bohovia krásy zmenili moju podobu! Volám sa Zaltis. Tamdolu vo vode mám zámok z burztynu/⁵⁵ záhrady z perál a tam dostávam svoju niekdajšiu ľudskú podobu. Nič mi nechýba, len mi je smutno, lebo som sám v tom nádhernom zámku, medzi toľkými pokladmi. Dni moje jednak plynú v smútku a túžbe, lebo nik sa so mnou nechce zasnúbiť. Sostúp, krásna Egla, buď kráľovnou mojej zeme a mojou ženou!

Egla naľakaná utiekla. Ale na druhý deň ju zas

³⁵ Beerstein.

niečo zaviedlo k vode a Zaltis vyplával znovu a prosil i zaklinal. Až po tretí raz ho poslúchla a šla za princom do hĺbky jazera! A tam na dne spadly s neho šupiny hadie a stal sa krásnym ako zore. Dal jej šnúry jantáru a perál. Zaviedol ju do izieb koralmi vykladaných a Eglá bola šťastná s ním niekoľko rokov. Dvoch synov i dcérku vychovala mužovi. Milovali sa ako slnko s kvetom a nič im k blahu nechýbalo. Až po mnohých rokoch spomenula si na rodičov, už starých, aj na rodných bratov. I začala prosiť muža, aby ju pustil k nim na návštevu. Dlho sa spieral a odkladal, až na^ pokon pristal s veľkým žiaľom. Choď, — riekol jej, — ale vráť sa chytro a volaj ma po mene. Ak budem živý, vyplávam, ale ak uvidíš na vode červenú penu, to je znak, že som zahynul.

Išla teda Eglá, soberúc i deti. Priniesla domov krásne dary, ale odkiaľ ich vzala, nechcela povedať, ba i deťom zakázala. Prvú noc išli bratia dozerať kone a vzali so sebou najstaršieho chlapca. Bili ho a mučili, on nič nevyzradil. Druhú noc pojali mladšieho, ale i ten mlčal ako skala. Na,-tretiu noc pojali dievčatko a to od strachu a bôžu vyznalo pravdu. Vzali teda bratia ostré meče, išli k jazeru a volali: Zaltis, Zaltis! Vyjdi ku mne! A keď potešený had vyplával, sosekali ho mečom a vrátili sa domov, nič nepovediac sestre.

A po týždni pohostenia zatúžila Eglá za mužom, a odoberúc sa od svojej rodiny, prišla k jazeru a volala podľa dohovoru, ale nik sa jej neozval, len červená pena vystúpila na povrch vody.

Žalostne zaplakala, že ho opustila, a v svojom žiali nedala sa potešiť ani matke, ani otcovi. Bohovia ju teda premenili na tmavú jedľu, staršieho syna v dub, mladšieho v jaseň a dievčatko v trasúcu sa obyčajnú osiku.

A dlhé roky vídávali ľudia tie štyri stromy nachýlené nad jazerom. Jedľa konármi svojimi objímala vodu a šumela stále: Zaltis, Zaltis, Zaltis!

Lukáš, ťažko vzdychnúc, zatíehol. Poslucháči driemali ukolisaní jednotvárnym hlasom vyprávajúceho. Túto bájku poznali -akiste už všetci.

Jediný Marek nedriemal, ale ani nepočúval. Súdiac po očiach, po celej tvári, duch jeho bol ďaleko. Hľadel poizorne do hladiny vodnej, meniacej sa a plnej pohybu, potom zas obrátil zrak na plamene ohňa, tu zas po hviezdnom nebi blúdil bezlesklým pohľadom; pohľadom, ktorý sústreďuje sa na ďaleký -obraz-mysle a -nevidí blízke predmety. Snil s otvorenými očami, on, divý Marek -Czertwan! . . .

Snil tiež o palácoch a pokladoch, ale nie z povesti, ale o skutočných, obtočených nivami obilia, húštinami hôr. Snil o pekných povozech, o livreji, o striebornom náčiní, kobercoch a kryštáloch, o -prepychu magnátskom.

Už ho teraz nezaujímali jeho- domček, ani mlyny, ani Zwirhle, ani zlatodajné jazero, ktoré mu donášalo stovky: on chcel tisíce. Mohla ho tá mravčia usilovnosť urobiť boháčom za desať rokov, on chcel mať však dnes milióny.

Op-a-oval ho akýsi mučivý pocit nespokojnosti, horúčky, znechutenia. Chvíľami ožil trochu, pohyboval sa rezko -a zas potom sedával ako mŕtvy, nepočujúc -a a nevidiac nič, čo sa dialo okolo neho-. Nebol to už jeho chladný pokoj, ničím nerušený, bol to- stav chorobný, ktorým trpel celý organizmus.

Všetci jeho spoločníci zaspali, on s Gralom bdel jediný. Martin muž, hoci sa oženil, spieval ako predtým žalostnú pieseň o zloim osude. Z úst jeho nebolo počuť iné len žaldbu. I teraz zbadajúc, že Marek nespí, začal mu rozprávať svoje starosti:

— Ustanovenie božské je hriech križovať, — ozval sa, kývajúc hlavou, — nijakého šťastia to nedá, len život otrávi! Nie od Boha, ale od s-atan-a pochodí taká zaslepenosť. Mal som odísť preč alebo vyklať si oči, -aby ju viac nevidely, vyrvať a pošliapať srdce,

aby ju viac nemilovalo. Hriešna je taká veľká láska a ja som ňou zhršil. Zato ma strestal Boh! Ťažko je pokutu znášať za hriechy, oj, ťažko! . . .

— Cudzie viny berieš na seba — odpovedal Marek. — Milovať je nie hriech, ale že je láska horké šťastie, to je isté. Málo je tých, ktorým donesie blaho a pokoj.

— Miloval si ty už vrele? — odvážil sa Lukáš na túto divnú otázku voči nedôverčivému a do seba uzavretému človeku. — Za Martou si nezelel ani nezúfal.

— Kto vie, čo sa za zubami skrýva, — odpovedal Marek prislovím.

— Za zubami ťažko ukrývať! — vzdychol Gral. — Už je len človeku ľahšie, keď sa vyrozpráva, poľahuje. Keby si miloval tak ako ja, nemohol by si mlčať, veru že nie! Povedal by si . . .

— Nie! — vyslovil Czertwan rozhodne.

V tej chvíli ďaleko odjiich rozliehal sa dupot koňa cvalom uhaňajúceho. Pozdvihli hlavy obaja. Marek, ako by sa ho boilo niečo dotklo, vstal a napäl v tú stranu zrak i sluch. Bez dôvodu začalo mu srdce prudko biť. Kto mohol tu jazdiť koňmo v tak neskorej hodine? Táto cesta nevedla do mesta ani do dediny.

Jazdec sa blížil každou minútou. Noc bola bezmešačná, ale veľmi jasná, tam, kde sa končily húštiny, vynorila sa konečne jeho postava a odbočila s cesty na lúku. Kôň uhaňal sťa blesk rovno k ohňu.

— Kto to asi môže byť? — zašeptal Lukáš.

Marek miesto odpovede podbehol napred i poznal zďaleka svoju Belku so žriebäťom.

Predtucha nejakého nešťastia dodávala mu sil. Cez bahnistú lúku bežal k poslovi. Na sto krokov pred ním zastal.

—• Kto je to? — Zakričal.

— Asz esu pone (ja som to, pane), — odpovedal zdychčaný hlas Grenisov.

— Čo si prišiel?

—• Pán kaprál ma poslali, aby ste sa hneď vrátili.
— Čo sa stalo? Chorý je niekto? Požiar?
— Pane, zle sa robí! Prišli Židia s mladým pánom a rúbu našu dúbravu!

Marek sa zachvel. Chcel vykriknúť, ale nemohol, chcel sa niečo opýtať, ale slovo mu nešlo z hrdla von. Ako človek omráčený hromom očervenel, oči mu podbehly krvou, údy sa mu triasly.

— Dnes popoludní prišli, — hovoril Grenis, utierajúc pot s čela, — pán kaprál ihneď odišli. Počul som, že ich mladý pán klial mrzko. Stihne ho zato nešťastie, lebo pán kaprál.. .

Grenis nedopovedal.. . Železná ruka Markova vydvihla ho zo sedla a hodila na zem, načo' mladý muž bez slova a bez rozmyslenia vyšvihol sa sám do sedla, chytil liace, obrátil kobyľu a letel ako strela.

Deväť míľ mal pred sebou; pozrel na nebo: 'bolo čierne, nikde znaku svitania. Štyri hodiny mal do rána, čas to bol veľmi krátky a ťažký pre starú už kobyľu. Bola ona síce vysokej ceny a hodnoty, ale zničená ponevieraním a zlou opaterou v Skomontoch. Teraz pod dohľadom Ragisovým napravila sa značne a hoci urobila už kus cesty, išla rezko, len niekedy nepokojným erdžaním volala svoje žriebä.

Celá myseľ Markova bola zaujatá tým, ako by sa najrýchlejšie dostal domov. Poznal kratšiu cestu o polovicu, ale zriedka kto sa odvážil na ňu, lebo viedla pustatinou, ktorú pretínaly dva močaristé potoky, ktoré sa vlievaly do Dubissy. Pre peších boly tu síce niekde lavičky a pre jazdcov niekoľko brodov, ale v noci nik sa tadiaľ nepúšťal, lebo ľahko sa mohlo zablúdiť a ľud tiež hovorieval, že po močiaroch blúdily duchovia utopencov.

O polnoci sa strhol vietor, plazil sa nízko, otriasal húštinami a krútil pieskom. Kobyľa strihala ušami. Nočné vtáctvo a sovy preletovali nad hlavou jazdca. Okolie stávalo sa čoraz divším.

Sklonený nad hrivou sústredil celú myseľ v zraku a na piesku pudom vyhľadával nejakú stopu, raz znak kopýt, druhý raz zlomenú haluz. Iných znakov nebolo. Šedivé mraky veľkými plochami ho mýlili a plietly mu cestu. Začal ľutovať, že sa dal týmto smerom.. Strach sa ho zmocňoval pred poblúdením. V tom prípade jazdil by i do rána bez toho, že by sa vedel orientovať.

•Pripomenul si matkine bájky o upíroch, ktorí číhajú na ľudí na takýchto miestach a vodíajú ich v bludné kolo, posielajú im márnivé zjavy, mučia ich až do svitu. Mimovoľne zdvihol ruku k čelu i k prsiam. Zaklínania zlých duchov, ako ho matka učila, zabudol už dávno, začal sa modliť „Otčenáš“.

Vtom Belka začala sa boriť do rozmoknutej pôdy. Boli neďaleko prvého potoka. Obzrel sa, nepamätal však, že by už niekedy bol išiel tadiaľto. Zaiste sišiel s cesty, ktorá viedla do brodu. Nebolo času sa vrátiť, hvizdol teda a dobré zviera vrhlo sa smelo napred.

Čierna zlovestná riečka tiekla bahnatou, rašelinaťou pôdou. Bekla striasla sa a skočila do vody. mŕľ siahala jej po kolená. Chrápala divo . . . Vybýdla predsa. Na pevnej pôde sa zastavila na chvíľku, zdychčaná, spečená, trasúc sa celá od námahy. Odvrátila hlavu a volala žriebä. Odpovedalo jej slabo, žalostne. Marek netrpezlivo trhal uzdu, kobyľka zastenala ako človek utrpený a išla ďalej poslušne, napínajúc posledné sily. Prešli hodný kus -cesty za potokom, keď sa prvý raz potkla. A ako by sa zahanbila, pridala do behu. Beh jej bol horúčkovitý, nerovný. Marek cítil, že sa triasla ako v zimnici. Prebehli niekoľko míľ ... Na východe začalo svať.

— Hej, Belka, hej! — zvolal, úzkostlivé pozrúc v tú stranu.

Cválal bez cesty ďalej, ta na východ, kde bol nepriateľ, ktorý chcel vziať chudobnému pracovníkovi jeho potec.hu, jeho vlastníctvo, jeho poklad.

Keď si na to pomyslel, už pri samej myšlienke perly potu výstupov, aly mu na čelo, škripal zubami a prsia mu svieralo zúfalstvo. Skláňal sa čoraz nižšie a povzbudzoval úbohé zviera temer v bezvedomí. Len čím skorej! Len keby sa deň aspoň raz oneskoril, aby mohol prísť na čas, zachrániť starého protoplastu dúbavy, ktorý toľké veky šumel nad milovanou Zmujdzhou!

Vo vŕbovom venci začernel sa druhý potok. Belka zaváhala chvíľku a skočila do vody. Statočné zviera! Žily nabehly jej pod kožou, s bokov sa kúrila para. Na breh sa ťažko vydriapala a znovu zaerdžala.

— Daj mi oddýchnuť, pane! — zdalo sa, že prosí. — Daj odpočinuť . . . slúžila som ti, nakoľko silly stacily . . . Toľko mi! . . .

Ale Marek nedbal na nič. Na východe rozjasnievalo sa každou chvíľou. Kobyla potkla sa veľmi a padla na kolená. Strhol ju a udrel strmeňmi. Vyskočila, hodila sa voslep, zapletajúc nohami. Bežala ešte päť minút a znovu padla, chrčiac ťažko. Podvihol ju uzdu, chcela ísť ešte ďalej, ale síl už nebolo... Svesila hlavu, márne hľadala rovnováhu, zvalila sa na zem, pritisnúc i jazdca.

Len teraz sa spamätal. Pochopil, že utrýznil to nemé zviera, že stalo sa jeho obeťou. Opanovala ho ľútosť. Vzchopiac sa, vyslobodil sa zpod koňa, uvoľnil mu popruhy a pomáhal vstať. Ale Belka skončila už svoju službu statočne a do posledného dychu. Ťažko stenajúc dokonávala v tej púšti, ďaleko od domu. Nevábila ju už ani voda, ani obrok, ani pohodlná mašťa. Oči zaťahovaly sa beľmom, z nozdier tiekla jej krv. Unavené údy triasly sa a vypínaly v predsmrtných krčoch.

Dobehla cieľa . . .

Marek ju rozsedlal a chvíľu pozeral so ziaľom na muky šľachetného zvieraťa, potom opanovala ho strašná zlosť, tichá, ale neúprosná, akú poznajú len duše tiché a do seba uzavrené. Striasol sa celý. Zuby zaťal,

čiapku zatisol na oči a bežal veľkým krokom za tou jasnosťou, ktorá bola predzvesťou blížiaceho sa rána.

Kohút! už spievali a ďaleké štekacie psy doliehalo až sem. Ta on ponáhľal sa čoraz chytrejšie. Keď našiel cestu, na východe zajasaly červené ranné zore. Nastával pekný, jasný deň.

Dedinka sa sotva prebúdzala, keď ju nechával za sebou. Nik ho nevidel, len Margas ho zavetřil a bežal za jeho stopou. Vrcholy dúbavy pozlátalo vychádzajúce slnko. Stála ešte a šumela, ako obyčajne, vítajúce svojho majiteľa. Zvoľnil trochu krok a uľahčene si vydýchol, keď vtom do sboru tichého a vážneho šumu konárov vmiesil sa akýsi tupý prerývaný zvuk, na pocity ktorého všetka krv búšila chodcovi do tváre a sfarbila mu celé oči.

Ako lev na obranu svojho ležiska skočil Czertwan a o niekoľko sekúnd našiel sa na poľane, len na pár krokov od svojho starého druha.

Pozrel — a zaručal ako lev.

Na Aleksotinom kameni, tam, kde pred rokmi stála Juľka deklamujúca, kde pred týždňom Irenka Orwidová vyprávala mu svoje deje, kde toľko ráz sám dumal, stál teraz obrovský Zid, v špinavom kaftane, s veľkou rozčuchranou bradou. Hlavu mal vypätú hore, v ruke držal sekeru a rúbal ňou do starého duba, probujúca, či je súci na dúhy.

Za každým úderom odletelo za hrst kresanie na zem a z kmeňa ozývalo sa dunivé stonanie. Konármi starého duba prechádzalo chvenie až k samému vrcholu, odkiaľ vyplašený bol sivý orol, ktorý zakrúžii nad hniezdom, žalostne škrečiac.

Markove ústa onemely. Zdalo sa mu, že niekto seká do živých údov, že strom žaluje sa na bolesť svojím chvením a stenáním . . .

Na chvíľu stratil pamäť. Čo to bolo? Orkán? Zid náhle schřal a našiel sa vo vzduchu. Železné dlane vyzdvihly ho dohora, zatriasly ním ako plachtou a

o chvíľu ako skala letel oblúkom, padol ohlušený na niekoľko krokov od duba a ležal zamdletý, bez pohybu.

Sekera vypadla mu z ruky, Marek ju schytil a priskočil k Židovi. .. Čo chcel urobiť, sám nevedel. Zúfalstvo mu zatemnilo oči, myseľ i rozum. Robil pod dojmom pudu, obrany, žiaľu a pomsty. Nepamätal sa na nič!

Ten Zlodej, podvodník ležal pri jeho nohách a chrčal; nech má bolesť za bolesť, krivdu za krivdu!

Zdvihoil sekeru... Boh vie, čo by sa bolo stalo, keby ho v tej chvíľke nebol chytil niekto za rameno. Stalo sa to tak neočakávane, že pustil sekeru a obzrel sa, presvedčený, že druhý Zid pribehol na pomoc.

Oči jeho krvou podbehnuté, divo' blýskajúc zpod svrašteného obočia, stretly sa s bystrým, prenikavým zrakom Irenky. Stála tu a stískala rameno silno, celá bledá, zadychčaná a hrozne preľaknutá!

— Čo sa vám stalo? — zvolala prekvapeným hlasom.

Mlčal. Hruď mu pracovala ako kováčske mechy, zuby blýskaly sa z polootvorených úst, poť rinul sa mu s čela, na ktorom navrely žily ako šnúry.

— Odhoďte sekeru! Čo sa tu stalo? Čo vám urobili tí ľudia? — opytovala sa ho rýchlo, odťahujúc ho nabok. Vzala mu sekeru z ruky.

Ešte vždy mlčal, ale začal sa už spamätávať.

— Prečo ste chceli zabiť tohto človeka? Spamätajte sa! — hovorila, celá sa trasúc.

Pohľadom ukázal jej Dewajtis a stopy sekery na ňom ako čerstvé rany.

— Chceli soňať váš dub? A kto im to dovolil?

Ťažko otvoril ústa.

— Brat!

— Pán Witold? Bezprávne? Tak bráňte sa, ale nie takýmto spôsobom. Tam, hľa, moja loďka stojí pri brehu. Choďte do Pošwíc, zavolajte žandárov, domáhajte

sa práva. Sú tam pre vás moje kone i sluhovia. Odcestujte čo najrýchlejšie!

Spamätal sa úplne. Krv ustúpila mu z tvári, ale sa nepohol. Svesil hlavu -ako- zahanbený a po chvíľke riekol:

— Ďakujem vám! Trápenie moje a starosti ovládal som až dosiaľ, ale dnes to všetko prekypelo. Keby nie vy, bola by tu tiekla krv.

Hodil okom na Žida, utrel si rukávom pot s čela.

— Od polnoci som letel sem, až mi kôň odpadol únavou, potom som bežal ako šialený. Rozhorčenosť moja rástla každým krokom a keď som toto uvidel, oslepol som od zúfalstva. Boh je však láskavý, došiel som predsa ešte včas.

Oddýchol si zhlboka a už upokojený pristúpil k stromu.

— Toľké veky stál tu a všetko, prežil! Desiatky pokolení ho striehlo, chránilo, a tu ti prídu takí naničhodníci, ktorí ani pamiatku, ani ducha otcov v hrudi nenosia. Ťažké iby to bolo dopustenie, ťažká skúška! Aká by bola naša cena, keby sme si nevedeli udržať a uctiť takúto' pamiatku starej slávy a čnosti. Akými činmi ju dosiahneme my, ako ju vybudujeme znovu, ako udržíme?

Azda ešte nikdy nevyšlo- toľko slov zo sovretých úst tohto samotára. Ako keď zpoza chmár vykukne slniečko, tak v tú chvíľku vyrazil na povrch z hĺbky duše skvelý záblesk toho, čo tam na dne vo večnej tíši žilo, túžilo a bolelo. Vyzeral teraz ako- vymenený, zapadlé oči sa -mu roziskrily vrelým zápalom rodolásky.

Nikdy pred nikým nebýval taký. Odkiaľ sa mu v prítomnosti skoro cudzej osoby draly tie slová, krv udierala do- srdca i do tvári? Prečo jej tak dôveroval a veril? Odkiaľ bral istotu, že ho ona porozumie?

Vytušil azda bratskú dušu i cit v jej zlatoskvúcich očiach, uprených vážne na jeho tvár?

— Nebudujú trúdy, ale včely, — odpovedala slávnostným tónom Irenka Orwidová. — Tí, čo tak myslia a cítia ako vy, nedajú tomu, čo je dobré a slávne, padnúť. Neobávajú sa, ale verte, že obránime ten dub i to, čo predstavuje!

Usmiala sa k nemu s dôverou. Vystrel sa, /dvíhol vyzývavé hlavu a riekol:

— Obránime! Kým ja žijem, Dewajtis môj nepodľahne sekere. Ďakujem vám ešte raz!

— Choďte teraz k žandárom a na súd. Ja ostanem tu na stráži. Dužb váš bude bezpečný. Nik sa ho nesmie dotknúť.

— O chvíľku vám pošlem pomoc, ale i od nás zaiste niekto príde. Môj krstný ma bude hľadať. Budete taká láskavá a poviete mu, kde som išiel.

O chvíľu ho už nebolo na poľane. Margasovi kázal ostať. Verný psisko sa teda uložil k nohám Irenkiným a strážil.

Irenka sedela na skale a zamyslela sa, pozerajúc do húštiny, kde jej zmizol s Očí. Potom vstala a poslala k ležiacemu Židovi.

Pomaly sa preberal z mdlôb a zo strachu. Začal jojčať a stenáť.

— Keby som sa bola o minútku oneskorila, — pomyslela si s mimovoľnou hrôzou, — kde by si bol býval už zajtra, bohatier! Boh bol milostivý!

Medzitým v dúbave dialy sa zvláštne veci. Bolo počuť z diaľky nárazy sekier a volanie, potom nastal krik a shon. Hlasy ľudské miešaly sa so štekotom psov a dupotom koní. Cez poľanu prebehlo niekoľko ustrašených veveríc a vtáctvo štebotalo na poplach.

Irenka obzrela sa zvedavo. Ci to boli nepriatelia a či pomoc?

Náhle z húštiny ukázali sa pôvodcovia hluku. Bol to Rymko Ragis so svojím štvornohým oddielom, za ním pešo a na koňoch mládež z dediny. Na pohľad

pošwickej dedičky starý užasol. Sprievod začal kričať, vidiac tam ležiaceho Žida. Hodili sa k nemu.

— To je sám vodca, ten, čo kúpil dúbavu. Ach, lotor! Zabilo ho niečo. Vidíte! — To „niečo" vyšepkali tajomne, žehnajúc sa bojzlivé. Ragis podišiel tiež k nim.

— O, hej, umrel! Hovoríte bodajčo! On žije a žiť bude na škodu každého statočného. Ak ho i niečo pridusilo, to si zaslúžil! Ho, ho, ho!

Úkosom pozrel na Irenku. Porozumel, čia ruka to bola, a uhádol hneď, že to musí ostať v tajnosti. Báł sa jej svedectva, skúmal ju zrakom.

— Chlapci! — zvolal, — teraz do roboty! Rozdeľte sa na dve partie a utekajte k tým ľuďom, čo sme ich rozohnali. Ale bez „gvalu". Sadnite si nablízku a len dozerajte. Ak vezmú do rúk sekery, vtedy si peknúčko vstaňte a sekery von z hrsti. Nič viacej. Rozumeli ste?

— Rozumeli! — zvolali shorom parobci a zvyklí poslúchať čarodeja rozbehli sa na všetky strany.

Len to čakal Ragis. Chytró sa priblížil k Irenke, zažmurkal očkom, snížil hlas a ticho sa opýtal:

— Bol to Marek?

— Áno, — odpovedala.

—• A videli ste to? — ukázal na Žida.

— Videla, — prisvedčila hlavou.

Krivý složil ruky ako k modlitbe.

—• Nehovorte to nikomu, slečinôčka! — prosil odane. — Celý život krivdia môjmu chlapcovi. Krvavý má život od kolisky. Ako ten divý zver, ktorého psi napadnú, bráni sa a oháňa. Neurobil on to zo zlosti, ale zo zúfalstva. I najpodlejšie zviera bráni, svoje, a jemu i to ostatné chcú vyrvať. Súd sa neopytuje na dušu, on len činy súdi. Nesvedčte proti nemu!

Na to prehováranie, ktoré len čiastočne rozumela; temer sa urazila. Potriasla živo hlavou a po chvíľke odpovedala:

— Pán Czertwan išiel pre žandárov a ja strežiem tohto. Ratujte Žida.

Starý sa rozveselil. Starosť zmizla s jeho vráskovitej tvári, S uznaním a pýchou pozrel do jej očí.

— Šľachetnosť prebýva vo vás. Aj rozum! Hoho, hól! Múdra rada. To sa rozumie! Treba ho ratovať.

Po Ragisovej námahe Žid po chvíľke prišiel k sebe, sadol si na zemi a smutným zrakom pozeral vôkol.

— A čo to, pán kupec, azda ste dostali záchvat? — opýtal sa naivne Ragis.

— Aj, gvalt! Čo to bolo? Kde je ten zbojník? Zabíli ma! Gvalt! Ja to dám na súd. U mňa je hlava puknutá, u mňa srdce odskočilo! Ja zabitý! Ja mŕtvola. Ajej, ajej!

— To- ste sa iste za hniezdami škrahali, spadli ste so stromu a dokalčili sa.

— Čo to, hniezda? Čo to, spadol? Ja les kúpil. Mňa zabíli! Ja podám súdu.

— A koho? Keď sme my sem prišli, tu nebolo živej duše!

— čo to, duši? Čo to, prišli? Ja toho starý duba proboval. Mňa kto chytil a zabil. U mňa hlava odpadá, u mňa prsi bolí! Ja zabitý.

— Boli ste akiste opitý, keď ste išli do lesa, a opitý, keď vás niekto chytil. Nebolo treba starý dub rušať. V jeho pni väzí zlý duch, preto- sa ho nik netýka. Keď sa urobí len škára v kôre, zlý duch vyletí a hrdúsd. Vy ste dotiaľ kloпали, kým nevyletel.

Žid sa rozhlíadol okrúhlymi očkami. Odmeral krivého aj Irenku.

Tí nemohli byť jeho útočníci,

Pripomenul si robotníkov i to, že odpredávateľ sa mu kázal, s rúbaním ponáhľať, zdvihol sa na nohy.

— Och, och, — jojčai. — Celé zdravie mi vyňali! Och, och!.. .

Shrbený, krivajúc, vliekol sa do hory. Za ním Ragis pohrozil sa rukou.

— Choď len, choď! — zamrmlal Ragis. — Môžeš ďakovať Bohu, že ešte dýchaš.

Na poľane oistali tí dvaja, verní prenasledovanému. Irenka 'by sa bola rada porozprávala so starým, ale nemala so sebou knižočku rozhovorov. Musela len počúvať a odpovedať posunkami.

Ragis nedržal sa podľa zvykov Markových. Ústa sa mu nikdy nezamykály. Vedel hovoriť s ježom i jastrabom, s pánom i sedliakom! Nestaral sa, či ho rozumejú a počúvajú.

Vyteperil sa hneď na kameň a obzeral pozorne rany na dube.

— Nič mŕu nebude! — rozhodol, — ešte sto pokolení prežije. Húževnatý starec! Oho, ho, také rany, to je nič. Tie sa zahoja i bez bedrienca slečny Anety.

Sišiel na zem a spozoroval Margasa.

— I ty si tu, blázon? Opustil si pána a koho tu strážiš? No, dobre, dolbre! A nevedel by si, kde je Belka? Iste ju Marek špatné zmoril a v tom spechu azdla i do Dubissy vohnal! Úbohá Belka! Taký chlapčisko, ten Wiitoid, a starých ľudí preháňa dnes, čo ani dychu nedopadnú. No bude mať teplý kúpeľ, keď sa Marek vráti so žandármi! Ale dobre mu! Kde sa len vzala taká zlá zelina v tej rodine? Fúj! Maznali ho, hladkali, všetko mu k vôli robili, lebo bol pekný, uhladený! A vychovali si také potešenie! Oj, biť ho, biť, biť, kým len dýcha!

Sadoil si neďaleko Irenky, zapálil fajočku, niekoľko ráz potiahol, pozrel na ňu bokom a opýtal sa:

— Neškodí vám dym dohánu?

— Nie, nie! — odpovedala s priateľským úsmevom.

— Tak ďakujem! Fajočka vojakovi je často miesto jedla a nápoja, tiež nahrádza zábavu, spoločnosť i rodinu! I Marka som tak učil: ty, synku, po večeriach nebehaj, keď máš voľnú chvíľu — to si zapáľ na fajočku a prizerať sa — dymu.

Irenka zasmiala sa veselo. Zvláštna to bola rada pre mládenca, ale tak sa zdalo účinná. Marek v jej prítomnosti nikdy nefajčil, ale niekoľko ráz videla h© sedieť sbrbeného, zahľadeného do kotúčov dymu. Co v ňom videl? Co mu nahrádzalo rozhovor a zábavu?

Ragis zadivený nad jej veselosťou sa tiež usmieval.

— Niet horšieho, slečínôčka, iako prázdne reči a večerné behanie! Čo máj z toho, že behal do Wojnatov? Utopil srdce v 'blate a chcel vietor do siete chytiť. Raľz ma neposlúchol a i to obanoval. Nebolo by lepšie, keby bol so mno-u doma fajočku vyfajčil?

— Čo je to do Wojnatov? — opýtala sa,

— To jeho ujček sa tak volá. V susedstve bývame s ním. Mal chovanicu, mladú a nie špatnú! Museli mu podhodiť ľubovníka, bo nestálo to iza toľkú náma-hu. Zamiloval sa a chcel sa ženiť a ženiť! Aha, pravda: Chyť vietor do siete! Oho, ho!

— Oženil sa? — opýtala sa so zrejším záujmom.

Ragis sa zasmial víťazne.

— Ho, ho! A videli ste vietor v sieti? Tak ani to nik neuvidí! Hneď po Vianociach sa vydala! Chlapčisko celý sa zmenil od súženia a ja som sa tomu tak tešil, že sa to tak stalo. Radšej jeho súženie ako takú ženu! To je pravda! No my mu spravíme veselie, ale inakšie!

— A aké? — vyzvedala sa Irenka, ale už celkom vážne.

— O pár rokov, nech len obrastie perím, — hovoril voľne, ako keby rozprával kmotrovi alebo slečne Anete. — Z roboty vybrdne, majetok povypláca, všetko si zariadi i idom vystavi. Potom mu pôjdeme na vohľady. Starý Rymwid má jedináčku ako srnku a robotnú ako včéla. U Olechnowiczov sú 'dve dcéry, v Jurgiszkách — kde často chodieva — je tiež dievča bohabojné a dobré. Bohatú on nechce, sám mi hovoril onehdy. Vezme si chudobnú, ale rozumnú a dobrú. Ho, ho!

Len aby tie starosti a Witoldove výčiny mal už za sebou.

Zatichol na chvíľku. V tom dyme z fajky videl zaiste to vysnené veselie.

Irenka svesila hlavu a v bielych zúbkoch hrýzla steblo trávy.

Pozrela na Ragisa ako by s výsmechom vo figliarskych očiach a vstala.

Slnce už bolo vysoko. Po jasnom ráne nastával chmúrny deň. Silný vietor dul od Dubissy a hučal ako predzvesť búrky. Marek neprichádzal.

— Azda vám niečo treba? — opýtal sa starý, tiež vstávajúc. — O chvíľku dostaneme asi dážď a možno i búrku! Dobré, že som včera seno solbral. Ponáhľajte sa domov pred búrkou.

Záporne zakrútila hlavou. Obchádzala poľanu pomaly a za ňou sa kriatal Ragis, hovoriac k stromom, ku chmáram i k svojim psom.

— Čo je to? — spýtala sa, zastanúc náhle na mieste.

Pod nohami mala otvor akejsi zasypanej studne, bujne trávou zarastený.

— To sú diery, — vysvetľoval, — z podzemnej chodby zámku. Hovoria, že pod celou dúbravou ich je plno! Ale sú zasypané. Takých dier je niekoľko. Hlboké sú tam chodby a tiahnú sa až k rieke.

— Boli ste už v nich?

— Azda mi je život milý! A po čo by tam mal ísť? Na poklady som nie lakomý a beztak ich tam nik nenájde! Marek voľakedy ako chlapčisko túlal sa tam, huncút! Chcel som ho vysekať preto. Nenašiel ani zlata ani vína, o ktorom pletú, -len voľakde v úlome našiel lebku a zhrdzavený topor. Ledva sa dostal živý von, tak tam bolo dusno. Viac už potom nešiel. Z našich by sa nik na takú výpravu neopovážil, iba on jediný! Neponerajte tam! Fuj! Ešte vám netopier vyletí do tvári, aj zem sa môžeосуť. ..

Búrka sa pomaly blížila. V diaľke už hrmelo..

Náhle psi Ragisovi vyskočili so štekotom a bežali napred k podivnej postave. Keď sa priblížil, poznali, že je to Marwitz v gumovom plášti a celtovom klobúku, v jednej ruke držal dáždňik, v druhej niesol šál a nejaký biely balík.

Spozorujúc Irenku, zakýval rukami ako maják starosvetského telegrafu.

— Odkiaľ si sa tu vzal? Domyslel si si, kde som? — zavolala.

— Czertwan imi povedal! — odpovedal zadýchčasný. — Kone vzal a odcestoval ako šialený. Nič nerozumiem, čo sa tu deje?

— Odpredali mu bezprávne dúbavu. Zid rúbe!

— Zlynčovať ho! — rozhodol po americky.

• Tu nedospeli k tej americkej spravodlivosti. Čo to nesieš?

— Šál pre teba a raňajky.

Sadli si pod dubom. Ragis prizeral sa zďaleka. Naokoľko cítil sympatiu k Irenke, natoľko nemohol vystáť chudorľavého Američana.

— Strašidlo do záhrady, — mrmlal si pre seba.

Irenka rozvinula biely obrúsok. Zjavila sa v ňom fľaška, chlieb, paštéta a cukrovinky. — Boly to raňajky podľa nápadu Clarkovho.

Siahla živo po fľaške a po poháriku. Podbehla k starému, naliata plný pohár a podala mu ho so srdečným pohľadom.

Vypil, utrel si fúzy a až sa oblizol.

— Orwidovské storočné! To je hej trúnok! Ďakujem, slečinka. Hneď ma kosti menej lomí! Oho, ho!

Pozvala ho vďačným pokynom ruky na raňajky pod starý dub.

Zasadli vo troje, jedli naponáhle, lebo dážď už začal padať.

— Zmoknete, — strachoval sa Ragis a Marwitz dodal:

— Vráť sa, Iry! Ak chceš, ja ťa tu zastúpim, hoci
— na slovo — neviem, prečo tu sedíme?

— Pre rozmanitosť, môj drahý, — odpovedala so smiechom, nestarajúc sa o búrku. Nakŕmila paštétou Margasa, okrútila sa do šálu a pokojne hľadela na dážď.

— Kde ten Marek čupí? — mrmlal Ragis.

Dážď padal čoraz hustejší. Hromy ibily a vietor dul tak silný, že vrcholce dubov len tak uhýna'lo. Soskupili sa všetci pod ochranné konáre Dewajtisa. Chmáry slúčili sa v jednu čiernu oponu, po ktorej križovali blesky.

— Iry, zmokneš! — volal Marwitz, márne sa usilujúc udržať nad ňou dáždnik.

— Už som zmokla, — upokojovala ho veselo. — Hľaď, aký to strašne-krásny obraz!

—• Ja milujem nadovšetko pokoj, — žaloval sa smutne.

— Azda Žida zabije, — potešoval sa Ragis pri každom blesku. — Ale kde je ten Marek?

Marek došiel cieľa. Pošwický kôň doniesol ho do mesta. Peniaze ako by zelektrizovaily žandársky personál. Vrátil sa hneď poštovým povozom i so žandarmi. Predstavitelia poriadku zmokli trošku, ale potúžili sa v jurgišskej krčme a celí prejati vážnosťou svojej úlohy zastali na mieste. Tam na kraji dúbavy ležalo desať státych stromov, na nich sedela hromádka dreverubačov, opodiaľ mládež z dediny a v prostriedku Zidkupec, trhajúc si vlasy, zllorečil a duril svojich robotníkov do rúbania.

Videl, že celú vec prehral. Srdil sa v bezmocnom hneve.

Búrka už prešla. Za dúbavou však začala sa iná medzi ľuďmi.

Úradníci zakázali ďalšie rúbanie na základe Markovho osvedčenia. Ten, kto les predal, nebol jediným dedičom, nemal teda práva predávať spoločný majetok.

Spísali protokol. Robotníkov rozohnali.

Na bojišti zostal iba Zid, Marek a polícia.

— Talk, čo to bude — opýtal sa kupec bezočivo a vyzývavé. — Tu bol gvalt, mňa pobili, ja podám žalobu! Ja dal peniaze, dajte mi peniaze!

— Ja som nevzal! — odpovedal Marek.

— Ale váš brat vzal! Čo to bude. To gvalt! Zbojstvo, podvod.

Úradníci skončili svoju činnosť. Dorozumejúc sa ticho s Czertwanom, odišli hvízdajúc. Akiste boli radi, že svoju povinnosť skončili. Marek sa poďakoval zemianstvu z dediny za pomoc, opýtal sa na Ragisa a pohol sa k poľane. Zid išiel za ním.

— Ja svoje peniaze nedarujem! Alebo les alebo kapitál mi oddajte! Prečítajte kontrakt, zaplatil som desaťtisíc rubľov v hotovosti. Ja ich nedarujem.

Marek mlčal. Azda ani nepočúval.

— No, pane, načo sváry? Ja vám ešte desať doplatím! Oddajte mi les. Dávam už viac, ako je hodnota. Načo proces a avantúry? — pokúšal Zid, zmeniac hnev v pokoru.

Zas len mlčanie. Zid dychčal ani v ťažkom boji. Proboval ešte jeden spôsob:

— Pane, ja mám na pätnásttisíc zmenky od vášho brata. Všetky vám dám za ten les. Platím na váhu zlata. Vyrovnajme sa!

Cez konáre stromov zasvietilo slnce s poľany. Marek utkvel tam očami a pridal do kroku. Zid začal zúfať. Tvár mu sčernela, oči zlovestne zasvietily. Prebehol ho a zastal mu cestu.

— Nechcete? — vypovedal zlostne, — bude proces! No vaša vôľa, ale pamätajte, ja sa vám viac prosiť nebudem! Len aby ste to neobanovali?

Mladý človek svraštil obočie a rukou odtisol ho s cesty.

— S cesty, potvora! — zmrmlal, — choď, kúš,

hryz, ale dúbavu nedostaneš ani za milióny! Ona bola moja, je a bude! Pamätaj!

— No zapamätám, — odpovedal Žid, zastanúc na mieste.

Na polianke uzreli už vracajúceho sa Marka. Vstali všetci traja a Irenka teraz sama prvá podišla k nemu.

— Tak, čo je? Kde sú žandári?

Už odišli. A vy ste tú búrku prežili? Či sa vám to vyplatilo? Zmoknúť, prechladnúť a načo? — riekol ticho.

— Nezmokla som horšie ako vy. Že načo? Nuž, tak sa mi to páčilo. Už nerúbu?

— Nie. Všetko je na pokoji. Ach, i krstný je tu, i pán Marwitz!

— Strážili sme spoločne váš strom! Čo budete teraz robiť?

Ragis podišiel bližšie a zďaleka volal:

— Kde je Belka?

Marek hodil rukou.

— O tú sa už nestarajte, povedal smutno. — Padla mi za Lejkou dnes v noci.

— Život si z nej vyhnal? Ach, škoda, škoda! ... A žriebä? ...

— Neviem, čo sa s nim stalo. Možno, že tiež padlo,

— Či si sa zbláznil? Celá naša chudoba zmárená cez jednu noc a teba to ani nemrzí?

— Niet času. Musím dúbavu zachrániť. Idem do Kowna...

Starý očervenel od žiaľu i zlosti nad tou ľahostajnosťou, odpľul si, a zavolajúc si psov, bez rozlúčenia ponáhlal sa hľadať Belku i žriebä. Bolo mu ľúto obľúbeného koňa i mladého maznáčika, ktorý bol vraj tak rozumný ako človek.

Doma sa ani neohlásil, hoci bol do kože premoknutý. Dlho sa potuloval v tom divom kraji, ale našiel nič. Napokon už pred samým večerom prišli

na stopu psi a zaviedli ho na to miesto, kde šľachetná Belka ležala už stuhnutá, celá ublatená, s usadnutou krvou na nozdrách. Sedlo ležalo pri nej. Nad ňou s ovisnutou hlavou stálo smutné žriebä — sirota — träsúce sa zimou i hladom. Vôkol krúžily čierne krkavce a spievaly statočnému zvieraťu pohrebnú pieseň. Smelšie vrany spúšťaly sa až dolu a nazeraly do jej sklených očí.

Ragis, oprúc sa o palicu, stál tam hodnú chvíľu a bolo mu skoro do plaču. Potom sa jeho žiaľ premenil v zlosť a začal zlorečiť.

— Do pekla s vami! Zlodeji, klamári! Ako tie krkavce beriete pot, sily, zdravie i groš krvavé vyrobený! ... Úbohá ty starena, zaslúžila si si lepšieho konca! Ale vlkom a krkavcom ťa nedám, to už nie! Vykopem ti hlboký hrob a tam ťa pochovám. Lepšia si bola ako ľudia! ... Už mi viac nevstaneš, neposlúžiš, nepočuješ moje volanie. A ty, sirôtka, neplač. Mat' tvoja ťa už síce nenakrmi ani neohreje, ale ja ťa neopustím a zahynúť ti nedám. Pôjdeš aspoň ty so mnou. Poď a neplač tak žalostne.

Potiahol ju za sebou a ono, chúďa, išlo poslušne a žalovalo sa bôľne.

Krkavce krákaly čoraz tiahlejšie, spúšťajúc sa nižšie a nižšie ...

Nad pustatinou sniesla sa tmavá noc a zavládlo ticho. Len žalostné erdžanie žriebäťa unášal vietor v diaľ ...

IX.

Pustou hiadskou neskoro večer monotónnym cengotom kotúľal sa poštový voz.

Na jurgišskom chotári neďaleko Dubissy cengot zatíchol, lebo voz zastal a vystúpivší muž zaplatil kočíšovi, tento poduril kone a uháňal svojou cestou ďalej.

Pocestný, miesto aby sa poberal rovnou cestou k rieke, zabočil a postrannou cestou pohol sa smerom do Pošwic. Mesiac v úplnku vyplával na vyjasnenú oblohu a zvedavo mu do tvári nazerál.

Tento, ako by sa hanbil svetla, pritisol na oči čiapku a ukrýval sa do tône stromov a krovia, rastúceho okolo cesty. Na každý šelest podozrivé nadstavoval uši. Išiel ako zlodej. Čím bližšie bol k veľkostatku, tým opatrnejšia a pozornejšia bola jeho chôdza. Niekoľko ráz i zastal, váhajúc, ako by sa chcel vrátiť, jednako po chvíľke rozmýšľania poberal sa ďalej. Nad jeho rozvahou zvíťazila tuha, keď zabudol odrazu na svoje povinnosti a miesto domov vkrádal sa sťa zlodej do nenávidených Pošwic.

Pri záhradnom plote zastal znovu. Tôňa stromov kryla ho úplne. Dal dolu čiapku a utrel si pot s čela. Za túto chvíľku uspokojil mesiac svoju zvedavosť, lebo zazrel do chmúrnych očí Marka Czertwana a strieborným jasom osvietil jeho ostré črty.

Čo chcel tu dnes v týchto neskorých hodinách? Veď nemusel sa už sem vracieť ako inokedy. Bol už voľný!

Keby ho bol stretol Lukáš Gral s tým výrazom nepokoja a tuhy, s akým šiel cestou, bol by mu mohol zopakovať to, čo sám počul na svoj nárek: „Máš,

čo si chcel". Ale Gral tu nebol a lásku a utrpenie zamícnutého Zmujdzína videla jedine ako on mlčiaca noc a počul ho len dobrotivý Boh, ktorého v tichej modlitbe prosil o pomoc.

Taký je osud človeka! Neúprosný a pomstivý. Postrelal Marka práve tými Pošwicami, kde tak často nariekal, odkiaľ sa tak veľmi chcel vyslobodiť. Privádzala ho tam teraz nie nevyhnutnosť ani povinnosť, ale akási horká, neprekonateľná túžba. Osud pohrával si s jeho hrdosťou, hlavatnosťou, sťa upír prenasledoval ho dňom i nocou, hnal ochabnutého k návratu na miesto niekdajšieho vyhnanstva.

Ako trest prijal si otcov rozkaz a nariekal si. Choď teraz ta sám, lebo bez toho trestu už nemôžeš žiť.

Stojac pri plote, počul to stále. Tá myšlienka rozpálila mu chladné oči, svierala krčovite ústa i hrud'. Dnes pri návrate z Kowna na miľu od domu, kde už týždeň nebol, neodolal pokušeniu. Išiel, nepomysliac, že za riekou čaká ho práca i tisíc zanedbaných vecí. On, ktorý sa nikoho nebál a nehanbil, ukrýval sa ako zlodej; on, ktorý ďakoval nebu, keď sa mu otvorila posledný raz pošwická brána, vracal sa ta cez plot nocou!

Hrozná to irónia osudu!

Znovu vzbúrily sa v ňom pozostatky sily a hrdosti — márne!

Miesto, aby sa obrátil späť, preskočil vysoký plot a našiel sa v parku.

Psí, počujúc šramot, skočili v tú stranu, strážnik kdesi hvizdal a poponáhľal sa psom na pomoc. Čo bude, ak ho uvidí tu v tom čase? Krv vohnala sa mu do hlavy od pokorenia a hanby, no jednako podišiel ďalej ku kaštieľu ukrývajúc sa v najbujnejšej húštine.

Na šťastie psi ho poznali a uvítajú ho odišli. Strážnik vidiac, že sa psi utíšili, obrátil sa tiež v inú stranu.

Oddýchol si. Predsa nešiel kradnúť ani ublížiť, tak prečo sa ľakal, prečo sa hanbil?

V kaštieli bola už tma. Na poschodí svietilo sa ešte v Marwitzovom byte a dolu v spálni tiež.

Oblok bol tu otvorený. Letný vietor povieval záclonou. Pod oblokom stála košatá lipa.

Lahko bolo nazrieť do izby. Ale Marek nešiel kradnúť ani ublížiť. Zďaleka si zastal, ruky složil na prsiach, hlavu oprel o strom a hľadel na to svetlo, ťažko oddychujúc. Osud odprevadil ho, kde chcel a uvrhol ho do múk a trýzne. A tie muky boli asi ťažké, lebo zbledol, trýzeň a horkosť strašná, až sa mu nohy triasly, privrel oči a vyschnuté pery šepkaly slová, ktoré sa ľudia nikdy nedozvedia.

Temný, štíhly tieň pohyboval sa v svetle. Irenka Orwidová sa sobliekala, úplne spokojne.

On stál ešte vždy a pozeral. Nič iného si neželal, len zastať tu so svojim bôľom i rozkošou. Dva tie pocity splynuly v jeden a sám nevedel, v ktorom bolo väčšie nešťastie a trýzeň.

Náhle svetlo zhaslo. Strhol sa a so svesenou hlavou kráčať pomaly nazpät. Ruže tu krajšie voňalv, mesiac jasnejšie svietil. Tak sa mu nechcelo odísť . . .

Nad Dubissou sa napokon spamätal. Tu sa už muselo pomýšľať na utajenie prevedeného kúska a stratiť sa bez stopy. Vzal teda najhorší čln, miesto vesla kus starej dosky a ticho odplával. Rieka stierala každú stopu, zahlušovala šelest činka. Na druhom brehu vyskočil, čln s doskou pustil na vlny a sám zmizol.

Ponáhľal sa domov temer behom a premýšľal, ako zaslepí oči Ragisovi. Prvý raz v živote nesvítal sa s Dewajtisom, hľadajúc kratšiu cestu, aby čím prv došiel. Dôjduc na hlavnú cestu zvoľnil krok. Tu ho už mohol stretnúť ktokoľvek.

Ale nevidel ani živej duše. Už druhý raz zaspievali kohúti, keď došiel do Sandwilov. Lahostajným

zrakom blúdil po domoch. Všetky byly temné. Len v domku Gralovom mihotalo žlfcasté svetlo.

Markovi to nebolo nápadné. Myslel si, že sa Gral tiež asi tej noci vrátil od jazera. Chcel vnísať dnu a opýtať sa ho na výsledky lovu, ale prítomnosť Marty ho zdržala. Uvidia sa zajtra, však nie je to tak náhlo.

Skutočne, od istého času si Marek naľahko bral každú vec. Netešil ho úspech, nemrzal nezdar.

Išiel ďalej. Divné mu bolo, že dedinka — hoci bola noc — dymom bola zahalená. Odkiaľ sa berie ten dym? Poobzeral sa vôkol: všade bolo ticho a pokoj.

I napadlo mu, že azda pastierikovia pri statku kladú niekde za dedinou oheň z mokrých konárov a odtiaľ sa ten dym berie. Vtom mu však niečo skočilo k nohám. Bol to Margas, jeho verný psisko. Marek sa zohol, aby psa pohladil, a s hrôzou zbadal, že zviera je opálené a má na sebe niekoľko strašných rán.

— Čo sa ti stalo, Margas? — zvolal.

Pes zaskučal bolestne a podbehol napred, obzerájúc sa za svojim pánom.

Išiel ešte niekoľko krokov a porozumel všetkému; ranám psa i zápachu dymu. Nie od poľa tiahly tie oblaky dymu, ale odtiaľ, kde sa ponáhlal na nocľah . . . Pozrel a zastal. Margas zahľadel sa mu do očí a žalostne zavyl. Potom nastalo hrobové ticho.

Ako čierna, široká rana ležala pred Markom jeho usadlosť. Miesto domu, stavísk, záhrady, plotu — kopa dymiaceho pohoreniska a prázdnota!

Iba komín trčal tu ako nejaké strašidlo. Kostry opálených stromčekov odrážaly sa od pozadia jasnej noci. Z neforemných zrúcanín vietor unášal dym i dusné plyny pohoreniska. Nezostalo tu nič, ani trámu, ani kolika, ani nijakého znaku, na ktorom by sa mohlo oko zastaviť.

Štvrtí, pol hodiny stál tu majiteľ toho pohoreniska. Stál a hľadel. Pretrel si rukou oči, myslel, že blúzni, že sníva, že ho upír trápi. Nie, bol pri povedomí, a to,

čo mal pred sebou, nezmizne, ale ostane tu i v žiari svetiel i pred tvárou slnka! Zúfalstvo, ako klin pomaly vbíjalo sa mu do mozgu. Klesaly pod ním ustaté nohy. Sadol si ťažko na kameň, ktorý znovu ako pred rokom zastupoval i dnes plot. Hlavu sklonil do rúk a zastenal:

— Bože, Bože! Čím som sa previnil?

Margas, ako by porozumel tomu bôľu, priblížil sa k nemu a skučiac lizal mu ruky. Marek pozdvihol oči a vstal.

— A kde sú moji, Margas, kde? — opýtal sa, — azda len žijú?

Pes miesto odpovede obrátil sa nazpät k dedine. Viedol svojho pána. Marek, idúc za ním, došiel ku chalupe Gralovej. Bez rozmýšľania otvoril už teraz vrátka. Na ich vrznutie sa v izbe niekto rušil a vyšiel proti nemu.

— Kto je to? — ozval sa ticho, podivne zmenený hlas Ragisa.

— Ja! — odpovedal už pokojne.

— Odkiaľ ideš?

— S pohoreniska. Ste všetci zdraví?

— Nie synak... Gral umiera... — zašeptal pohnutým hlasom.

— Umiera? Čo mu je?

— Bránil náš dom, spadol pod trámy. Poudieral sa a popálil. Tretí deň dokonáva. Kňaz len čo odišiel... Poď.

Vošli. V izbietke pod svätým obrazom ležal úbohý chlapík, celý pokrytý ranami a zmenený do nepoznania. Nad ním v slzách sedela Marta so slečnou Anetou, ďalej niekoľko priateľov z dediny.

Podivná vec! Cez celý život sa Lukáš žaloval a smútil, teraz tak blízko k smrti a v takom hroznom utrpení ležai ticho a usmieval sa.

Marta kľáčala pri posteli, ruku vsunula mu pod hlavu a plač rozdielal jej hrud'. A on sa usmieval

v tých ranách, v tom smrteľnom zápase, ako by ho len teraz nič nebolelo, nič nermútilo.

Slečna Aneta shrbená, utrápená nehľadala už v zelinách a mastičkách pomoci a Gral si ničoho nežiadal: ani lieku, ani vody, ale nebývalým jasným zrakom do tvári Martinej hľadel a usmieval sa jej. Keď uzrel Marka, kývol rukou, aby pristúpil bližšie.

Obor sa sklonil nad nim.

— Nemal si sám nad sebou zľutovania, Lukáš! Umierajúci potriasol hlavou.

— Nie, nie! . . . Boh tak chcel. . . Tvoje peniaze oddal som krstnému. Ďakujem ti za všetko tvoje dobrodenie. Ja som rád, oj, tak rád . . .

Obrátil zrak znovu na Martu a dodal ticho, ako by pre seba:

— Keby si vedela, ako mi je dobre . . . ako dobre . . . dobre! . . .

Oči sa mu privrely. Úsmev ostal a navždy stuhol v tvári.

Ragis odriekol modlitbu, vzdychol a vyvolal Marka na dvor.

— Zid je vo väzení — riekol. — Chytil ho Grenis s tvojím psom!

— A kedy sa to stalo?

— Požiar? Vo štvrtok, na druhý deň po tvojom odchode. Ja som bol na Zwirblách, slečna Aneta išla na faru odnieť kostolné prádlo, Grenis hrabal seno za ohradou a ako sa doznal, zaspal. Margasa som nechal na stráži a sám som išiel do roboty. Odrazu vyrázil dym, za ním hneď plamene. Bežali sme hneď všetci, dedinčania so mnou. Bol to súdny deň! Len — len že obstály Wojnatove budovy. Na šťastie vietor unášal iskry do poľa, tak sa podarilo ich ochrániť.

Gral sa práve vracal od jazera. Skočil hrdinsko do ohňa, vyhodil kufrik slečny Anety aj svätý obrázok, ale vtom ho trámy privalily. Ledva sme ho odtiaľ vy-

tiahli! Ťažko sme ho prebrali a, hľa, nadarmo! — Smutne svesil hlavu.

— Zhorel i statok? — opýtal sa Marek.

— Len teľatá; voly a kone byly na paši a žriebä ochránila vlastnoručne dedička Pošwic s Julkou.

— Bola tam i slečna Orwidová? — vyjachtal Marek.

— Kto bol živý, každý tu bol. Ešte i Hanka, hoci ju matka nechcela pustiť. Bol i Sawgard s parobkami i chlapi zo Skomontov. Mal kto ratovať —¹ voda len na krok, ale čo z toho, keď ten zločinec podpálil na štyroch miestach, tu kde je samá slama a smolnaté drevo! Za štyri hodiny bolo po všetkom.

Marek otvoril ústa —• chcel niečo povedať, ale mlčal.

Z izby vyšla tetka Aneta a priblížila sa k nim.

— Odišla som od tej úbohej, aby som ťa privítala, moje dieťa drahé! — riekla, objímajúc schýlenú hlavu mladého. — Neklesáj na duchu! Horšie je tomu, čo podpaľoval. Neminie ho súd svetský i boží. A ty vybuduješ znovu! Koho Boh miluje, toho krížom navštevuje. Uvidíš, že príde koniec i starostiam. Len vydržať bez reptania a pokojne. A ďakuj Bohu, že si nestratil nikoho zo svojich najmilších ako táto stvora tu.

— Ja, tetuška, láskou nikoho nepohrdam ako ona. Má prečo plakať, lenže sa neskoro spamätala! Gral je šťastlivý, išiel ako na veselie! Horšie je žiť!

Složila ruky ako pri modlitbe.

— Môj chlapec drahý, úbohé moje dieťa, len ešte raz toto nešťastie preži, len ešte raz to vydrž! To je už posledná božia skúška. Čoskoro si odpočinieš!

— Daj, Bože, ako Gral! — zamrmlal smutno.

— Mlč, chlapče! Neblúzni! — vmiešal sa Ragis. — Nie také pohromy sme my s tvojím otcom prežili a vydržali sme! Dočkaj rána, spamätaj sa!

— Som spokojný, lenže už vidím, že sa ničoho nedopracujem . . . Počkám do rána a pôjdem do roboty.

Tetuška, hovoríte, že je to posledná starosť? Oj nie! Dupočul som sa v Kowne, že ma Witold vyzval pred čestný súd zemiansky. Doručili mi vyzvanie.

— O týždeň mám ísť na faru. Macocha posbierala celú svoju rodinu, viem, ako rozsúdia.

Starí umkli zarazení, až po chvíľke ozval sa Ragis:

— Nemusíš ta ísť.

— Čo mám z toho? Dnes mi spálili tu, zajtra spália Žwirble, napozajtre Ejniky, potom jurgišké mlyny. Musí sa to skončiť. Tak či onak, všadiaľ len skaza.

Kývol rukou a sadol si na lavičku pred domčekom.

— Žid pôjde do katorgy³⁶, — riekol Ragis.

— Čo mám z toho? Ja už mám tu dosť tej katorgy! — zamrmlal, ukazujúc na prsia.

Tetka Aneta si sadla k nemu.

— Nie si sám na svete, Marek! Keď horelo, hľadela som pokojne, ale slzy ma zalialy, keď som videla, že človek v nešťastí pozná priateľov... Sú na svete i dobrí ľudia, oj sú! Sám by si tak neratoval, ako ratovali sedliaci zo Skomontov a z Pošwice... a neplakal by si toľko ako starý Dowgard a ľútostivá Hanka ... A slečna z Pošwic.

— To je celý divoch. Na koni priletela i s tým čudákom! — pretrhol reč Ragis.

— Nie je to čudák, oj nie! — povedala tetka Aneta, — a ktože vyniesol klietku s vtákmi?

Hanka hovorí: Najväčšmi ľutujem tých spevácok v tom väzení. Skočil mladý Downar, ale nevydržal v ohni, skočil Vavro Ejnický, vrátil sa popálený a ten cudzí išiel pomaly, vlasy ošmľil, ruky popálil, ale klietku jej predsa doniesol. Vtáčatá byly ešte živé ...

— Iba ony čo ostalv. Špendlíčka niet, ani Zivušky,

³⁶ Väzenie a ťažká práca na Sibíri, najmä v baniach.

i Chrobák spal v izbe! Flauta tiež zhorela; nezahrám už, lebo nemám ani komu!

Marek opäť chcel niečo povedať, ale zahryzol si do úst.

— Oj, veľa, veľa dobrých ľudí je na svete! — pokývala hlavou starenka, — ľahšie je trpieť, keď si človek na nich pomyslí. Na druhý deň nám priniesli slaniny, krúp, kto čo mal. Do roka nebude hladu.

— A najmilší dar priniesol s nimi Boh: akúsi veľkú nádej a trpezlivosť, — dodal Ragis. — Ba ani času na dlhé rozmýšľanie nebolo, lebo museli sme rätovať toho chudáka. Sedela nad ním čierna Julka, dvaja ránhojičia, kňaz i slečna Aneta ... Všetko darmo! A teraz ho pochováme! Hovor niečo, Marek, či si onemel?

— Či som niekedy hovorieval? — riekol Czertwan.

— Taký bol aj tvoj nebožký otec. Nehovoril a cez celý život ticho pracoval. Svoju povahu ti daroval. Ani ty neprestaneš v ťažkej práci ako on a nad tých všetkých vyrastieš. Oj, poznám ťa ja, poznám, môj chlapčisko milovaný! — zašeptala teta Aneta vrúcne a vstala.

Ešte raz objala Marka, pritúlila ho k prsiam, potom si utrela oči a riekla:

— Zamlčme svoje nešťastie, lebo je menšie ako to tam v chalupe. Choďte s Markom, oblečte toho chudáka do sviatočných šiat a ja mu v sieni usteliem. Mládenci mi pomôžu.

Pokynom ruky vyvolala mládež z izby. Prichytili lôžko, zakryli ho kobercom, jeden išiel pre sviece, druhý pre dosky na truhlu.

Marta ležala zoslabnutá žiaľom na zemi a vzlykala. Tak sa minula noc.

Prvé lúče slnka vošly do siene Gralovej a objaly katafalk jasnosťou. Sviatočne oblečený, jednoduchý, vytiahnutý a usmievajúci sa ešte i teraz. Popálená je-

ho tvár stala sa krajšou s tým šťastným výrazom. V složených rukách držal drevený krížik. Zdiaľky vlašným povetrim rannej rosy volaly ho zvonky kostolíka, tie isté, ktoré mu zvonily na krst. Na cimiteri čakal naň hrob, vykopaný v žltom piesku, a pri ňom borový kríž. A on sa usmieval.. .

Pred dverami Marek s Downarom hobľovali dosky na posledný stánok. Ragis na hotovom už vrchnáku vyrezával neforemné písmená, slečna Aneta šla mu podušku do tej stružlinovej postele. Marta ustavične plakala.

Na hlas zvonov schádzali sa susedia. S úctou, s odkrytými hlavami ho navštevovali. Dnes on bol prvým človekom v obci. Dočkal sa chvíle, že za ním plakala žena, ľutovali známi a chválili ho aj najľahostajnejší. A Czertwan pracoval na jeho truhle ako hociktorý robotník. Ci div teda, keď sa tak blažene usmieval?

Ľudia, vychádzajúc obstali Marka, zvedaví, či sa aspoň trošku zmenil, ale on od smutnej roboty ani hlavu nepozdvihol a sotva odpovedal na súcitné slová. Azda — podľa svojho zvyku — nepočúval alebo bola myseľ jeho zaujatá iným? Nachýlený, s vlasmi zakrývajúcimi pol tvárou hobľoval dosky.

— Pán Czertwan, vy ste sa už vrátili? —• zaznel mu náhle známy hlas.

Nechal prácu. Julke Nerpalisovej podal upracovanú ruku.

— Ďakujem vám za pomoc! —• riekol.

— Nebola veľa platná! Ľutujem vás srdečne. Hanka až opuchla od plaču. Pani Czertwanová zamkla ju doma za pokutu, že behá ako uličník na podívanú. Pekná podívaná, to je pravda! Z toľkej práce iba kopa pohoreniska a tu z človeka v najkrajšej sile a veku iba kus hlíny.

Po chvíľke hovorila ďalej:

— Irenka Orwidová mi hovorila, že ani spať ne-

môže. Šľachetná je to duša! Hoci neplače, ale poznať na nej, že vaše nešťastie dotklo sa jej veľmi. Ešte i pán Marwitz chodí zamyslený. Prišiel v požiari o fúzy i o kožu na rukách. Zachránil Hanke drozda i papagája.

— A vy ste mi zachránili žriebä.

— Nie ja sama. Slečna Irena počula erdžanie v maštafke. Zabudlo sa naň. Otvorily sme dvere, ale nechcelo vyjsť, vošly sme teda dnu a násilne sme ho dostaly von. Potom sa budova hneď zvalila. Najlepšie však urobil ten ospalý paholok. Chytil Žida, ako sa prekrádal záhradami. Našli pri ňom fľašku od petroleja, zápalky a handry. Priznal sa v strachu, že mu Zid-drevokupec dal za tú prácu desať rubľov. Vtedy len nastala strašná scéna! Nevidela som nikdy, aby sa človek v jedinej chvíľke tak zmenil ako pán Marwitz a ten paholok. Jeden ozelenel a chripľavým hlasom volal: lynch, lynch a parobok tak zdivil, že vliekol Žida rovno do ohňa. Zuby vyceril, oči mu zabehty krvou a zdalo sa, že mu krv vystrekne z každej stopy po kiahniach. Keby nebolo Hanky, boli by na mieste urobili rozsudok, ale ona uprosila pána Marwitza a zavolala Ragisa. Štyria ľudia ledva vydriapali obeť z rúk paholkových. Potom už viac nič nechcel robiť, sadol si a plakal ako dieťa.

— Prečo toho nezadržali? — ukázal hlavou na zomrelého.

Julka sa opatrne poobzerala a riekla tichým hlasom:

— Mne sa zdá, že on sám vyhľadával smrť, lebo bol by mal ešte času vyskočiť, keď trámy začaly prašťať. Hovorila, že on už dávno hľadal príležitosť. Kto vie?

— Kto vie? — opakoval Marek, berúc do rúk pílu.

Prerezali dosky a začali ich sibíjať. Kladivá tlkly jednotvárne, zticha.

— Vy ste stolár? — poznamenala Julka.

— Za mladi som sa tomu priučil, a hľa, ako je

to dobre. Je starým zvykom, aby zomrelému nie cudzí, ale najbližší urobili truhlu. On nemá rodiny.

— Svoj lepšie urobí, pohodlnejšie ustelie! — riekol Downar.

— A kde mu je žena?

— Plače! — odpovedal lakonicky Marek.

Mladý zeman sa znovu ohlásil:

— Za života plakal on a ona sa smiala a smrť to všetko obracia naopak!

Vtom zaznel na ulici hitkot. Všetci vyzreli. Z malého koča vystúpila Irenka Orwidová sama, bez Čiar-ka. Bola oblečená v čiernom a oveľa bledšia ako inokedy. Julka, Ragis a slečna Aneta kráčali rezko proti nej, jediný Marek sa nepohol, len keď prechodila, uklonil sa hlboko. Vošli za ňou všetci k mŕtvole a v tej chvíľke Downar riekol k Czertwanovi:

— Kdeže to vbíjate ten klinec! Veď tam už máte dva!

Po dosť dlhej modlitbe vyšli všetci a obstali Marka. Irenika pozrela na truhlu a riekla:

— Hanbite sa, pán Czertwan! Ten, ktorý tam leží, usmieva sa a je akýsi veselý, oveľa veselší ako vy!

— Usmieva sa! — pokývala hlavou slečna Aneta, — to je pravda, moja krásna slečinka! Jeho anjelskú dušu Boh za trest vložil do biedneho tela, preto sa večne žalovala a nariekala... A vychodiac na slobodu s radosťou dotkla sa jeho tvárou krídlami, hľa, po nej zostala taká jasná stopa.

Na ten výklad usmiala sa Julka mimovoľne. Downar otvoril naširoko ústa i oči, Ragis kývoľ plecami. Len Marek ničím neprejavil pohnutie, len Irenka poznamenala:

— Rada by som to vidieť ešte pred smrťou u pána Czertwana ... Všetci? Mne sa zdá, že by ste sa mali radowať a rásť po každom nešťastí...

— Tak to aj bude! — potvrdila tetka. — Vyrastie

on ešte nad všetkých vyrastie! Bude zámožný pán, veľký a šťastlivý. Šťastie buduje sa na pohromách!

Do dvora pribúdalo čoraz viacej ľudu. Zeny ako by chcely závodieť v plači a vykladaní. Stisk bol čoraz väčší.

— Poďme odtiaľto, — riekla Julka, — truhla je už hotová. Pojmem so sebou pána Marka, strýčko mi to naložil. Prijme azda zatiaľ na fare pohostenie. To, čo zostalo po požiari, to je už tam odvezené. Poďme.

Posledné klince vbili do truhly. Stolári dokončili svoje dielo a postavili ho pod stenu.

•— Ďakujem vám! — riekol Marek, — nie je čas na pohostenie. Treba nám pohorenisko upratať, za drevom sa poobzerať, večierkom k jazeru sa vrátiť. A vy choďte k pánu farárovi dohovoriť sa o pohrebe a tiež odpočinúť si trošku. Mne sa nežiada ani odpočinku ani jedla. I vy, tetuška, choďte s krstným na faru.

— Poďme teda na pohorenisko, pán Czertwan! — volala ho Irenka. — Máme, chvalabohu, lesy plné dreva. Vybudujete chytro!

— Začo? — pomyslel si, idúc za ňou. V poslednom čase poľná práca, reparácia mlynov, výplaty Kazimirovi, Hanke, macoche, proces o dúbavu vyčerpaly groše. Mal len nepatrnú sumu.

Ragis s Julkou ich nasledovali. Irenka obzrela sa na nich a tichým hlasom hovorila:

— Chcela by som vás o niečo poprosiť, ale sa neodvažujem. Vidím, že ste pyšný a hrdej povahy, k tomu ešte zaťaté mlčanlivý a neúprimný. Poznám vašu povahu už dobre. Časom je mi vás veľmi ľúto, časom však hnevám sa na vás skutočne. Prečo sa máte trápiť a sužovať bez akejkoľvek príčiny? Oj, treba by bolo dušu vašu do ohňa vložiť a potom vykovať ju na inú formu, lebo takto je nefudská v svojej zaťatosti.

Neodpovedal ani slovom a hľadel do zeme.

— Prečo ste taký mlčanlivý i voči mne? Či nevidíte, že som vám naklonená celým srdcom. Ale mňa

svojím zdanlivým pokojom neoklamete! Ja viem, že vo vašom srdci vrie peklo múlk.

Ruka sa mu zachvela. Pozrel nedôverčive na ňu a odpovedal:

— Radšej muky ako potupenie!

V jej očiach zablysla sa zlatá iskierka nádeje.

— Načo sa máte zbytočne mučiť? Mlčaním si nepomôžete! Márne sa spierate! Cit nepremôžete nikdy!

Zapýril sa a bôľny výraz zasadol mu na tvár. ako by sa bola dotkla bôľnej rany.

— Boh milosrdný a otec v nebi zachráni ma pred potupením! V ničom som ešte nepodľahol, čo je hriešne.

Jej obočie sa nervózne stiahlo.

— Nerozumieme si, pán Czertwan! To, čo ja myslím, nie je ani hriechom ani potupením, a preto práve premôže vás, lebo je veľké a dobré.

— Nestojíme na rovnakej úrovni a každá vec má inú tvárnosť pre mňa a pre vás, — ozval sa po chvíľke.

Ragis s Julkou ich práve dostihli a zastali pri pohorenisku.

Starý vošiel medzi zrúcaniny a obrátil sa k Markovi.

— Bociančatá spadly s hniezdom do ohňa, vidiš, ako krúžia staré nad nami? A v tom popole upiekol sa môj Špendlíček. Nič nezostal!

Marek pristúpil o niekoľko krokov bližšie a nohou prevracal zuhoľnatelé zvyšky domčeka. Náhle mu niečo zazvonilo pod nohami, zohol sa a zpomedzi uhľia zdvihol očadený predmet.

— Ty jediný si zostal. A neporušený! — zvolal polohlasne s prejavom hlbokého pohnutia.

Bol to čierny rytier z plechu. Nechytil sa ho plameň, nezmenila sa ani jedna črta na jeho tvári. V svojej starej podobe cválal na čiernom koni so šablou v pravici a štítom na ramene. Julka podbehla napred.

— Náš rytier! — vykrikla s iskriacimi očami, pozerajúc hrdo na neho.

— Odkiaľ ho máte?

— Vždy mi nad posteľou visel, aj zostal — povedal mladý človek dojatý.

— Oj, ten sa nebojí pohrôm... Otužený je od dávna, — riekla sestra Olešova s úsmevom pýchy.

— Čo je to? — opýtala sa Irenka, podídúc bližšie.

— Náš rytier! — odvetil Marek, obtierajúc opatrne prach s neho.

Porozumela. Siahla po ňom a dlho mlčky pozerala naň.

— Víťazný, — vyriekla, ako sama pre seba.

Ragis podišiel a tiež radostne spľasol dľaňami.

— Oho! Tu je Wejdawutas! No chvalabohu! Sme znovu všetci!

— Čo je to Wejdawutas? — opýtala sa Irenka.

Ragis oprel sa o palicu a rád bol, že ho niekto cudzí bude počúvať, a rozprával:

— Bol to náš prvý, veľký bohatier! Bohatier, hoci nosil šubu a kravy pásol pri kráľovskom sluhovi. . . , A keď z mora vystúpivší drak naplňoval celý kraj hrôzou, poslal kráľ generála, aby ho zabil, ale Wejdawutas ho predišiel a zabil draka.

Pochvalu dostal generál a on mlčal a pásol kravy ďalej. . .

A prišiel drak ešte horší, on i toho zabil a generál už len neživému soľal hlavu a získal slávu. A Wejdawutas mlčal a slávy sa nedomáhal, lebo jemu išlo len o boj a o dobro vlasti.

Tretí drak bol taký strašný, že kráľ sľúbil svoju dcéru tomu, kto ho premôže. A Wejdawutas znovu išiel sám a mlčky bojoval do samého rána. Bol celý dokrvavený, ale zabil potvoru. Ako obyčajne pre odmenu nešiel, lež sa vrátil ku kravam a slúžil v tichosti ďalej.

A generál našiel zabitého draka, stal mu hlavu a vrátil sa do zámku ...

Prichystali hostinu, ale Wejdawutas nepil, neveselil sa. Rozkázali mu kúpeľňu vykúriť. Keď vykúril, sadol si rany poobväzovať. Tak ho našla princezná ...

Opýtala sa: „Kto ťa tak pokaličil?“ On mlčal. „Kto si ty?“ — a on len mlčí, zahľadí sa na ňu a onemel od údivu ...

Oznámila to otcovi. Vzali ho, vyslúchali, ale on mlčal. Potom ho ona začala znovu prosiť a vyznal...

I rozišla sa zvesť. Generáli tajili, chceli ho zničiť...

On vtedy vstal a riekol: A kde sú zuby z tých hláv, čo ste kráľovi doniesli?

Zubov nebolo, lebo on ich vybral a schoval... Priniesol zuby a Wejdawutas vyrástol ako orol, ako dub nad celý národ. Kráľ mu dal dcéru za ženu, urobil ho synom i vodcom a generálov dal popraviť!

Ragis umlkol. Irenka poslúchala ho s veľkým záujmom. Rozumela všetko ... Rodná reč každým dňom stávala sa jej srozumiteľnejšou.

Za rozprávania zdvihla oči na Marka, ktoré sa iskrily nadšením. Triumfovala nad niečím, on tomu akiste porozumel, lebo keď Ragis skončil, on sa pohýbal živo, začervenal sa a riekol:

— Nedokončili ste, krstný, ako starí končievajú: A riekla kráľovná k Wejdawutovi: „Prečo si mlčal?“ A on jej odpovedal: „Lebo nie som hodný chodiť v takej sláve a jasnosti, ani slnce za ženu pojať, lebo ja som len chudobný pastier“.

— Hoho, to si si veru vymyslel! — oboril sa starý. — Ty ma budeš učiť bajky? Ešte čo! Ešte som to nikdy nepočul, že by v bajke bolo, čo si kto so ženou po svadbe hovorí!

Julka vypukla v smiech na tú poznámku. Marek zahanbený sa zapýril.

— Mňa matka tak učila... — zamrmlal.

— Iba ak tak, lebo to vidno, že sú to len ženské povedačky, ktoré ani za groš smyslu nemajú.

Julka pozrela na Irenku, potom na Czertwana a zas na Irenku. Niečo konbinovala v svojej kučeravej hlave.

— A ja som počula ešte i to, čo odpovedala Wejdawutovi žena, — zvolala smejúc sa.

— Iba ma k zlosti pobádate, — skríkol Ragis odchádzajúc, ale Irenka zvolala:

— Čo odpovedala? Počúvame!

Julka urobila vážnu tvár a napodobňujúc Ragisov hlas riekla:

— Kráľovná vtedy tákto povedala: Nie pastierom, ale bohatierom si a väčšia sláva žiari z tvojho činu a meča ako z mojej kráľovskej koruny.

— Zle odpovedala kráľovná! — rozhodla Irenka Orwidová, potriasajúc vyzývavé hlavou. — Mala mu povedať: Sme si rovní, pretože ťa milujem a ty mňa. Ty nie si mi pastierom, ale mužom a ja tebe nie som princeznou, ale ženou! Buďme šťastní! Pravda, pán Czertwan.

Marek sklopil oči k zemi a dlho mlčal. Julka sa zasmiala a išla k Ragisovi a k začmudeným úľom.

— Pravda, pán Czertwan? — opakovala Irenka.

— Wejdawut mal trpieť do konca a zatínať zuby — zamrmlal.

— Tak by bol márne zahynul! Najväčšie umenie je do času mlčať a do času hovoriť. Preto je on bohatierom a je vám vzorom. Nezabúdajte, prosím, tú bájku a nepozmeňujte ju podľa svojej fantázie. Darujete mi svojho čierneho praotca? Bude mi, ako keby som mala váš portrét! . . . Môžem si ho vziať do Pošwíc?

— Prosím!

— Ďakujem, Wejdawutas! — povedala s úsmevom.

Obzrela sa po pohorenisku a hneď zvažnela.

— Vráťme sa k nášmu rozhovoru. Neurazíte sa, keď vás o niečo veľmi, veľmi poprosím?

— Ak treba urobiť pre vás niečo, som vždy ochotný.

— Prijmite odo mňa drevo na stavbu. Urobte mi tú láskavosť ...

— Ďakujem vám!

— Súhlasíte teda?

— Nemôžem! Za dobré slovo budem vďačný, ale nič nepotrebujem!.. .

— Ja to nestrpím! — zvolala s hnevom v hlase. —• Nemáte srdca, ani jemnosti. Myslite, že je mne ľahko a príjemne znášať tú celú kopu povinností a dlhov, ktoré sa vám nasbieraly u mňa za štvrt storočia?! .. .

Odvrátila sa rýchlo a odišla. Koč čakal na ňu na ulici. Chcela vysadnúť, ale si niečo pripomenula, preto zastala.

— Slečna Júlia! — zvolala. — Ci máte chvíľku času? Chcela by som vás poprosiť ku mne, na vážnu poradu.

— Ale, pravda, som vám k službám! — odpovedala študentka.

Ragis ich odprevadil. Vysadly obe.

— Do videnia, pán Czertwan! — volala mu Julka.

Irenka odvrátila oči v protivnú stranu a ani sa neozvala.

Kone sa pohly. Za dedinou okolo kaplnky stál zástup dedinčanov a stále rástol. Bolo vidno kroje zo Skomontov a z Pošwíc, smiešané v pestrý obraz mozaiky, ako na jarmoku. V pôvodných krojoch sviaťtočne oblečení, zrejme všetko starší ľudia, sorskupovali sa a radili. Celou cestou, každým krokom stretávaly oneskorených, ktorí sa tiež ponáhľali ku kaplnke ako na odpust alebo nejakú schôdzku.

— Čo sa to stalo? Čo je to za shromaždenie? — opýtala sa Američianka.

— Iste idú na faru k strýkovi so sporom pre chotár, — odpovedala Jullka. — To je ich najvyšší tribunál. Poslúchajú ho lepšie ako výrok senátu. Oj, dobrý je ten náš ľud a celkom zdravý ešte. I ja pochádzam z toho ľudu. Ded môj mal dom i kus poľa v Sandwilocho a môj nebožký brat sníval o tom, že po skončení medicíny sa tu osadí ako lekár. Keď zomrel, strýk s otcom darovali pole na školu. Zostal nám len dom a záhrada. Keď sa vrátim s lekárskeým diplomom, miesto brata ja sa tu osadím. . . Ale ja toľko hovorím a vy ste mi mali tiež čosi povedať. A to vážneho! Čo to robíte s Marwitzom? Ten je chudák až zbláznený za slečnou Hankou. Je mi ho až ľúto, toľko sa navzdychá. Je to celé more sentimentálnosti. Ako sa to len skončí? Či umiesti napokon ten legendárny prsteň a svoje dobré srdce? Prsteň, ktorý ste vy odmietli! Úprimne nám o tom porozprával.

— Keby som mohla zo seba vykreslať čo len odrobinu lásky k nemu, bez rozmýšľania by som ho prijala, lebo je to človek statočný, dobrý, inteligentný a pracovitý. Ale ja som nechcela ostať v Amerike, pamätajúc na vôľu otcovu, a tiež nemilovala som ho.

— A Hanka do Ameriky s ním veru nepôjde, hoci tuším, že ho začína mať rada.

—• Začína? Chvalabohu! I to je už dačo!

— Ale ona štúdiá raz započaté nenechá a po tretie nevydá sa za inoverca! Ak by pán Marwitz počkal tri roky a prestúpil na jej vieru, tak by sa azda odhodlala prijať ten nešťastný prsteň!

— Naozaj mnoho prekážok! Musím ho vypraviť domov a napísať jeho otcovi. Pán Marwitz sveril svojho syna na mňa a tak mi prikazoval, aby som dala pozor na neho ako na nejakú zásielku skla. A takto mi to vyparatil. Vráti sa domov naštrbený, ale je to vari nie moja vina!

— Ale iste ani Hankina! . . .

— Všetkému tomu sú na vine tie včely tety Ane-ty. Pamätáte sa?

Zasmialy sa obe pri tej zábavnej spomienke.

— Kedy sa mienite vrátiť do Paríža? — opýtala sa Irenka.

— Odcestujeme už pozajtre. O týždeň sa už začnú prednášky.

— Škoda mi vás! Stratím s vami jedinú spoločnosť.

— Do Skomontov nechodievate?

— Len kvôli Čiarkovi som ta išla. Len čo odcestujete, nebudeme mať tam po čo chodiť. Úprimne rečeno, ani nerada ta chodím, lebo nemôžem vystáť dvojtvárnosť.

— Soznámte sa lepšie s pani Janiszewskou.

— Smutné výhľady. Stará matka stále chorľavie a jej vnučka je čoraz smutnejšia i chudšia. Nenájdete mi inej potechy?

— Máte predsa pána Czertwana.

— Mám ho už dosť. Som radšej, keď ho nevidím, lebo sa iba rozčuľujem!

Julka trhla zadivene hlavou.

— I vy ste na neho ako všetci! Divný to osud. Celý svet sa ho bojí alebo ho nenávidí a obchádza zďaleka.

— A vy?

— Ja jediná mu zostanem verná. Staré je to naše priateľstvo a úfam sa, že nás nikdy nesklame. Je to človek vzácny, neskazený, bez chyby.

— Práve preto je neznesiteľný. Keby mal aspoň jednu chybu, nebol by taký hrdý a neprístupný.

Julka sa srdečne zasmiala.

— Prečo sa smejete? — opýtala sa Irenka.

— Podľa vašich slov súdim, že vy máte o Czertwanovi celkom inú mienku ako ja, a preto tak sa mi zdá, že v úsudku o ňom sa my dve nikdy neshodneme.

Irenka sa trošku začervenala.

— Máte pravdu! — potvrdila celkom úprimne. Ale najviac ma hnevá, že on všetko posudzuje objektívne.

— Mne sa zdá, že sa i tu trošku mýlite! Ja pozorujem u neho od istého času veľkú zmenu. Je to veľmi podobné tej slabosti, ktorej nedostatok mu vyčítate. Ja mám oči budúceho lekára a prorokujem, že z tej slabosti vyvinie sa vážna choroba a ťažká srdcová chyba!

— Len to by som chcela! — povedala veselo Irenka.

Povoz zastal pred pošwickým kaštieľom. Marwitz im prišiel v ústrety akýsi sklúčený, hryzúc v zuboch zvyšok cigary.

Zbadajúc Julku, hľadal očami ešte niekoho, — potom si sklamane vzdychol.

— Čo si robil celý deň? — opýtala sa ho Irenka.

— Chytil som štyri rybky, nič viac, — odpovedal smutne.

— My sme cestou rozprávaly o tebe. Vieš, že slečny pozajtre odcestujú?

— Viem, ja som už tiež prichystaný.

— Ty? A prečo? Ideš azda nazpät do Ameriky?

— Nie, idem do Paríža!

— Zbláznil si sa?

— Iry! Ty si hneď hotová so svojim náhlym úsudkom, — napomenul ju ľútostivé. — Idem do Paríža, najmem si v blízkosti Sorbony izbu a budem čakať.

— Som zvedavá načo a dokedy?

— Kým slečna Czertwanová neskončí štúdiá.

— Tri roky? človeče, spamätaj sa! A otec a to-váreň a rodičia?

— Môžu na mňa počkať!

— Ale slečna Czertwanová nepôjde s tebou do Ameriky!

— Ostanem teda tu.

— Ale ona sa nevydá za anglikána.

— Tak prestúpim. Prisahal som si, že si ju vezmem za ženu, a to i urobím!

— Nuž, urob si, ako chceš. Ja napíšem tvojmu otcovi a umývam si ruky.

Pri známej nerozhodnosti Hankinej, taká rozhodnosť jej zaiste bude imponovať, — dodala veselo Julka. — Môžete svoj prstienok pokladať za umiestený.

— Nosím ho stále vo vrecku! — vzdychol pate-ticky sprevádzaný smiechom oboch dievčat.

Medzitým pri kaplnke na rázcestí zástup sedliakov rástol. Našly sa tam ženy s nejakými uzlíkmi, tiež aj mládež, ba i deti.

Radili sa spoločne a šli potom všetci spolu rovno do dediny. Vpredu kráčali starostovia oboch obcí, úradskí a stárež, ďalej dlhým radom jednoduchý žoldnieri toho veľkého, šedivého roľníckeho vojska. Šli slávnostne ulicou až ik Markovmu pohorenisku.

Marek s Ragisom a paholkom rozberali a odprá-távali spálené zvyšky a hĺby popola. Hromada ľudu vtlačila sa na dvor a tam zastala.

— Pochválen Pán Ježiš Kristus! — pozdravili starostovia a za nimi celý sbor!

— Na veky vekov! — zaľakoval Marek.

Starý sedliak, patriarcha Skomontov, vystúpil napred a ozval sa:

— Prišli sme vám, mladý páncfo, vysloviť svoju sústrasť. Ale hoci je sústrasť milá srdcu, nevráti chalupu, ani novú nevystaví. Slovanami sa neodstránia uhle, ani nedostatok. Preto sme sa vybrali s bratmi zpoza rieky a nesieme vám naše poľutovanie, ale i ruky. Nemáme peňazí, aby sme vám mohli v tej biede pomôcť, ale máme veľa zdravých, silných rúk. Preto sa, mladý páncfo, nestarajte o robotníkov, ani o záprahy, len o materiál sa postarajte a my prideme, ako i teraz hromadne, kto má len silu, a vybudujeme vaše staviská.

Marek pozrel do tvári hovoriaceho, potom rozhliadol sa po obnažených hlavách a náhle hodil čiapku o zem a zaplakal.

Hoci bol dosť otužilý, jednako nevydržal pri tých dojímavých slovách a pri tom pohľade.

Slzy mu sbehly z roznietených očí ako rosa. Mimovoľne si ich utrel rukávom a ťažko vyjachtal:

— Alkí ste dobrí, bratia moji milí! Veď som si to ani nezaslúžil!

Všetci začali čosi kričať a dôvodiť. Starý ich však pokynom ruky utišil a znovu prehovoril:

— Každý hovorí svoje. Jeden o poli, druhý o chorobe, tretí o deťoch, štvrtý o chorobách dobytka. V každej chalupe ste sa vy, mladý páncfo, aj otcovia vaši zapísali dobročinnosťou. Ja hovorím teraz za všetkých. Žili ste s nami ako brat s bratom, uctili ste seba i nás, pomáhali ste nám v chorobe i v hlade a pri pežiarí pracovali ste a dobre radili. My sme mlčali, ale pamätali. Teraz sa naskytna príležitosť vrátiť vám vaše dobrodenie, a preto sme prišli. Nik neostal doma! Všetci sme tu! Ďakujeme vám, mladý páncfo, že ste nás prijali a porozumeli!

— Ďakujeme, ďakujeme! — zahučal zástup.

A ženy vystupovali dopredu, skladajúc k nohám Markovým prinesené batôžky, uzlíky.

Boly tam hríby, ľan, krúpy, slanina, vajcia, sušené ryby i bochníky chleba — všetko, čo mali v komorách.

— Aj my sme vám doniesli niečo zo svojho, — hovorily plačúc. — Pamätáte, mladý pán, ako ste môjho syna od vojenčiny oslobodili? . . . Pamätáte sa na môjho starého, ktorého ste chorého do Kowna odviezli? . . . A moje dievča ste z vody vytiahli a keď mi statok pohynul, poslali ste mi jalovičku, ktorú posiaľ máme . . . A pamätáte sa na to a tamto? . . .

Za ten čas mládenci pošeptali si čosi medzi sebou a pretisli sa cez zástup k Ragisovi.

— Pán kaprál, — zvolal najsmelší, — my sme vám nič nedoniesli a nič nepovedali! Zato vám my hneď dačo pomôžeme! Hej, chlapci! Shodťte kamizoliky a ta sa do roboty! Načo to má tu ležať a oči urážať! Nech to skape dočista odtiaľto! Očistiť miesto pod „folvark“!

Sľa včely hodili sa do roboty. Rozobrali za chvíľu pozostatky, odniesli obhorené drevo, uhlie a popol hrstami posmetali.

Zmizly trúchle pozostatky pod stotinou rúk, „grunt“ sa urovnal, očistil. Po požiarí neostalo ani stopy, len kopy symetricky poukladaných tehál pripomenuly pohromu.

Skončiac, utreli si zaznojené čelá. Ragis hovoril im niečo. Opodiaľ starší vzali do prostriedku Marka a radili sa s ním o každom kúsku dreva ako o spoločnej veci.

Potom mali sa k odchodu.

— Dajte nám znať, mladý páňko, kde sa bude rúbať a kedy, — kričali odrazu.

— Nech vám Boh odplatí, lebo ja nemôžem!

— My už máme odplatu v tom, že ste nás prijali! Pán Boh vás poteš! Poďme, bratia!

Vyšli. Marek utrel si slzy a Ragis, pozrúc na neho, rielkol:

— Tak čo, synku? Už ti nie je ľúto, že žiješ? Gral už takými slzami nezaplače! Sú ony lepšie ako jeho smiech, oj lepšie!

— Poďme k nemu! — zašeptal Marek vstávajúc.

— Choď, synak. Ja soberiem dary a odložím. Sme bohatší, ako sme boli! Grenis! Čože si vari do zeme vrástol? Oj, to je bieda! Osprostel od dymu! Posbieraj na voz batôžky a marš na faru! Chlapci už spravili našu robotu.

Na druhý deň popoludní pár čiernych volov viezlo tichého chlapáka na cintorín.

Smutný hlas zvonov volal ho dojímavé na poslednú cestu. Čierne zástavy vialy nad ním a deň tichý, vonný a jasný lúčil sa s ním navždy ...

Lúčilo sa s ním obilie i zelené lúky, lúčily sa ško-vránky i rodinné polia.

Už sa s tej cesty nevrátil!...

Czertwan s Ragisom spustili ho do sviežeho hrobu, zasypali mohyly. Marta zvalila sa na ten kopec čerstvej zeme a hrozne plakala.

Neskoro sa spamätala, neskoro prišla láska! . . .

Všetci sa rozišli, len slečna Aneta ostala na bratovej mohyle a smutne dumala. Náhle s kúta cintorína, opierajúc sa o palicu, vystúpil Wojnat, obzrel sa ne-dôverive a priblížil sa k plačúcej. Modlil sa chvíľku, potom dotkol sa jej ramena.

— Marta! — zavolať zticha.

Zdvihla premenenú tvár a odtiahla sa od neho.

— Poď ku mne! — riekol.

— Dajte mi pokoj . . . nechajte ma umrieť! — zaplakala.

— Vráť sa do mojej chalupy, — opakoval.

— Nechcem! Vyhnali ste nás! Pôjdem radšej žobrať!

— Nevyženiem! Lebo ťa mi je ľúto. Vráť sa!...

Tu slečna Aneta podošla bližšie a zamiešala sa do rozhovoru.

— Vráť sa k nemu, chuderka, vráť, keď ťa starý volá! Azda sa pohlo jeho svedomie! Zabudni na krivdu, keď on prvý prichádza!

— Zabudni! — potvrdil ticho Wojnat, — už som nie taký, aký som bol! Opustenosť v starobe, to ťažký trest boží!

Brezy na cintoríne zašumely ticho nad týmto smie- rením...

Marek s Ragisom, zabaviac sa chvíľku na fare, vrátili sa do dediny.

— Čo teraz urobíme? — opýtal sa starý, poľahujúc si fúzy a šibalsky pokukávajúc na svojho druhu.

— Pôjdem na jazeru! Možno, že za týždeň sobieriem dačo groša na drevo.

— A koľko ti treba?

Czertwan kývol rukou.

— Ani myšlienky, aby sa to všetko mohlo vybudovať. Aspoň domec aby sme dajako znôtili do zimy.

— Koľko ti treba na všetko?

— Ach, čo tam o tom hovoríš! Dve tisícky nevystačia. Azda v zime sobierieme dačo z mlynov a za zbožie.

— A cez zimu?

— Prebiedime dajako!

— Ale ja nerád biedim, — zamrmlal starý.

Marek zamíkol. Išiel s Ragisom so sklopenou hlavou a nespozoroval v zamyslení, že krivý opustil cestu, vošiel medzi ohrady a bez stopy viedol ho na lúky nad Ejnou. Dedinka ostala na úbočí. Večer nadchodil. Ragis išiel okľukami, obchádzajúc pasúce sa čriedy a bystro si všimajúc okolia.

Pred nimi ukázaly sa napokon brehy potoka, zarastené husto trnám, maliniakom a iným krovím. Nad samou vodou stála stará vŕba, krivá, dopoly uschnutá.

Keď ju Ragis zočil, zamieril rovno k nej.

— Musíš si ty vyčítať v duši, že si si nasbieral takých nemotorných ľudí, ako som ja so slečnou Aneťou! Sme ti iba na ťarchu.

Marek sa strhol a zbledol.

— Vy ste mi posiaľ ešte nikdy neukrividili, a hľa, i toho som sa dočkal — riekol smutno.

— Nie tak, synak! I keby si tak pomyslel, nebol by to hriech. Je to pravda! Pán Witold nás nazval špitálnikmi. A to je tak. Nabili nás za toľké roky choroby i práca, aj ťažké vojny. Sú z nás len črepy a konicie! Ho, ho, ja som to pamätal, ako si ma pri smrti otcovej vzal. Ja som pamätal a riekol som si: Počuj,

starý, máš drevenú nohu, hlad, aby hlava nebola z kapusty! Ho, ho! Ja som pamätal.

Czertwan, zadivený nad tou zvláštnou rečou a tónom, prekvapene zdvihol oči.

— Kdeže sme to zašli? — opýtal sa, obzerajúc sa vôkol.

— A dokiaľ sme mali ísť, keď tu plota niet? Na prechádzku som ťa vyviedol! — odvetil starý pozorne, obzerajúc so všetkých strán kmeň vŕby. Potom s ťažkosťou položil svoju zdravú nohu na najnižší konár a zdvihol sa dohora.

— Čože to robíte? — zvolal Marek, otvárajúc oči naširoko.

— Nič, synak, nič! Hniezda nevyberám! Len čo som tu schoval do diery, to chcem dostať!

To hovoriac poklopal palicou o peň, odrapil kus kôry, vopchal ruku do štrbiny, plnej práchna, a vytiahol plechovú škatuľu z dohánu, okrutenú v handrách.

— Oj, tu je, — vydýchol, schodiac ťažko zasa dolu.

Marek podbehol, vzal ho na ruky a položil ho na zem.

— Ci si chcete ešte i druhú nohu zničiť? — napomínal ho.

Starý stiahol čiapku na uši, fúzy si pokrútil a žmurkajúc očkami riekol:

— Obdarovali ťa zemaniam i páni, prišli ti na pomoc i sedliaci. Ho, ho! To sa rozumie. A starý kruto-noha je azda horší? Há? Alebo azda Rvmko pre svoje krstňa a svojho dobrodinca nemá daru? Pomôcť nevie? Tu máš!

Podal mu z dutiny vŕby vyňatú plechovicu a sám podoprel si boky a radostne hľadel.

Marek otvoril a skrikol. Škatuľka mu vypadla z ruky a po zemi ako dúhovitý dážď rozsypaly sa storbľovky.

— Kriste! Čo je to? — zvolal mladý človek, neveriac vlastným očiam.

Ragis si načuchral fúzy a smial sa, až sa mu tvár triasla.

— To, synku, nie sú čary! Neľakaj sa! To sú tie peniaze, čo si mi dal do hospodárstva, odchodiac do Pošwic, pamätáš sa? Nechcel som sa dotknúť ani len groša, ale nebolo možno. Sto rubľov sa minulo a dvetisícštyristo ti oddávam. Posbieraj a choď ta pre drevo! Bude do zimy i chalupa i stodola! Čo to robíš? Dajže pokoj!

Marek, aký bol dlhý, hodil sa mu k nohám, a objímajúc mu kolená, hovoril čosi prerývaným hlasom. Ragis objal ho za hrdlo a stískal.

— Daj pokoj, synak, daj pokoj, — opakoval stále. — Ty vieš, že som čarodej, mne sú peniaze zbytočné. A ako dobre, že som ich doma neschoval! Hoho, ho! To sa vie! ... V starej vrbe byly bezpečné ... Daj pokoj, posbieraj radšej a nemeškaj... Tak, hľa i starý črep sa pridá na niečo! A kde mieniš kúpiť drevo?

Marek vstal, bozkal mu ruku, z očí jeho hľadela nekonečná vďačnosť a pokoj. Nebolo v nich ani stopy skleslosti a starosti...

Sobral peniaze, uschoval a riekol ticho:

— Drevo kúpim v Pošwiciach.

— Či ti i gazdovia tam radili? — opýtal sa starý, figliarsky žmurkajúc.

Marek radšej mlčal, ako by mal povedať nepravdu.

Čo tak čušíš? Schoval si šidlo do vreca? Hoho, ho! Neboj sa, len choď teda do Pošwic a daj ti Boh šťastial!

Mladý svesil hlavu, a zaprúc svoje city, prešiel si rukou čelo.

— Nemáte mi čo vynšovať, otče. Idem ta len pre kúpu dreva a pre nič iné ...

— Dobré slovo nezaškodí nikdy! Nie vždy sa s tým

odchádza, po čo sa prichádza.. . Hoho, ja idem teraz na faru. Dievčatá sa už iste chystajú na cestu. Ešte si aspoň s nimi porozprávam a uvidím si sirotu papagája ... Ani by si neveril, ako my chybujú tie moje zvieratká...

Vzdychol si a po chvíľke, ako by sa chcel trošku potešiť zanôtil si:

„A teraz sie dzielmy, dzielmy towarzyszu môj!
Tobie rózek z tabaky a mnie konik z kulbakq
Towarzyszu môj! Towarzyszu môj!"

Rozišli sa. Marek veľkými krokmi odchádzal za riekou. Keď kráčal poľanou, po prvý raz v živote prešiel popri zakliatom bohatierovi bez povšimnutia a nepočul ani jeho vážny šum, lebo niečo ohlášalo sa v jeho srdci...

X

O týždeň po vyššie opísaných udalostiach na fare Michala Nerpalisa dialy sa podivné veci. Od rána čisťilo sa a riadilo horúčkovité. Napokon slávnostne ozdobená fara čakala na prijatie nevidaných hostí: Farár chodil nepokojne po izbe, a hundrúc čosi popod nos, vyhánal oblokom dotieravé muchy. —

Napokon popoludní začali sa schádzať hostia. Jedni na vozíkoch, iní zas na bričkách, ako na odpust. Po tichom farskom dvore rozliehaly sa cudzie hlasy, hrokanie kolies, prsíkanie koní. Ten skromný domček, obrastený až po strechu červenokvetou fazuľou, ešte nikdy nevidel odrazu toľkých hostí.

Prvá došla pani Czertwanová s okresným sudcom ako predsedom a so svojim bratancom. Ich spoločníkmi boli Witold a syn predsedov, ktorí ich sprevádzali na koňoch. Potom na starosvetskom širokom vozíku došiel nestor okresu Jurko Rymwid, za ním dvaja bratia Olechnowiczovci, Illinič, sused pošwický, a naposledy Leon Radwillovicz, čestný sudca a slávny rečník na celom okolí. Celá spoločnosť obsadia kany i stoličky. Na stole sa zjavil domáci výrobok medoviny. Rozhovor bol veľmi živý, v ktorom mal prím tichý, sladko-kyslý hlas pani Czertwanovej.

Po niekoľkohodinovom pobyte začali páni zívvať a vyzeráť oknami. Radi by už skončiť ten občiansky akt spravodlivosti, ale im chybela na začatie pojednávania prvá osoba: obžalovaný.

— Ten je schopný urobiť nám škandál a neprísť vôbec! — ozval sa s úsmevom Witold.

— To je nemožné. Na takého on nevyzerá, — ujal sa ho Illinič.

— Páni, vy ho nepoznáte! — vzdychla si macocha.

— Ťažko ho poznať, milostivá pani, keď je vždy alebo na ceste alebo sedí uzavrený. Celý život rozmýšľa a mlčí, — poznamenal Rymwid, hladiac si ohromné fúzy.

— Ach, čo je to za človek strašný a zlý, — zvolala skladajúc ruky Czertwanová.

— V operetách tak vyzerajú kati a žiarliví manželia, — odpovedal polohlasne Witold mladému bratancovi, častujúc ho cigaretou.

— Som naň veľmi zvedavý. Mám rád ľudí vynikajúcich, hoc aj v zlosti, — odpovedal mu syn predsedov, chudučký mládenček v uniforme techniky, s patrnými známkami duševného vysilenia v unavených očiach.

— Azda by sme mali pre neho poslať posla? — poradil rétorickým tónom Radwillovicz.

— Witoldko! — zapištala pani Czertwanová, — buď tak dobrý a pozri, či ešte neprichádza.

Študent sa lenivo zdvihol s kanapy, na ktorej práve ležal, a vŕzgajúc topánkami, vyšiel na chodbu.

Už pri dverách bez ostychu hvízdal kuplety.

Na chodbe stál kňaz s tvárou poľutovaniahodnou. Utieral si hodvábnou šatôčkou pot a niečo si šeptal. Už mnohé roky spovedal Marka, vedel každý jeho skutok, poznal od detstva jeho život. Podľa neho bol ten človek nevinný, hoci podľa slov obžalovateľov mali fakty proti nemu. Či sa mu podarí ospravedlniť? Či vlastne bude chcieť prehovoriť? V tej neistote nemohol si nikde nájsť miesta. Chcel by sa s ním sísť a prvý mu poradiť, nahovoriť ho, aby sa hájil, prosiť zaň u neho samého.

On, ak sa ho opýtajú, povie, čo myslí a vie, ale či sa ho opýtajú a či vypočujú ten jediný hlas jemu priaznivý?

Preto sa pán farár potil. Ovievajúc sa šatôčkou, vyzeral každú chvíľu na cestu a až podskočil, keď videl pred sebou Witolda.

Dedič Skomontov vložil ruky do vrecka, a prechylujúc sa do taktu hvízdaneho valčika, pozeral mu dotierave do očí.

— Či pán farár už tancoval dakedy? — opýtal sa veselo.

— Či 'kňazi tancujú, moje dieťa? — odpovedal dobrácky.

— Ojoj, a ako! Sám som videl! Taký svätušký kanonik bral graciózne konce reverendy do rúk a fik, fik, pritom si spieval:

„Anna, zu dier mein liebster Gang,
mein bester Gang, mein letzter Gang!
Anna, dier dien ich Leben lang —
mein Leben, Leben lang“.

Tu Witold zdvihol polovicu svojho žaketu a previedol pred kňazom tanec pochybnej distinkcie. Pritom sa smial ako šialený.

— Krásne to bolo, — riekol končiac. — Tlieskali sme, až sa divadlo triaslo.

Farár svrástil obočie a pokrčil plecami.

— Neslušné je statočnému človeku prizerat sa a poslúchať také ničomnosti. Ľudia sme a mnoho zlého sa deje, ale je nesprávne podobné veci predstavovať pred obecnstvom. To je tak, ako keby niekto svoje rany a nahotu vystavoval na obdiv. Neposlúži to na česť nikomu. Nezdravá je to zábava, moje dieťa.

Witold zvrtol sa na opätku a ďalej hvízdajúc, pobral sa k bráne.

Bol krátkozraký, preto daromné pozeral na cestu.

— Nevidno tam nikoho? Nejakej bričky? — opytoval sa furmanov.

— Nevidno! — odpovedali, — len tam hen od kríža ide pán z dediny pešo.

— Ide? Radostná zvesť! Azda nás pred večerom vypustia napokon z toho áreštu. Zabehnem si do Poš-

wíc pobalamutiť hlavu tej samotnej holubičke. Hodná je veľa peňazí.

— No, no len prichádzaj, milý vtáčik. Dáme ti odplatu za všetko na celý život!

Napriek tejto vyhráške nečakal, kým brat príde, ale ustúpil opatrne za prvú strelnú líniu. Potiahol farára za sebou.

— Pán farár, nechali ste hostí pri prázdnej fľaši! — riekol. — To nie je pekne!

— Ach, máte pravdu! Donesiem hneď čerstvého. Marek sa akosi oneskoril, ale hovoril mi včera, že príde.

— To je s jeho strany chvályhodná odvaha, — odpovedal mladík nahlas a v duchu dodal: ' Choď v čerty po medovinu, aby iste sa dajako nesriekli za našim chrptom.

— Už ide, mamička! — • oznámil, sadajúc na kanapu.

Všetci sa vyrovnali, odkašľali, predseda rozložil pred sebou kopy papierov, ktoré mu podala pani Czertwanová. Všetky oči utkvelý na dverách. Zavládlo slávnostné ticho.

O chvíľu sa dvere otvorily naširoko a Marek, uhnúc svoju vysokú postavu, vošiel dnu.

Ako pre kontrast s tou elegantnou skupinou sudcov mal na sebe krátku „kurtu" domácej výroby, stiahnutú remenným pásom, na nohách vysoké zaprášené čizmy a v ruke šedivú čiapku.

Keď vošiel, vyrovnal sa hrdo, očami prešiel shromaždených a ľahko sa uklonil. Na ten chladný a hrdý pozdrav zachmúrily sa všetky tváre a pozdrav prijali nedbalým kývnutím hlavou.

Mladý človek znovu obišiel zrakom izbu, hľadajúc stoličku, ale tieto boli zaujaté. Farár ešte v pivnici vyberal medovinu z piesku. Marek teda pristúpil k otvorenému obloku, oprel sa ramenom o rám a tak profilom obrátený k spoločnosti čakal na útok.

— Už tri hodiny čakáme na Vás! — začal predseda, — už sme pochybovali, že pridete na predvolanie.

— Tu som! — doletel k sluchu Markovmu zpod obloka známy hlas.

— Čím odôvodníte svoje trestuhodné správanie proti mladšej a chudobnejšej rodine? Čo máte na svoju obranu?

— Nevypočul som ešte obžalobu! — zaznel lakonický hlas Markov.

— Krivdili ste im a vykorisťovaM v svoj prospech. Podľa predložených mi účtov premárnili ste za čas spravovania majetku v Skomontoch desaťtisíc rubľov zo spoločného imania ešte za života nenahradiateľného nebožského vášho otca.

Vtom kňaz prerušil reč predsedovu. Vbehol zadychčaný do izby, stisol srdečne Markovi ruku, nalial mu hneď pohár medoviny a doniesol mu foteľ z druhej izby.

Mladý človek uklonil sa hlboko, ale vína sa nedotkol, ani si nesadol. V tej istej póze, so skríženými rukami a blúdiac zrakom ponad hlavy ostatných, stál v jase letného popoludnia a opýtal sa spokojne:

— Čo ďalej, pán predseda?

— Ďalej za ten rok po smrti otcovej ste potajomne poburovali kupcov, aby odriekli úver pani Czertwanovej, tvrdiac, že nemá práva nakladať s majetkami a že prídu o svoje peniaze. Paralyzovali ste každý jej krok, a ťažiac z nevyhnutnej potreby, vydierali ste za bagatel po kuse pôdu zpod nôh slabej vdovy a neskúseného mladíka. Neboli ste synom a priateľom, ale úžerníkom. Podľa zákona ste sice v práve, ale nikdy nie podľa verejnej mienky. Či i váš úsudok je taký, vážení susedia?

— Zaiste, zaiste! — ozvali sa sborom.

Pod tým verejným obvinením Marék nesklonil hlavu, ani oči nespustil. Niekoľko ráz, keď počúval

so svrášteným obočím, mykla sa jeho tvár, ústa sa otvorily, ako by chcel niečo povedať, ale opanoval sa.

— Či je to už koniec, pán predseda? — opýtal sa po chvíľke mlčania, bez všetkej zmeny v hlase a postave.

Syn predsedov nespúšťal s neho oči. Kto bol vinný, nerozumel, neposlúchal skoro ani obžalobu, celá vec mu bola cudzia a neznáma, ale ten človek tak olympiciky pokojný pôsobil opojné na jeho novovekú nervóznú povahu. Či bol vinnikom alebo obeťou, jednako bol obrom v sebaovládání. O celé nebo prevyšoval tú poľutovaniahodnú vdovu, za ktorou stála verejná mienka, i toho mladíka, braneného hlasom všeobecným, ktorý sa na foteli rozvalený bezočivo usmieval.

— Ešte je ďaleko do konca! — odpovedal predseda. Ostávajú nám dve najťažšie obvinenia. Za ten rok i proti prosbám a naliehaniam nepristúpili ste na právoplatné rozdelenie imania, ako to ústne zanechal nebohý pán Pavol Czertwan. Vymáhanie toho bolo správne a váš odpor zdá sa každému treťuhodným. Je to neposlušnosť voči rodičovi a vykorisťovanie svojho postavenia a práva. Tiež nízkym činom je, že ste si privlastnili majetkové plány, o vydanie ktorých sa márne domáhala matka i brat. Tak, pane, nekoná zeman a občan, dbajúci o svoju česť...

Krv udrela do čela Markovho, ale ani tieto ťažké obvinenia nepohli ním, lebo miesto toho, aby sa bránil, obrátil hlavu do obloka a smutno sa usmial.

V záhrade pod oblokom za predsedovho hovoru zašlestila povoja a tak ticho, že zvuk sa stratil v speve poletujúcich lastovičiek, zaznel úprimný hlások jedným výrazom:

— Wejdawutas!

Nik nepočul ani nepostriehol neviditeľného hosta uprostred otáčavej fazule a povoje, len ten osamelý na

pranieri verejného súdu stojaci sa zachvel, ako z luku trafený. Pozrel ta opatrne a nesmelo.

Zpomedzi purpurových kvetov zastihlo jeho stiesnený zrak dvojce planúcich oči, tak úprimne dojatých hrôzou poslednej chvíle. A do ušú Markových doletel tichý, ale rozčúlený hlas:

— Či vám nie je ľúto vlastnej duše, svedomia, práce, keď dovolíte na ne pľuť a mlčíte? Ja počúvam sotva niekoľko minút a celá sa trasiem rozhorčením! Vy nie ste ani z kameňa, lebo i z toho sa dá niečo vykresať! Ste zo zhnitého dreva, z práchna!

On sa nato trpkou usmial, a obrátiac sa tvárou k shromaždeniu, opýtal sa trošku zmeneným hlasom, z ktorého sa už vykrádaly prízvuky vášne, tlmenej do času železnou vôľou.

— A napokon aké obvinenie počujem ešte, pán predseda?

Opýtaný si odkašlal, pozrel do papierov, pokrútil sa na stolci a rozhliadol sa po prítomných.

Všetci pozerali k zemi zasmušile a slávnostne. Pani Czertwanovej horela tvár ako v horúčke, pán farár triasol sa znepokojením.

— Posledné obvinenie je veľmi citlivej povahy, lebo sa týka toho, čo je človekovi najdrahšie: čistoty mena. Cez ten rok konajúc nesprávne a zneužívajúc svojho postavenia, dali ste zlý príklad mladšiemu bratovi, priviedli ste ho sám k ľahkomyseľnému skutku! Nútený potrebou, nemajúc pred sebou iného východiska, odpredal les, ktorý je spoločným majetkom. Zaiste ospravedľňuje ho tu len jeho mladosť, rozčúlenie a neznalosť zákona. Pochybil, ale to jednako neospravedľňuje váš čin, keď miesto toho, aby ste mu pomohli, vysvetlili a doma urovnali veci, podali ste ho súdu, zaplietli do procesu so Zidmi-šudiermi a bez váhania hodili ste poctivé meno na lup advokátskych jazykov a do odporných súdnych stien. To bola nešľachetnosť!

Udychčaná, rozhorčením trasúci sa šepot doletel k sluchu Markovmu, hneď po zakončenej reči:

— A vy mlčíte? A vy to znesiete? Čo je to s vami? To je hnusné! To nie je na vydržanie! Prehovoríte aspoň raz v živote! Viete, že si vás ctím, a vy dovolíte, aby som toto vaše pohanenie počúvala? To je nie na vydržanie! To bolí, trhá, raní, zabíja! Hovorte, lebo vystúpim sama a odpoviem po americky za vás!

Zo zelenej húštiny zaiskrily sa roznietené oči, mihly kŕčovite stiahnuté obrvy a z ústočiek vzrušením napolo otvorených zablysky belostné, ostré zúbky, ako by zryzľ, brániť chcely toho, ktorému sa diala tak veľká krivda.

Ten iskriaci pohľad i náruživé slová neostaly bez účinku.

Pomaly, ako požiar zasahovaly črtu po črte nepohnutú posiaľ tvár obžalovaného. Vyhnaly mu zo srdca všetku krv do čela, rozpálily divým žiarom zamračené sivé oči, trhaly mu násilne z duše na ústa potok prudkých slov, dmuly rozbúrenou vlnou pokojnú posiaľ hrud'. Striasol sa, odstúpil o krok, mechanicky siahol rukou na prsia, lebo zdalo sa mu, že hrudný kôš pukne mu od toho, čo sa mu tam náhle rozbúrilo oceánom citov, podcenej práce, rozorvaných myšlienok a túžby.

— Je to teda už koniec, pán predseda? Už viac nič nenájdete? Povedali ste všetko? Tí páni, či sudcovia počuli toho tu dost! Počuli, že som zlodej, podvodník, vydierač, že som rušil právo a že som napokon i ničomník! Dost' je toho! Už ani niet na svete viac vín a niet človeka, ktorý by ich všetky nosil, len ja, jedine ja! ...

Ale nik nepočul môj hlas a nik nevie odkiaľ, akou cestou som dospel až sem, k tomuto čestnému súdu, ktorý mi teraz berie česť, slávu i meno statočného človeka.

Zďaleka som ja prišiel sem a dávno! Sedemnásť

rokov som mal, keď ma zo škôl vzala povinnosť. Neopýtali sa ma, či mám vôľu a silu, kázali mi pracovať rozumom, rukami, všetkým. . . Tu, hľa, na tom papieri mám otcovou rukou podpísaný súpis toho, čo bolo sverené mojím rukám, a tu na druhom je tiež súpis vykonaný po otcovej smrti, podpísaný matkou a pánom farárom.

Nie desaťtisíc som ukradol, ale viac, oveľa viac! Okrádal som tú pôdu na štúdiá sestry a brata, na cesty matkine a vydieral som z nej násilne groš krvavý do kovanej škatuľky.

Kradol som!... Hej, bol nato čas! Dni letné v poli ako rok dlhé a ešte dlhšie noci v zime nad úctami vliekly sa ako sám vek . . .

Kradol som! Počuli ste páni, že som kradol, ale neviete, koľko som si odpočinul za tých desať rokov mladosti, nepočuli ste, či som sa kedy zabavil, poveselil, ani ste nevideli, koľko trpkosti, koľko sklamaní a koľko potu vliat som do tej zeme! A jednako nik nepočul moju ponosu, lebo bolo by to márne. Kto by mi uveril? Kto by mi pomohol? Jediný Boh vie a vidí všetko. On mi dodáva sily, vytrvanlivosti. On vložil do môjho srdca tú veľkú lásku, s ktorou som si tú svoju pôdu zamiloval nadovšetko na svete: nad svoju mladosť, nad zábavu i nad rodinu a dom. Na koľko len duša stačila, natoľko som ju miloval! Od lúky k lúke, od brázdy k brázde vlastnými nohami som ju neraz pochodil, za desať rokov s nikým som len s ňou, s tou svojou rodnou zemou. A rozumeli sme si. Ona hovorila mi k srdcu zlatými klasmi, kvetnatou lúkou, tmavým bôrom! I prisahal som jej vtedy, že mi ju nikto nesmie vziať, iba ak so životom!

Na chvíľku zatíchol... Ale potok, ktorý raz pretrhol hať mlčanlivosti, hnal sa teraz bez pamäti, čoraz prudkejšie . . . Celý život jeho skladal sa v tej reči.

— A keď otec umrel, stal som sa ničomníkom, vykorisťovateľom, úžerníkom. Počuli ste tú hroznú ob-

žalobu, páni! — Ale či viete, ako horoko som zaplakal, odchádzajúc z otcovskej pôdy? Či viete, ako ma i ona oplakávala, lúčiac sa so mnou? Či videl niektorý z vás, páni, že z toľkého bohatstva, z tej veľkej čriedy Czertwanovej dostalo sa mi šesť kusov vychudnutého dobytku, tri najplanšie kone a hrst' odevu? Či vám je známe, páni, že z troch veľkostatkov z toľkých rosiahlych zemí nedostalo sa mi ani na piad'! Môj majetok je: spustlé pole, ošarpané budovy v Sandwiloch, dedičstvo to matkino! A ja som sa ani vtedy nepožaloval, len som sa zaprisahal i druhý raz, že otcovskú pôdu premárniť nedám, radšej zhyniem!

A znovu dal mi Boh silu do veľkej práce a takej vytrvalosti, že som temer nepoznal sna, odpočinku, ba ani času na jedlo som nepotreboval. Vo dne na žiadosť otcovu spravoval som Pošvice, v noci pracoval som pre seba, pravda, ako úžerník, ako Žid, zháňajúc, kde sa dalo čo zarobiť!

Bolo mi oznámené, že matka s Witoldom chcú na majetok uvaliť dlh. Áno, podľa slov pána predsedu zabránil som Židom peniaze požičiavať, hrozil som procesom. Áno, to je pravda! Ale hoci to voláte vykorisťovaním, šudierstvom, prisahám, že na to nikdy neprivolím a vždy sa postavím na odpor! Zabite ma, na kusy rozsekajte, ale zem svoju vziať nedám, ani jedinký záhon predať nedopustím! Tomu som posvätil celý svoj život! . . . Oni hovoria, že som ich vykorisťoval, vydieral majetok za bagatel...

Mám na to čísla i doklady! V obžalobe ich neuvádzate, ale ja ich mám, a tu hľa, ich predkladám...

Trasúcimi rukami rozopäl kabát, vyňal ošúchanú tašku a položil na stôl pred shromaždeným niekoľko hárkov papiera.

— Pätnásteho augusta minulého roku kúpil som od matky 40 jutár pôdy, zvanej Žwirble, za 2400 rubľov, tu je kvitancia i smluva. Dvadsiateho ôsmeho októbra predala mi znovu 30 jutár za 1300 rubľov. Dal

som tri razy po 500 rubľov pôžičky, zaplatil som sestre prislúchajúce jej veno 5000 rubľov, okrem toho vyplatil som podľa smluvy zo sestrinho majetku, ktorý mám prenajatý, ročný poplatok 500 rubľov. Spolu vyplatil som za ten jeden rok 10 tisíc a 700 rubľov. To sú moji svedkovia.

Upracovanú a tmavú ruku položil na tie dokumenty a vydýchol si zhlboka. Veľký smútok a bôľ rozhostil sa na jeho tvári. Pokýval hlavou, vidiac, ako sudcovia so záujmom ujali sa pozerat tie dôkazy tak obrovskej práce a začali si medzi sebou niečo hovoriť.

Witold a pani Czertwanová zbledli. Pán farár šepтал si ďakovnú hymnu a syn predsedov, nevedieť prečo, usmieval sa vífazne. Mlčali teraz všetci. A Marek ozval sa znovu, hovoriac:

— Som teda zlodej a podvodník? Azda sa divíte, páni, odkiaľ som vzal tie tisíce? Opýtajte sa tohto mladíka! On vie, on hovoril, že platím pošwickým zlatom! Nebol to cudzí, ani nepriateľ, ale on, brat! Poctivé meno hodil na pranier a oplŕoval ho. Neskúmal, neopýtal sa, nezaujímal sa, ale prvý blatom hodil po mne! Ale odkiaľ on môže vedieť, ako sa statočne zarába groš? On nevie pracovať, bral a užíval len hotové a keď vydobyl peniaz, bolo to len z karát. A ja som ho mal učiť, vysvetľovať, pomáhať mu?... Akým spôsobom, páni? Nedôjde on so mnou s konopami cez Njemen,³⁷ ani s dobytkom do Pruská, ani do Wilajkov na jazero; neznesie on zlého počasia v zime, ani jesenné hmlы, iba ak by z chvíľkovej záľuby... Jemu sa nechce pracovať, ani biedu trpieť, ani zábavy odrieknuť, čo by ako tie peniaze potreboval. . . Preto je on milý a veselý, každému lahodí, každého pobaví. Starosti ho nemučily, robota ho nezdivočila, utrpenie mu neodňalo veselosti. Preto je on dobrý a ja zlý, chmúrny a neprístupný! . .

³⁷ Rieka v Litve.

Tu stojím pred vami, toľko pohany ste mi vmietly do tvári, že by som vám nemal ani do očí pozrieť, len skloniť čelo a — hanbiť sa.

Odvrátil hlavu k obloku a temná vlna krvi obliala mu líca.

— Sláva ti, bohatier, — zaznelo šeptom zpod obloka.

— Nie, páni! Poznám všetky muky a trampoty, ale hanby som nepoznal, ani nepoznám! Skloním pred vami hlavu, ale preto, lebo ste starí a vážení, ale sa nehanbím a zraku vášho sa nebojím!

Čo chcú oni odo mňa? Hovoria, že som kradol: pred vami ležia dôkazy, že som vykorisťoval; máte tam čísla, účty; dôvodja, že som si plány prisvojil: načo sú mi? Ja pôdu svoju poznám ako vlastnú dušu. Plány som uložil v otcovej kancelárii v Skomontoch, ale sa im nechcelo ich hľadať. Nech tam niekto ide, v skrini ich nájde a sem prinesie ...

Žiadajú rozdelenie majetku. Opýtajte sa ich prečo? Či im ja odorávam, či v hospodárení prekážam, bránim zmeny a zlepšenie pôdy? ... Ani činom, ani slovom, ani myšlienkou som im nevošiel do cesty. Ani na piad zeme som nevzal násilne. Striehol som len celistvosť otcovského majetku. Striehol som, lebo moja hlava i ruky vedia, aký mi je drahý a aká sila tkvie v tej pôde rodinnej! To, hľa, je môj hriech i celý priestupok! ... Preto sa nehanbím!

Páni! Vy ste sami nad tou pôdou osiveli, shrbili sa. Tá mozofná práca zbrázdila vaše čelá, strásla vám s dušou. A ja som na vás a na pamiatku vašich otcov hľadel a tak som pracoval a pracovať neprestanem, lebo stal by som sa nečestným a podlým! ..

Máte svoje domy, imánie i rodinu. Azda sa vám niekedy vo sne zdalo, že domy vám hrom rozbúrál a imanie ako prach sa rozsypalo! Ak vás niekedy taký upír trápil, tak pozrite na mňa: ja toho upíra stále v prsiach nosím a trpím, ach, ako trpím! Neľutujem mla-

dých rokov, hoci hovoria, že sú ako šťastie krásne, neľutujem života! Obetoval soim pre tú svoju myšlienku vedu i slobodu, nevezal pre seba nič z toho, čo majú vaši synovia, z čoho sú bohatí! Uplynulo kus času a vy myslíte, že odhodím teraz svoje starosti a odstúpim od toho, čo som vydobyl? Nie! Nikdy!

Rozdelenie majetku chcú oni! Páni! Vezmite radšej krv z mojich žíl, roztrhajte ma na kusy, hodte ma do väzenia na večnosť, — ale nato nikdy neprivolím, lebo viem, prečo to chcú urobiť!

Prestal a čakal. Nijaká starosť, nijaká muka nevyčerpala natoľko jeho sily ako tá prvá sponď, ako táto jediná reč k ľuďom povedaná.

Z prítomných od nejakej chvíle zavial akýsi pocit rozpačitosti, predseda sklopil zrak, lílinič utieral si šatôčkou spotené čelo, starý Rymwid uprel na tvár obžalovaného prenikavé oči a krútil fúzy, vážny a zamyslený; Olechnowicz a Radwillovicz strčili hlavy dovedna a niečo si šeptali gestikulujúc. Syn predsedov vstal z kanapy od Witolda, a červenajúc sa, dojatý pristúpil váhajúc k Markovi. A on, súc unavený, odychoval rýchlo, hrýzol do krvi trasúce sa pery. Bol celý zmenený. Pod oblokom tichý šepot vznášal sa k nemu s výrazom vreleho nadšenia:

— Teraz ste bez tieňa hany! Teraz už môžete mlčať! Nijaký súd na vás viny nenájde! Príďte chytro, čakám vás!

Mlčky prikývol hlavou a hneď zas obrátil oči do izby, lebo v tej chvíľke pani Czertwanová plačlivým, dešperátnym hlasom zvolala:

— Vážení susedia! Prečo má byť môj syn Witold večne pod kuratelou, bez slobody konania a bez titulu vlastníctva? Predsa je to jeho a on má s tým právo nakladať, je už plnoletý! Čo koho do toho, čo on mieni so svojím majetkom urobiť? To je násilie, to je vykořisťovanie! My nepotrebujeme rady, ani jeho spravo-

vania, vieme i sami, čo sa patri. Vieme spravovať a udržať pôdu! ...

Rymwid vstal ťažko zo svojho miesta a zamračený udrel pästou po zmenkách, rozsypaných po stole a riekol:

— A toto je čo? Aké je to spravovanie a udržiavanie? Ešte len rok a už ich je toľko!

— On nasilu dával peniaze, pokúšal, nahováral!

Markovi nebolo treba protestovať, lebo za Rymwidom vstal Illinič a živo zvolal:

— Odpusťte, milostivá, ale ja sám som bol svedkom, ako ste prichádzali v zime do Pošwíc a prosili o radu a pomoc. Bol som u neho v záujme odpredaja zemiakov do pálenice a sedel som práve vtedy v druhej izbe.

— Jemu otec zakázal miešať sa medzi nás. Zakázal za cenu otcovského požehnanja. Otec ho poznal a bál sa toho strašného charakteru!

Kňaz nevydržal ďalej, skočil s miesta.

— Milostivá pani! — zvolal, — nespomínajte takto nebožského! On Marka poznal a oceňoval ho. Toho dôkazom bolo, že ho poveril spravovaním Pošwíc a požehnal ho za jeho šľachetnú poslušnosť. Bol som pri jeho skone a pamätám dobre. Witolda vystrihal, aby sa nezabával a nemárnil čas i peniaze, aby nerobil dlhy, inak že bo požehnanie otcovské opustí. A mal pravdu!

Ja Marka Czertwana poznám, páni. Pred mojimi očami rástol a pracoval. Hriešny je ako my všetci, ale toho, čím ho obviňujete, sa nedopustil, lebo falošnosti v ňom niet, ani podlosti! Je on do seba uzavretý, plachý, nedôverčivý, ale šľachetný a povinnosť svoju nikdy neopustil! Zdanie často klame, ale vy súďte, páni, spravodlivo a prehlbenejšie, skúmajte dušu jeho i to, čo vám povedal. On neluhal.

— Pôdu predávať je ťažký hriech! — zamrmal mladý Olechnovič.

— Lenivosťou a márnivosťou utraťiť ju, to je hanba! — dodal starý.

Vtedy pán predseda zdvihol zrak a hodil opovrhlivý pohľad na pani Czertwanovú, sobral jej papiere a s nechutou ich odtisol nabok.

Nastalo tiesnivé ticho, prerušované poplakávaním vdovy a ťažkým dýchaním kňaza. Sudcovia nevedeli, čo ďalej robiť. Radšej by sa boli videli pod zemou ako ako pred tou hrdou, pokojnou postavou mladého obra, ktorého hlas zaznel už ako obyčajne: tupo a ponuro:

— Páni, prosím o rozsudok!

Pozreli tázavo na seba; napokon starý Rymwid priblížil sa k nemu a položiac mu ruku na plece, riekol s ľahkým úsmevom:

— Synu! Mám vnukov takých, ako si ty. Išiel som sem s pevným rozhodnutím, že ti smyjem hlavu, tak po otcovsky! A tu, hľa, si vinníkom takým, že my ťa musíme odprosiť. Ťaždá rada, ale odpusť! Je pravda, že si si to sám zavinil. Hriech je unikať ľuďom a nedať sa im lepšie poznať. Šedivej hlave je ťažko odprosovať mladého. No podaj mi svoju upracovanú ruku a nehľad' tak divo. Som veľmi rád, že som ťa spoznal. Pošlem svojich vnukov, aby sa od teba učili a mňa starého nezabudni navštívili. Dobre?

Marek sa mlčky a hlboko uklonil pred starcom.

— Ja som čiernu kocku nehodil! — dodal Illinič.
— Máte vo mne vždy úprimného priateľa!

— My sme prišli sem, nevediac, o čo ide! — zvolali jedným hlasom Olechnovičovci. — Predseda sedel ako na žeravom uhli. On jediný nemal nič na svoje ospravedlnenie. Veď on obviňoval bezohľadne, surovo. Úloha predsedníctva nezerala sa mu nikdy tak trápnu, ako v tejto chvíli.

Prezrel papiere ešte raz, chvíľu uvažoval a napokon sa ozval, obracajúc sa k celej spoločnosti:

— Vážení susedia! Nepopieram, že vec mi bola nesprávne vysvetlená a že nepoznal som úplne stránku obvinenú. Veľmi ma to mrzí. Ale za času svojho dlhého účinkovania sto ráz som sa presvedčil, že niet na svete človeka úplne vinného a úplne nevinného. Chyby musia byť i v najšľachetnejšom charaktere, A dobré stránky nájdú sa i u najpodlejšieho. Preto navrhum, aby bol v tejto rodinnej veci vyneseny tento výrok: Rozdelenie majetku odkladá sa na jeden rok od dnešného dňa počítajúc. Za tento čas ponechá pán Czertwan bratovi úplnú slobodu konania, nebude mu požičiavať peniaze, kupovať pôdu, ani svoj kapitál vymáhať. Po roku urobí sa súpis stavu majetkového, zostaví sa bilancia a v priaznivom prípade pán Witold vyplatí brata a on ustúpi alebo v prípade nešťastlivého obratu, ak bude treba pôdu odpredať, pán Marek Czertwan môže vymáhať, aby sa odpredala výlučne jemu a nikomu inému. Podmienky odpredaja nech budú podľa spoločného dohodnutia. Ci súhlasíte všetci s mojím návrhom?

— Zaiste, súhlasíme. Niet v tom nič zlého ... Pán Witold je ešte mladý, môže sa zmeniť a môže byť z neho ešte dobrý hospodár! — riekol Rymwid, pazerajúc na študenta.

Cynický, opovrhlivý úsmev stiahol tvár Witoldovu; urobil ústa, ako by chcel hvizdať, ale sa opaval.

Pani Czertwanová div, že neomdlela —• ale mlčala.

— Nech bude teda tak, — prisvedčili všetci, obstanúc stôl na podpis.

— I vy pristávate? — opýtal sa predseda, obracajúc svoj zrak k obloku.

Ale nik mu neodpovedal.

Keď sa boli všetci — stisnúc Markovi ruku — vrátili na svoje miesta, vyzvaní hlasom predsedu, pod ob-

lokom, spomedzi pnúcej fazule vytiahla sa štíhla postava slečny Irenky Orwidovej. Nazrela do izby. Krásna mladá tvárička, vzrušením zružovelá, usmiala sa pri okne stojacemu Markovi a srdečne zvolala: No, tu máte moju obrovskú bielu kocku, aby zakryla všetky tie čierne tamto hodené! — a podala mu svoju bielu rúčku.

On sa zapýril, uklonil sa k nej a malé rúčky Irenkine zimizly v jeho obrovských dlaniach. Takto stáli chvíľu, hľadiac si do očí, neprehovoriac slova...

Predseda sa márne opýtal. Marek nepočul nič a nič ho v tejto chvíľke nezaujímalo.

Zadivení týmto mlčaním — prítomní sa obzreli. Nastal všeobecný pohyb. Pán farár skočil prvý privítať slečnu. Witold, zabudnúc na všetko, hnal sa napred, ukláňajúc sa hlboko. Pani Czertwanová si utrela slzy a stišila svoje lamentovanie. Ostatní páni, poznajúc len z videnia dedičku Pošwic, ukláňali sa zďaleka úctivé, odmeriavajúc ju skúmavými pohľadmi.

Obrátila na seba všeobecnú pozornosť. Neprišla však do rozpakov, ale nenútene uklonila sa na pozdravy, len radostný blesk zmizol, ako by sa ukryl v hlbine krásnych očí.

— Ďakujem vám, dôstojný pán, — odpovedala na výzvu, aby sa jej páčilo dnuhá.

— Prišla som len na chvíľku, mám tu trošku práce.

Tu sa obrátila k Markovi, ktorý sa trošku utiahol, a opýtala sa ho.

— Či je tu pán Ragis?

— Nie, slečna! Doma od rána drevo odberá!

— Ach, aká škoda, že nie je tu! Doniesla som mu dar.

Siahla za seba na lavičku a položila na oblok akýsi okrúhly predmet do batistovej šatôčky zakrútený.

— Či mi dovoľíte pozrieť, čo je to? — opýtal sa Witold s úškľabkom.

— Oj áno, len pozorne, lebo kole!

— Jež! — vykrikol študent, nazerajúc do šatôčky.

— Oj, to sa starý poteší! — zasmial sa farár.

— Podivná záľuba! — poznamenala pohrdlive pani Czertwanová.

Ale Irenka hovorila veselo, obrátená teraz stále k mlčiacemu Markovi.

— Vybrala som sa dnes na prechádzku pešo aj loďkou. Závor je založený vašim drevom, že na koči by som tadiaľ ani neprešla. V tráve v Dewajte našla som toto zvieratko i doniesla som ho potešená, že azda nahradí zhoreného miláčika.

— Ďakujem vám, slečna! Odnesiem ho hneď krstnému, — riekol siahajúc na ježa.

— Chráň Bože! Ponecháme ho láskavej opatere pána farára a vy ma odprevadíte. Však môže už pán Czertwan odísť? Súd je skončený?

A ona bola tam pod oblokom a počula všetko! Pod pani Czertwanovou zatriasly sa nohy, Witold zbledol, stratil celú svoju odhodlanosť. Nie pre uši krásnej dedičky bola tá zpráva, to zakončenie, ten výrok. Len teraz sa zahanbil a ostal veľmi pokorný.

— O chvíľku som vám k službám! — odpovedal Marek, blížiac sa k predsedovi.

Pozostali pri obloku v rozpakoch nevedeli, čo hovoriť a Irenka nemala vôľu začať rozhovor. Pani Czertwanová prvá prišla k rozvahe.

— Pán Marwitz odcestoval? — opýtala sa, — usilujúc sa úprimne usmievať.

— Áno, odcestoval! — odpovedala Irenka, uhnúc sa k Margasovi, ktorý ležal pod oblokom, čakajúc na svojho pána.

— Slečna sa akiste cíti veľmi opustená v našom kraji? — začal rozhovor Witold.

— Oj nie, pane. Mám doma veľa práce, nemám času nudiť sa, — riekla chladno, pozerajúc na neho.

— Ach, čo je to za odporný pes! — zvolal, — a aký dokaličený! Nebojíte sa ho dotknúť?

— Veď ho poznám. To je pes pána Marka, kaž-

dodeimý hosť v Pošwici. Opálil sa chudák pri požiarí, strežúc verne majetok svojho pána. Rada ho mám veľmi!

Pohladila zviera, túliace sa k nej, a nazrela do izby.

Marek podpisoval výrok a mlčiac prijímal ich ospravedlňovanie a stískanie ruky.

— Či môžem už odísť? — opýtal sa predsedu.

—• Môžeme sa už vzdialiť všetci, — odpovedali odrazu, — aby sme sa o rok mohli síst opäť v shode!

Podali si ruky. Syn predsedov pristúpil k Czertwanovi posledný.

— Či mi dovoľíte podať vám ruku, hoci sa ešte málo poznáme? Želám si však, aby naša známosť bola trvalá a aby sme sa lepšie porozumeli! Naučili ste ma dnes viac ako školy i univerzita! Prosím, zostaňte i naďalej mojím učiteľom a priateľom. Do videnia čím skôr!

Spoločnosť sa rozlúčila i s pánom farárom a vyšla pred faru. Prichádzaly povozy, páni sa lúčili, vyvolávali, pozdravovali. Uprostred tohto hluku pristúpil Wiltold k Irenke a ticho, prosebným hlasom sa spýtal:

— Preukážte i mne tú láskavosť a dovoľte, aby som vás odprevadil.

Potriasla hlavou, a cofnúc späť, vsunula ruku pod rameno Markovo, ako by tam hľadala ochranu pred dotieravcom.

— Oj nie! Ďakujem vám. Máme pretriasať tak veľa vecí a vás by to len nudilo.

Nedbalým pokynom odpovedala na hlbokú poklonu a pohla sa pešky na zaprášenú cestu, nedbajúc, čo si pomyslia a čo povedia na to tí ostatní.

A podivne vyzeral tento párik. On ako dedinčan, drsný od práce, ona ako princezná z pohádky, taká krásna a jemná! čo mohlo jestvovať medzi nimi spoločného?

Po chvíli tichej prechádzky prehovorila, ako obyčajne, ona prvá:

— Ten súd bol posledným drakom Wejdawutowým. Už leží premožený, bez zubov — a generáli sú v prachu! Prečo ste teda ešte vždy zamračený? Čo vám ešte chýba?

— Ja som vždy taký, — zašeptal svoju obľúbenú mienku.

— Nie! Vy viete hovoriť, cítiť, uchvátiť! Len dnes som vás poznala, a preto sa vás spytujem ešte raz, čo vám chýba?

Vyzývala ho, šla v ústrety tej zamlklej duši, prosila, aby sa dobrovoľne sklonil pred ňou. Ale výbuch pomínul, vulkán utíchol, železný pancier svieral znovu hruď.

Nič, slečna! — odpovedal.

Pozrela naň bystro.

— Kňaz tam hovoril, že nikdy neklamete! Či mu i pri spovedi takú pravdu hovoríte ako mne teraz?

— Farárovi by som nepovedal, čo cítim, ak niet v tom hriechu. Ľudské utrpenie a trýzeň má poznať jedine Boh, lebo on jediný nám môže poslať pomoc!

— V nijakom prípade však neslobodno klamať! ... Pozrite mi do očí a opakujte ešte raz, že vám nič nechýbí!

Zamľkol, zatínajúc ústa. Uzavieral čoraz viac svoju dušu a pripravoval sa na odpor.

Zasmiala sa veselo.

— Predsa som vám dokázala klam! Uspokojím sa teraz však s tým malým víťazstvom a nenalieham viac! Ste spokojný s výrokom súdu?

— Myslel som, že to bude horšie. Keby som bol mlčal, bol by som býval potupený.

— Vidíte, ako je dobre mňa poslúchať! Koľko rás vám teraz poradím hovoriť, prosím poslúchnuť a za dobrý výsledok vždy ručím! Dobre?

Usmial sa len miesto odpovede.

— Čo zamýšľate robiť cez ten rok skúšky?

— Čo vždy! Sberať peniaze a kupovať od Židov dlhy Witoldove, keď mi nedovoľujú kupovať pôdu. Ten istý výsledok, len viac ťažkostí je s tým.

— A čo iné ešte mienite podniknúť za ten rok?

— Sám neviem. Pán Komár ma chce poveriť správou svojich veľkostatkov, lebo odchádza do cudziny. Ak sa mi dostane toľko času a sily, tak to prijmem.

— Aký ste chtivý na peniaze! Hotový ste dušu za ne dať.

— Dušu nie, ale krv všetku by som dal.

— Nepochopiteľné! A načo sú vám? To je už skutočne chorobná mánia! Dať krv za podlý groš! Nedá on šťastia, ani pokoja.

— Pre mňa dá i jedno i druhé.

— Fi, to vám veru nesluší. Ale pripusťme, že už máte Krézove poklady, čo by ste s tým bremenom robili?

Zablúdil zrakom po nebosklone, otvoril ústa, ale nevyriekol, čo mal na perách.

— Načo hovoriť o tom, čo nikdy nebude! — zamrmlal.

— To neškodí! Ste už i tak na ceste k pokladom a istotne dosiahnete to, čo si žiadate! Či ste niekedy v živote ustúpili od svojich túžob? Zaiste nikdy!

— Ustúpil, — odpovedal zamračene.

— To nemôže byť! Vy že ste sa vrátili s cesty predsavzatia? To nie je na uverenie! A prečo? Azda boli prekážky priveľké?

— Cieľ bol príliš malý.

— Ach, už viem! Hovoril mi pán Ragis pod dubom: kedysi odstúpili ste od svojej snúbenice a potom ste sa sužovali pre to veľmi.

— Čo krstný môže vedieť o mojom súžení? Keď som ustúpil, nemal som sa prečo sužovať. Nebola to božia vôľa, a koniec!

— Ale ona teraz ovdovela! Môžete sa vrátiť.

— Môžem.

— O rok teda odkúpíte Skomonty a založíte rodinu, — riekla s iróniou v hlase.

Prikývol hlavou. Črty jeho tvrdly každou chvíľou, zamračeným zrakom blúdil po ceste. Čoby mal hneď zahynúť, nevyzradí to, čo cíti, nepočuje od neho slovo pravdy.

— Žehnaj vám Boh! — usmiala sa ľahko, — Ťuťujem, že na tom sobáši nebudem prítomná, lebo iste toho roku odcestujem.

Marek sa prekvapil, a hľadiac pozorne na ňu, opýtal sa:

— Ďaleko odcestujete, slečna? A na dlho?

— Vrátim sa asi v jeseni do Ameriky. Pán Marwitz stratil pre mňa čiarka a zasypáva ma zúfalými listami. Musím ho potešiť a rozptýliť jeho clivosť za milovaným synom. Či na dlho, neviem. Možno, že navždy! Azda by ste chceli odkúpiť odo mňa Pošvice?

Zbledol a rameno sa mu zatriaslo.

— Žartujete, slečna! — riekol, — nemyslíte odpredávať a ja nemôžem kupovať. Aj vy ostanete.

— Pochybujem! Čo a koho ja tu mám? Vy ste bohatier Wejdawutas, preto duša vaša je nedostupnou pred clivosťou, osamelosťou a prázdnotou domu! A ja sa do toho nemôžem vžiť, nič mi nenahradí domáci kozub v úprimnej spoločnosti priaznivého slova, vreleho pohľadu, všetkého toho, čo som dosiaľ mala u môjho pestúna v Drakecity! Vy mi nerozumiete, pane, pretože ste povýšený nad také malichernosti, vy to všetko nepotrebuje a ja — žiaľbohu, nie som stvorená za pustovníka a mám tiež svoj cieľ a náhľady na život, a to celkom iné ako vy.

Tak sa zdalo, že nič iné nepočul okrem tej jednej veci, lebo zamrmlal ako by pre seba:

— Odidete teda a azda navždy?

— Čo je v tom divného? Čo by ste urobili vy na mojom mieste?

— Čo by som urobil? Zostal by som!

— Tak samotný cez celý život?

— Rok neminie a poznáte všetkých svojich susedov. Netreba vám do Ameriky chodiť pre priateľov a styky. Vydáte sa . . .

— Prečo nie? Nato nepotrebujem ani nijakej známosti ... Vyvolila som si už dávno ... Len mi zaručte, že si ma vezme ten jeden vyvolený a zostanem!

— Azda ste si volili takého ...

Netrpezlivo pohla hlavou a sraštila obočie.

— V tomto prípade radšej mlčte, lebo ani mne, ani sebe slovami oči nezaslepíte. Načo je ten neznesiteľný tón a to pretvarovanie? Nás v Amerike nevychovali ako tunajšie slečinky na podradnú úlohu, nás učili, že sme na jednej úrovni s vami, nezávislé! Neznesiem tón, na ktorý sa dostáva náš rozhovor, lebo je falošný a nehodný toho predmetu! Ja som nikdy svoje city neukrývala, nenachodím v nich nič trestuhodného ani neslušného!

Pozdvihla hrdo čelo a hľadiac mu prenikave do očí, riekla po malej prestávke:

— Nezmeníme svoj osud, Wejdawutas! Vy viete dobre, že vás milujem, dávala som vám to najavo úprimne a ja nepotrebovala som vašich slov, lebo i tak som vycítila, že ma máte rád ... Načo sa trápiť, mučiť, keď môžeme byť šťastní! . . .

Očami jeho preletela chmára zúfalstva. Svesil hlavu a smrteľne zbledol.

Ona sa radostne a víťazne usmiala. Pozrela úkladkom do jeho tváre a ozvala sa úprimne:

— Ak som sa mýlila, poprite to. Nemilujete ma? Azda nie natoľko ako Zmujdz, ale viacej ako ostatných ľudí!

Opanoval sa, a hodiac na ňu vyčítavý pohľad, riekol zticha:

— Načo vám je tá pravda a mne načo ešte tá jedna trýzeň najbolestnejšia? I tak mi je život ťažký!

— Práve preto prichádzam ja prvá, lebo vy so svojím ostýchavým pohľadom mlčali by ste roky a trpeli, no, i mne trpieť kázali. A načo je to?

Ani nezbadali, že stáli už pri stopách Dewajtisa na poľane.

Slnce spúšťalo sa nízko, rozlievajúc na stromy, zem i nebo purpurové farby. Starý dub sa zakolísal ako živý. Už dávno nevidel svojho obrancu. Zadivil sa staručký patriarcha dúbavy, že mladý človek očí naň nepozdvihol, nepozdravil, len sa zdržal opodiaľ a hľadel do tvári dievčaťa.

— Prečo? ... — Opakoval jej otázku. — Preto, že medzi nami je priepasť, ktorú keby som i život hodil do nej — nevyrovnám! Zastal som teda nad ňou a hoci sa ma až šialenstvo zmocňovalo a zo všetkých síl ma tiahlo na druhú stranu, nešiel som a nepôjdem! Len v rozprávkach si pastiera berú princezné, ale na zemi to nesmie byť... Boh dopustil na mňa túto skúšku, to je pravda! Zamiloval som si vás, slečna, ani sám neviem kedy a ako ... Ale som mlčal a trpel a pri tom zostalo!

Zapýrila sa ako višňa a usmiata objala pohľadom jeho črty.

— Nuž a čo by z toho bolo, z tej vašej zvláštnej taktiky, keby ste boli trafili srdcom na dievča európske, ktoré tiež vie mlčať, trpieť a čakať? Kde by sa podelo naše šťastie? Čo by stál náš život v ustavičnom trhaní šľachetného a opravdivého citu? Ach, a tak blažene je mať niekoho svojho na svete, o ňom sniť a milovať! A vy to všetko v sebe potláčate! Kde vidíte tú priepasť a muky? Mne je tak dobre, tak blažene na svete teraz, musí tak byť i vám! Tu máte moju ruku, môžete ju bozkať a podržať ako svoje vlastníctvo!

Potriasol hlavou a ustúpil o krok.

— Nemožno, slečna! Milovať nie je hriechom. I chrobák miluje slnko, ale ja nie som muž pre vás!

Služiť vám budem i život dám za vás, ak bude treba, ale vaše poklady nechcem, ani do Pošwic z milosti žiť nepôjdem, lebo vtedy by ma ľudia ničomníkom nazvali — a právom!... Divili ste sa, že som chytivý na peniaze a že ich menujem šťastím. Nie pre slávu a moc si ich žiadam. Hodil by som ich do tej priepasti a len potom by som vám padol k nohám, prosiac o šťastie a lásku! . . . Ináč nemôžem, nechcem! . . . Radšej zhyniem!...

— Kde je váš rozum, vaša rozvaha? Teda pre ľudské reči chcete odhodiť mňa i srdce?... Je teda vaša pýcha väčšia ako cit? To je hanba! Poklady Pošwic! Ktože ich sháňal? Čia to bola práca, námaha a starosť? Či som pridala k nim čo len jediný groš? Prečo by som mala trpieť zato, že som o niekoľko tisíc bohatšia ako vy? Čo nám je po ľuďoch? Nehanbíte sa?

— Hanbil by som sa, keby som podľahol! — odpovedal tvrdo.

Vzbúrilo sa v nej všetko. Z očí sypaly sa iskry, ústa sa triasly.

— Odmietate teda moju ruku a srdce preto, že sa hanbíte bohatstva? Máme teda preto zabiť srdce v prsiach a odísť ako cudzí a ľahostajní a nikdy sa nestretnúť? Trpieť pre malicherné ohľady a žiť bez úsmevu, bez blaha, bez bratskej ruky, sami vydediac sa z citov a šťastia? A to má byť z vašej strany veľká láska? Či chápete, že v tejto chvíľke postavili ste na kartu všetko, že ste ma ranili a obrazili smrteľne, odmietajúc moju ruku, pohŕdajúc mojím citom? Uvedomte si, čo za horkosť ostala by nám zo života, keby i vo mne ako vo vás pýcha bola väčšia ako láska! Nepomohly by vám poklady a darmo by ste mi potom padli k nohám! Odvrhla by som vás, len aby som ukojila falošnú pýchu! Nazmar by nám vyšlo všetko pre pýchu. Vy tak činiač dávate mi príklad! Ale ja nemám vašej pýchy a ste mi nadovšetko drahý! Odplatím sa vám, ale iným spôsobom. Ja viem, že ste nemali temer

matky ani rodiny, nik vás teda nenaučil milovať. Nepoznáte srdečnej túhy a strachu o milú vám osobu, preto zdá sa vám možným premôcť city tak ako námahu, prácu a nepohodlnosť. Obísť sa bez lásky ako bez jedenia i sna! ... Ja to viem, a preto vám odpúšťam mnoho, lebo mi je vás ľúto. Srdce samo sa vypomstí na vás, horko budete pykať za svoju pýchu a odmietnutie! Odvrhujete ma, odchodím teda, ale sa nezmením! Nebudem dlho čakať! Keď vám bude smutno a ťažko do nevydržania, prídte smelo! Budem taká šťastná a tak vám vďačná! Len potom budem vidieť, že ma skutočne milujete! Do videnia zatiaľ!

Uklonila sa mu zďaleka a odišla, nôtiac si polohlasne. Bola si veľmi istá výhry, neklamala ju tá zamračená tvár, nemajúc zdanlivé nijakého výrazu.

O chvíľku sa obzrela. Išiel za ňou na niekoľko krokov.

— A vy kde idete?

— Ja ... — nevedel v rozpakoch čo odpovedať, — ja sa len podívam, lebo je prúd taký strmý a vírov plno.

— Čo? Už máte o mňa strach? Či som nehovorila, že tak bude? Čo by vám to však škodilo, keby som sa utopila? Som vám predsa ničím! Ani žena ani snúbenica!

Mlčal, ale neodstúpil. Zastal pri brehu. Loďka kolísala sa na vlnách, ale bez prievozníka. Veslo ležalo na jej dne.

— Priplávali ste sem sama? — zvolal prestrašený.

— Sama. Viem veslovať. V Amerike som vždy predstihla Čiarka. Vráťte sa teraz už domov po tak namáhavom dni. Do videnia!

Miesto, aby bol odišiel, začal odvažovať reťaz od vŕby, loďku pritiahol k brehu a podal jej ruku.

— Dajte mi najprv veslo! — zvolala.

Potriasol hlavou.

— Ja vás preveziem! Pán Boh chráň nehody! Prosím, sadnite si.

Vskočila do činka, usmievajúc sa šťastne.

— Čo vám môže na mne záležať? A čo urobíte, ak mi zajtra príde na um pustiť sa loďkou až do samého Njemena? A čo keby som šla do Ameriky? Oceán je väčší a strašnejší!... Ale teraz ma vezte, som tomu veľmi rada, učíte sa milovať!...

Sadla si proti nemu. Vietor rozvieval jej tmavé vlasy, úprimný úsmev rozchýlil jej koralové ústa, oči ihraly životom, tisícami myšlienok a vrelým citom lásky.

Chvíľami mlčala zahľadená v stopách vesla, potom prešla zrakom po nebosklone, po nábřeží a vzdychla si hlboko.

— Plávala by som takto dlho a ďaleko vo vašej mlčanlivosti! Mohli by sme myslieť každý osobitne a nevyšli by sme jednako z tejto škrupiny. Niet tu Pošwíc ani pokladov a zlovestnej priepasti! Nehľadte tak chmúrne! Radšej mi, prosím, povedzte, čo myslíte? Iste máte nejakú pieseň v pamäti ako ja.

— Ja neviem spievať.

— Naučíte sa, 'ako veľa iných pekných vecí. Ja vám zaspievam za náhradu námahy pri veslovaní.

Nachýlil sa nad veslom a zrýchlil tempo. Chcel uniknúť čím skôr pred jej pohľadom a pred snivou melódiou Gounodovej³⁸ piesne, polohlasne spievanej. Ale Dubissa ako by sa sprisahala proti nemu, aby dopil do dna z opojného rozrušenia. Rieka zápasila s ním urputne, odhadzovala čln násilne od brehu. Napokon zdychčaný dosiahol breh pošwického parku, vyskočil 7, činka a pomohol i jej vysadnúť.

— Ďakujem! Vráťte sa späť loďkou?

— Áno. Odošlem vám ju hneď.

³⁸ Gounod, francúzsky hudobný skladateľ.

— Tak teda dobrú noc a do videnia!

Podali si ruky. Váhal chvíľu, ale náhle zohol sa pokorne a pobožkal tú ruku, ktorú bol pred chvíľou odmietol.

— Ďakujem vám, slečna, a prosím za odpustenie!
— zašeptal ticho . .

— Nehnevám sa a čakám na vás!

Vskočil do loďky a odstrčil ju od brehu.

— Wejdawutas! — zaznel za ním veselý hlas.

— Počúvam, slečna! — odpovedal už zďaleka.

— Vráťte sa chytro!

Nebolo však na to nijakej odpovede, len monotónny, tupý špľachot vln dorážal jej k sluchu. Irenka zamyslená hľadela ešte dlho.

— A nech mi niekto vysvetlí, prečo mi je on milší ako celý svet? — zašeptala, vracajúc sa pomaly domov.

XL

Nad Sandwilami vznášaly sa biele vlákna pavučín i chladné jesenné hmly.

Mohyla Gralova zarástla trávou, nové udalosti sotrelý spomienku na neho a po Markovom pohorenisku nebolo už ani znaku. Na jeho mieste beľaly sa nové steny, aj strechy, otáčaly ho svieže ploty a naposledy začal sa dvíhať trup nového domčeka, rastúceho so dňa na deň.

Zemianstvo prizeralo sa na to s úžasom, trochu azda i závistlivé, utvrdzujúc sa ešte viac vo viere v čary Ragisove.

A či neboly to čary, ktoré hnaly do tej práce od svitu hromady zámožných gazdov, odťahovaly od vlastnej práce kopu statných mládencov, vábily sem v každom čase stá robotných rúk?

Peniaze neprijímali a smiali sa pri práci celý deň a večer, odchodiac so sekerami na ramenách, naplňovali zemiansku dedinku veselým spevom, ako íkeby išli zo svadby alebo z jarmoku. Či neboli očarovaní?

Preto i zemianstvo začalo sa hrnúť s pomocou, chcējúc si získať tiež priazeň Ragisovu, a on chodil ako páva, stále si pospevujúc.

Marek, ako obyčajne, nemiešal sa do drobných veci hospodárskych a nenazeral do správ Ragisových. Zriedka sa ukázal v dedine, i to len prechodne, na chvíľku, ako hosť. Tetka Aneta, ťažiac z tej chvíle, nakrmila, ustískala ho a usporiadala mu odev, Ragis sa mu pochválil, porozprával, Grenis popásol z cesty ustaté kone.

Posedel chvíľku, vyfajčil fajočku, dal rozkazy, ra-

du, rozlúčil sa úprimne a znovu sadol do rebrinového, slamou vystlaného voza a šiel ďalej.

Jeseň, to je žatva pre pracovitý ľud, horúčkovitý čas pre kupcov; a on bol jedným i druhým.

Rozličné záujmy prehadzovali ho s jedného konca na druhý koniec okresu. Doma ho videli zriedka, ale zvedeli neraz, že zakúpil veľké množstvo dobytky, že vzal do prenájmu šesť iných mlynov, vzal do rúk celý obchod s múkou, zakúpil všetko obilie z okolitých veľkostatkov. Do každého podniku pribral jedného alebo dvoch spoločníkov, deliac sa s nimi so ziskom na poli. Najčastejšie bol mladý Downar jeho vyvolencom. Zastupoval miesto Grala. Chodil v šľapajach Markových poslušný, statočný, dôverujúc mu slepo.

Od neho vedeli v dedine o podnikoch Czertwanových, obdivovali ho, a stretnúc sa s ním, klaňali sa mu hlboko. Bol im príkladom, pýchou i povzbudením.

Pod jeseň rozšírila sa zvesť, že Marek zakupuje vopred konope. Zidia ho chceli predísť, chcejúc mu ho potom predať, pravda, s istým zárobkom, ale trafili na odpor dedín i zemianstva. Zmujdzania odpovedali na všetky ich ponuky: Ne suprantu (nerozumiem). Čakali na Marka.

Zaberúc z veľkostatkov zbožie i dobytok, jeho rebrinový voz zakotúfal sa i do chailúp a shrnul pre seba i túto hojnú úrodu žmujdzskej zeme.

Peniaze sypa'ly sa mu do plátených vrecák ukrytých na dne truhlíc. A lenivci znovu vyratovali so závistou, že tá námaha a špekulácia vypláca sa tisícami, Downar nádejne hľadel na Ejnu a Dubissu, snívajúc o tom, ako na jar popláva do Njemena a k moru s dlhým radom nákladných lodiek.

Po niekoľkotýždňovej neprítomnosti zavítal Marek zasa domov. I pri jeho obrovskej sile tie dva mesiace vandrovky a strádania zanechali stopy na ňom. Sčernel a schudol, oči vpadly ešte hlbšie a zapálily sa od

stáleho bdenia. Ústa mal spálené, na čele o niekoľko vrások viacej. V celej jeho postave bolo badať veľké vysilenie.

Nemajúc ešte domu, spali v stodole. Preto mu Ragis ustlal viazanicou voňavého sena vedľa seba. Teta mu vnútila, hoci sa nežaloval na nič, nejakého zázračného odvaru bedrienca a uložila ho spať, nakladajúc mu odpočinúť a nepracovať aspoň týždeň.

Kohúti už spievali, keď starého zobudil šelest sena vedľa neho-

— A čo ty, synak, nespíš? — opýtal sa.

— Nie, otče, sen akosi neprichádza ...

— A čo ti je? Azda ťa niečo trápi?

— Čo ma má trápiť?

— Azda si nechtiac ukrivdil niekoho a teraz si si spomenul? V taký čas človek nikdy nemôže zaspať.

— Nie, otče. Keby som si krivdu pripomenul, tak by som sa hneď vrátil a napravil ju. Ale to len tak mi čosi prišlo a nedá mi zaspať.

— Hádám nejaká zlá myšlienka, lebo i tá odháňa sen z očí. Odriekni modlitbu k zázračnej Panne, ona ti hneď sen pošle.

A starý Ragis, ustarostený a dôverujúci v tú veľkú pomoc, začal odriekať polohlasne:

— Swejka Marja,³⁹ milystos pilná, Wieszpatis su tawinii...

— Pagyrtas tu tarp meteriu, ir pagyrtas wsjsies života tawo, Jezus, — pokračoval vrúcim prosebným hlasom Marek.

Po modlitbe starý, istý súc dobrého účinku, zakrútil isa do kabáta a zachrápal.

Tichým šepotom, s prízvukom hlbokého smútku a vrúcnnej prosby znelo z Markových úst ešte niekoľko ráz:

³⁹ Zdravas Mária (po litovsky).

— Melskis už mus grieszus dabar ir in walando ja smerties musu. Amen.

Na svitaní Ragis vstal a chcel sa vytratiť tíško, aby nezobudil spiacého, ale jeho miesto bolo už prázdne. Pozrel teda na dvor.

Na sviežo* otesanom tráme sedel Marek shríbený a tak, ako ho starý naučil, poťahoval z fajky, zahľadený do obláčku dymu. Chladná rosa blyšťala sa na jeho odeve.

— Ty si už tu? Prečo si vyskočili tak zavčasu? — zavolať nespokojný.

—* Nezvykol som vylihovať! Noc je dlhá!

Oj dlhá, veľmi dlhá zdala sa mu tá bezsenná noc, ale nepovedal viac, len sa opýtal niečo o budove.

Táto vec zaujala hneď všetku myseľ Ragisovu a prerušila jeho napomínania.

Keď prišli tesári, Marek vzal tiež sekeru do rúk a pracoval s nimi. Nepomáhaly tetkine prosby ani krik starého, tesal tak vytrvale, ako keby zarábal na chlieb, nedávajúc starým ani odpovede.

Na rukách nabeľhy mu žily, s čela rinul mu pot, ale neprestával. Bez kamizola, schýlený nad drevom drel do večera.

V deň ten pred nedeľou pracovalo to všetko usilovne, málokto sa ozval a ešte na mraku zaznieval buchtot sekier.

Náhle od brány ozval sa cudzí hlas:

— Pochválen Ježiš Kristus!

Marek pozdvihol hlavu, topor mu odvisol v povetrí. Na dvore zastal Sawgard, pošwický gazda, koňmo. Nezazrel Marka medzi robotníkmi, nečakajúc teda na pozdrav odpovede, obrátil sa rovno k Ragisovi.

— Nie je tu naša slečna, kmotor? — opýtal sa živo.

— Už dva mesiace som ju nevidel. . .

— Ani pán Marek nie je doma?

— Tu som! Čo vám treba? — odpovedal Marek, hodiac sekeru a podiduc bližšie.

— Nestretli ste našu slečnu dnes?

— Nie! Čo sa stalo?

— Niečo zlého, piane! Ako bola ráno odišla z domu, posial sa nevrátila!

— A kde išla?

— Nik nevie! Loďku na brehu nenašli, ale možno, že ju vlny niekde odniesly. Rozposlal som sluhov na veľkostatku a sám pricválal sem, pre vás.

Marek poobzerali sa na všetky strany :ako šiale-
ný. Onemel na chvíľku, trasúc sa na celom tele, napo-
kon, neopýtajúc sa nič viac, vybehol iz divoira.

— Čože by sa jej mohlo stať? — zavolał za ním Ragis, — taká žičlivá osoba! Tu predsa niet lúpežní-
kov a každý by ju na rukách nosil. A že by zblúdila
niekde, to je na neuverenie. Jednako idem ju i ja
hľadat!

— A my s vami, — rozkríkli sa chlapi z Pošwíc.
— Chráň, Bože, našu slečinku od všetkého zlého.

Vrhli sa všetci za Sawgardom, Ragis pokrивkával
naoistatku. Odvolala ho slečna Aneta.

— Dá Boh, že sa všetko dobre skončí, ale náš
chlapčisko letel ako smyslov pozbavený od veľkého
žiaľu. Vezmite mu kamizoľ a čiapku a potešte ho troš-
ku. Ja by tiež išla s vami, ale niet toľko síl. Povedzte
mu, aby nezúfal — chudák!

— Poviem, poviem, ale či ho s tou drevenou doho-
ním? — zamrmlal starý, vzdáľujúc sa tak rýchlo, ako
len mohoi.

Nik však nedohonil Marka. Hnala ho silnejšia moc
ako priazeň sluhov a sedliakov, ako úprimný žiaľ Ra-
gisa. Dobehol prvý do Pošwíc. Tu všetko bolo na no-
hách, vzrušené a naľakané. — Všade vyzeraly utrápe-
né tváre. Darmo ju hľadali na folvarfcoch i na cestách.
Irenka Orwidová zmizla bez stopy.

Ako príznak zúfalstva vletel Marek bez čiapky

i kamizola do kaštieľa a nebolo mu treba zvestovať, čo sa stalo, keď videl, aká hrôza a nešťastie hľadalo každému z očí. Nezastal ani na chvíľku.

— Dajte svetlo a za mnou! — rozkázal a bežal vopred k rieke.

Niekoľko smolných fakiel a lampášov osvietilo kus pobrežia, kde obyčajne stávala loďka z kaštieľa. Nebolo jej na mieste.

Marek, svietiaca si fakľou, hľadal stopy. Bolo tam už stôp dosť, veď hľadalo tam už niekoľko ľudí len pred chvíľou. Jednako uprostred nich — zázrakom azda — zazrel znak malej, elegantne obutej nôžky, ktorá šla smerom rieky.

Zdychčaný, trasúci sa, zaliaty potom vystrel sa a zvolal takým tónom, že všetko, čo bolo živé, sa pohlo.

— Loďky sem!

Neuplynula minúta a už bolo na vode päť člnov. Vkročil do prvého, zastrčil pred seba faldu, vzal veslo do ruky a na všetkých člnoch odplávali.

Žatým nastala noc. Ako mlieko biela, chladom až do kostí prenikajúca hmla závislá nad celým okolím. Nebolo vidno ani na krok nič, okrem toho bieleho dymu, z ktorého ako iskiery mihotaly sa fakle. Napokon i tieto sa stratily. Hľadanie na vode pretrhla noc. Cez dlhý deň sice preskúmali celé okolie, ostala len rieka, rieka neúprosná, zradná a večne tajomná . . .

Chlapi sa rozišli, sľubujúc, že prídu na druhý deň na rieke hľadať aspoň mŕtvolu. Ragis a Sawgard zasadli si v niekdajšej Markovej kancelárii a rozprávali smutne o príhode dňa, obkľúčení ešte niekoľkými ľuďmi. Ostatní sluhovia boli ešte v člnoch s Markom.

— A hľadali ste v Dewajte? — opýtal sa krivý.

— Kde by sme ju neboli hľadali! — odpovedal dešperátne starý ekonom Sawgard.

— Dúbravu schodili od fcriaku ku kriaku, volali, nazerali do dier: nikde ani stopy.

— A na starej tehelni ste boli?

— Boli... .

— A v tej jelšine hustej za Babiškami?

— Boli... .

— Tak ináč to nemôže byť, akiste ju len vodia zničila. Oj, berie si tá naša Dubissa každý rok svoju obeť. Pamätáte na farárovho synovca, na starého Butwila a na ženu Katrimasovu s dieťaťom? Nemala sa sama púšťať na vodu!

— Bože, Bože, — lamentovali Sawgard, šklbúc si vlasy, — že som sa musel práve ja dočkať toho! A taká mi bola dobrá, veselá i rozumná! Tak sme si ju všetci zamilovali a ona na nás zvykla, ako by sme boli spolu vek prežili. Tak sme sa tešili, keď prišla, tak sme ju Vitali... A, hľa, načo? Na záhubu nášho miláčika, našej nádeje!

— Škoda, škoda! — kýval hlavou Ragis, — taká mladučká, a zahynúť! ... Nič nepomôže, ak Boh tak ráčil. Múrom sa od smrti ohradí, jednako preletí ako strelia.

— Vyjdime pozrieť, azda sa pán Czertwan už vráti, — vzdychol Sawgard.

— Ej, nevráti sa on, nevráti, kým sa neusúži alebo sám tam nezahynie! — povedal krivý smutno.

— Veru, — potvrdil Sawgard žalostne, — aj mne sa zdá, že oni priľnuli k sebe. Pozeral som s radosťou, keď išli niekedy spolu a blahoslavil som im v duchu. A nablahoslávil som! Bože milostivý, netrestaj nás tak kruto!

Rukávom kabáta si utrel slzy a zamlkol. Všetci s ním plakali a mlčali, len Ragis mrmlal čosi nesrozumiteľne.

Na spanie nik ani nepomyslel. S času na čas niekto 'Z nich vyzrel, pohodil polienka na kozub a niečo si mrmlal vzdychajúc. Od rieky nik neprichádzal.

Až nad ránom bolo počuť náhle kroky na dvore. Dvere sa otvorily, na prahu zastal Marek.

Suhej nitky nebolo na jeho odeve, vlasy sčuchra-

né, v ruke držal kus tlejúcej fakle a úlomok popraskaného vesla.

Bol modrý od zimy a mokra a jednako pot mu rínil s čela, oči hľadely divo, strašne, v bezhraničnom zúfalstve. Rušil niekoľko ráz ústami, kým vydal zo seba jediné slovo:

— Siete!

Neopýtali sa ho nič. Sawgard ponáhlal sa plačúc do komory pre sieť. Ragis chytil Marka za ruku.

— Vypi si, úbohý, vodky, bo sa ešte i ty rozchorieš. Obleč si kabát, zohrej sa! Boh vzal, vôľa jeho.

Mladý človek vytrhol sa mu násilne a vyšiel, hodiak na krivého strašný pohľad. Zatisol zuby. až mu zaškrípaly, ale nevyriekol ani slova.

Sluhovia vzali ohromnú sieť a vrátili sa k člnom. On sám sadol do najmenšieho a plavil sa vopred pri tom smutnom lovení.

Zaujali prvú hlbínu. Sieť ticho padla na dno rieky a zasiahla od brehu ku brehu. Ťahali ju z člnkov pomaly. Marek sám so svojím člnom plával po stope sieti ako pri sprievode pohrebnom a hľadel do vody uprene, vyschnutým zrakom. On jediný medzi tým ľudom neplakal, nenariekal.

Vytiahli sieť, pritiahli k brehu, ale okrem rýb iného v nej nebolo. Hodili ju do vody druhý raz, i tretí, ale bez výsledku . . .

Nastával -deň. Nočná hmla sa zdvihla, odhaliac krásne okolie.

Rieka s nastávajúcim dňom naplnila sa člmi. Z veľkostatkov i z dedín prišli chlapi na pomoc. Na brehoch zástup zvedavcov rástol. Povetrie naplnilo sa volaním Veslárov, krikom a plačom žien. Smutná zvesť o zmiznutí Irenky Orwidovej rozniesla sa bleskorýchle po celom ofcollí.

Uprostred množstva ľudu, uprostred toho náreku, plaču a kriku stál samotný veslár na malej loďke nehybne, nemý, ako by bol vytesaný z dreva. Len keď

vyťahovali sieť, tvár jeho sa krčovite sťahovala, telo sa zatriaslo sťa v zimmici. V takejto chvíli, v napätom očakávaní zavládla hlboká tichosť na brehoch rieky. Rýb ibolo v sieti zakaždým plno, aile Irenky v nej nebolo.

Na pravé poludnie zastali za jurgiškými mlynmi. Už stratili všetku nádej, že by sa mŕtvola našla. Prestali teda s lovením.

Tak kedysi márne hľadali telo študenta Nerpalisa. Dubissa nezvykla vydávať svoju korisť.

Ľudia premrznutí, hladní svesili bezradne ruky. V tú chvíľu predral sa ktosi zo zástupu ku brehu a spolu sa ozval lahodný hlas:

— Marek!

Obor zdvihol hlavu ako stroj. Pri rieke stál farár Nerpális, za ním Ragis a tetka Aneta.

— Pod ku mne, svnku, — volal kňaz pohnutým hlasom, — poď, čakám ťa!

Po chvíľke váhania mladý človek, zvyklý poslúchať rozkaz svojho milovaného pastiera, pristál pri brehu a vysadol.

Ťažko sa mu bolo udržať na nohách, preto oprel sa o veslo.

— Mierni svoj žiaľ, synu. Maj zľutovanie nad sebou. Nemáš práva sa takto ničiť, — dohovárať mu kňaz srdečne. — Ak ju Boh vzal, nič nezmôžeme proti Jeho moci. Ľudia už tiež ustali a vyhladli, nech si odpočinú. A ty poď so mnou, prosím ťa, poď!

Chytil ho za ruku a ťahal za sebou a on šiel ako neživý, bez odporu a vôle.

To posledné nešťastie ho dorazilo duševne i telesne.

Na ceste stál Grenis s povozom. Rozkázali Markovi vysadnúť, kňaz a tetka vysadli tiež k nemu, len Ragis zostal — pre rozkazy na brehu rieky.

Zašli na faru, posadili ho do teplej izby. Tetka Aneta poutierala pot i vodu s tvári. Dal robiť so sebou,

čo chceli, ale slova nevytiekol a jedla, nápoja sa ani nedotkol.

Keď naliehali naň, potriasol záporne hlavou a bezmyšlienkovite a uprene hľadel do- ohňa na kozube. Nemohli nájsť slova útechy v tej jeho nesmiernej bolesti.

Ústa starenky pohybovaly sa vrúcnuou modlitbou, farár chodil po izbe, nafaľujúc v rozčúlení prsty, a vzdychal.

O hodinu Marek vstal a pošiel k dverám. Zastali mu cestu.

— Kde ideš? Ostaň tu! — volali naň.

Pozrel obom do očí so srdcervúcim pohľadom a sklonil sa k ich rukám.

— Zľutujte sa nado mnou! Nevydržím tu! Pomodlím sa k Bohu, kde ma nikto nevidí. Idem! Idem!

Farár mu chcel zabrániť, ale tetka Aneta potiaľhla ho za ,rukáv.

— Nech si ide dôstojný pán, nech ide! Nebojte sa, nič zlého si nevykoná, kresťanskú zlatú zbraň má v duši! Ale žiaľ mu srdce sviera. Nech ide! Azda mu Boh dožičí slz, azda sa vyplače!

Marek vyšiel. Až po chvíľke spomenula si starenka, že ho- pustila bez kabáta a v mokrej košeli; vybehla von, ale už ho nevidela.

Šiel veľkým krokom tou cestou, ktorou v onen pamätný deň súdu odprevádzal Irenku. Margas, neopúšťajúc ho ani na krok, išiel za ním a za ním išlo i zúfalstvo a krutý bôľ, veď tá pôvabná, dobrá a milovaná, ktorá mu ponúkala vtedy s takou dôverou a radosťou srdce, ležala azda v tých studenýtih vlnách.

Keby bol vtedy premohol svoju pýchu a hrdosť, žila by teraz šťastná v bezpečnosti, on by ju bol ochránil pred riekou, čo by hneď sám bol zahynul. Bola by sa usmievala na neho, zlátila mu život, povzbudzovala v každej starosti.

Odišiel — a Boh ho strestal, pokoril, ukázal mu v úplnej nahote to víťazstvo pýchy!

Kto ho teraz ,pozdvihne, zachráni? Kto> položí ruku na jeho zúfalstvom kviliacu dušu a povie: Pokoj tebe... Kto? ...

Dewajtis stál na poľane a oplakával iletné dni.

Odletelo od neho čvirikajúce vtáctvo a rodina orlia rozprchla sa po svete.

Jesenné mrazy a vetry strhaly jeho krásny odev. List za listom rozhadzovaly ďaleko po zemi sťa kúsky zlata a purpuru.

Marek klesol vysilený zúfalstvom na chladný mach a zaplakal. Dub utíchol v svojom bóli a so súcitom, ako by sa svojho druha spytoval: Kto ti ukrivdil, mladý, kto? ... Ľudia? ... Bratia? ... Neplač! Nepracuješ a neslúžiš len kvôli nim! ... Zlí sa pominú a ty zostaneš, vyrastieš nad všetkými!.. .

Srdcervúci plač neprestával. Ten hrdý a neprístupný obor svíjal sa sťa červ na zemi.

— Čo ti je, mladý, čo? ... Vzali ti azda zem a korene tvoje vyrvané márne hľadajú oporu? .. Čo ti je, hovor! ...

Ale na bóľom zlomené ústa neprichádzaly slová. Ťažký nárek vydieral sa z prs nešťastného.

— Už nevstanem!... Už to nevydržím! . . . Bože dobrotivý, zľutuj sa! — zavzdychol napokon.

Dewajtis sa zakolísal až ku vrcholu.

— Boh má právo i moc nad tebou! Právo ako otec! Moc ako pán! Ak sa ťa On dotkol, vlastnou vôľou sa nepovznesieš! Pros si milosti Jeho, ako ja Ho prosím o vesnu, o slnce a nikdy mi ho neodriekne! I teraz, hľa, umieram a jednak verím, že vstanem z mŕtvych! Oj, verím, verím!

— Bože, Bože! zľutuj sa! — opakovali bezzvučné ľudské pery.

Na chvíľku zavládlo ticho.

Dewajtis stál nehybne a zamračený a nešťastný bohatier svíjal sa po zemi bez slova, veď nevedel, ba ani sil nemal požalovať sa.

Náhle v tom smutnom 'tichu bolo počuť ďaleký štekot psa. Štekanie sa niekoľko ráz opakovalo. O chvíľu pribehol na poľanu zadychčaný Margas a hodil sa k nohám svojho gazdu.

Marek bol však hluchý na všetky vonkajšie zvuky. Verný Margas, aby ho na seba upozornil, driapal labou jeho rameno, lízal jeho ruky, napokon sadol si na zem k hlave ležiaceho a skučal i brechal bez ustania.

Toto neobyčajné správanie sa psa pohlo nešťastného človeka, pripomenulo mu život. Už hoidná chvíľa uplynula, ako prišiel sem. Už prichádzal večer. Ťažko sa zdvihol zo zeme, lebo od zimy bol až skrahnutý. Zimnica ním lomcovala a hlava mu horela.

Rozhliadol sa vokol, sľbierajúc smysly. Nemohol sa spamätať, kde je. Až po chvíľke si to uvedomil a pozrel na psa, na svojho jediného priateľa v šťastí i nešťastí.

— Niet jej, Margas, niet, — zašeptal. — A žiť treba, ale ako — bez nej?

Pes vyskočil mu na prsia a žalostne zavýjal, ako keby rozumel, potom sa rozbehol na pár krokov, obzrel sa a štekal, ako by ho volal.

Marek sa zatriasol. Prečo ho ten pes tak volá? Kde ho chce zaviesť? Azda našiel niekde v húštine to, čo oni márne hľadali — jej mŕtvolu?

Pri tej myšlienke podbehol napred a pes rád, že ho porozumel, pohl sa rezko dopredu, obzerajúc sa stále, či ho nasledujú, a skučal nespokojne.

Neviedol ho však nad rieku, ale do hĺbky dúbavy, medzi neprístupnú húštinu malín, černíc a chmeľu, zaváľanú napoly spráchnivelým drevom, ktoré tu kedysi pred vekom búrka zdruzgotala.

Margas časom tratil stopu, čuchal a vracal sa. Marek išiel ako jeleň, presfcakujúc cez vývrätiiská, nedbajúc na pichľavé fcriaky, ktoré mu driapaly odev, doka-

ličily ruky. Nastalý mrak im ešte väčšmi obťažoval tú cestu.

Margas bol pes msrzký a zlostný. Nedial sa dotknúť nikomu, okrem svojho gazdu. Bol často bitý a vydúranný. Trpel stále hlad, lebo Marek nemal času myslieť na neho. Ešte i Ragis pripisoval mu zlé vlastnosti a okrem mravného poučenia nikdy mu nič neobetoval. Zviera to chudé, burej a zžeženej srsti, divo hľadiace, malo jednako dobrú pamäť.

Nezabúdala Margas na malé rúčky devy, ktorá sa nebála jeho odstrašujúceho zovňajšku a hladila jeho kudlatú srst, plnú ostňov a prachu. Pamätala, že v Pošwici dávala mu chlieb a mlieko, ba že ho kedysi i paštétou nakŕmila. Margas si to všetko vštepil do svojej vernej psej hlavy a poznal stopy svojej dobrodinky ako nijaký pes. Práve preto, keď aj blúdila v tej húštine, jednako len po usilovnom hľadaní objavoval neviditeľné stopy a dovedol svojho pána, kde chcel.

Zastal náhle a víťazne zaštekala, nazerajúc do akéhosi haluzami čiastočne zakrytého a trávou a bodľavým zarasteného otvoru, z ktorého ako by sa bolo ozvalo slabé zastenanie.

Bolo to priepadlisko hradnej podzemnej chodby, čierne a hlboké. Tma bola čoraz väčšia. Obrazotvornosť ľudu naplňovala tie tmavé chodby príznakmi zabitých križiakov, večne smädných po žmujdzskej krvi. Ale nik nevedel, aká vysoká je tá chodba a aké hlboké je priepadlisko, utvorené pred vekmi ako pasca pre stihajúceho nepriateľa. Stenanie v nich bolo podobné žalostnému kriku červených sov, obývajúcich tieto priepadliská a rummy.

Všetko to rýchlosťou blesku kmitlo v mysli Markovej, keď rozširoval otvor, ale nezdržalo ho to ani na chvíľku.

Mal na sebe dlhý remenný pás. Trasúcimi rukami uviazal ho na vyčnievajúce silné korene nad tmavým otvorom, druhý koniec obtočil si okolo ruky a prežeh-

najúc sa spustil sa pod zem. Spadol na kopu odvlhnutého skália, rumov a hnijúceho (lístia. Našiel sa v úplnej tme, nad hlavou jeho sivelo sa ešte troška nebo a na ňom sa odrážaly obrisy Margasovej hlavy. Na pravo a naľavo viedla vysoká, úzka a tmavá chodba.

Stenanie utíchlo a Marka sa opäť zmocnilo zúfalstvo. Bol ten hlas len klámom rozdráždených nervov? Strachu nepoznal, ale chvíľkové vzrušenie ochablo. Po čo sem prišiel? Pes možno zbadal jazveca? Odkiaľ on mohol súdiť, že v tej húštine nájde mŕtvolu svojej milovanej? Zbláznil sa azda!

Ako tak stál a bral remeň, aby sa zdvihol nazpäť, náhle zastydla mu krv v žilách. Tam, niekde v tej tmavej a hnusnej hĺbke, ozvalo, sa zasa to sotva počuteľné stonanie a vzdych. Margas hore zaštekala znovu.

Marek, drži sa steny, podišiel niekoľko krokov. Zuby mu drkotaly . . .

— Kto je tam? — opýtal sa hlasno, hľadajúc zápalky vo vrecku, ale ruky mu odrazu sklesly a on zastal sťa hromom omráčený.

Z tmavej chodby začul slabý, omdlievajúci hlas, hlas zmenený a bez lahodného zvuku, pri tom všetkom známy, oj, .a nakoľko známy!

— Ste to vy? . . . Vedela som, že prídete, ale . . . už nemôžem!...

Zastenala .a — nastalo hrobové ticho.

Zápalka zasvietila vo tme. Niekoľko splašených netopierov vletelo mu do tvári. Z výklenku na sklepení zdvihla sa s'ova, a strašne trepotajúc krídlami, letela ďalej, otriasajúc so stien prach a pieseň. Zápalka osvietila na chvíľku chodbu a zhasla. Ale Marek už druhú nezapálil. To mu stačilo, aby zazrel na zemi ležiacu postavu už bez pohybu.

V tej tme hodil sa na kolená k nej.

— Ó Bože! Ó Bože! — vybuchol z celej duše. — Aký si dobrý, laký si veľký, ó Hospodine! Ako Ti ďakovať, ó Bože, Bože!

Aiko pred chvíľou v tom hroznom zúfalstve, tak teraz v neočakávanom šťastí nemohol sa -ovládať a hodnú chvíľu kľučal v prachu. Potom z utrýzneného srdca jeho vybuchla krv a rozplynula sa po žilách sťa vlna oživujúca, vreľá, plná vôle a sily.

Vzal do náručia tú svoju stratenú a zázračným spôsobom objavenú Irenku a kráčal opatrne k východu.

Bola už úplná tma. Irenka omdlela a v bezvedomí visela mu na rukách. Jednou rukou objal jej telo, druhú ovinul si remeňom a s veľkou ťažkosťou vyliezol na boží svet. Tam ju složil na zem. Jej mdloba naplňovala ho strachom, nevedel chvíľu, čo má robiť, ako jej pomáhať. Zdúral Margasa, ktorý ako- by v sebedevomí, že on bol opravdivým záchrancom, lízal jej ruky a skákal okolo nej.

Čerstvé povetie a nočný chlad vzkriesily devu.

Život sa vrátil do jej tela. Napokon otvorila oči. Vychudnutá tvár chmúrneho- človeka nachýlila sa nad ňu plná jasu a šťastia. Hlas jeho znel neobyčajne jemne, opytujúc sa jej:

— Bolí vás niečo?

— Pri páde do tej strašnej diery vytkla som si nohu . . . hrozne ma bolí. Či je to už tak neskoro? — hovorila veľmi slabým hlasom, usilujúc sa usmiať.

— Je asi deväť hodín. Už sa mi to zdá večnosťou, čo vás hľadáme, — riekol ticho.

— Oj, verím, lebo i mne sa to -tak dlho videlo, ale som bola istá, že ma nájdete! Keby nie tá noha, azda by som sa bola dostala von i sama. Ale s tým -bôfom nemohla som sa ani rušiť, ba ani hlasno volať na pomoc. Stenala som a omdlievala. Mala som veľký smäd. Napofco-n som sa rozplakala v svojej bezmocnosti. Oj, také mi bolo odporné zahynúť takýmto spôsobom! Až keď som počula psa, vycítila som, že je to Margas a vy s ním, ale nedostávalo sa mi už síl volať. Oj, -ako je milo žiť! . . .

Oddýchla si a striasla sa celá.

— Ako je tu zima, — zašeptala.

— Dovolíte, aby som vás zaniesol domov? — opýtal sa nesmele.

— Predsa ma tu nenecháte a ja nemôžem ísť. Ale vy ste pofcaličený, dodriapaný. A kde ste stratili kabát a čiapku?

— Neviem nič, čo sa so mnou robilo odvčera! — odpovedal s úsmevom,

Vzal ju na ruky sta pero a dal sa húštinou, necitiac bremeno.

— Ako mi je zima, — zašeptala o* chvíľu.

Nemal ju čím okrutiť, ale v prsiach bilo mu vrele srdce veľkou láskou, ktorá nad všetkým zvíťazila.

— Prečo sa usmievate? — opýtala sa, pozerajúc na neho.

— Lebo som taký šťastný! — odpovedal úprimne. Zamĺkla na chvíľku.

— Pred dvoma mesiacmi prečo ste ho necítili? Nič sa nezmenilo! A ten čas ako nám plynul obom? Vám azda veľmi milo, ale mne nie! Každý deň som myslela, že prídete. So dňa na 'deň mi bolo smutnejšie! Sklamala som sa vo vás, pokladala som vás za lepšieho, ako* ste v skutočnosti... A teraz môžete ma odniesť <io prázdneho a pustého domu a uspokojený rozlúčiť sa so mnou navždy a odísť pyšný a hrdý. Ani to mi nebude čudné!

— Už neodidem, a. už nie som hrdý. Radšej budem znášať ľudské ohovárky, úlohu siluhu a všetko, čo rozkážete, ale taký deň by som už viac neprežil. Som silný, ale- nie na tak veľké zúfalstvo, znesiem veľa, ale nie takých hrozných múk! Hovorili ste mi kedysi, že dušu moju do ohňa treba vložiť, aby zmäkla. Tá noc a ten deň sformovaly ju podľa vašej vôle... Je moc, ktorá ma premohla, a to je veľká láska a proti nej som už taký pokorný ako malé dieťa!

Hovoril to trhavo a váhavo. Mala právo a príležitosť pomstiť sa mu za jeho niekdajšie odmietnutie ale-

bo aspoň podráždiť ho trošku. Usmiala sa, pravda, víťazne, ale miesto odvety objala ho okolo hrdla a oprela svoju červonosú hlávku na jeho rameno. A on mimovoľne, neschopný vyriechnúť slova, privinul ju silnejšie k šialene búšiacemu srdcu.

— Veľmi vás bolí tá noha? — opýtal sa o chvíľku ticho.

— Zabudla som! — odpovedala. — Myslím však, že ma veľmi bude bolieť potom v Pošwiei. Teraz mi je tak dobre! Ale vám je iste ťažko niesť také bremeno?

— Vari niečo nesiem? — riekol veselo, — zabudol isom! — Bude mi ťažko potom v Sandwilocho!

Usmiali sa obaja.

— Už nebudete kritizovať rozprávky WejdavUtas? —• riekla žartovne. — Kde nájdete teraz priepasť medzi nami? Máme jednu cestu, jeden cieľ pred sebou, jedno srdce . . . Chybuje nám ešte niečo? . . . Ach, tak dobre je žiť na svete . . . Tak dobre . . .

— Tak dobre! — opakoval šeptom, objímajúc ju vreľým pohľadom.

— Kto vám doniesol chýr o mojom zmiznutí? — opýtala sa.

— Sawgard, včera pred večerom. Za tie dva mesiace zápasil som hrozne so sebou. Ja pochabý myslel som, že zmôžem lásku — a takú! Pracoval som dňom i nocou, sobral som zasa tisíce, rástol mi groš v rukách a slabosť v duši. Bože, Bože, aké sú to múky! A čo z nich? . . . Vyhýbal som Pošwiciam, triasol som sa pri myšlienke, že sa s vami niekde stretnem. A čo som z toho mal? . . . Nocou, ako zlodej plával som do parku, kradol som sa húštinou, aby som videl aspoň ten dom . . . Tri razy som bol tam, preklínal a pohrdal som sám sebou a po niekoľkých týždňoch išiel som znovu . . . Taká je, hľa, moja sila a vôľa.

Irenka pozrela mu nežne do očí, on pocítil na svojej tvári jej teplý dych, ktorý ako iskra prebehol jeho žilami. Nachýlil sa trošku — a ten hrdý, olympicky

pokojný človek, opojený šťastím a láskou, ani si sám neuvedomiac kedy a ako, prekvapil svoju princeznú prvým, dlhým a vrelým bozkom . . .

Potom už nič nehovorili. On sa azda karhal za svoju slabosť, ona sa usmievala a snila, nestarajúc sa o cestu, o boľavú nohu, ani o temnú noc. Nežalovala sa už teraz ani na zimu.

Náhle precitla, lebo on zastal.

— Kde sme to? — opýtala sa ľahostajne.

— Pri rieke, musím vás tu složiť a pohľadať na brehu nejaký čln. Nebudete sa báť?

— Ja sa nebojím ničoho! Či ste nie so mnou a blízko mňa vy? . . . Složte ma, prosím, pod strom a nechajte mi tu nášho psa. Budem čakať trpezlivo.

Položil ju opatrne a sám išiel behom. Neuplynulo pár minút a už zaplieskalo veslo. Rieka ich schytila a preniesla na druhý breh.

V parku vzal ju znovu na ruky.

V kaštieli nespali. Sawgard so sluhami plakal v Markovom byte, na dvore vláčili sa ľudia, ticho ako mátohy, vyplašení hroznou udalosťou. Uprostred tej tichej noci a tichých šepotov bdejúcich poistáv, rachotom, ako trúba archanjela zaznel zvučný hlas Gzertwana:

— Ľudia, otvárajte dom! Kde je Sawgard?

— Ježišu Nazaretský! — zvrešťal divým hlasom ten, ktorý sa prvý k nim priblížil.

Povstal krik a shon do neopísania. Vrelo to tam ako v kotle. Všetci potratili hlavy. Pán Filemon behal ako mladý, Sawgard raz sa smial, hneď zas plakal.

Križovalo sa tisíc otázok, rozprávaníu a výkrikom nebolo konca-kraja. Na vytknutú nohu Irenkinu každý mal inú radu. Snášali jedlo, nápoje, drevo do kozuba, rozličné masti, obvazy, ba i zázračné odvary. Uprostred tohto všetkého sa usmievala šťastná Irenka, dojatá touto starostlivoistou svojich ľudí, A Marek díval sa na ňu ako* na svoje slnce, veselý a šťastný.

— Na to vytknutie nik nepomôže, iba moja tetuška, — riekol napokon. — Justka, uložte slečnu a ja odbehnem domov a pošlem tetu.

— Ešte chvíľku! —¹ protestovala Irenka. — Zapriahnu vám kone a my zatiaľ užijeme slávnostnú večeru nášho zasnúbenia . . .

O pol hodiny potom letel Marek, nakoľko len koňovi sila stačila, na faru. Vletel dnuhá ako búrka.

— Dobrý večer! — pozdravil ich veselo.

Skameneli. Zdalo sa im, že zbláznel.

— Slečna Orwidová žije! — zvolal, nadhyľujúc sa k ich rukám.

— Makta Božia! — vykrikol Ragis, vytriešťajúc oči. — A čo sme sa tu natrápili!

— Padla náhodou do diery v dúbave v tej neprístupnej húštine.

— A to všetko pre lakoty. Treba rozumieť: „Zachcelo sa Zoši jahôd!“ A tu dôstojný pán pomýšľal už na smútočnú omšu. S deťmi a ženami len samé trápenie! . . .

— Vďaka zázračnej Panne! — riekla tetka Aneta. — A či je zdravá, chuderka? Toľko hodín strachu o hlade a zime!

— Nohu si vytkla pri páde do podzemnej chodby.

Teta Aneta nepočúvala ďalej. Bežkala ku stoličke, na ktorej bola prevesená jej vatovaná jupka. Marek išiel za ňou, nevediac, čo hľadá.

— Ak budete, tetuška, taká láskavá, obzrieť ten úraz a poradiť niečo . . .

— Hneď, synku, hneď, len sa teplejšie oblečiem a vyberiem z kufrika hrstku zelín. Koníka mi azda dáš, — hovorila, obliekajúc sa rezko.

Ďakujem vám, tetuška sto ráz! Ale by som vás ešte o niečo prosil . . .

— Chceš azda, aby som pri nej ostala, kým nevyzdravie?

— Ona sa neopováži vás o to prosiť, ale by bola veľmi rada. Sama je v celom dome ako sirota.

•— Prečo by sa neopovážila? Veď je to šťastie, keď môžeme niekomu poslúžiť. Zostanem teda, Marečko. zostanem, len sa netráp. Len že si trošku prácu v záhradke zanedbám, ale nič to, nahradím to na jar. Buď spokojný, ak dá Boh dožiť nám toho, nasadím a vypes-
tujem ti toho v záhradke ešte dosť. A kde je konik? Ku chorému nemôžeme otáľať. Už som hotová!

— Čakajú na vás, tetuška, pošwické kone. Ďakujem vám z celého srdca!

— Buď zdravý, dieťa moje! V spálni pána farára prichystala som ti bielizeň aj -odev. A vy,, dobrodin-
covi-a moji, nakrmte a zohrejte mi ho.

Marek posadil ju do koča a rozlúčil sa s ňou.

Keď sa vrátil, Ragis pozrel do jeho- tvári a pokrú-
til hlavou.

— Čo sa to s tebou stalo, chlapče, ako si odrazu opeknel? — spýtal sa, žmurkajúc očami.

— Dosiaľ som bol teda mrzký? — odpovedal mladý a zuby mu blyšly pri úsmeve.

•— A-ch, nie mrzký, ale voľáky nie ľudský. Pravda, dôstojný pane?

— Pravda, pravda, — prisviedčal kňaz, nesúc vlastnoručne pohár a fľašu s medovinou.

Mladý prijal podávaný mu nápoj a vypil ho dúškom. Pri tom pohybe blyšlo niečo na jeho ruke, čo tam ešte včera nebolo.

— A to je čo? — vykrikol Ragis, chytajúc ho za ruku. — A ty si kde vzal orwidovský prsteň, ty ku-
jon?!

— Nikde som nevzal, —• odpovedal úprimne — polovicu nechal mi otec dedičstvom, druhú som dostal z Ameriky.

— Aha, treba rozumieť! Orwidovský odznak: de-
va na medveďovi. To je pre teba ako stvorené. Vidíte ho, dôstojný pane?

— Vidím, vidím. A dáš skoro na ohláš'ky? Čo?

— Skoro! — odpovedal is úsmevom, červenajúc sa celý.

— Tu ho máš! Miesto vašej plačlivej smútočnej omše budeme mať „Veni creator“. Kde je moja noha? Hrôza, kto bude bezo mňa dirigovať tance? A potom, aby človek veril v smrť niekoho! Boh dobrý je nad nami!

— Chvála mu! — zašeptal Marek.

— A čo? Veľmi banuješ teraz za Martou? — poznamenal Ragis, tmie si ruky. — Wojnat myslel, že ťa zničí, a on sám vyšiel navnivoč. Tak to vždy býva, keď niekto chce sa pomstiť na tom, koho som ja na krst niesol. Oho, ho, treba rozumieť. O rok vrátíme sa do Skomontov s mladou paňou.

Marek sa vyrovnal, oči sa mu zaiskrily.

— Hovoril som vám, otče, kedysi, že Zemajtis⁴⁰ vždy vydrží, a vy ste mi odberali 'ducha. Pamätáte?

— Hovoril som, synak, ale to len preto, aby si ešte viac neuviazol! Oho! Dolieval som oleja. A báiku o Wejdawutovi kto rozprával? My s čiernou Julkou sme vedeli, ako tráva rastie! Má sa rozumieť! Dopomáhal som, nakoľko sily stačily, lebo mi tvoja deva veľmi padla na gusto. Dobrá je to duša, na môj' veru! Ježa mi darovala a aký je vtipný! Špiločkou som ho nazval.

— Ragis, ja vám to stále opakujem, aby ste v zvieratách nehľadali toľkú záľubu, — napomínal ho kňaz, hroziac mu prstom.

— Keď sa mi nedáte, dôstojný pane, nikdy vyvravieť. Ale ja vás ešte presvedčím... — volal starý, chystajúc sa na dlhé rozprávanie.

— Nehovorte, Ragis, nehovorte, — bránil sa farár, zapchávajúc si uši.

— Tak je to, hľa, vždy s vami, dôstojný pán! — hundral krivý.

⁴⁰ Znrudžin, ako u nás Sarišan alebo Detvan.

V túto noc Markov spánok neprerušovalo už nič. Na druhý deň ráno ho dlho triasol Ragis za rameno, kým ho zobudil.

— Čože je to, syriku? Zabudol si, že ti pribudla ešte jedna povinnosť? — kričal. — Vstávaj už, vstávaj! Poslali pre teba z Pošwíc, že vraj tetka Aneta! Uhm, treba rozumieť ... slečna Aneta, — ako by sa ona opovážila teba dakedy vyrušovať! Obleč si sviatočné šaty a marš!

Czertwan skočil ako obarený. Obliekol sa rýchlo a odišiel. Starý pokrivkujúc poberal sa do dediny, potahujúc z fajočky a hundrajúc si popod nos:

— Hoho, treba rozumieť! Cvalom na rendezvous! Dobré a chytré ho vymuštrovala! Ak ma dievčatá napadnú ešte pre ľubovník, na moj' veru, že ich pošlem do Pošwíc. Keď si ona môjho chlapáka tak rýchlo podmanila, tak na svete niet väčšej čarodejnice ako je ona.

Zamyslel sa, pokýval hlavou, vykrútiil si fúzy a zanôtil:

„Była babuleńka rodu wisokiego,

Miała kozioleczka bardzo upartego...”

Nedospieval o ďalších osudoch bohatej „babulienky”, lebo našiel sa už v dedine, kde ho obkľúčilo zemianstvo, dopytujúc sa na Orwidovú.

Nechal teda svoju pieseň na voľnejší čas . . .

XII

O necelý rok potom stály lipy, otáčajúce husto sídlo Orwidov, v úplnom rozkvetu. Milióny včiel krúžilo medzi ich široko rozloženými konármi. Pod nimi dolu hemžily sa celé karavány mravcov a veľa pracovitého ľudu. Nik nelenošil v tomto horúcom popoludní. Ešte i starý Filemon chodil z izby dol izby, ako by bol veľmi zaujatý utieraním nejestvujúceho' prachu.

Do otvorených oblokov Qrwidovského kaštieľa siahaly konáre kvitnúcich líp, rozširujúc príjemnú vôňu medovú. Včeličky, posmelené tichosťou, panujúcou v dome, dotieraly sa beztrešne aj k lysine hluchého Filemona. Neplašil ich odtiaľ nikto. Dom vyzeral pusty, len jedným oknom doliehaly ľudské kroky a šramot s nádobami.

Tam za tým oblokom vyzeralo to originálne. Pri stenách izby stály široké police, odvrchu dospodku pozakladané kuchynskými zvláštnosťami a pokladmi ženskej starostlivosti. Čo tam všetko nebolo! Uzly sušených húb, súdočky medového octu, rady fliaš so šťavami a osviežujúcim nápojom, zavárania, kolesá žltého vosku, bieleho ľanu, zásoby potravín, ktoré by naštyľily posádku obliehanej pevnosti.

Po stenách visely záhradnícke nástroje a- viazaničky sušených zelín i kvetov a po celej šírke tejto komory zaujímal miesto na bielo maľovaný stôl, nad ktorým schýlená ženská postava nakladala z veľkého koša na kryštálové tanieriky voňavé maliny.

Včely nazeraly i sem, vábené vôňou medu a vosku, poletovaly nad malinami. Vtedy starenka zdvihla hlavu a so záľubou prizerala sa na usilovné robotnice. Tešila sa z tej ich neúnavnej pracovitosti.

Náhle niekto zo záhrady rozšíril haluze líp a medzi slnečným svetlom zastal tieň.

— Tetuška! hľadám vás všade! — zvolal zvučný hlas. Zena položila lyžicu a dobrácka stará tvár slečny Anety Czertwanovej obrátila sa k oibloku.

— Koho hľadáš, moje dieťa? — opýtala sa nepokojne.

Tmavá hlávka prechýlila sa ďalej do obloka, oprela sa rukami na kraj okna a zasmiala sa na stareнку bleskom pivových očí, bielymi zúbkami a koralami sviežich perí. Bola krásna v tom svetle letného slnka.

—• Koho hľadám? Tetušku, pravdaže! Jedinú vernú moju družku. Som tu od rána ako zakliata princezná. Opustil ma muž, Julka, napokon i Marwitz. Skončila som si prácu a teraz hľadám tetušku všade. Ci to pre našich hostí budú tie maliny?

—• O hodinu sa asi vrátia. Vonku je horúčosť a prach, osviežia sa aspoň malinami. Mám ti dať tiež, moja zlatá?

— Prosím si, tetuška, veď i ja som sa nadýchala dosť toho prachu. Bola som dnes na troch veľkostatkoch. Ten neznesiteľný Marek sedí si v Kowne, neďbajúc, že je tu potrebný. S radosťou nechal všetky starosti na mňa. A nepomyslí, že mám toho dosť len s Marwitzom, s jeho ustavičným lamentovaním a predpokladmi rozličných nešťastí.

— Nerád on tam sedí, drahá dušinka, ale keď musí. Ale mi dnes karty predpovedaly, že sa čoskoro vráti. Tu máš malinky, nech ti chutnajú.

— Ďakujem vám, tetuška. Náš čarodej je vraj chorý. Vypravila som Čiarka, aby ho navštívil.

— Najhoršia naša choroba je staroba. Co by sa to všetko neurobilo, keby boli mladé ruky, nohy a hlava? Usiluje sa človek, usiluje, ale to je všetko málo.

— Ci vy, tetuška drahá, málo robíte? Alebo náš statočný Ragis? Som zvedavá, kto by mohol robiť viac?

— Dieťa moje, to len tvoja dobrota hovorí tak, ale čo je pravda, to je pravda. Ale dá vám i dávať bude Boh svoje požehnanie. Leťte včeličky, leťte na boží svet, lebo zatvorím oblok.

— Kdeže chcete už zas ísť, tetuška, keď ma takto i so včielkami vyhánate?

— Pôjdem, dušinka, do záhrady na mak. Aký-taký groš sa soberie zaň Markovi na dohán. Potoim do dedinky nazriem, lebo deti veľmi chorejú na divý kašeľ. A nájde sa i na to bylina, pri božej pomoci.

Irenka chcela ešte niečo povedať, keď vtom zahrčaly kolesá na ceste.

Nadstavila uši a zapýrila sa radostnou nádejou.

— Azda on? — zašeptala si, — podíduc rýchlo k verande.

— Iste Čiarke, — dodala, počujúc hrkot koča už na dvore.

Vošla na verandu, hodila na stôl klobúk i rukavičky. Vtom jej hlásil mladší kolega Filemonov, že prišla pani Czertwanová zo Skomontov.

Veselá tvár Iretnkina trošku zväžnela. Tieň chladu odrazil sa v jej zlatých očiach. Bez slova išla v ústrety vzácnemu hosťovi. Nevidela Markovu macochu už vyše roka.

V salóne sa uvítalv podľa predpisov spoločenskej zdvorilosti.

Pani Czertwanová celá v hodvábe, červená a v rozpakoch umiestila sa na kanape, Irenka sadla si proti nej na stoličku.

— Aké krásne bývanie máte! — začala chváliť vdova, — aké kvety a aleje! Ako je to všetko starostlivo udržiavané! Nič nechýba, čo môže robiť pobyt príjemným! Akí ste šťastní, že všetkým tým vládnete!

— I bez tých kvetov a stromoradia mi k šťastiu nič nechýba.

— Zaiste, zaiste! — prisviedčala, vzdychajúc pani Czertwanová.

V tej chvíli cez dvere do záhrady vtiahol sa veľký burý pes a uložil sa k nohám, svojej gazdiněj, nedôverive pozerajúc na hosta. Pani Czertwanová rýchlo odtiahla svoje šuštiace hodváby a Irenka pohladkala psa.

— Chod, Margas, pozrieť, či pán ešte neprichádza, — povedala mu.

— Porozumel, lebo vstal a vyšiel z izby.

— Teda som nenašla Marka doma? — opýtala sa macocha nepokojne.

— Ešte sa nevrátil z Kowna.

— Veľmi ľutujem. Chcela som vám obom hoci o-neskorene — blahoželať. Okolnosti mi nedovolily byť prítomnou pri vašom sobáši. Veľmi mi bolo ľúto . . .

— Nám tiež, — odpovedala lakonicky Irenka. — Z jeho rodiny jediný Kazimír prišiel na našu svadbu a som mu zato nesmierne vďačná.

— Chúďa Wicko bol práve veľmi chorý, nemohla som ho opustiť, hoci som si úprimne želala zavinšovať mu takého šťastia.

— Myslím, že skôr mne by bolo patrilo blahoželať k takému mužovi, Kazimír pozval teraz tiež Marka na Svoje zasnúbenie so slečnou Jazwiglovou. Aj to je párik hoden nášho blahoprania, lebo sú obaja veľmi statoční.

— Ach! — vzdychla pani Czertwanová. — Co je to za partia? Ze si Kazimír otvoril obchod?

— Čo je v tom zlého? — pokrčila ramenami Irenka. — Neotvoril vlastne obchod, ale založil obchod s obilím. Byť statočným obchodníkom je práve tak čestné, ako byť roľníkom alebo úradníkom. Je to práca ako každá iná.

— Zaiste, zaiste, ale Kazimír mohol by sa osadiť na svojom majetku. Dlhu nemal a Marek bol by mu ustúpil.

— Môj muž neustupuje nikdy od svojho plánu, ale Kazimír mu s radosťou predal svoj podiel.

— Viem, viem! Poznám Marka. I my mu musíme ustúpiť. Počuli ste, aký bol výrok súdu, ktorý bol v u-torok?

— Počula som včera od pána Rymwida. Jednoroč-ná skúška, či sa pán Witold napraví, bola bezvýsledná a suma dlhov prevyšuje hodnotu majetku.

— Žiaľbohu! Zmietal sa chudák ako ryba v sieti, ale nešťastie ho prenasledovalo. Sme ako stroskotanci, vydaní na milosť Markovu, jedinú nádej našu skladá-me vo vás!

Vo mne? — stiahla obočie krásna domáca pani. — Môžem vás uistiť, že byť na milosti pri Markovi nie je nič strašného. On svoje postavenie nikdy nevyko-ristuje ak O iní.

— Chrán Bože! Ja ho pokladám za dobrého, ale čo si my teraz počneme, bez pôdy, bez dôchodku, bez by-tu. Wicko rád by si našť nejaký dobrý úr-ad, ale kde? I ja by som prijala službu, ale kde zatiaľ hlavu sklo-níme? Vy jediná môžete vplývať na Marka, aby po-myslel na nás a aby sa ujal brata. Prosím, preukážte mi tú láskavosť.

— Môžem vám ručiť, že on to urobí sám od seba. Pomsta nie je jeho povahou! Ináč čakám každú chvíľu jeho- návrat. Spoločná vec môže sa/spoločne dohovoriť, riešiť. Škoda len, že pán Witold nebude prítomný.

— Akože, i on sa vybral so mnou sem, alle na ceste stretli sme pána Marwitza, opustil ma kvôli milšej spo-ločnosti. Mali údajne navštíviť starého Ragisa a síť sa tam s Hankou a jej priateľkou. Už iste čoskoro prídu.

— Už aj idú, poznávam po huku!

Po chvíľke nastal ruch v dome. Cez otvorené dve-re vošla prvá Julka, nôtiac si niečo veselo, za ňou Han-ka so zreteľnou dumou na tváričke, potom Marwitz, vždy zaujatý len svojimi myšlienkami, a konečne Wi-told, akýsi tichý, nudný a neistý v tom, ako ho privítajú.

— Ragis je zdravý, — oznámila hneď po privítaní

Julka. — Sľúbil, že príde zajtra sám so správou a poďakovaním.

— Veľmi ti je vďačný, že si si naň spomenula, — povedala Hanka ticho.

— A veľmi túži po slečne Anete, — dodala vesele Julka.

Witold nesmelo a zďaleka uklonil sa Irenke, — vyjachtajúc čosi nezrozumiteľného. Jeho humor, žarty a študentský cynizmus zmizly naraz s dôchodkom. Bez zlata bol nulou.

Rozhovor stal sa všeobecným a pričinením Julci-
ným dosť čulým.

Irenka čoraz častejšie vyzerala oblokom a napínala sluch.

Pani Czertwanová celú pozornosť a priazeň obrátila na Marwitza.

— Ste už dávno v našom kraji? — opýtala sa s úsmevom.

— Prišiel som spolu so slečnami, — odpovedal, ukazujúc očami na Hanku.

— A dlho sa mienite tu zabaviť?

— Až do odchodu slečien.

— Teda ešte dva týždne, — poznamenala smutno. Zaiste sa tu na Zmujdži veľmi nudíte?

— Ja, nudiť sa? — zvolal, otvárajúc oči naširoko. — Mám tu slečny a rybárstvo. Ja sa tu výborne zabávam!

Irenka sa vmiešala do rozhovoru.

— Už sa nebudeš tu dlho zabávať, Čiarke. Čoskoro pripláva Jurko so svojou „Hero“ do Libavy a unesie ňu, či chceš alebo nechceš, k otcovi. A právom, hotová som mu s mojej strany prispieť na pomoc.

— Ty dobre vieš, Iry, že ja nepôjdem, — odpovedal so svojou pokojnou odhodlanosťou.

— čože isa to má stať nášmu kolegovi? — opýtala sa Julka. — Kto chce siahať na jeho slobodu?

— Vlastný jeho brat z rozkazu otcovho.

— Co chcú oni odo mňa? — zamrmlal Američan.
— Jurko ako príde, tak sa i vráti. Ja mám rád nado-
všetko pokoj.

— A robíš búrku v rodine! — zasmiala sa Irenka.

— To z pána Marwitza nevyzerá, — vmiešala sa
pani Czertwanová.

Za tohto rozhovoru holo počuť is cesty kroky a dva
hlasy, ženský soprán a mužský has. Blížili sa k veran-
de a pri posledných slovách pani Czertwanovej roztvo-
rily sa dvere salónu a na prahu zastal tak očakávaný
pán a hospodár.

— Konečne! — zvolala Irenka, vzchopiac sa s mie-
sta, — Odkiaľ si isa tu vzal pešky?

— Dobrý večer! Dozvedel som sa na ceste, že
krstný je chorý, obrátil som sa teda rovno do dediny.
A potom som prišiel sem cez rieku.

— Cez Dewajtu, — opravila ho.

— Nuž nech bude tak. Navštívil som starého
druha.

Pobozkal jej obe ruky srdečne. Privítali sa vrelým
pohľadom a šťastným úsmevom. Potom, nedajúc na-
javo prekvapenie, uklonil sa hlboko pred macochou
a uvítal sa s ostatnou spoločnosťou,

— Akože stoja veci Kazimírove? — opýtala sa
pani Czertwanová.

— Včera mali zasnúbenie. Chcel ísť so mnou, ale
keďže to odťahoval so dňa na deň a ja Som nechcel
čakať, tak ostal, sľubujúc navštíviť matku v krátkom
čase. Je úplne spokojný so svojimi plánmi a podni-
kom. Marwitz! Pre teba mám zas list i depešu z Ame-
riky, — dodal, obracajúc sa ku Čiarkovi.

— Jurko čaká! — zasmiala sa Irenka.

— Nech čaká, — zadeklamoval spokojne Marwitz,
odkladajúc obe obálky do vrečka.

Na prahu sa ukázala teta Aneta a za ňou doniesli
maliny.

Marek si sadol vedľa žienky. Prítomnosť macochy

a Witoilda zachmúrila mu čelo. Zamíkol, 'krútiac si fúzy. Cítil v povetrí nový útok na jeho pokoj. Julka, ako obyčajne, porozumela prvá, že sa chystá rodinný výstup, v ktorom sú ony dve i Marwitz nepotrebnými. Kývla na Hanku a vyšly do parku. Američana nebolo treba volať. Sotvaže sa dvere za nimi zavrely, vstal, vzal čiapku a vzdychnúc vyšiel tým istým smerom. Teta Aneta, nakŕmiac Marka malinami a bozkajúc ho srdečne, vytratila sa tíško z izby. Pokladala si za hriech mariť čas v robotný deň.

Pozostalí mlčky pozerali na seba. Witold Vstal a chodil po salóne, ako by si obzeral maľby, Irenka podala mužovi cigarety, pani Czertwanová vrtela sa nepokojne, nevediac, ako začať svoju prosbu.

Mladá žena pochopila jej položenie a prvá prerušila mlčanie.

— Pani Czertwanová prišla k tebe v svojej veci. Obáva sa, čo bude s ňou teraz, keď Skomonty prechádzajú do tvojej vlastnosti.

— Čo? Však matka bývala tam desať rokov pri mojom spravovaní majetku. Zdá sa mi, že jej nič nechýbalo. Ani teraz azda veľa miesta nezaujme, keď si na všetko to spomenie.

— Teda ma podržíš? Nevyženieš? — zvolala, spínajúc ruky.

— Za koho ma pokladáte, mama? Odkiaľ také myšlienky? Netreba súdiť ľudí podľa seba, ale podľa skutkov! ...

— I Wicko môže zostať pri mne? — prerušila ho, Ďervenajúc sa.

— Witold nie! Vy máte právo, aj roky už za sebou. Vám treba už život spokojný a bezstarostný. On nech ide a nech sa učí robiť. Ja mu nechcem k darebáctvu dopomáhať. Pre neho v Skomontoch niet miesta! ...

Pani Czertwanová zaplakala. Witold menil sa

v tvári, bolo vidno, že ho opanovala hanba, žiaľ, ba i zlosť.

Zastal pred Markom a zahanbený, chmúrny, vyjachtal cez zuby:

— Nebudem zobrať u teba o skyvu chleba, môžeš byť spokojný! Radšej umriem hladom niekde pod plotom. Zajtra odcestujem!

Irenka zdvihla hlavu a svojím pohľadom zdržala Marka, ktorý — podľa svojho zvyku mal na ústach krátku a tvrdú odpoveď.

— Pán Witold! — riekla vážne a srdečne, — ne-naistolujme tento predmet s hnevom a urážkou. Nejde tu o to, aby ste úplne padli, ale aby ste sa povzniesli. Marek neľutuje pre vás chleba, ale žiada prácu a rehabilitáciu. Rozriešme spoločne a pokojne túto otázku vašej budúcnosti, vášho chleba!

— Nie je to tak ľahko — zamrmal Witold.

— Vstúp do obchodu Kazimírovho, — radil Marek.

— Nechcem, ani neviem začo nechcem, — skočil mladík. — • Tu, kde ma všetci poznajú? Neostanem, radšej pôjdem na Sibír!

— Chudáčik neznesie takej zmeny v postavení, — vzdychla matka. — On chce vstúpiť k vojsku.

— To je vôbec nie kariéra pre neho, — poznamenal Marek. — S jeho hrozným charakterom klesol by ešte viacej.

Zamíkli všetci zamyslení. Náhle Irenka obrátila svoju oživenú tvár k mužovi.

— Marek, a Drakecity?! — zvolala.

— Čo? Myslíš, že by sa on tam uplatnil? — Išiel by si do Ameriky, Witold?

— Veľmi ochotne. Nič ma tu neviaže. Všetko sa mi sprikrilo, — odpovedal. — Azda mi tam šťastie lepšie poslúži. Pôjdem!

— Tak ďaleko? Za more? — začala lamentovať matka.

— Bez obetí to nepôjde, — riekol Marek. — Rozlúčite sa ís ním so slzami a možno- o pár rokov privítate ho s radosťou. Vezmeme Čiarka na pomoc.

Vstal rezko a vyšiel do parku. Po chvíľke sa vrátil s Marwitzom.

Marwitz už azda ohznámený s vecou, išiel rovno k Witoldovi.

— Pane! — zvolal, — zachráňte ma! Ja vás oddám bratovi miesto seba. Tam za oceánom, nájdete rodinu, dom a moju továreň na bavlnu. Ja vám všetko oddám,, lebo vrátiť sa vôbec nemienim. Lebo vidíte, mám tu teraz cieľ i povinnosti.

— Počujeme už azda posledný raz históriu nešťastného prsteňa, — zašeptala Irenka mužovi veselo.

— Ty jediná si nás pozbavila veľkých starostí! Úfam, že jedine Amerika urobí z neho človeka, lebo v Európe by bol úplne stratený, — odpovedal Marek.

A to rozuzlenie bolo skutočne domyslené a dobré.

Vyjasnilo sa čelo Witoldovo, pani Czertwanová si utrela slzy a Marwitz rozprával divy o živote za morom.

Pokoj sa navrátil. . .

Potom sa rozišli všetci veselo a v shode.

Nastal tichý, letný večer.

Na chodbe ľavého krídla kaštieľa pri Markovej kancelárii stála — ako voľakedy, i -dnes skupina mužov-šafárov, zväčšená ešte tými, čo pribudli pre rozkazy z Ejníkov, Budrajcov a Skomontov. Ten istý svetlovlasý obor vydával rozkazy krátko, energicko, so zrejmovou vôľou odbaviť sa s nimi čím najskôr.

Potom ozvalo sa jednohlasne:

— Lalbanakt pone! (dobrú noc pánovi)

— Lifcites swejki! (ostaňte zdraví) — odpovedal, zamykajúc chodbu.

Neslýchaná vec! Marek Czertwan nôtíl niečo po-

lohlasne, poberajúc sa do izby. Tú pieseň ho naučila akiste Irenka.

Všetko už spalo, len ona načúvala, opretá v obluku, očakávajúc jeho.

— Skončil si už? — riekla srdečne, podávajúc mu ruku.

— Skončil som! — odpovedal vážne, vyrovnajúc svoju obrovskú postavu v celej veľkoleposti. — Všetko som skončil! Zem je moja! Vydobyl som ju; ako som si to prisahal. I dub môj starý stojí a prežije ešte veky! Dnes mi šumel tak slávnostne ako mladý!

— Oj, aký si pyšný, Wejdawutas! — zasmiala sa, prerušiac ho. — A pamätáš, pred rokom tie hrozné priepasti, starosti a muky? Prekonal si všetko! Bolo veľa tých nepriateľov a ty jediný bohatier! Teraz je už čas, aby si si odpočinul a bol šťastný. Vyrástol si ako tvoj Dewajtis na príklad celým pokoleniam. Už ti teraz nič nechýba!

— Nič! Došiel som cieľa! Môžem si odpočinúť! — zašeptal zahľadený do tmavej noci a na hviezdnaté nebo.

Po chvíľke zamrmlal, ako by sám k sebe:

— Chýba mi ešte niečo, oj chýba! Ale moja sila nestačí na to! Dewajtis šumí, že všetko pominie a márna všetka svetská sláva a moc proti božej moci. . . Dewajtis veky hľadá na svet a lepšie vie ako my nepatrné stvoreníčka. . . Všetko pomíňa! . . . A keby aj neminulo . . . Tu zaiskrily sa mu oči a cez zuby s kameným presvedčením dodal:

— Ci sa stane, čo sa má stať, či nestane, Zmujdzin Zmujdzinom ostane!

— Zostane, — opakovalo echo tichej noci uprostred storočných líp, zatriaslo prírodou, vznášalo sa čoraz tichšie až na vlny Dubissy a na vrchole Dúbravy . . .

„Zostane!“ — zdalo sa, že hovorí a opakuje to celá zem žmujdzská, tak veľmi navštevovaná pohromami a stálou vojnou. Ako by prisviedčala svojmu synovi.

